

IJOSSAR

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER
AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN NO:2602-4748

International Journal Of Social Sciences Academic Researches

Yıl/Year:6 Cilt/Volume:6 Sayı/Number:11 (2022/1)

ISSN 2602-4748

**ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER
AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

Journal Of International Social Sciences Academic Researches

CİLT :6

SAYI : 11

(2022 /1 – MART)

YIL/YEAR :6
CİLT/ VOLUME :6
SAYI/NUMBER :11 (2022/1)

INDEXLER

Konular: Eğitim Bilimleri, Tarih, Güzel Sanatlar, Sosyoloji, Ekonomi, Siyaset Bilimi, İşletme, Muhasebe, İletişim, Yönetim ve İslami Bilimler gibi tüm sosyal bilimler

Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi 'ne yayımlanması için değerlendirilmek üzere gönderilen makalelerin yayıma kabul edilmesi durumunda tüm yayın hakları süresiz olarak **Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi'**ne aittir.

Makalelerdeki her türlü sorumluluk Yazarı/Yazarlarına aittir

YIL/YEAR:6 CİLT/VOLUME :6 SAYI/NUMBER :11 (2022/1)

Journal Of International Social Sciences Academic Researches Cilt: 6 Sayı :11 2022/1)

EDİTÖR

Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA

Editör Kurulu

Prof. Dr. Ali ACAR

Selçuk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi

Prof. Dr. Volkan ALPTEKİN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İİBF İktisat

Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi – Edebiyat Bölümü

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Doç. Dr. Ayşem YANAR

Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Doç. Dr. Erkan AKGÖZ

Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat YILDIZ

Aksaray Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU

Başkent Üniversitesi

Alan Editörleri

<i>Prof. Dr. Veli ÜNSAL Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi</i>	<i>Tarih</i>
<i>Doç. Dr. Ayşem YANAR Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi</i>	<i>Güzel Sanatlar</i>
<i>Doç. Dr. Erkan AKGÖZ Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi</i>	<i>Turizm- İletişim</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Murat YILDIZ Aksaray Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi</i>	<i>Kamu Y.- Siyaset B.</i>

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ali ACAR	Selçuk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
Prof. Dr. Doğan UYSAL	Celal Bayar Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü
Prof. Dr. İ. Halil SUGÖZÜ	Şırnak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ	Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
Prof. Dr. Volkan ALPTEKİN	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü
Prof. Dr. Ahsen ARMAĞAN	Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Veli ÜNSAL	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edb. Fak.-Tarih
Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN	Kırşehir Ahievran Üniversitesi F.E.F.
Prof. Dr. Şafak ÜNÜVAR	Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet YATKIN	İnönü üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK	NKÜ, İİBF İşletme Bölümü
Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ	Atatürk Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
Prof. Dr. Fevzi ERDOĞAN	YYU, İİBF, Ekonometri Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü
Prof. Dr. Uğur Yavuz	Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik
Prof. Dr. Engin ÖNER	Van Y.Y. Üniversitesi Maliye Bölümü
Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI	Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN	Van Y.Y. Üniversitesi İşletme Bölümü
Prof. Dr. Sait PATIR,	İnönü Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü

Prof. Dr. Haydar EFE,	Erzincan Üniversitesi, İİBF Siyaset Bil. Ve Kamu Y.
Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen	Atatürk Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü
Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ	Atatürk Üniversitesi İİBF Muhasebe ve Finansman ABD
Prof. Dr. Murat SEZGİN	Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Engin Öner	Van YYU İİBF Maliye Bölümü Başkanı
Doç. Dr. Ceren GÜNERÖZ	Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Doç.Dr. Ayben Kaynar TANIR	Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Doç. Dr. Mahmut BOLAT	Kırşehir Ahievran Üniversitesi F.E.F.
Doç. Dr. Mahmut AVCI	Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Arif KORKMAZ	N.Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ali Sırrı YILMAZ	Fırat Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Salih Börteçine AVCI	Atatürk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
Doç. Dr. Veli SIRIM	Namık Kemal Üniversitesi . İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA	Aksaray Üniversitesi SBF Sağlık Yönetimi
Doç. Dr. Azize Serap TUNCER	Ahi Evran Üniversitesi İİBF Kentleşme ve Çevre
Doç. Dr. Erkan AKGÖZ	Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi
Doç. Dr. Erkan Arı	DPU İİBF Ekonometri Bölümü
Doç. Dr. Türker TUĞSAL	Beykent üniversitesi İİBF, Ser. Piy. ve Por.Yönetimi
Doç. Dr. M. Şükrü MOLLAVELİOĞLU	Van Y.Y.Üniversitesi İİBF,İktisat Bölümü
Doç. Dr. Yılmaz KARADENİZ	Amasya Üniversitesi F.E.F.Tarih Bölümü,
Doç. Dr. Yusuf Ekrem AKBAŞ	Adıyaman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
Doç.Dr. Haluk YERGIN	YYÜ,İİBF,İkt. Bölümü
Doç.Dr. Halim Tatlı	Bingöl Üniversitesi İİBF, İktisat
Doç. Dr. Recep YILDIZ	Yalova Üniversitesi,İİBF,Sosyal Hizmetler B.

Doç Dr. Sevgi Işık Erol	Batman Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Yusuf Ekrem AKBAŞ	Adıyaman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
Doç. Dr. Fatih KIRIŞIK,	DPÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
Doç. Dr. Ecehan EROL	Manisa C.B.Ü. İİBF İktisat Bölümü
Doç. Dr. Erkan ARI	Dumlupınar Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü
Doç.Dr. Hakan EYGÜ	Atatürk Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü
Dr Öğr. Üyesi Rezzan Neslihan Vural	Beykent Üniversitesi IIBF Bankacılık ve Finans Böl.
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir GÜMÜŞ,	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF İşletme
Dr.Öğr.Üyesi Ayşe Esra PEKER	Fırat Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü İktisat Pol.
Dr. Öğr. Üyesi. Hüseyin TEZER	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Böl.
Dr. Öğr. Gör. İsmail Güneş ,	Çukurova Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü
Dr. Öğretim Üyesi, Recep TEMEL	Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Filiz GÜNEYSU ATASOY	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF, İktisat
Dr. Öğr.Üyesi Beşir KOÇ	Bingöl Üniversitesi İİBF
Dr. Öğr.Üyesi. Ahmet TERZİ	Ardahan Üniversitesi İİBF, İşletme
Dr. Öğr.Üyesi Mikâil KARA	Çankırı Karatekin Üniversitesi Ilgaz Tur.MYO.Müd.
Dr. Öğr.Üyesi Osman ALTAY	Beykent ÜniversitesiİİBF,Uluslararası İlişkiler
Dr.Öğr.Üyesi Abdurrahman ÇALIK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
Dr.Öğr.Üyesi Abdussemet YAMAN	Ardahan Üniversitesi,İİBF,İşletme Bölümü
Dr. Öğr.Üyesi Hakan EYGÜ	Atatürk Üniversitesi İ.İ.B. Fakültesi Ekonometri B.
Dr. Öğr.Üyesi Salih BATAL	Yalova Üniversitesi İİBF S.B.ve Kamu Yönetimi B.
Dr. Öğr.Üyesi İbrahim Okan AKKIN	Ardahan Üniversitesi, FEF,Felsefe Bölümü
Dr. Öğr.Üyesi Caner Ekizceleroğlu,	Trakya Üniversitesi İİBF,İktisat
Dr. Öğr. Üyesi Dilaysu Çınar,	Beykent Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü
Dr. Öğr.Üyesi Bertan Rona,	Giresun Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı

Dr. Öğr.Üyesi Emrah Aydemir,	Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi
Dr.Öğr.Üyesi Noyan AYDIN,	DPU, İİBF, Ekonometri Bölümü
Dr. Öğr.Üyesi Bülent ALTAY	Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü
Dr. Öğr.Üyesi H. Gonca DİLER	Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Dilek ÖZDEMİR	Atatürk Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Z. Çağlar YURTÇIKMAZ	Atatürk Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü
Dr. Cihandar Hasanhanoglu	Başkent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Güneş	Çukurova Üniversitesi İİBF, Maliye
Dr. Mehmet Sağlam	İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fak. İng. İşletme
Öğr. Gör. Dr. Emrah Hanifi Fırat,	Fırat Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü
Dr. Mustafa Necati ÇOBAN	Tokat G.O.P. Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü
Dr. Ulvi Sandalcı	Dumlupınar Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü
Dr. İnci Sandalcı	Dumlupınar Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü

MART 2022 SAYISI / HAKEM KURULU

Prof. Dr. Erdoğan BOZ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Metehan TOLON	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ACAR	Selçuk Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmed Emin OSMANOĞLU	Bingöl Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Bengü BATU ERTUNG	Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Doç. Dr. Ayben KAYNAR TANIR	Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Doç. Dr. Cüneyt AKIN	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fak.
Doç. Dr. İbrahim AKKAŞ	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat YILDIZ	Aksaray Üniversitesi İİBF
Dr. Öğr. Üyesi İnci AKSU KARGIN	Uşak Üniversitesi İİBF

Dr. Öğr. Üyesi Yunus ŞAHİN

Yalova Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı

Dr. Öğr. Üyesi Burcu YAVUZ TABAK

Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Sudan ALTUN

Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

TAKDİM

Değerli Bilim İnsanları,

Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisinin 2022/1 sayısını yayınlamaktan mutluyuz. 2017 yılında yayın hayatına başlayan dergimizin, her yayın yılı sayıları bir cilt olarak sıralanmaktadır. 6.cilt 1.sayı olarak yayınlanan bu sayı ile 11. sayısı yayınlanmıştır.

Dergimiz Sosyal Bilimlerden Eğitim Bilimi, Tarih, Coğrafya, Psikoloji, Sosyoloji, İktisat, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Yönetim ve Organizasyon, Muhasebe Finans, İletişim, İslami İlimler gibi tüm sosyal bilimler alanında yayın kabul etmektedir. Disiplinler arası uyum ve etik kurallarına bağlılık esası temel ilkimizdir.

Bu sayı da yer alan çalışmalardan ötürü yazarlarımızı ve değerlendirme sürecinde emeği geçen değerli hakemlerimizi tebrik eder hepsine sonsuz teşekkür ederiz.

Bilime katkı sunması temennisiyle,

Doç Dr. Şahin ÇETİNKAYA
IJOSSAR Dergisi Editörü

Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi
IJOSSAR- International Journal Of Social Sciences Academic Researches

2022 / I - MART

ISSN: 2602-4748

YEAR/YIL: 6

VOLUME/ CİLT: 6

NUMBER / SAYI: 11

İÇİNDEKİLER

2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nde Değerler Eğitimi Tasarımı: Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye

Sayfa/Page 1-15

Hüseyin ULAK

Kıbrıs İlim Üniversitesi, KKTC, Eğitim Yönetimi Doktora Öğrencisi
kaskanakinci@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4077-0195

Bahar AYGÜN

Kıbrıs İlim Üniversitesi, KKTC, Eğitim Yönetimi Doktora Öğrencisi
b.aygun5056@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3242-6033

Doç. Dr. Behçet ÖZNACAR

Yakındoğu Üniversitesi, KKTC, Öğretim Görevlisi
oznacar.behcet@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1091-5514

Yaşam Hedefi, Gösterişçi ve Statü Tüketim: Yükselen Pazar Türkiye Tüketicileri Üzerine Bir Araştırma
Life Goal, Conspicuous and Status Consumption: A Study on Consumers in the Emerging Market Turkey

Sayfa/Page 16-35

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Zengin

Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Aksaray, Türkiye
yajasuzengin@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Esra Sipahi Döngül

Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Aksaray, Türkiye
esrasipahidongul@aksaray.edu.tr,
Orcid ID: 0000-0002-6495-4378

Türkiye'deki Sürücü Profiline Belirlenmesinde Swot Analizi

Sayfa/Page 36-51

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
Başkent Üniversitesi
chasanhanoglu@baskent.edu.tr
ORCID ID No: 0000-0002-6489-1645

ADLANDIRMA VE ANLAMLANDIRMA

Sayfa/Page 52-63

Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ
Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü
ahmet.akca4as@usak.edu.tr
ORCID -ID:0000-0002-6611-0259

DEDE KORKUT'TAKİ DELİ DUMRUL

Sayfa 64-86

Dursun Can EYÜBOĞLU
Araştırmacı Yazar, Şair
Türkiye-İstanbul
dursuncaneyuboglu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4163-0976

TEKNOLOJİ ENTEGRASYONUNA DAİR METODOLOJİK VE İÇERİKSEL BİR ANALİZ

Sayfa 87-111

Gülistan TAŞ
Bahçeşehir Üniversitesi (Doktora Öğrencisi),
Milli Eğitim Bakanlığı-Öğretmen,
tasgulistan@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-6296-978X>

Egon Schiele Resimlerinde Biçimlenen Güzelin ve Çirkinin Değişen Algısı*

Sayfa/Page 112-124

Uzm. İlknur BOZDEMİR

Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Doktora Öğrencisi

ORCID: 0000-0002-1794-7626

ilknur89b@gmail.com

Akademik Metinler Üzerine / Editöre Mektup

Sayfa 125-127

Doç. Dr. Zafer KALFA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi

buhranbey@gmail.com

0000-0002-8234-3394

**2023 EĞİTİM VİZYONU BELGESİ'NDE DEĞERLER EĞİTİMİ TASARIMI: MUTLU
ÇOCUKLAR GÜÇLÜ TÜRKİYE
(Sayfa 1-15)**

Hüseyin ULAK

Kıbrıs İlim Üniversitesi, KKTC, Eğitim Yönetimi Doktora Öğrencisi
kaskanakinci@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4077-0195

Bahar AYGÜN

Kıbrıs İlim Üniversitesi, KKTC, Eğitim Yönetimi Doktora Öğrencisi
b.aygun5056@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3242-6033

Doç. Dr. Behçet ÖZNACAR

Yakındoğu Üniversitesi, KKTC, Öğretim Görevlisi
oznacar.behcet@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1091-5514

Öz

Değerler eğitimi, 23 Ekim 2018 tarihinde dönemin Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un tanıtımını yaptığı 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nde Türk Eğitim Sisteminin hedefleri arasında bulunmaktadır. Araştırmanın amacı toplumsal bütünlüğün ve huzurun sağlanabilmesi için gelecek nesillere aktarılması planlanan değerler eğitimi eğitim yönetimi kapsamında incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak yapılmış ve belgede bulunan içerik temel olarak alınmıştır. İncelenen 2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nde "değer" ve "değer kazandırma" kodlarından "on altı kez" bahsedildiği saptanmıştır. Çalışmada değerler eğitimi konusu "Millî ve manevi değerlerin kazandırılması" ve "Öğrencilerden hareketle topluma değerlerin aktarılması" olacak şekilde iki kategori altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Değerler, Eğitim, Değerler Eğitimi, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, Eğitim Vizyonu*

Jel Kodları: I24, I28, J17

**VALUES EDUCATION DESIGN IN 2023 EDUCATION VISION DOCUMENT: HAPPY
CHILDREN STRONG TURKEY**

Abstract

Values education is among the targets of the Turkish Education System in the 2023 Education Vision Document, which was introduced by the then Minister of National Education Ziya Selçuk on October 23, 2018. The aim of the research is to examine the values education, which is planned to be transferred to future generations in order to ensure social integrity and peace, within the scope of educational management. The research was conducted using document analysis, one of the qualitative research methods, and the content in the document was taken as the basis. In the 2023 Education Vision Document examined, it was determined that "value" and "value adding" codes were mentioned "sixteen times". In the study, the subject of values education was examined under two categories: "Gaining national and spiritual values" and "Transferring values to the society from the students".

Keywords: *Values, Education, Value s Education, Educational Vision 2023 Document, Education Vision*

Jel Codes: I24, I28, J17

1 Giriş

Theodore Roosevelt “*Bir bireyi zihinsel olarak eğitip ahlaki olarak eğitmek, topluma baş belası kazandırmaktır.*” sözü ile hedeflenen insan modelinin sadece bilişsel değil, duygusal ve ahlaki olarak da çok boyutlu yetiştirilmesini vurgulamış ve değerler eğitiminin ne kadar önemli olduğunu işaret etmiştir. Kohlberg, bilişsel-gelişimsel kuramında, ahlakı, yanlış doğrudan ayırt edebilmek, iyi-kötü ayırımını yapabilmek, bilinçli yargılama yapabilmek ve bu yönde davranış geliştirmek için kullanılan bilişsel bir yapı olarak tanımlamıştır (Ekşi, 2006). Bu kapsamda, gelişim evrelerinin birbirini beslediği ve birey eğitiminde tüm boyutların göz önünde bulundurularak hazırlanan programların uygulanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Günümüzde küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği bireyselleşme ve buna bağlı değer yozlaşmasından toplumu kurtarmanın yollarından biri de eğitimidir. Oruç(2021) yaptığı çalışmasında ahlaki değerler eğitiminin okula ve aileye bırakıldığını, gelişen teknolojinin yardımıyla toplumun tüm unsurlarına yayılması gerektiğini belirtmiştir. Bulduğumuz dönemde eğitimde yapılan en önemli reform hareketi, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi’dir. Bugünün öğrencilerini hayata hazırlamak ve geleceklerini şekillendirmek için öğrenmeleri gereken değerlere eğitim sistemimizde yer verilmekte midir? Ülkemiz için hangi değerlere sahip bir insan modelinin yetiştirilmesi hedeflenmektedir? Bu sorulara 2023 Eğitim Vizyonu cevap veriyor mu? Güçlü (2014, s.137) kitabında günümüzün eğitim örgütlerinin karşılaştığı en temel sorunun ahlaki olduğunu ve ahlaki sorunların ortaya çıkabilecek diğer sorunları da tetiklediğinden bahsetmiştir. Eğitim örgütlerinin karşılaştığı sorunların çözümünün eğitimde yapılacak olan akademik reformlarla mümkün olacağı öngörülmektedir. Bu amaçla, Türkiye’de akademik bir reform olan 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde ortaya konan, toplumsal bütünlüğün ve huzurun sağlanabilmesi için gelecek nesillere aktarılması planlanan değerler eğitimi, eğitim yönetimi kapsamında incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile yapılmıştır. Çalışmanın araştırmacıların değer kavramı ve değerler eğitimine yönelik durumsal farkındalıklarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ülkeler, içinde buldukları çağa ayak uydurmak, gelişen teknolojiyi yakalamak ve beklentileri yeniden şekillenen toplumların ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına eğitim sistemlerini güncelleyerek yeni hedefler ortaya koymak durumundadır. Her ülke kendi kültürünün ışığında, ihtiyaç duyulan hususlarda eğitim sistemlerini iyileştirmekte ve bu yönde politikalar geliştirmektedir. Şişman da (2011, s. 93) kitabında toplumların eğitimi, bir politika konusu olarak ele aldığını ve milli eğitim politikalarının bu bağlamda oluşturulup uygulandığını vurgulamıştır. 2023 Eğitim Vizyonu da bu kapsamda geliştirilmiş ve dönemin T.C. Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Ziya Selçuk tarafından 23 Ekim 2018 tarihinde Türk eğitim sisteminin yeni hedefleri olarak tanıtılmıştır. Eğitim politikasına yön veren esas soru nasıl bir insan yetiştirileceği sorusudur. Kart ve Şimşek (2020, s. 11) çalışmalarında bu soruyu eğitim politikalarının omurgası olarak belirtmişlerdir. 2023 Vizyon Belgesi mevcut sistemde var olan eksiklikleri tamamlaması, 21. yüzyıl insanının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması, çağın hızına ayak uydurarak ileriye dönük bir paradigma oluşturması ve değerler eğitiminin önemini vurgulaması sebebiyle önemlidir. 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi’nde, Türk eğitim sisteminin hedefinin sağduyu sahibi, mümeyyiz ve eğitimden en üst düzey doyumunu alan bireyleri yetiştirmek olduğu belirtilmektedir. Vizyon belgesi

bu bağlamda geleceğin çocuklarını hazırlama hususunda dikkat edilecek noktaları vurgulamıştır. Gelecek nesilleri yetiştirirken zihinlerini bilim ile donatmanın yanında kalplerini de insani değerlerle doldurmanın öneminden bahsetmiştir. Yapılan bu çalışmada öncelikle değer ve değerler eğitimi konusu irdelenmiş, ardından “Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye” sloganı ile hazırlanan 2023 Vizyon Belgesi’nin değer ve değerler eğitimi kapsamında incelenmesi yapılmıştır.

1.1 Eğitim Vizyonu

Eğitimin toplumların geleceklerinin inşası açısından son derece önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyetin ilanından sonra birçok alanda başarılı reformlara önderlik eden Mustafa Kemal Atatürk, eğitim alanında da önemli adımlar atmıştır. Atatürk önderliğinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı kanun olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu kabul etmiş ve yürürlüğe koymuştur. Tevhid-i Tedrisat, ülkedeki tüm eğitim kurumlarının Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmasını sağlayan yasadır. Bu yasa, daha sonra eğitim alanında, harf devrimini de kapsayan birçok reformun hayata geçirilmesine zemin hazırlamıştır. Yasanın kabul edilmesinin ardından Mustafa Kemal Atatürk, eğitimin geleceğimiz için önemini vurgulamak adına öğretmenlere yönelik yaptığı bir konuşmada; bir milleti kölelikten kurtarıp, bağımsız, özgür ve büyük bir toplum olarak yaşamasını sağlayacak temel öğenin eğitim olduğunu söylemiştir (Köç, Ünal, 2019, s. 66). 1924 yılında yasanın kabulünün ardından yaşanan bir diğer önemli gelişme de alanında uzman yabancı profesörlerin getirilerek eğitim sistemi üzerinde incelemeler yapılmasına karar verilmesi olmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinden John Dewey getirilmiş, incelemeler yaptıktan sonra gerekli iyileştirmelerin yapılması adına bir rapor yazmış (Okur, 2010, s. 210) ve söz konusu bu rapor, genç cumhuriyetin milli eğitiminin teşkilatlanmasına yönelik alınan karar ve düzenlemelerde temel alınan kaynaklardan birisi olmuştur (Okur, 2010, s. 213).

Devletler, sürekli meydana gelen gelişmeler ışığında eğitim sistemlerinde bu değişimleri karşılayacak iyileştirici, düzenleyici ve geliştirici birçok adımlar atmaktadırlar. 2023 vizyonu da bu yenileşme ve gelişme adımları kapsamında geliştirilmiş bir vizyon olup eğitimin her alanında ve her kademesinde 2023 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen kararları içermektedir (Duran ve Kurt, 2019, s. 91). Dönemin T.C. Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi’nin kendisine ayrılan sözün özü bölümünde; rekabet ortamını körükleyerek bilgidен uzaklaşan, teknoloji kullanımı adı altında tüketim çılgınlığına kapılan, kendi milleti dışında olan insanları ve sorunlarını dışlayarak insanlığını kaybeden bir toplum anlayışının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir (2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, 2018, s. 7). Bakan Selçuk’a göre 2023 Eğitim Vizyon Belgesi’nin temel amacı; geleceğin ve 21. yüzyıl insan becerileriyle donatılmış, bu donanımını insanlık yararına kullanabilen, bilimi seven, kültürünü seven, hassas, vasıflı ve ahlak sahibi insanlar yetiştirmektir.” (2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, 2018, s. 7, Semerci ve diğerleri, 2020 s. 92). Vizyonun felsefi altyapısı “Mutlu çocuklar güçlü Türkiye sloganı” olarak belirlenmiştir.

Adını sembolik bir milat olarak kabul edilen cumhuriyetin 100’üncü kuruluş yıldönümü olan 2023 yılından alan Eğitim Vizyonu (Bozkurt, 2019, s. 44), Türk Eğitim Sistemi’nin gelecek vizyonu olarak tasarlanmış olması nedeniyle 2000’li yıllarda geliştirilen ve günümüz eğitimine ışık tutan en önemli reform hareketidir. Ancak, eğitim sistemlerinde yapılan yapısal veya teknolojik değişimlerin başarısı, tasarlanan dönüşümü gerçekleştirecek

insanla mümkündür. Bu bağlamda, odağına insan faktörünü almayan bir reform hareketinin başarıya ulaşması beklenmemelidir. Vizyon Belgesinde insan, eğitimde ana öge ve baş özne olarak görülmektedir (2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, 2018, s. 14). Belgenin temel felsefi önermesi ise insanın ontolojik birlik ve bütünlüğü içerisinde yeniden ele alınması gerektiğidir (2023 Eğitim Vizyonu Belgesi 2018, s. 16). Bu kapsamda değerlendirildiğinde insanı yetiştirmeyen toplum, varlığını da geleceğe taşıyamayacaktır. Bu bağlamda, baş aktörü insan olan, insan odaklı bu vizyon belgesi gelecek Türkiye'sinin inşası için son derece önemlidir.

1.2 Değer ve Değer Eğitimi

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, hem bilgiye ulaşımı hem de hayatı kolaylaştırmıştır. Küreselleşme ise beraberinde sınırların formaliteye döndüğü çok kültürlü bir dünyaya giden süreci başlatmıştır. Küreselleşme, kolaylaştırıcı bir unsur olmasının yanında, ayrıca, rekabeti de beraberinde getirmiştir. Artan nüfus ve tüketim ihtiyacı, kaynakların kısıtlanması, uluslararası sosyal ve ekonomik dengesizlik dünyayı güvenlik paranoyası adı altında daha önce yerel/bölgesel olan çatışmaları küresel boyutlara taşımış, açlık, susuzluk, uyuşturucu vb. toplumsal yaşam ve dengeyi hem yaşamsal hem ahlaki açıdan büyük bir tehdit altına almıştır. Jean Twenge, bu durumu, "Tüm dünya sessizce ama kesin bir şekilde bir açık hava tımarhanesine dönüşmektedir." (Köylü, 2019, s.3) şeklinde tasvir etmiştir. Gelenen bu durum insanoğluna, salt bilimin ve buna bağlı eğitim sisteminin gelişmesinin nihai ve ideal bir dünya için yeterli olamayacağını ve tüm bu gelişmelerin insanı insan yapan değerlerle birlikte hayat bulmasının önemini işaret etmektedir. Dünya Tarihi bilimsel bir buluşun insanoğlunun yararına kullanıldığı gibi son derece yıkıcı bir şekilde zararına da kullanıldığına tanık olmuştur. Aradaki fark bilimin insani değerlerle bezenmiş olmasıdır. Bu nedenle devletler, bireyin topluma kazandırılması toplumsal bütünlüğün sağlanması için değer eğitimine önem vermektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK, 2011) değer kavramı; bir milletin sahip olduğu toplumsal, iktisadi ve ilmi değerleri barındıran, maddi ve manevi unsurlardan oluşan bir bütün olarak tanımlanmıştır. Kavram olarak "değer" bizim olaylar karşısında geliştirdiğimiz tutumları, yargılarımızı oluşturan standartları temsil eder (Halstead ve Taylor, 2000, s. 169). Değer, belirli bir davranış biçiminin tercih edilmesini sağlayan güçlü bir inanış, bir varlığın yürekte istenilebilir veya istenilemez olduğu hakkındaki inancı ifade eder (Sezgin, 2014, s. 127). Değerler bir başka açıdan, bireylerin tutumlarına yönelik seçimlerinde, tutumlarını teyit etmede ve kendilerini, etrafında olan insanları ve olguları değerlendirmede kullandıkları ölçütlerdir (Sezgin, 2014, s. 127).

Kılcan ve Üçarkuş (2018, s. 43) çalışmalarında değerlerin gelecek nesillere miras bırakılmasını sağlayacak, bireylere, bireylerden hareketle topluma değerleri kazandıracak ve içinde yaşadığımız çağın beklentilerini karşılayacak bireyleri yetiştirecek olan kurumların eğitim örgütleri olduğunu belirtmişlerdir. Sezgin de (2014, s. 137) çalışmasında araştırmacıları destekleyecek şekilde, günümüzün gerek iş, gerekse sosyal yaşantıdaki çoğulcu toplumu nedeniyle değerlere karşı duyarlılığın öneminin giderek artmakta olduğunu okulun da bu farklı değerleri birleştirip bütünleştirmenin bir zorunluluk olduğunu vurgu yapmaktadır.

Vizyon belgesinde okul, öğrencilerin sahip oldukları değere eğitim-öğretim aracılığı ile değer katan, milli ve manevi değerleri aşıl原因an, 21. yüzyıl insanının sahip olması gereken yaşam becerilerini onlara kazandıracak ortamları hazırlayan bir yer olarak görülmektedir. Okulda değerlerin öğrencilere aktarılmasına okul

müdürlerinin, öğretmenlerin ve velilerin önemli bir rolü olduğu öngörülmektedir. Kırak ve Çilek (2020, s. 12) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin değer eğitiminde önemli rollerinin olduğunu ve okullarda, sınıf içerisinde ya da dışında müdür-öğretmen-öğrenci iletişiminde doğruluk, dürüstlük, güven, açıklık, saygı ve sorumluluk gibi birtakım değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Okulların müfredatları incelendiğinde, değerler eğitimine müfredat içerisinde gereken önemin verilmediği görülmüştür. Kırak ve Çilek (2020, s.13) yaptıkları çalışmada 18. Milli Eğitim Şurası'nda değerler eğitimi üzerine karar alındığını ve burada alınan kararlar dışında değerler eğitimi kapsamında herhangi bir kanuni çerçevenin bulunmadığını belirtmişlerdir. Semerci ve diğerleri, yaptıkları çalışmada ana tema olarak belirledikleri öğrenci özellikleri altında “Değerler” ve “Beceri ve Yetkinlikler” olmak üzere iki alt tema belirlemişler ve vatanseverlik, iyilik, doğruluk, dürüstlük, saygı ve sevgiyi, benimsemesi gereken değerler olarak göstermişlerdir. Çalışmalarında Vizyon belgesinde de olduğu gibi bu değerleri kazanmanın önemine vurgu yapmışlardır. (Semerci, Ç., Hatıpoğlu, C., Güneri, B., Sevimbay A., Akcaalan M., Cengiz D, Y., 2020, s. 80).

1.3 Değer Eğitiminde Öğretmen Vizyon Belgesinde Değer Eğitimi Bağlamında Öğretmen

2023 Vizyonunun belirlediği eğitim hedeflerine ulaşmadaki en önemli yapı taşlarından birisi, esas hedef kitle olan öğrencilerde bu değişimi yaratacak olan öğretmenlerdir. Çalışmada vizyon belgesinin 4 temel unsurlarından birisi olan öğretmene, özel ve geniş bir yer ayrılmıştır (MEB, 2018, s. 9). Vizyon belgesi, müfredatı dünyanın en iyi tiyatro oyununa benzetmekte ve öğretmenleri de bu oyunda sahneye replikleri okuyacak tiyatrocular gibi başarının anahtarı olarak görmektedir (MEB, 2018, s. 9). Zira yine vizyon belgesi, öğretmenleri, öğrencilerin içerisinde saklı olan cevheri mücevher yapacak kişi olarak görmekte ve Başöğretmen Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi eğitim vizyonunun ana aktörü olarak tanımlamaktadır.

Vizyon belgesi ile hedeflenen eğitim sistemi, şefkatle insan yetiştirmeyi eğitimin temelinde almakta ve öğrencilerin bilim temelinde dayanan, özgür, eleştirel düşünme, tavır ve değerleri kademelere uygun olarak içselleştirebileceği bilgiden ziyade terbiye esaslı bir müfredatı benimsemektedir. Bu bakış açısıyla vizyon belgesi bilgiden ve beceriden önce çocuğa şefkat eğitimin verilmesini öğretmenin önemli bir görevi olarak görmektedir (MEB, 2018, s. 21). Köç ve Ünal (2019) çalışmalarında öğretmenleri belirlenen vizyona giden yolun lokomotifleri olarak görmüşlerdir. Bahse konu vizyonda öğretmenlerin bu önemine binaleyin öğretmen eğitimi ve kalitesi başlı başına bir çalışma başlığı olarak belirtilmiş ve gayretlerin bu yönde sarf edilmesine işaret edilmiştir. Yine, Duran ve Kurt (2019, s. 92) da çalışmalarında eğitimde başrolde bulunan öğretmenin şefkati, bilgi ve beceriyi beraberinde getireceğinden şefkat kavramının bilgiden daha ön planda tutularak öğretmenin ve bu yolla bireylerin hayatına dokunulmasını, eğitimde ustalık olarak belirtmişlerdir.

Geleceğin bireylerinin öngörülen değerlerle yetişmesi ve bu değerlere sahip olması, ancak, bunları içselleştirmelerini sağlayacak öğretmenlerle mümkündür. Bu da bu değerleri kendi özünde de içselleştirmiş, bir yaşam tarzı haline getirmiş ve öğrenciler için birer rol model olabilecek öğretmenlerle mümkündür. Öğretmen ve yöneticiler öncelikle okulda öğrencilere sevgi ve saygı ile yaklaşarak iyi örnek oluşturmaları, toplumun ahlaki inançlarını ve kültürünü öğrencilere aktarma görevini de yürütmelidir (Kırak ve Çilek, 2020, s. 11).

2. Yöntem

Yapılan araştırma nitel araştırma olup alanyazında, belgesel tarama (Sak, R., Sak, T., Şendil ve Nas, 2021, s. 230), belge incelemesi (Kıral, 2020, s. 172) olarak da adlandırılan doküman incelemesi yöntemi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Doküman analizi, analizi yapılacak konu ile ilgili bir anlam çıkarmak ve ampirik bilgi geliştirmek amacıyla verilerin incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Kıral, 2020, s. 173). Sönmez ve Alacapınar ise (2019, s. 109) doküman analizini yazılı ve görsel malzemenin toplanıp incelenmesi olarak tanımlamışlardır. Bu özellikleriyle doküman analizi, kendi başına bir yöntem olarak kabul edilmekle birlikte veri toplama aracı olarak da görüldüğünden diğer araştırma desenlerinin tamamlayıcısı olarak da değerlendirilmektedir (Sak, R., Sak, T., Şendil ve Nas, 2021, s. 230). Bu çalışmada, kurumsal, resmi bir doküman olan ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi (Kıral, 2020, s. 176), değer ve değerler eğitimi bakımından analiz edilmiştir. 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, birincil kaynak olarak T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi web sitesinden alınmış ve diğer veri toplama yöntemleri kullanılmamıştır.

Nitel araştırmada dokümanların, inceleme yapılan kültürün yapısına ve onlara yüklenen anlamlara göre değerlendirilmesi önemlidir. Bu kapsamda 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi ve konu ile ilgili Türkiye'de kaleme alınmış ilgili alanyazın (Bozkurt, (2019); Duran ve Kurt, 2019; Kıral ve Çilek, 2020; Köç ve Ünal, 2019; Semerci, Hatıpoğlu, Güneri, Sevimbay, Akcaalan ve Cengiz, 2020), değerler eğitimi bağlamında derinlemesine incelenmiştir. Çalışmanın amacı vizyon belgesini enine boyuna incelemek değil bilakis değer eğitimi açısından belgeyi incelemek olduğundan çalışmada belgenin diğer ayrıntılarına özellikle genel amaç ve hedef ile takvim bölümü incelenmiş, ancak, çalışma kapsamında yer verilmemiştir.

2.1 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında ulaşılan veriler Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'nın web sitesinde bulunan 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nden elde edilmiştir. İlgili belge bilgisayara indirilmiş, üzerinde gerekli analiz çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmada analiz için NVivo 12 Plus orjinal lisanslı program kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi için içerik analizi kullanılmıştır. Öncelikle ilgili alanyazın taranmış ve kuramsal bir çerçeve oluşturulmuş ve buradan hareketle elde edilen veriler tasnif edilmiş, tanımlanmış, yorumlanmış ve raporlaştırılmıştır. Çalışmada 2023 Vizyon Belgesi değerler eğitimi bağlamında her sayfası detaylı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir. Analizden elde edilen bulgular tanımlanmış ve tartışılmıştır.

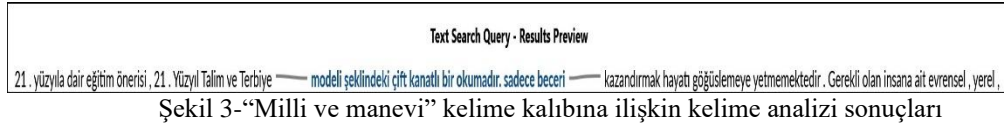
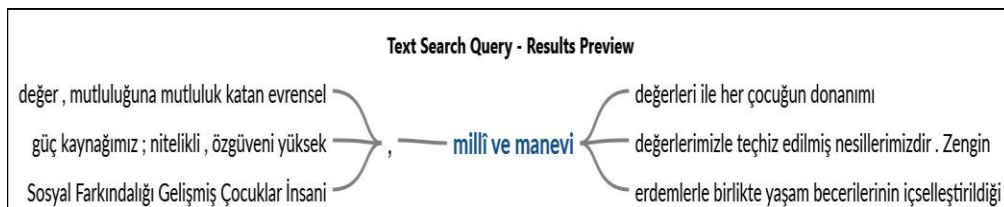
3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde 2023 Vizyon Belgesi kapsamında incelenen değer ve değerler eğitimi için elde edilmiş olan bulgular incelenmiştir.

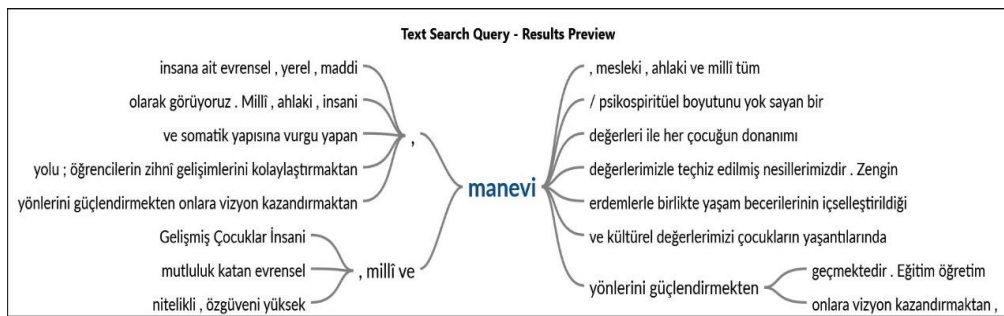
3.1.1 Kategori-1, Millî ve manevi değerlerin öğrencilere kazandırılması kategorisine ait bulgular; 4, 8, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 79, 84, 85, 88, 104, 105, 114, 127, 128 ve 137’nci sayfalarda bulunmaktadır. Aşağıda bunlara örnekler verilmiştir.

- Gerekli olan insana ait evrensel, yerel, maddi, manevi, mesleki, ahlaki ve millî tüm değerleri kapsayan ve kuşatan bir olgunlaşma, gelişme, ilerleme, değişim ve ahlak güzelliğidir (sayfa 17)
- Bir yaşam alanı olarak okulu her bir çocuğumuzun değerine değer, mutluluğuna mutluluk katan evrensel, millî ve manevi erdemlerle birlikte yaşam becerilerinin içselleştirildiği mekânlar olarak görüyoruz. (sayfa 29)
- İnsani, millî ve manevi değerleri ile her çocuğun donanımı gelişecek, böylece çocuklar hem kendini tanıyacak hem de çevre duyarlılığını içselleştirecek. (sayfa 137)

Kategoriye ait kelime analizleri ise aşağıda şekil-3 ve 4’te verilmiştir.

Şekil 3-“Millî ve manevî” kelime kalıbına ilişkin kelime analizi sonuçları

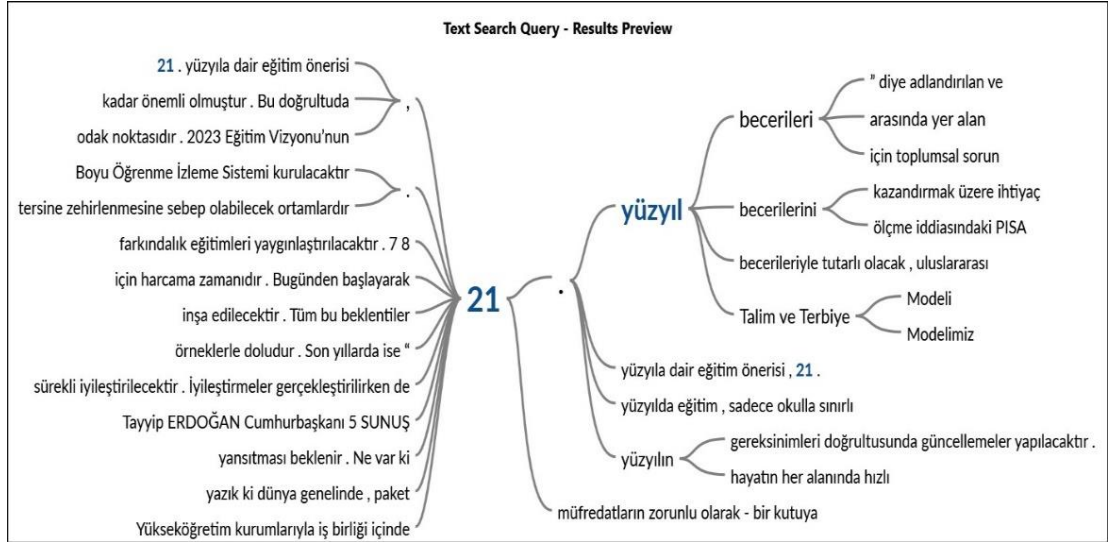
Şekil 4- “Manevî” kelimesine ilişkin kelime analizi sonuçları

3.1.2 Kategori-2, Öğrencilerden hareketle topluma değerlerin kazandırılması kategorisine ait bulgular; 4, 14, 22, 23, 84, 86, 88, 90, 92, 104, 107, 110, 120, 126, 127, 128 ve 130’uncu sayfalarda bulunmaktadır. Belirtilen sayfalara ilişkin örnek cümleler aşağıda verilmiştir.

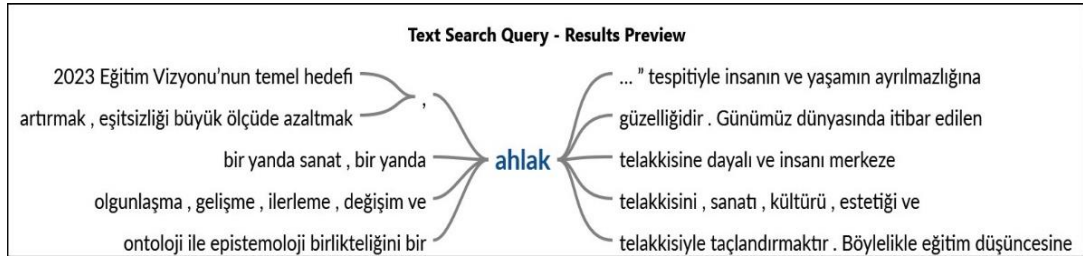
- Tüm çocuklarımızın bilimsel düşünme, tutum ve değerleri kademelerine uygun olarak içselleştirebilecekleri, bilgiden ziyade görgü temelli bir müfredat anlayışı benimsenecektir. (sayfa 86)

- Çocukların kendi bölgelerinin üretim, kültür, sanat ve coğrafi kapasitesini keşfetmesine, bitki ve hayvan türlerini, yöresel yemeklerini, oyunlarını ve folklorunu tanımalarına, derslerle bütünleşik veya ders dışı etkinlik olarak ağırlık verilecektir. (sayfa 90)
- Bugünün sorunlarına çözüm üretirken yarını tehlikeye atmadan, dünün çözümlerini mükemmelleştirmeden, yeni bir anlayış yaratarak bizden olan ama aynı zamanda bizden farklı çocuklar yetişmesi için ortak bir hedefe ilerleyeceğiz (sayfa 130)

Kategoriye ait kelime analizleri ise aşağıda şekil-5, 6 ve 7’de verilmiştir.

Şekil 5- “21. Yüzyıl” kelime kalıbına ilişkin kelime analizi sonuçlarına ilişkin referans cümleler

Şekil 6- “Ahlak” kelimesine ilişkin kelime analizi sonuçlarına ilişkin referans cümleler

Text Search Query - Results Preview	
21. yüzyıla dair eğitim önerisi , 21. Yüzyıl Talim ve Terbiye	modeli şeklindeki çift kanatlı bir okumadır. sadece beceri — kazandırmak hayatı göğüslemeye yetmemektedir . Gereklili olan insana ait evrensel , yerel ,

Şekil 7- “kültür” kelimesine ilişkin kelime analizi sonuçlarına ilişkin referans cümleler

3.2 Vizyon Belgesinde Değerler Eğitimi İçerisinde Yer Alan Kavramlar

Vizyon belgesi “değer” ve “değerler eğitimi” kapsamında incelendiğinde tespit edilen kavramlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1- Değerler Eğitimi ile İlgili Kavramlar

Kavram	f	Kavram	f
Kültür	31	Adil	2
Değer	17	Kişilik	2
Aile	16	Mutluluk	2
Ahlak	9	Erdem	2
Milli	9	Sabır	1
Manevi	9	Özgüven	1
Sorumluluk	5		

Tablo 1 incelendiğinde değer ve değer eğitimi ile ilgili olduğu düşünülen kavramların toplam 207 tane olduğu tespit edilmiştir. Bu kavramlar arasında en çok kültür (31), değer (17), aile (16) kelimelerinin tekrar edildiği; sabır ve özgüven kelimelerinin ise bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda değer ve değer eğitimi içerisinde yer alan “vatan, hoşgörü, tarafsızlık, sadakat, barış, dürüstlük, doğruluk, sevgi, yardımseverlik, özgürlük, iş birliği, alçak gönüllülük, öz disiplin, öz denetim, nezaket, arkadaşlık” kelimelerinin ise hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir.

4 Tartışma ve Sonuç

Çalışmada milli ve manevi değerlerin öğrencilere kazandırılması ve öğrencilerden hareketle topluma değerlerin kazandırılması olarak iki tema belirlenmiştir.

Milli ve manevi değerlerin eğitim programına ve müfredatına eklenerek öğrencilere kazandırılmasının, kuşaklar arası çatışmaların önlenmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Selvitopu, Bora ve Taş (2014, s. 990) yaptıkları çalışmada, ailelerin okulda verilen değer eğitimini önemli bulduğunu, milli ve manevi değerlerin korunarak sonraki kuşaklara aktarılmasının kuşaklar arası doğabilecek uyumsuzlukların önüne geçileceğini aktarmışlardır. Okullarda verilecek değerler eğitiminin geçmiş kuşaklar ve gelecek kuşaklar arasında bir köprü görevi göreceği düşünülmektedir.

2023 Vizyon Belgesi’nde güç kaynağımızın milli manevi değerlerle donatılmış, nitelikli, özgüveni yüksek nesiller olduğundan bahsedilerek bilim ve değerlerle donanmış bir nesil vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda eğitim programları aracılığıyla öğrencilerimize bilimsel bilgilerin yanında benlik oluşumlarına katkı sağlayacak, ahlaki

yönden gelişimlerini destekleyecek değerler eğitimi de vermemiz gerektiğini düşünülmektedir. Cihan (2014, s.435) okul programlarında belirtilen ya da belirtilmeyen değerleri öğretmek öğrencileri toplumsal yaşama hazırladığını, ahlaki gelişimlerine katkıda bulunarak, karakterlerini ve benlik algılarını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Okulların öğrencilerin karakter gelişiminde büyük bir etkisi olduğu ve bu açıdan değerler eğitimin müfredat içerisinde olması gerektiği düşünülmektedir.

Sosyal farkındalığı yüksek çocukların yetiştirilmesinde değerler eğitiminin önemli olduğu düşünülmektedir. Değerler eğitimi benlik oluşumunu olumlu yönde etkilediğinden sosyal farkındalığı da geliştirmektedir. Doğan, Totan ve Sapmaz (2009, s.243) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, benlik saygı düzeyinin arttıkça sosyal farkındalık düzeyinin de arttığı bulgusuna ulaşmışlardır. Değerler eğitiminin öğrencilerin benlik saygısını dolayısıyla sosyal farkındalığını olumlu yönde geliştirerek, 2023 Vizyon Belgesi'nde hedeflenen özgüveni yüksek, nitelikli ve girişken neslin yaratılmasında önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir.

2023 Vizyon Belgesi'nde 21. Yüzyıl becerilerinin kazandırılması üzerinde durularak bu bağlamda öğretmenlere önemli görevler düştüğü belirtilmiştir. Öğretmenlerin eğitimi sadece bilgi aktarımı olarak görmemesi, öğrencilerin mevcut potansiyelini artırmak için onların ruhlarına hitap eden bir eğitim anlayışında olmaları gerektiği düşünülmektedir. Cansoy (2008, s. 3131) mevcut düzenin öğretmeni aktarıcı, öğrenciyi ise hazır bilgi alıcı olarak görmesinden dolayı öğrencilerin ruhi özelliklerinin ihmal edildiğini belirtmiştir. 21. Yüzyıl becerilerinin kazandırılması adına daha çok öğrenci odaklı çalışılması, çocuklara 2023 Vizyon Belgesi'nde bahsedilen kuş figüründe olduğu gibi uçabilmeleri adına bilgi ve değerden oluşan iki kanat verilmelidir.

Vizyon belgesinde “değer” ve “değerler eğitimi” ile ilgili geçen kavramların başka ülkelerde nasıl geçtiğine yönelik bir karşılaştırma yapmak için Japonya ve Finlandiya örnekleri incelenmiştir. Japonya'nın eğitim sisteminde aktarılmaya çalışılan değerler; tutumlu olmak, bencilce davranışlardan kaçınmak ve kurallara uymak, tembellik göstermemek, iyi ve kötü şeyler arasında seçimde bulunmak, yalan söylememek, davranış ve konuşmalara dikkat etmek, güler yüzlü olmak, iyiliği görülen kimselere teşekkür etmek, onların değerini bilmek, hayata olumlu bakmak, memleketini veya yaşadığı yeri sevmek ve bağlılık duymak şeklindedir (Akbaş, 2012, s. 645). Finlandiya eğitim sistemine baktığımızda aktarılan değerler; çocuğun çalışma ortaklığı ve etkileşim yeteneği kazandırmak, çocukların yaşlılarıyla kurduğu ilişkilerde üstlendiği rolü destekleme, çevresinde olan bireylere saygı duymayı öğretmek, ahlaki sorumluluklarını bilmesini sağlamak, kültürünün değerlerinin ışığında benliğini oluşturmasına destek olmak, etkili iletişim becerileri kazandırmak olarak belirlenmiştir (Duran ve Taştekin, 2020, s. 605-606). Bu kapsamda vizyon belgesi ile incelenen diğer iki ülke sisteminde ortak olarak geçen kavramlardan en çok kültür (30), değer (17), aile (16) kelimelerinin tekrar edildiği; sabır ve özgüven kelimelerinin ise bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda değer ve değer eğitimi içerisinde yer alan “vatan, hoşgörü, tarafsızlık, sadakat, barış, dürüstlük, doğruluk, sevgi, yardımseverlik, özgürlük, iş birliği, alçak gönüllülük, öz disiplin, öz denetim, nezaket, arkadaşlık” kelimelerinin ise hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Öğretmen eğitimine ağırlık verilmesi sistemin hedefleri bağlamında son derece önemlidir. Burada sistemin öğrenci odaklı mı? Yoksa, öğretmen odaklı mı olması gerektiği de ayrıca bir tartışma konusudur.

Öyle ki konu ile ilgili Osmanlı döneminde de eğitimin teşkilatlanması çalışmalarında günümüze ışık tutan tartışmalar yaşanmıştır. Tuba ve Kiraz Ağacı motivi buna örnek olarak gösterilebilir. Yavaş, Oruç ve Çiçek (2015) çalışmalarında, Emrullah Efendi'nin ilköğretimden başlatılacak reformların kısa sürede sonuç vermeyeceği ve bu nedenle eğitimin planlanmasına yükseköğretimden başlanması gerektiği düşüncesi ile Tuba Ağacı motivi olarak adlandırdığı bu teoriyi savunduğunu, ancak Satı Bey'in ise eğitim reformunun toplumun belirli kesimini eğitmekle değil, ancak yaygın bir kitle eğitimiyle mümkün olacağını, yani eğitime Tuba Ağacı Nazariyesi'nde olduğu gibi yukarıdan değil, kiraz ağacında olduğu gibi aşağıdan başlanması gerektiğini, buna gerekçe olarak da zayıf ve işlevsiz bir ilköğretimden sonra iyi bir ortaöğretim veya yükseköğretimin mümkün olmayacağını gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca önlenemez hatta öngörülemeyen bir biçimde gelişen teknoloji ve beraberindeki getirdiği/getireceği kolaylıkların öğretmenin yerini alıp alamayacağı konusu da tartışılmaktadır. Bu tartışma yapıldursun araştırmalara bakıldığında öğrencilerin başarısında öğretmenlerin doğrudan etki gösterdiği, öğretmenlerin yönlendirici gücünün ve öğrenci arasındaki etkileşim kalitesinin de etkisinin büyük olduğu vurgulanmaktadır (Duran, Kurt, 2019, s. 91).

Şefkatten yoksun eğitimin insanlık için beraberinde tarihteki örnekleriyle sabit birtakım zararları da getirebileceği gerçeğinden hareketle vizyon belgesinin buna vurgu yapması ve eğitimin baş aktörlerine bu görevi tevdi etmesi, eğitimin geleceği ve geleceğimizin tasarlanması açısından değerlidir. Sayar (2015, s.77) toplumlarda duyarsızlaşmanın arttığı, bu bağlı olarak yardımlaşmanın azaldığını belirtmiştir. Bu duyarsızlaşmanın önüne geçilebilmesi adına değerler eğitimi çocuklara, çocuklardan hareketle oluşturulacak topluma ışık olacağı düşünülmektedir.

Ahlaki değerlerden mahzun hiçbir eğitim sisteminin insanlığın bugün yaşadığı sorunlarını çözemeyeceği düşüncesinden yola çıkarak Değerler Eğitimi, kim olduğunu bilen insanî değerleri yüksek, ulusal kültür ve hoşgörü ile bezenmiş çok kültürlülüğü benimsemiş bireylerin yetişmesi için eğitim müfredatı içerisinde yer almalı, titizlikle takip edilmeli ve eğitimin başarıya ulaşmasında kaliteli iş kaliteli ellerden olur prensibi ile öğretmenlerin rol modeli unutulmadan nitelikli ve bahse konu değerleri içselleştirilmiş öğretmenler yetiştirilmelidir.

Yapılan çalışmalarda öğretim üyelerinin ifade ettikleri görüşler ile vizyon belgesinin koyduğu hedeflerin genel olarak örtüştüğü görülmektedir. Sadece becerilere sahip olma değil, bununla birlikte bazı önemli değerleri kazanmanın da önemli olduğu hususu alanyazındaki çalışmalarda olduğu gibi vizyon belgesinde de vurgulanmıştır (Semerci, Ç., Hatıpoğlu, C., Güneri, B., Sevimbay A., Akcaalan M., Cengiz D, Y., 2020, s. 79). Bu kapsamda, geleceğimizin şekillenmesi açısından, değerler eğitimi özellikle ilköğretimden başlayarak öğrencilere verilmeli, müfredat buna göre şekillendirilmelidir.

2023 Eğitim Vizyonu Belgesinde ortaya konan hedeflere ulaşıldı mı? veya ne derecede ulaşıldı? sorularının cevabı çalışmanın konusu olmamakla birlikte, bu konuda bilimsel araştırmaların yapılması, böylece konunun derinlemesine irdelenmesi, özellikle vizyon ile ilgili amaç-hedefler-gelinen aşama-alınması gereken ilave iyileştirici tedbirlerin belirlenmesine yönelik geri beslemenin yapılabilmesi açısından son derece kıymetli olacaktır, çalışmanın araştırmacıların değer kavramı ve değerler eğitimine yönelik durumsal farkındalıklarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak toplumun kendisini geleceğe taşıyacak en önemli faktörlerden birisi olan eğitimde değer eğitimi, bugün olduğu gibi gelecekte de önemini yitirmeyecektir. Bu öneminin küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin hayatı daha da bireyselleştirdiği günümüzde daha da artmış olduğu değerlendirilmektedir. Vizyon için 3 yıllık bir süre kısa olsa da eğitim politikalarını yansıtan bu belgede değer eğitimine önemli bir oranda değer verilmiş olması milli bir politik irade konması açısından önemlidir ve bu kapsamda özellikle eğitimin tüm paydaşları tarafından içselleştirilmesine yönelik gerekliliklerinin yerine getirilmesi konusunda vizyonun takip edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akbay, O. H. (2012). Japonya’da ahlak ve değerler eğitimi. *Değerler ve eğitimi-II. sempozyum bildirileri kitabı*, 643-652.
- Bozkurt, A. (2019). Vizyon 2023: Türkiye’de açık ve uzaktan öğrenme alanında somut ve soyut teknolojiler bağlamında eğilimler. *Açık öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 43-64. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1179316>.
- Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21. yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3112-3134. Erişim adresi: <http://www.itobiad.com/en/download/article-file/614964>
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve türkiye’deki uygulamaya bir bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9(2). Erişim adresi: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=0f8b4f4a-57d2-4eb3-ad07-b0cf965a269c%40redis>
- Doğan, T., Totan, T. & Sapmaz, F. (2013). Üniversite öğrencilerinde benlik saygısı ve sosyal zeka. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (17), 235-247. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sakaefd/issue/11213/133922>
- Duran, E. ve Kurt, M.(2019). 2023 Eğitim vizyonuna ilişkin öğretmen görüşleri, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 90-106. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/608879>.
- Duran, M, Taştekin, A. (2020). Finlandiya erken çocukluk eğitimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2) , 600-624. DOI: 10.33437/ksusbd.721284 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1055135>
- Ekşi, H. (2006). Bilişsel ahlak gelişimi kuramı: Kohlberg ve sonrası. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 29-38. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TORBeU5UazU=/bilissel-ahlak-gelisimi-kurami-kohlberg-ve-sonrasi>
- Güçlü, N. (2014). *Okul Kültürü*, Ankara:PEGEM Yayınları
- Halstead, J. M. ve Taylor, J. M. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202. Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713657146>
- Kart, M. ve Şimşek, H.(2020). Türk eğitim sisteminde değer arayışı: yenilen (2017) ilköğretim programları hangi değerleri kazandırıyor?, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(40), 9-44. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/814374>
- Kılcan, B. ve Üçarkuş, E.(2018). Eğitim bilişim ağı (EBA) dergilerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 42-54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/503077>
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1156348>
- Kıral, B. ve Çilek, A.(2020). 2023 Vizyon belgesi’nin karakter eğitimi bakımından değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 49(225), 5-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/972766>

- Köç, A. ve Ünal, O.(2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2023 eğitim vizyonuna yönelik görüşlerinin incelenmesi, *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(2), 65-79. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/608879>
- Köylü, M.(2019). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. (2.bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). 2023 Eğitim Vizyonu. Erişim adresi:http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf.
- Okur, M. (2010). Milli mücadele ve cumhuriyetin ilk yıllarında milli ve modern bir eğitim sistemi oluşturma çabaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 199-217. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2815/37880>
- Oruç, C. (2016). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (2), 37-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/eibd/issue/22686/242229>
- Sak, R., Sak, T, Ş, İ., Şendil, Ö. Ç. ve Nas, E.(2021).Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1456954>
- Sayar, K. (2015). Merhamet. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Selvitopu, A., Taş, A. & Bora, V. (2015). Ortaöğretim öğrencilerine kazandırılması gereken değerlere ilişkin velilerin okuldan beklentileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (3), 979-994. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22598/241391>
- Semerci, Ç., Hatıpoğlu, C., Güneri, B., Sevimbay A., Akcaalan M. ve Cengiz D, Y.(2020). The future of education in Turkey's 2023 educational vision document: views of academicians in the faculty of education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 87, 69-100. DOI: 10.14689/ejer.2020.87. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1358345>
- Sezgin, F (2014). *Okul Kültürü*. Güçlü, N. (Yay.haz.) Ankara:PEGEM Yayınları
- Sönmez, V. ve Alacapınar, G, F.(2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (7. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık
- Yavaş, T., Oruç, C., Çiçek V.(2015). Yükseköğretimin yapılandırılmasında emrullah efendi'nin "Tuba ağacı nazariyesi"ni yeniden düşünmek, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 1007-1024. Erişim adresi: [file:///C:/Users/USER/Downloads/1958234243_52YavasTuba-sos-1007-1024%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/1958234243_52YavasTuba-sos-1007-1024%20(1).pdf)
- Türk Dil Kurumu (2011). Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

**Yaşam Hedefi, Gösterişçi ve Statü Tüketim: Yükselen Pazar Türkiye Tüketicileri
Üzerine Bir Araştırma
(Sayfa 16-35)**

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Zengin

Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Aksaray, Türkiye
yajasuzengin@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Esra Sipahi Döngül

Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Aksaray, Türkiye
esrasipahidongul@aksaray.edu.tr,
Orcid ID: 0000-0002-6495-4378

Özet

Araştırmada amaç Türkiye’de tüketicilerin yaşam hedeflerinin gösterişçi ve statü tüketim davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırma amacı doğrultusunda 259 tüketiciye online anket uygulanmıştır. Hipotezlere ve araştırma modeline uygun olarak Yaşam Hedefinin, Gösterişçi Tüketim Eğilimine etkisinde Statü Tüketim Eğiliminin aracı rolü incelenmiştir. Çalışmada bağımsız gruplar t testi, Tek yönlü varyans analizi-ANOVA ve yapısal eşitlik modeli-YEM kullanılmıştır. Bulgulara göre toplam aile aylık geliri ve ev sahipliği durumu farklı olan kişiler arasında Statü Tüketim Eğilimi puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Finansal Başarı ve İmaj boyutları Gösterişçi Tüketim Eğilimini istatistiksel anlamlı etkilemektedir. Ayrıca aracı değişken olan Statü Tüketimi Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimini pozitif yönde etkilemektedir. Buna göre aracılık şartı sağlanmıştır. Finansal Başarı, Kişisel Gelişim ve İmaj boyutlarının, Statü Tüketimi Eğilimini istatistiksel olarak anlamlı etkilediği görülmüştür. Finansal Başarı boyutunun Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğilimi aracılık etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gösterişçi Tüketim, Statü Tüketim, Tüketici Davranışları, Yaşam Hedefi, Yükselen Pazar Tüketicileri.

**Life Goal, Conspicuous and Status Consumption: A Study on Consumers in the Emerging
Market Turkey**

Abstract

The aim of the research is to determine the relationship between the conspicuous and status consumption behaviors of consumers' life goals in Turkey. For the purpose of the research, an online questionnaire was applied to 259 consumers. In accordance with the hypotheses and research model, the mediating role of Status Consumption Tendency in the effect of Life Goal on Conspicuous Consumption Tendency was examined. Independent groups t test, One-way ANOVA test and SEM analysis were used in the study. According to the findings, there is a statistically significant difference in terms of Status Consumption Tendency score between individuals with different monthly family income and home ownership status. Financial Success and Image dimensions have a statistically significant effect on Conspicuous Consumption Tendency. In addition, the Status Consumption Tendency, which is a mediating variable, positively affects the Conspicuous Consumption Tendency. Accordingly, the mediation requirement was met. Financial Success, Personal Development, and

Image dimensions were found to have a statistically significant effect on Status Consumption Tendency. Status Consumption Tendency mediates the effect of the Financial Success dimension on the Conspicuous Consumption Tendency.

Keywords: Conspicuous Consumption, Consumer Behavior, Emerging Market Consumers, Life Goal, Status Consumption.

Giriş

Tüketim kalıplarının değişmesiyle, günümüzde tüketim süreci artık yalnızca işlevsel ihtiyaçları karşılayan ürünlere sahip olma ve kullanma süreci olarak görülmemektedir. Gösteriş tüketimi, fizyolojik ihtiyaçların ötesinde bireylerin yaşam tarzlarını, sosyal statülerini, ekonomik sınıflarını göstermek amacıyla gerçekleştirdiği bir tüketim tarzı olarak ifade edilebilir. Başlangıçta statü tüketimi kavramını da içinde barındırmıştır. Gösterişçi tüketim literatürde özellikle son yirmi yılda, statü tüketiminden ayrı bir kavram olarak kabul görmüştür. Gösterişçi tüketim kavramı çoğunlukla zenginliği ifade etme aracı olarak, lüks ürün kullanılması şeklinde kendini göstermektedir.

Statünün bireyi başka bireylerce konumlandırıldığı yer olarak düşünüldüğünde; bireyler, toplum içinde konumlandırıldıkları bu yerler doğrultusunda diğer bireyler tarafından tanınarak fark edilmektedirler. Bu nedenledir ki bireyler, kendilerine atfedilen statüleri aracılığıyla bir prestij ve saygı kazanmaktadır. Bu noktada statü tüketim kavramıyla beraber gösterişçi tüketim kavramı da değerlendirilmektedir. Statü tüketim 'birey ve çevredeki diğer önemli kişiler için statü sağlayan ve statüyü sembolize eden tüketici ürünlerinin, göze çaracak şekilde -gösterişçi- tüketimi yoluyla, bireylerin sosyal konumlarını iyileştirmeye çalıştıkları bir isteklendirme süreci olarak açıklanmaktadır (Eastman vd., 1999: 42). Dolayısıyla toplumda fark edilmeye çalışan tüketiciler, statünün göstergesi nitelikte olduğunu düşündükleri ürünleri satın alma eğilimi göstermektedirler.

Bireylerin kendilerine ulaşmak üzere belirledikleri amaçları ifade eden yaşam hedefi psikoloji ve tüketici davranışı araştırmalarında ilgi gören bir konudur. Bireyler bu amaçlara zaman içinde erişmeyi umarlar. Hayatta neyin önemli olduğu ve bununla bağlantılı olarak bireylerin kendilerine belirledikleri yaşam hedefi, içinde bulunulan toplumun değerleri ve normlarından ortaya çıkar. Yaşam hedefi; mali başarı, kişisel gelişim, imaj ve toplumsal hisler alt başlıkları altında incelenebilir (Javalgi ve Grossman, 2016).

Bireylerin hayatta güttükleri amaçlar tüketim davranışlarını da etkileyecektir. Yaşamda mali başarı ve imaja odaklanan hedefleri olan tüketicilerin gösterişçi ve statü tüketim eğilimlerinin daha yüksek olması beklenebilir. Bu kapsamda tüketicilerin yaşam hedefleri doğrultusunda gösterişçi ve statü tüketim davranışları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı tüketicilerin yaşam hedefleri ile gösterişçi ve statü tüketim eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bununla beraber yaşam hedefinin gösterişçi ve statü tüketim üzerindeki etkisi ile statü tüketimin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri itibarıyla gruplar arasında yaşam hedefi, gösterişçi ve statü tüketim bakımından farklılık olup olmadığını belirlemek çalışmanın ikincil amacıdır. Gösterişçi tüketim ve statü tüketim son dönemde gelir seviyesi hızla artan Türkiye'de sıklıkla gözlenen tüketim davranışlarıdır. Öte yandan bu tüketim davranışlarının nedenleri ya da bağlantılı olduğu faktörler konusunda, yazında Türkiye'de gerçekleştirilmiş yeterli sayıda araştırma bulunmamaktadır. Hatta tüketicilerin yaşam hedefleri, gösterişçi ve statü tüketim davranışları arasında bir ilişki olup olmadığına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler Türkiye'de alanında bir ilk olacak ve literatürdeki boşluğu dolduracaktır.

Gösterişçi Tüketim

Gösterişçi tüketim ilk kez Amerikalı bir iktisatçı ve sosyoloji düşünürü olan Thorstein Bunde Veblen tarafından ileri sürülmüştür. Veblen kurumcu iktisat yaklaşımının kurucusu olarak ifade edilmektedir ki burada kurum düşünce alışkanlıklardır (Özgören Kınılı, 2018). Bu görüşe göre toplumlar üretmeye başladığı zaman mülk sahibi olanların ve olmayanların arasında bir hiyerarşi ortaya çıkmaktadır. Bireyler hiyerarşik toplumda statü oluşturmak ve diğer bireylerle rekabet etmek için kazancını sergileyerek gösterişçi tüketime yönelmektedir (Veblen, 1989). Gösterişçi tüketimde, birey sosyal hiyerarşide kendisinden üst konumda olan kişileri taklit etmektedir çünkü zenginlik statüdür. Toplumda zengin olduğunu göstermek isteyen bireyler tüketim ürünlerine para harcamaktadır (Trigg, 2001). Para haricinde zaman ve enerjilerini özel olarak bu hususa harcayan bireyler can sıkıcı olmasına rağmen gösterişçi tüketimin kaçınılmaz olduğu kabul etmektedir (Veblen, 1989).

Gösterişçi tüketim, esas ihtiyaçların ötesinde diğerlerine bir şeyler sergilemek ve onları etkilemek için gerçekleştirilen tüketim eylemidir. Tüketiciler gösterişçi tüketimde ürünleri sadece ihtiyaçlarını karşılayan ürünler olarak değil, mevcut durumu temsil etmek amacıyla kullanmaktadır. Gösterişçi tüketimle oluşturulan kimlik; psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasıyla, imaj ve arzulara dayanan bir kimliktir. Bu kapsamda

esas ve gerçek ihtiyaçları karşılayan tüketim yerini sembolik tüketime bırakmaktadır (Becan ve Eaghanioskou, 2019). O'Cass ve McEwen'a göre (2004); bireylerde güneş gözlüğü kullanma amacı gözleri korumak veya etrafı daha iyi görebilmekten ziyade moda kapsamındaki güneş gözlükleri vb. ürün kategorilerinin gösterişçi ürün ve markalar olması ve statü derecelerini göstermesidir. Araştırmalar seyahat motivasyonu veya sosyal medya gibi gösterişçi tüketimi bireylerin statü gösterme arzularından kaynaklandığını göstermektedir (Beal vd., 2020).

Türkiye'de gösterişçi tüketime ilişkin literatür son on yılda hızla genişlemektedir. Örneğin Hız (2009) Muğla'da üst gelir grubunda yer alan bireylerin gösterişçi tüketim yapabileceği gibi alt gelir grubundaki tüketicilerin de gösterişçi tüketim davranışı sergilediklerini tespit etmiştir. Çelik (2013) Niğde'de üniversite idari personelinin Veblen' in tarif ettiği tüketim tipine uymadığını, statüden ziyade ihtiyacın ön plana alındığını, bireylerin statü yansıtmak amacıyla nerdeyse hiç tüketim yapmadıklarına işaret etmiştir. Boğa ve Başçı (2016) ağızdan ağıza pazarlamanın gösterişçi tüketim üzerinde az da olsa bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Güner Koçak (2017) Pamukkale Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada gösterişçi tüketimin gençlerin tüketim davranışları üzerindeki yerini araştırmıştır. Çetin ve Yayılı'nın (2019) bulgularına göre; tüketicilerin cinsiyetlerine göre gösterişçi tüketim eğilimlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamazken dışarıda yemek yeme sıklığı açısından gösterişçi tüketim eğilimlerinde anlamlı farklılık belirlenmiştir. Topçu vd. (2020) ise gösterişçi tüketim ile benlik imaj uyumu, sosyal statü gösterimi ve materyalist değer yargıları ile-çoklu ilişkiler halinde- ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Statü Tüketim

Veblen' in Aylak Sınıfı Teorisi'ne göre bu tüketiciler, aşırı tüketim yaparak üst sosyal sınıflara benzemeye çalışmakta, üstünlüklerinin reklamını yaparak halkın aylaklıklarını görmesinden mutluluk duymaktadır (Güleç, 2015). Statü ve prestij değerlendirmeleri tüketim davranışlarını doğrudan şekillendirmektedir. Tüketicilerin daha pahalı ürünleri tüketme isteği statü ve prestij kazanma arzularından kaynaklanmaktadır (Amatulli vd., 2015). Tüketiciler alışveriş uygulamalarında, belirlenen kültürel kodlara uygun sembolik ihtiyaçları karşılamaya çalışırlar. Buna ek olarak, tüketmek, bireyin toplumdaki bir eylemi veya sınıflandırma kodudur yani tüketicilerin kendilerinin etrafındaki dünyada kendilerini konumlandırma şeklidir (Barbosa ve Campbell,2006). Toplumlar sadece ekonomik konumlarda değil, aynı zamanda insanlar sosyal akranlarıyla birlikte hareket ettiklerinde sürdürülen ahlak, kültür ve yaşam tarzı gibi kriterlerde de ayrışırlar (Holt,1998). Bu nedenle, tarihsel olarak, tüketim sosyal sınıf sınırlarını sayısız şekilde yeniden üretmeye hizmet etmiştir ve yaşam tarzları sosyal ayrımları ortaya çıkarmaktadır (Trigg, 2001).

Statü tüketiminin temeli, bireylerin psikolojik açıdan tatmin olması için arzuladığı sosyal statüye ait olma ve tanınma ihtiyacından oluşmaktadır. Bireyler finansal başarılarını göstermek, tanınmak ve statü kazanmak için gelirlerini üstün gördükleri ürünlere harcarlar (Eastman, 2015). Özellikle Y kuşağının materyalist bir toplumda sosyalleşmesi nedeniyle zenginlik ve satın alma gücünü gösteren statü tüketimine yönelim fazladır (Kim ve Jang, 2014).

Türkiye'de statü tüketim davranışını inceleyen çalışmalarda konu farklı açılardan irdelenmiştir. Örneğin Özden (2019) Ankara ve Samsun şehirlerinde 415 tüketici ile yapmış olduğu çalışmada tüketici yaşam tarzları ile statü tüketimi ilişkisini araştırmaktadır. Araştırma sonucunda tüketicilerin statü tüketim eğilimleri ile eğitim durumları, medeni durumları ve meslekleri arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bozbay ve Karakuş Başlar (2019) genel kişilik özelliklerinin materyalizm ve statü tüketiminin kompulsif satın alma üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları genel kişilik özelliklerinin, materyalizmin ve statü tüketiminin kompulsif satın alma üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Özden (2019) yaşam tarzlarının statü tüketim eğilimi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Buna göre başarılılar yaşam tarzı pozitif yönde, yapıcılar yaşam tarzı negatif yönde statü tüketimi eğilimini etkilemektedir. Tecrübeliler, inananlar ve nail olanlar yaşam tarzları ile statü tüketimi eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Statü tüketimi ve gösterişçi tüketim örtüşen kavramlar olmasına rağmen birbirinden farklıdır. Gösterişçi tüketim, egoyu şişirmek amacıyla yapılan harcamaları içerirken, statü tüketimi, statü kazanmak amacıyla elde edilen ürünleri ifade eder (Chipp, vd., 2011). Statü tüketimi, statüye değer verme ve bireye statü sağlayan ürünleri elde etme ve tüketmeye yönelik davranışsal eğilimlerdir. Gösterişçi tüketim ise bireylerin statüsünü başkalarına iletebilen mülkleri tüketme yoluyla imajlarını geliştirme eğilimidir. Statü tüketimi daha çok tüketicilerin statüsü yüksek ürün ve markaları satın aldıklarında elde edecekleri prestij kazanma arzularıyla ilgilenirken gösterişçi tüketim ürünlerin diğerlerinin yanında görülebilir şekilde sergilenmesi veya tüketilmesiyle ilgilenmektedir (O'Cass ve McEwen, 2004: 27-34). Bu kapsamda Gökallı, vd., (2011) iPhone kullanan kişiler iPhone'un statü göstergesi olduğunu düşündükleri, kullanım sebeplerinin toplum içinde statü sembolüne sahip olmak olduğu, bir başarı göstergesi olarak gördükleri belirlenmiştir.

Gösterişçi tüketim ve statü tüketim yakından ilişkilidir (Eastman vd., 1999). Statü tüketimi, "bireylerin hem birey hem de çevredeki önemli diğerleri için statüyü sağlayan ve sembolize eden tüketici ürünlerinin göze çarpan tüketimi yoluyla sosyal duruşlarını geliştirmek için çabaladığı motivasyon sürecini" ifade eder (Eastman

vd.,1999). Tüketim toplumsal yönler açısından ele alındığında kişilerarası ilişkileri düzenleme fonksiyonu olarak statü ve prestije işaret eden bir gösterge haline gelmiştir (Kıray, 2005; Kitapçı, 2019).

Yukarıdaki tartışmalardan hareketle araştırmanın birinci hipotezi şöyle önerilmektedir:

H₁: Statü tüketim eğilimi gösterişçi tüketim eğilimi üzerinde pozitif yönde etkilidir.

Yaşam Hedefi

Yaşam hedefi ya da istek düzeyi, gerçekçi beklenti ile makul umut arasında bir yerde bulunan bir başarı veya kazanım ölçeğindeki bir değer olarak tanımlanmaktadır (Kahneman, 2000, s. 687). Bu nedenle, insanların yaşam istekleri, kendileri için belirledikleri hedefleri yansıtmaktadır ve bireyler bu hedeflere zaman içinde ulaşmak isterler. Yaşam hedefi bireylerin gelecekte arzularına ulaşma yolundaki arayışlarını hangi faktörlerin etkilediğini ortaya koymaktadır (Javalgi ve Grossman, 2016).

Bireysel yaşam hedeflerinin alt boyutları mali başarı, kişisel gelişim, imaj ve toplumsal fayda olarak ifade edilmektedir (Kasser ve Ryan, 1996). Bu alt boyutlar içsel ve dışsal olarak iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Buna göre toplumsal fayda alt boyutu içsel kategoride yer almaktadır. Mali başarı, kişisel gelişim, imaj alt boyutları ise dışsal olarak değerlendirilmektedir (Ersoy Kart ve Güldü, 2008). Literatürde bu ayrım öz-belirleme kuramı ya da özerk benlik yönetimi kuramlarına dayandırılmaktadır. Bu kurama göre bireyler günlük hayatta farklı faktörler nedeniyle, farklı eylemlerde bulunma yönünde güdülenebilir. Bireysel çıkarlar sebebiyle o şekilde davranış sergiliyor olabilecekleri gibi, baskılara direnemedikleri ve zorda bırakıldıkları için de herhangi bir eylemde bulunabilirler. Burada “içten güdülenme” ile “dıştan zorlanma” arasındaki tezata dikkat çekilmektedir (Ryan ve Deci, 2000; Ersoy Kart ve Güldü, 2008). Kasser ve Ryan (1996: 280) yaşam hedeflerini içeriklerine göre iki ana gruba ayırmaktadır. Buna göre finansal başarı gibi dışsal hedefler başkalarının olası tepkilerine bağlıdır. Ayrıca bunlar tipik olarak başka bir amacın aracı niteliğindedir. İçsel hedefler ise insanlar için doğal olan kendini gerçekleştirme ve gelişim eğilimleriyle uyumlu arzuların ifadesidir. Bu nedenle, içsel hedeflerin temel ve içsel psikolojik ihtiyaçları karşılaması muhtemeldir.

Veblen, tüketicilerin ekonomik başarılarını golf gezileri veya bir yolcu gemisinde tatil yapmak gibi boş zaman aktivitelerine katılarak aktarabileceklerini belirtmiştir. Bununla birlikte, toplumlar daha hareketli hale geldikçe, boş zaman etkinlikleri yoluyla statü iletmek daha zor hale geldiğinden cömert harcamalar tüketicilere statü iletmek için tek seçenek olarak kalmaktadır (McCullough, 2019). Veblen'in Aylak Sınıf Teorisi'ne göre, bireyler tüketim ve hizmetlere yapılan cömert harcamalar yoluyla sosyal hiyerarşideki konumlarını karşılarındaki bireylere iletebilirler. Gösterişçi tüketim eylemi bilinçli veya bilinçsiz olabilir ve sosyal sınıflar arasında gerçekleşmektedir. Gösterişçi tüketimin sergilenmesi için seçilen nesnelere toplumların evrimi boyunca değişmiştir (Chipp, vd., 2011).

Hem gelişmiş ülkelerde hem de yükselen pazarlarda gösterişçi tüketim yukarı yönlü bir seyir göstermektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan piyasalarda daha güçlüdür. Yükselen pazarlarda bastırılmış talepten kaynaklanan daha yüksek bir talep söz konusudur (McCullough, 2019). Bu doğrultuda pek çok yükselen pazarda gösterici ve statü tüketimle ilişkili araştırmalar gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Çin kültüründe referans grubu, yüz farkındalığı, güç, materyalizm ve diğer faktörler, bireylerin gösterişçi tüketim davranışını etkilediği belirlenmiştir (Chen, vd. 2022).

Küresel ekonomik krizlere rağmen, yükselen pazarlarda giderek artan sayıda tüketici kendilerini gösterişçi tüketim eylemleriyle ifade etmeye çalışmaktadır. Küresel kaynakların artan kıtlığı ve bunun sonucunda daha az kaynak yoğun, daha etik ve daha tutumlu tüketimi başlatma ve teşvik etme ihtiyacı ve artan tüketici borcu söz konusudur. Bununla birlikte neden tüketicilerin gösterişçi tüketime kalkıştığına dair daha derin bir anlayış inşa etmek ilgi çekici olarak ifade edilmektedir (Chipp, vd., 2011). Vietnam'da gerçekleştirilen çalışmada da statü tüketiminin kendinin ve statü tüketimi için öne sürülen öncüllerin çoğunun, statü tüketiminden tatmin olma ve genel olarak yaşamdan memnuniyet üzerine olumlu sonuçları bulunduğu belirlenmiştir. Tüketimin amacı sadece konfor ve rahatlık içinde yaşamak değildir. Yaşam standardı ve itibar standartlarından da bahsedilmektedir (Mai ve Tambyah, 2011).

Türkiye her geçen gün gelir düzeyi ve eğitim imkanlarının gelişmesiyle beraber eğitim seviyesi artan bir yükselen pazar ülkesidir. Söz konusu ilerlemeler tüketicilerin tüketim davranışlarını da etkilemektedir. Yaşam tarzı ve toplumsal normlar ve kabullerdeki değişime diğer pek çok yükselen pazarda olduğu gibi tüketimin kalıplarını yeniden şekillendirmektedir. Bu konuya işaret eden bir bulgu Eroğlu ve Kılıç (2021) de ortaya konulmaktadır. Bu araştırma sonuçlarına göre parayı, Y ve Z kuşaklarının “önemli”, X kuşağı ise “değerli” olarak nitelendirmesi değişime işaret etmektedir (Eroğlu ve Kılıç: 2021). Harcanabilir gelirdeki yükselme doğrultusunda ithal markalara ve lüks tüketim mallarına olan talep giderek artmaktadır. Her geçen yıl daha fazla akademisyen Türkiye’de gösterişçi ve statü tüketime odaklanan çalışmalar gerçekleştirmektedir. Örneğin Buluk Eşitti ve Erdem (2021) turizm tüketimine odaklandıkları araştırmada tüketicilerin büyük bir oranının statü tüketim davranışı eğiliminde olduklarını ve bu davranış eğiliminin kültürel değerler ve kişilik özellikleri unsurlarından etkilendiğini belirtmektedir. Tekin vd. (2020) statü tüketiminin toplumsal kabul düzeyi üzerinde

pozitif etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Yapraklı ve Özkan (2021) ise kendini kurgulama ile benlik algısının statü tüketim üzerinde pozitif etkisine işaret ederken diğer yandan tüketicilerin dini görüşlerinin statü tüketim üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Mal ve hizmetlerin fonksiyonel özellik ve sundukları kalitenin ötesinde, onları satın alanlara kazandırabilecekleri sosyal statü ve saygınlık için de tercih edildiği görülmektedir. Özellikle yükselen pazarlarda ortaya çıkan yeni yaşam tarzının nedenlerinden biri bireylerin sahip oldukları serveti diğerlerine sergilemek için statü ürünleri tüketme eğilimindeki artıştır. Bu yeni tarz tüketimde temel ihtiyaçların karşılanmasından ziyade üst düzey psikolojik ihtiyaçların karşılanması, saygı ve aidiyet duygusu arayışı şeklinde kendini göstermektedir (Nazi vd., 2019: 173; Türkmen ve Erten, 2020). Brezilya (O'Dougherty, 2002), Tayland (Tangsupwattana & Liu, 2017), Rusya (Vasilyev vd., 2017) ve Hindistan'da (Chaudhuri & Majumdar, 2006), gelişmiş ülkelerin ürünlerinin yükselen pazarlardaki tüketim üzerindeki sembolik etkisini gösterilmiştir (da Costa Filho, vd., 2022).

Bu noktada gösterişçi ve statü tüketim eğilimi üzerinde tüketicilerin hayatta kendilerine ulaşmak üzere belirledikleri hedeflerle ilişkisini ortaya koymak üzere önerilen hipotezler şöyledir:

H₂: Mali başarı yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.

H₃: Mali başarı yaşam hedefi statü tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.

H₄: Kişisel gelişim yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.

H₅: Kişisel gelişim yaşam hedefi statü tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.

H₆: İmaj yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.

H₇: İmaj yaşam hedefi statü tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.

H₈: Toplumsal fayda yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde negatif yönde etkilidir.

H₉: Toplumsal fayda yaşam hedefi statü tüketim üzerinde negatif yönde etkilidir.

Yöntem

Bu çalışmada tanımlayıcı ve kesitsel bir çalışmadır. Veriler toplanması Aralık 2021-Şubat 2022 tarihleri arasında GoogleDocs üzerinden hazırlanan ölçme araçlarının linkinin iletilmesi yoluyla (online anket) gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan (Tarih: 21/10/2020 No: 2020/09-53) izin alınmıştır. Araştırmada güncel Helsinki Bildirgesi'nde belirtilen kurallara ve araştırma etik ilkelerine uyulmuş, araştırmaya katılanlar araştırma hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırmaya katılan tüketiciler Google platformunda yer alan ankete isimsiz şekilde cevap vermişlerdir.

Veri Toplama Araçları

1-Katılımcı Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen "Katılımcı Bilgi Formu" tüketicilerin demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinden oluşan sorulardan oluşmuştur.

2-Yaşam Hedefi Ölçeği: Araştırmada, katılımcıların yaşam hedeflerini belirlemek için geliştirilen Yaşam Hedefi Ölçeği kullanılmıştır. Kasser ve Ryan tarafından 1996 yılında geliştirilen bu ölçek, bireysel yaşam hedeflerini mali başarı, kişisel gelişim, imaj, sağlık, şöhret ve toplumsal fayda alt boyutları itibarıyla ölçmektedir. Boyutlardan zenginlik, şöhret ve imaj gibi dışsal hedef; anlamlı ilişki, sağlık, kişisel gelişim ve toplumsal fayda içsel hedeflerdir. Öte yandan bu çalışmada Javalgi ve Grossman (2016) ile benzer şekilde sağlık ve anlamlı ilişkiler alt boyutları değerlendirmeye alınmamıştır. Burada kullanılan ölçekte bireysel yaşam hedefleri mali başarı, kişisel gelişim, imaj ve toplumsal fayda boyutları ve toplamda on üç maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada YHÖ, 5'li Likert Tipi (1=hiç önemli değil, 2=önemli değil, 3=orta derecede önem li, 4=önemli, 5=çok önemli) bir ölçektir. Orijinal ölçek pek çok çalışmada kullanılmış ve iç tutarlık katsayısı $\alpha=0.70-0.90$ aralığında değerler almıştır.

3-Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçeği: Araştırmada, tüketicilerin gösterişçi tüketim eğilimlerini belirlemek amacıyla Marcoux, vd. tarafından 1997 yılında geliştirilmiş gösterişçi tüketim eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 6 maddeden oluşmaktadır. Gösterişçi tüketim eğilimi ölçeği 5'li Likert Tipi bir ölçektir ve maddeler 1 ile 5 arasında değerlendirilmektedir (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=orta düzeyde katılıyorum, 4= katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum).

4-Statü Tüketim Eğilimi Ölçeği: Araştırmada, tüketicilerin statü tüketim davranışlarını belirlemek amacıyla Eastman, vd. tarafından 1999 yılında geliştirilmiş statü tüketim eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 7 maddeden oluşmaktadır. Statü tüketim eğilimi ölçeği 5'li Likert Tipi bir ölçektir ve maddeler 1 ile 5 arasında değerlendirilmektedir (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=orta düzeyde katılıyorum, 4= katılıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum).

Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 26.0, AMOS 21.0 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. Kategorik (nitel) değişkenler için frekans (n) ve yüzde (%), sayısal (nicel) değişkenler için ortalama (Ort), standart sapma (ss), minimum ve maksimum istatistikleri verilmiştir. Ölçeklerin geçerliliği için Doğrulayıcı Faktör Analizleri (DFA) yapılmış, güvenilirlikleri hesaplanmıştır. Cronbach's alfa katsayısının 0-1 arasında değiştiği, değerlendirme kriterlerine göre "0.00 < 0.40 ise ölçek güvenilir değil, 0.40 < 0.60 ise ölçek düşük güvenilirlikte,

0.60 < 0.80 ise ölçek oldukça güvenilir ve 0.80 < 1.00 ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçek” olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Tavşancıl, 2005).

Çalışmada test tekniklerinden bağımsız gruplar t testi, Tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Frekansı düşük gruplarda grup birleştirme işlemi uygulanmıştır. Modelin testi için YEM analizi kullanılmıştır. Bağımsız gruplar t testi bağımsız iki grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Tek yönlü ANOVA testi bağımsız k (k>2) grubun nicel bir değişken açısından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir. Yapısal eşitlik modellemesi özellikle psikoloji, pazarlama vb. bilimlerde değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesinde ve modellerin testinde kullanılmaktadır (Tüfekçi ve Tüfekçi, 2006).

BULGULAR

Ölçeklerden elde edilen puanların normalliğinin sınınanmasına ilişkin yapılan çarpıklık ve basıklık değerlerinin hesaplandığı işlem Tablo 1’ de yer almaktadır.

Tablo 1: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçek Puanlarının Normalliğinin Sınılanması

	Min.	Maks.	Ort.	ss	Çarpıklık	Basıklık
Finansal Başarı	4	20	14,46	2,999	-0,251	-0,054
Kişisel Gelişim	7	15	13,73	1,378	-1,182	2,308
İmaj	3	15	9,10	2,834	0,095	-0,696
Toplumsal Fayda	6	15	12,88	2,030	-1,314	2,302
Yaşam Hedefi	33	65	50,16	6,330	0,059	-0,293
Statü Tüketim Eğilimi	3	15	10,39	3,080	-0,259	-0,685
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	10	50	23,00	9,479	0,883	0,789

Ölçek puanlarından elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; De Carlo, 1997). Buna göre ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (tüm puanlar için hesaplanan istatistikler -3:+3 aralığındadır). Ölçek puanları normal dağılım gösterdiğinden analizlerde parametrik yöntemler kullanılmıştır.

Tablo 2’de anket katılımcılarının demografik özelliklere ilişkin bilgileri yer almaktadır.

Tablo 2: Demografik Özelliklerin Dağılımı

		n	%
Yaş	18-24	75	29,3
	25-34	87	34,0
	35-44	59	23,0
	45-54	22	8,6
	55-64	6	2,4
	65 ve üzeri	7	2,7
En son bitirilen okul	Lise	70	27,3
	Fakülte, yüksek okul	115	44,9
	Yüksek lisans	47	18,4
	Doktora	24	9,4
Cinsiyet	Kadın	165	64,7
	Erkek	90	35,3
Medeni durum	Bekar	155	60,5
	Evli	101	39,5
Ailedeki kişi sayısı	1-2	46	18,3
	3-4	123	48,8
	5-6	65	25,8
	6’dan fazla	18	7,1
Meslek	Kamu çalışanı	80	31,3

	Özel sektör çalışanı	69	27,0
	Kendi işyeri	8	3,1
	Emekli	8	3,1
	Öğrenci	72	28,1
	Çalışmıyor	19	7,4
Ailenin toplam aylık geliri	2825 TL ve altı	13	5,1
	2826-4500 TL	37	14,5
	4501-6500 TL	43	16,9
	6501-8500 TL	27	10,6
	8501-10500 TL	27	10,6
	10501-12500 TL	19	7,5
	12501-14500 TL	20	7,7
	14501-16500 TL	13	5,1
	16500 TL'den fazla	56	22,0
Ev sahipliği	Hayır	93	36,4
	Evet, 1 tane	123	48,0
	Evet, 2 tane	28	10,9
	Evet, 3 tane ve üzeri	12	4,7
Otomobil sahipliği	Hayır	91	35,5
	Evet, 1 tane	134	52,4
	Evet, 2 tane	28	10,9
	Evet, 3 tane ve üzeri	3	1,2

Ankete cevap verenlerin %34,0'ü 25-34 yaşında, %44,9'u fakülte, yüksek okul mezunu, %64,7'si kadın, %60,5'i bekar. Ankete cevap verenlerin %48,8'inin ailesinde 3-4 kişi yaşamakta, %31,3'ü kamu çalışanı, %16,9'unun ailesinin toplam aylık geliri 4501-6500 TL'dir. Ankete cevap verenlerin %48,0'inin 1 tane evi, %52,4'ünün 1 tane otomobili bulunmaktadır.

Yapı Geçerliliği ve Güvenirlik Analizi

Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA), güvenilirliğinin belirlenmesi için Cronbach's alfa güvenirlilik katsayıları hesaplanmıştır .

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), kuramsal bir temelden destek alarak pek çok değişkenden oluşturulan faktörlerin (gizil değişkenlerin) gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik bir analizdir (Sümer, 2000) . Bu makalede yer alan analizlere dair yapılan DFA analizi AMOS 21.0 programı ile yapılmış ve faktör yapıları incelenmiştir.

Tablo 3' te ölçeklerin DFA uyum indekslerine dair sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 3: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçeklerinin DFA Uyum İndeksleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Statü Tüketim Eğilimi	Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Yaşam Hedefi
X ²	X	X	0,000	96,263	138,231
sd	X	X	0	31	58
X ² /sd	≤ 3	≤ 5	x	3,105	2,383
RMR	≤ 0,05	≤ 0,08	0,000	0,048	0,050
GFI	≥ 0,95	≥ 0,90	0,999	0,931	0,923
AGFI	≥ 0,90	≥ 0,85	x	0,878	0,879
CFI	≥ 0,97	≥ 0,90	0,999	0,970	0,933
RMSEA	≤ 0,05	≤ 0,08	x	0,071	0,074

Tek boyutlu 3 maddeli Statü Tüketim Eğilimi, tek boyutlu 10 maddeli Gösterişçi Tüketim Eğilimi, 13 maddeli 4 alt boyutlu Yaşam Hedefi ölçekleri için tüm uyum indeksleri sağlanmıştır (x:3 maddelik ölçeklerde bazı

indeksler hesaplanmamaktadır). Ölçekler veri ile uyumludur, geçerlidir.

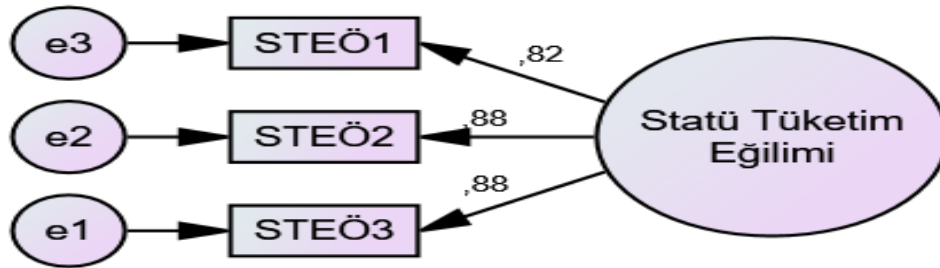
Tablo 4'te ölçeklerin DFA sonuçlarına göre madde faktör yüklerinin dağılımı ve güvenilirlik analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçeklerinin DFA Sonuçlarına göre Madde Faktör Yüklerinin Dağılımı ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

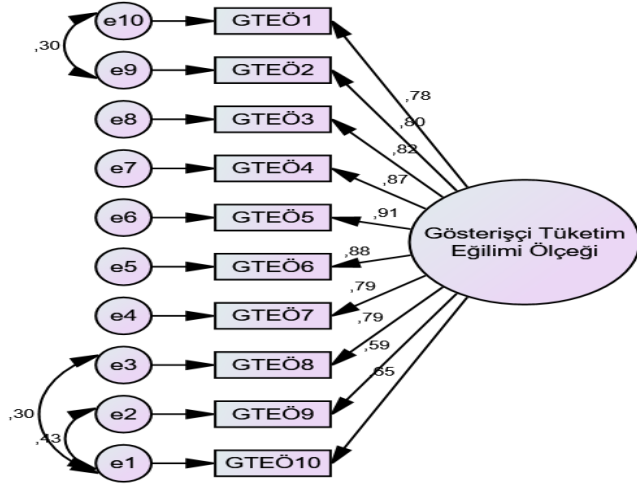
Ölçek	Madde	β	sh.	t	p	CA
Statü Tüketim Eğilimi	STEÖ3	0,877				
	STEÖ2	0,878	0,055	16,993	0,000	0,893
	STEÖ1	0,821	0,059	15,864	0,000	
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	GTEÖ10	0,648				
	GTEÖ9	0,592	0,085	11,393	0,000	0,944
	GTEÖ8	0,787	0,090	12,921	0,000	
	GTEÖ7	0,792	0,103	11,031	0,000	
	GTEÖ6	0,882	0,096	11,997	0,000	
	GTEÖ5	0,912	0,099	12,292	0,000	
	GTEÖ4	0,867	0,104	11,844	0,000	
	GTEÖ3	0,824	0,105	11,381	0,000	
	GTEÖ2	0,796	0,098	11,075	0,000	
	GTEÖ1	0,778	0,102	10,873	0,000	
Finansal Başarı (Yaşam Hedefi)	YHÖ3	0,471				
	YHÖ2	0,725	0,250	7,780	0,000	0,782
	YHÖ1	0,830	0,436	6,795	0,000	
	YHÖ4	0,723	0,414	6,629	0,000	
Kişisel Gelişim (Yaşam Hedefi)	YHÖ7	0,673				
	YHÖ6	0,790	0,187	7,588	0,000	0,637
	YHÖ5	0,415	0,135	5,458	0,000	
İmaj (Yaşam Hedefi)	YHÖ10	0,668				
	YHÖ9	0,765	0,134	9,177	0,000	0,770
	YHÖ8	0,755	0,133	9,140	0,000	
Toplumsal Fayda (Yaşam Hedefi)	YHÖ13	0,874				
	YHÖ12	0,865	0,066	14,912	0,000	0,849
	YHÖ11	0,692	0,068	11,933	0,000	

Yaşam Hedefi (toplam=0,795), Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi ölçeklerinin DFA sonuçlarına göre madde faktör yüklerinin dağılımı verilmiştir. Herhangi bir faktör yükü düşük madde ($\beta > 0,300$) bulunmamaktadır. Ölçeklerin ve alt boyutlarının güvenilirlik düzeyi oldukça yüksektir (CA:Cronbach Alfa>0,600).

Statü tüketim eğilimine ilişkin DFA Diyagramı Şekil 1'de, gösterişçi tüketim eğilimine ilişkin DFA Diyagramı Şekil 2'de, yaşam hedefine ilişkin DFA Diyagramı Şekil 3'te gösterilmektedir.

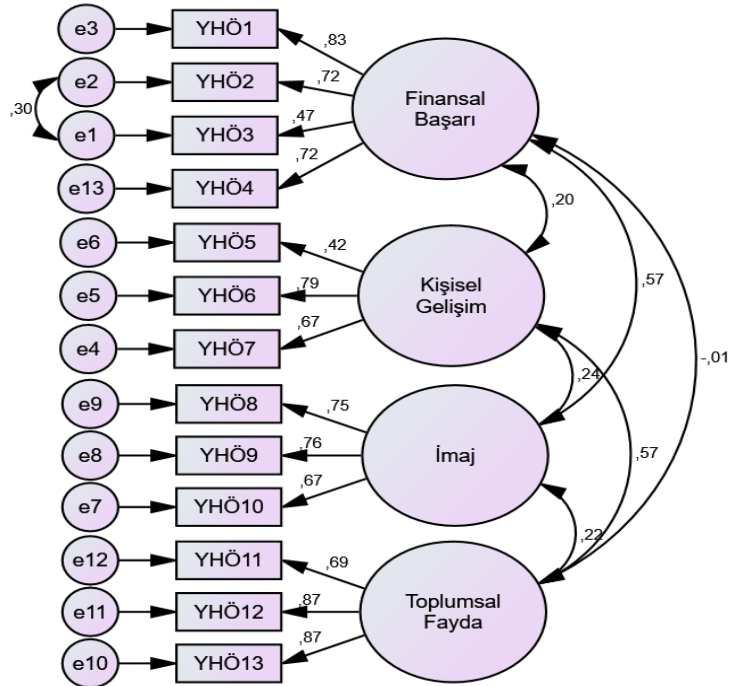

Şekil 1.Statü Tüketim Eğilimi DFA Diyagramı

Şekil 2.Gösterişçi Tüketim Eğilimi DFA Diyagramı

Şekil 3.Yaşam Hedefi DFA Diyagramı

Ölçek puanlarının yaşa göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testine ait bulgular Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçek Puanlarının Yaşa göre Karşılaştırılması

		n	Ort.	ss	F	p
Finansal Başarı	18-24	75	15,07	3,09	2,174	0,092
	25-34	87	14,55	2,69		
	35-44	59	13,85	3,00		
	45 ve üzeri	35	14,00	3,37		
Kişisel Gelişim	18-24	75	13,95	1,36	1,300	0,275
	25-34	87	13,74	1,34		
	35-44	59	13,47	1,28		
	45 ve üzeri	35	13,71	1,62		
İmaj	18-24	75	9,53	3,01	2,524	0,058
	25-34	87	9,38	2,63		
	35-44	59	8,32	2,75		
	45 ve üzeri	35	8,80	2,89		
Toplumsal Fayda	18-24	75	13,01	1,90	0,906	0,439
	25-34	87	12,76	2,28		
	35-44	59	12,66	1,83		
	45 ve üzeri	35	13,29	1,95		
Yaşam Hedefi	18-24	75	51,56	6,38	3,127	0,026*
	25-34	87	50,39	5,85		
	35-44	59	48,27	6,28		
	45 ve üzeri	35	49,80	6,87		
Statü Tüketim Eğilimi	18-24	75	11,09	3,07	6,165	0,000*
	25-34	87	10,43	2,95		
	35-44	59	9,02	2,92		
	45 ve üzeri	35	11,09	3,03		
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	18-24	75	23,09	10,06	1,728	0,162
	25-34	87	23,05	9,59		
	35-44	59	21,17	8,51		
	45 ve üzeri	35	25,74	9,15		

*p<0,05 anlamlı fark bulunmaktadır. ss= standart sapma

F=Tek yönlü varyans analizi

Yaşı farklı olan kişiler arasında Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). 18-24 yaşında olanlarda Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken 35-44 yaşında olanlarda en düşüktür. Diğer ölçek puanları yaşa göre anlamlı değişmemektedir (p>0,05).

Ölçek Puanlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılmasına ilişkin T testine ait bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçek Puanlarının Cinsiyete göre Karşılaştırılması

		n	Ort.	ss.	t	p
Finansal Başarı	Kadın	165	14,41	2,71	-0,404	0,687
	Erkek	90	14,58	3,50		
Kişisel Gelişim	Kadın	165	13,84	1,31	1,619	0,107
	Erkek	90	13,54	1,49		
İmaj	Kadın	165	8,98	2,74	-0,906	0,366
	Erkek	90	9,32	3,01		
Toplumsal Fayda	Kadın	165	13,18	1,65	2,841	0,005*
	Erkek	90	12,34	2,52		
Yaşam Hedefi	Kadın	165	50,40	5,87	0,757	0,450
	Erkek	90	49,73	7,14		
Statü Tüketim Eğilimi	Kadın	165	10,39	2,95	0,040	0,968
	Erkek	90	10,38	3,33		
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Kadın	165	22,51	9,09	-1,082	0,280
	Erkek	90	23,86	10,19		

*p<0,05 anlamlı fark bulunmaktadır t=T testi ss=standart sapma

Kadınlar ile erkekler arasında Toplumsal Fayda puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). Kadınların Toplumsal Fayda düzeyi daha yüksektir. Diğer ölçek puanları cinsiyete göre anlamlı değişmemektedir (p>0,05).

Ölçek puanlarının ailedeki kişi sayısına göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testine ait bulgular Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçek Puanlarının Ailedeki Kişi Sayısına göre Karşılaştırılması

		N	Ort.	ss.	F	p
Finansal Başarı	1-2	46	13,37	2,962	4,008	0,019*
	3-4	123	14,81	3,079		
	5 ve üzeri	83	14,57	2,821		
Kişisel Gelişim	1-2	46	13,46	1,471	1,689	0,187
	3-4	123	13,88	1,303		
	5 ve üzeri	83	13,67	1,424		
İmaj	1-2	46	8,89	2,892	0,323	0,725
	3-4	123	9,26	2,911		
	5 ve üzeri	83	9,05	2,740		
Toplumsal Fayda	1-2	46	12,83	1,842	0,029	0,972
	3-4	123	12,88	2,071		
	5 ve üzeri	83	12,92	2,108		
Yaşam Hedefi	1-2	46	48,54	6,338	2,160	0,118
	3-4	123	50,81	6,383		
	5 ve üzeri	83	50,17	6,213		
Statü Tüketim Eğilimi	1-2	46	9,59	2,986	2,169	0,116
	3-4	123	10,69	3,065		
	5 ve üzeri	83	10,41	3,116		
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	1-2	46	21,39	9,181	5,171	0,006*
	3-4	123	25,03	10,470		
	5 ve üzeri	83	21,17	7,473		

*p<0,05 anlamlı fark bulunmaktadır ss= standart sapma

F=Tek yönlü varyans analizi

Ailesindeki kişi sayısı farklı olanlar arasında Finansal Başarı, Gösterişçi Tüketim Eğilimi puanları açısından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Ailesinde 3-4 kişi yaşayanlarda Finansal Başarı, Gösterişçi Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken 1-2 kişi yaşayanlarda Finansal Başarı düzeyi, 5 ve üzeri kişi yaşayanlarda Gösterişçi Tüketim Eğilimi düzeyi en düşüktür. Diğer ölçek puanları ailede yaşayan kişi sayısına göre anlamlı değişmemektedir ($p>0,05$).

Ölçek puanlarının ailenin toplam aylık gelirine göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testine ait bulgular Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçek Puanlarının Ailenin Toplam Aylık Gelirine göre Karşılaştırılması

		n	Ort.	ss.	F	p
Finansal Başarı	2825 TL ve altı	13	16,00	3,44	0,844	0,564
	2826-4500 TL	37	14,24	3,14		
	4501-6500 TL	43	14,79	2,40		
	6501-8500 TL	27	14,70	2,92		
	8501-10500 TL	27	13,70	3,60		
	10501-12500 TL	19	14,11	2,73		
	12501-14500 TL	20	14,80	2,24		
	14501-16500 TL	13	14,08	4,15		
	16500 TL'den fazla	56	14,41	2,98		
Kişisel Gelişim	2825 TL ve altı	13	14,00	1,35	0,865	0,547
	2826-4500 TL	37	13,95	1,15		
	4501-6500 TL	43	13,86	1,19		
	6501-8500 TL	27	13,59	1,37		
	8501-10500 TL	27	13,63	1,71		
	10501-12500 TL	19	13,37	1,30		
	12501-14500 TL	20	13,45	1,23		
	14501-16500 TL	13	14,31	1,03		
	16500 TL'den fazla	56	13,63	1,61		
İmaj	2825 TL ve altı	13	9,77	2,59	0,944	0,481
	2826-4500 TL	37	8,73	2,94		
	4501-6500 TL	43	8,63	3,27		
	6501-8500 TL	27	8,89	2,79		
	8501-10500 TL	27	9,04	3,11		
	10501-12500 TL	19	8,89	2,90		
	12501-14500 TL	20	8,80	1,91		
	14501-16500 TL	13	10,46	3,31		
	16500 TL'den fazla	56	9,57	2,48		
Toplumsal Fayda	2825 TL ve altı	13	13,15	1,34	0,563	0,808
	2826-4500 TL	37	13,14	2,08		
	4501-6500 TL	43	12,91	2,30		
	6501-8500 TL	27	12,52	2,17		
	8501-10500 TL	27	12,81	2,47		
	10501-12500 TL	19	12,42	1,68		
	12501-14500 TL	20	12,60	1,73		
	14501-16500 TL	13	13,54	1,39		
	16500 TL'den fazla	56	12,98	1,99		
Yaşam Hedefi	2825 TL ve altı	13	52,92	6,12	0,768	0,631
	2826-4500 TL	37	50,05	5,48		
	4501-6500 TL	43	50,12	6,64		
	6501-8500 TL	27	49,63	6,82		
	8501-10500 TL	27	49,19	7,28		

	10501-12500 TL	19	48,79	7,08		
	12501-14500 TL	20	49,65	4,02		
	14501-16500 TL	13	52,38	7,17		
	16500 TL'den fazla	56	50,59	6,25		
Statü Tüketim Eğilimi	2825 TL ve altı	13	11,85	2,82		
	2826-4500 TL	37	10,97	2,54		
	4501-6500 TL	43	9,58	3,39		
	6501-8500 TL	27	8,93	2,96		
	8501-10500 TL	27	11,04	2,74	2,395	0,017*
	10501-12500 TL	19	9,47	2,86		
	12501-14500 TL	20	10,25	2,88		
	14501-16500 TL	13	10,38	4,37		
	16500 TL'den fazla	56	11,00	2,94		
	Gösterişçi Tüketim Eğilimi	2825 TL ve altı	13	23,08	11,68	
2826-4500 TL		37	21,92	8,12		
4501-6500 TL		43	22,84	9,25		
6501-8500 TL		27	21,26	9,29		
8501-10500 TL		27	22,19	9,25	0,820	0,586
10501-12500 TL		19	22,16	7,57		
12501-14500 TL		20	21,80	8,58		
14501-16500 TL		13	26,00	13,04		
16500 TL'den fazla		56	25,27	10,11		

*p<0,05 anlamlı fark bulunmaktadır ss= standart sapma
F=Tek yönlü varyans analizi

Toplam aile aylık geliri farklı olan kişiler arasında Statü Tüketim Eğilimi puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (p<0,05). 2825 TL ve altı aylık aile geliri olanlarda Statü Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken 6501-8500 TL geliri olanlarda en düşüktür. Diğer ölçek puanları toplam aylık aile gelirine göre anlamlı değişmemektedir (p>0,05).

Ölçek puanlarının ev sahipliğine göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testine ait bulgular Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi, Gösterişçi Tüketim Eğilimi Ölçek Puanlarının Ev Sahipliğine göre Karşılaştırılması

		n	Ort.	ss.	F	p
Finansal Başarı	Hayır	93	14,44	3,12		
	Evet, 1 tane	123	14,46	2,81	0,020	0,981
	Evet, 2 tane	40	14,55	3,35		
Kişisel Gelişim	Hayır	93	13,61	1,47		
	Evet, 1 tane	123	13,81	1,20	0,577	0,562
	Evet, 2 tane	40	13,78	1,66		
İmaj	Hayır	93	9,14	3,00		
	Evet, 1 tane	123	8,81	2,78	2,256	0,107
	Evet, 2 tane	40	9,90	2,48		
Toplumsal Fayda	Hayır	93	12,73	1,96		
	Evet, 1 tane	123	12,98	1,93	0,408	0,665
	Evet, 2 tane	40	12,95	2,48		
Yaşam Hedefi	Hayır	93	49,87	6,69		
	Evet, 1 tane	123	50,06	5,71	0,626	0,536
	Evet, 2 tane	40	51,18	7,29		
Statü Tüketim Eğilimi	Hayır	93	9,89	3,29		
	Evet, 1 tane	123	10,35	2,88	4,704	0,010*
	Evet, 2 tane	40	11,65	2,90		
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Hayır	93	23,17	9,73		
	Evet, 1 tane	123	22,00	8,79	2,286	0,104
	Evet, 2 tane	40	25,65	10,57		

* $p < 0,05$ anlamlı fark bulunmaktadır ss= standart sapma

F=Tek yönlü varyans analizi

Ev sahipliği durumu farklı olan kişiler arasında Statü Tüketim Eğilimi puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2 evi olanlarda Statü Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken evi olmayanlarda en düşüktür. Diğer ölçek puanları ev sahibi olma durumuna göre anlamlı değişmemektedir ($p > 0,05$).

Aracı Etki Modelin Testi

Aracı Etki Modeli Aracılık etkisinden söz edebilmek için bazı koşulların sağlanması gerekir. Baron ve Kenny (1986)'in adımları olarak isimlendirilen bu koşullar şöyle sıralanmıştır;

1. Bağımsız değişkenin, aracı değişken üzerinde bir etkisi olmalıdır.

2. Bağımsız değişken, bağımlı değişken üzerinde etkili olmalıdır.

3. Aracı değişken, ikinci adımdaki regresyon analizine dâhil edildiğinde; bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında anlamlı olmayan ilişki ortaya çıkarsa tam aracılık etkisinden; bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkide azalma meydana gelirse kısmi aracılık etkisinden söz edilebilir (Burmaoğlu, Polat ve Meydan, 2013, 17; Howell, 2013: 547; McKinnon, Fairchild ve Fritz, 2010: 594). Bu test, ilgili değişkenlere ait düzeltilmemiş regresyon katsayıları (B) ve bunlara ait standart hata değerleri kullanılarak hesaplanır.

YEM uyum indeksleri Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: YEM Uyum İndeksleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	YEM
X ²	X	x	668,053
sd	X	x	279
X ² /sd	≤ 3	≤ 5	2,394
RMR	≤ 0,05	≤ 0,08	0,072
GFI	≥ 0,95	≥ 0,90	0,930
AGFI	≥ 0,90	≥ 0,85	0,887
CFI	≥ 0,97	≥ 0,90	0,909
RMSEA	≤ 0,05	≤ 0,08	0,074

YEM analizi sonuçlarına göre modelin uyum indeksleri tamamen sağlanmıştır. Kurulan model geçerlidir.

Tablo 11'de YEM analizi yaşam hedefi-gösterişi tüketim eğilimi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 11: YEM Analizi Yaşam Hedefi-Gösterişi Tüketim Eğilimi Sonuçları

Bağımlı	Bağımsız	β	sh.	t	p
Gösterişi Tüketim Eğilimi	Finansal Başarı	0,342	0,266	3,389	0,000*
Gösterişi Tüketim Eğilimi	Kişisel Gelişim	-0,038	0,198	-0,433	0,665
Gösterişi Tüketim Eğilimi	İmaj	0,357	0,112	3,721	0,000*
Gösterişi Tüketim Eğilimi	Toplumsal Fayda	-0,124	0,096	-1,503	0,133

* $p < 0,05$ anlamlı etki bulunmaktadır

β = regresyon katsayısı (aracı değişken ve bağımlı değişken arasındaki ilişki)

sh = standart hata t = test istatistiği p = anlamlılık

Bağımsız değişken olan Yaşam Hedefinin bağımlı değişken Gösterişi Tüketim Eğilimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Finansal Başarı ($\beta=0,342$) ve İmaj ($\beta=0,357$) boyutları Gösterişi Tüketim Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p < 0,05$). Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutlarının etkisi anlamlı değildir ($p > 0,05$). Buna göre aracılık koşulunu (2) Finansal Başarı ve İmaj boyutları sağlamış iken Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutları sağlamamıştır.

Tablo 12'de YEM analizi aracılık modeli sonuçları yer almaktadır.

Tablo 12: YEM Analizi Aracılık Modeli Sonuçları

Bağımlı	Bağımsız	β	sh.	t	p
Statü Tüketim Eğilimi	Finansal Başarı	0,215	0,306	2,333	0,020*
Statü Tüketim Eğilimi	Kişisel Gelişim	0,249	0,262	2,767	0,006*
Statü Tüketim Eğilimi	İmaj	0,433	0,136	4,559	0,000*
Statü Tüketim Eğilimi	Toplumsal Fayda	-0,028	0,122	-0,342	0,733
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Statü Tüketim Eğilimi	0,294	0,068	3,396	0,000*
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Finansal Başarı	0,283	0,249	2,986	0,003*
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Kişisel Gelişim	-0,113	0,205	-1,262	0,207
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	İmaj	0,221	0,111	2,243	0,025*
Gösterişçi Tüketim Eğilimi	Toplumsal Fayda	-0,113	0,093	-1,423	0,155

* $p < 0,05$ anlamlı etki bulunmaktadır

β = regresyon katsayısı (aracı değişken ve bağımlı değişken arasındaki ilişki)

sh = standart hata t = test istatistiği p = anlamlılık

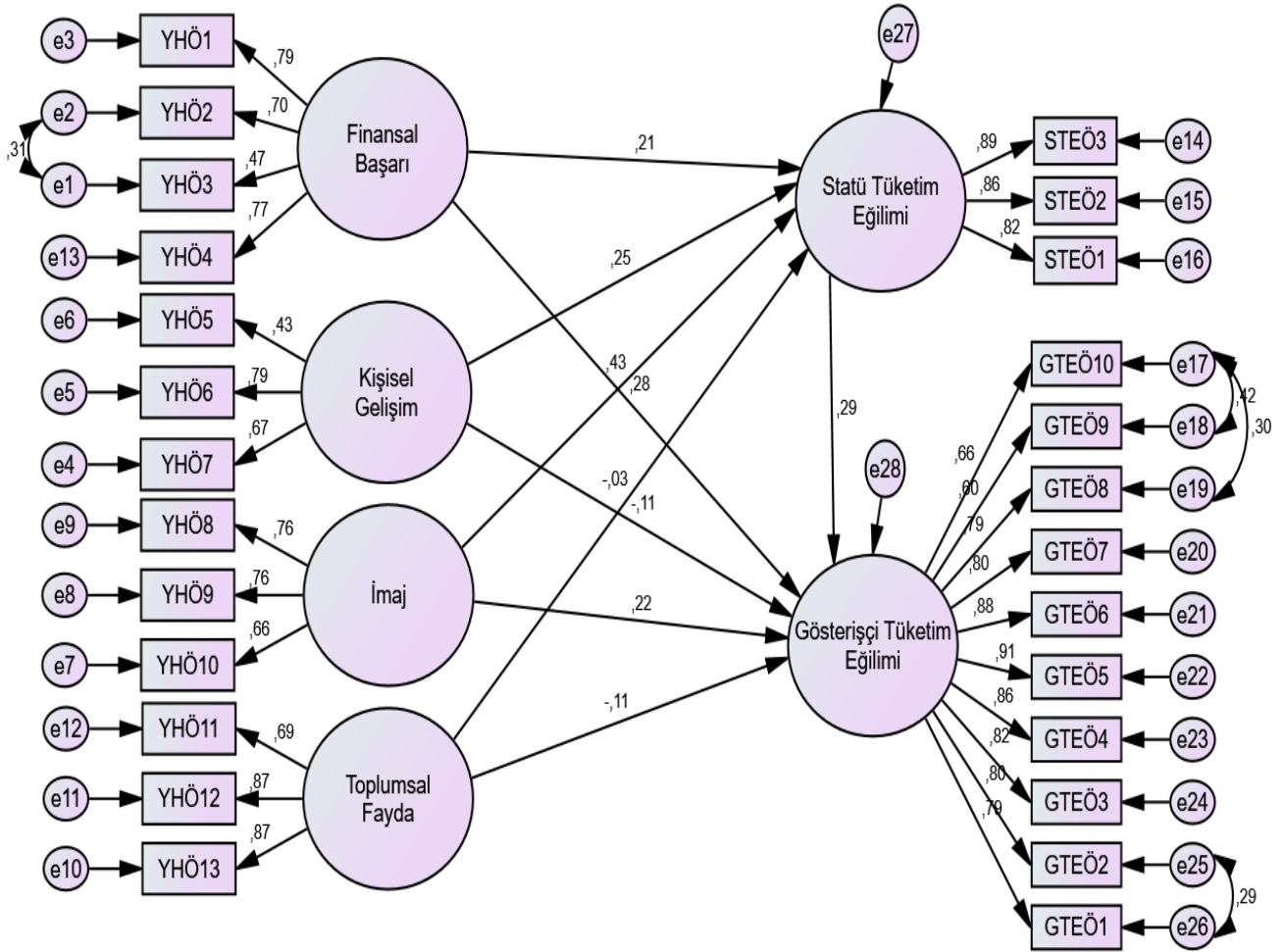
Bağımsız değişken olan Yaşam Hedefinin bağımlı değişken Gösterişçi Tüketim Eğilimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Finansal Başarı ($\beta=0,249$) ve İmaj ($\beta=0,111$) boyutları Gösterişçi Tüketim Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p < 0,05$). Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutlarının etkisi anlamlı değildir ($p > 0,05$).

Aracı değişken olan Statü Tüketimi Eğilimi ($\beta=0,294$), Gösterişçi Tüketim Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p < 0,05$). Buna göre aracılık şartı sağlanmıştır (3).

Finansal Başarı ($\beta=0,215$), Kişisel Gelişim ($\beta=0,249$) ve İmaj ($\beta=0,433$) boyutları, Statü Tüketimi Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p < 0,05$). Toplumsal Fayda anlamlı etkilememektedir ($p > 0,05$). Buna göre Finansal Başarı, Kişisel Gelişim ve İmaj boyutları aracılık şartını sağlamış iken Toplumsal Fayda sağlamamıştır (1).

Bu sonuçlara göre Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutlarının Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğilimi aracılık etmemektedir. Koşulları sağlayan alt boyutlar incelendiğinde ise; Finansal Başarı (SOBEL testi: $z=1,866$; $p=0,066 > 0,05$) boyutunun Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğilimi aracılık etmemektedir (test sonucunda aracılık anlamlı değildir). Finansal Başarı (SOBEL testi: $z=2,012$; $p=0,044 < 0,05$) boyutunun Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğilimi aracılık (kısmi aracılık; ilk modeldeki β katsayısı= $0,357$ aracılık modelinde β katsayısı= $0,221$ düşüş olmuştur) etmektedir.

Şekil 4'te Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) diyagramı gösterilmiştir.

Şekil 4. YEM Diyagramı

Hipotezlerin sağlanıp sağlanmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 13'ye yer almaktadır.

Tablo 13: Hipotezlere İlişkin Sonuçlar

Hipotezler	Sağlandı	Sağlanmadı	Gerekçe
H ₁ : Statü tüketim eğilimi gösterişçi tüketim eğilimi üzerinde pozitif yönde etkilidir.	□		
H ₂ : Mali başarı yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.	□		
H ₃ : Mali başarı yaşam hedefi statü tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.	□		
H ₄ : Kişisel gelişim yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.		X	Negatif yönde etkilidir.

H ₅ : Kişisel gelişim yaşam hedefi statü tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.	☐		
H ₆ : İmaj yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.	☐		
H ₇ : İmaj yaşam hedefi statü tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir.	☐		
H ₈ : Toplumsal fayda yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde negatif yönde etkilidir.	☐		
H ₉ : Toplumsal fayda yaşam hedefi statü tüketim üzerinde negatif yönde etkilidir.	☐		

Tablo 13'te yer alan hipotezlere ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde sadece H₄'ün sağlanmadığı görülmektedir. "H₄: Kişisel gelişim yaşam hedefi gösterişçi tüketim üzerinde pozitif yönde etkilidir" olarak belirtilmiş olup sonucun kişisel gelişim yaşam hedefinin gösterişçi tüketim üzerinde negatif yönde etkili olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın temel amacı tüketicilerin yaşam hedefleri ile gösterişçi ve statü tüketim eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bununla beraber yaşam hedefinin gösterişçi ve statü tüketim üzerindeki etkisi ile statü tüketiminin gösterişçi tüketim üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri itibariyle gruplar arasında yaşam hedefi, gösterişçi ve statü tüketim bakımından farklılık olup olmadığını belirlemek çalışmanın ikincil amacıdır. Bu bağlamda yapılan analiz sonuçlarına göre araştırmada yaş farklı olan kişiler arasında Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi puanları açısından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). 18-24 yaşında olanlarda Yaşam Hedefi, Statü Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken 35-44 yaşında olanlarda en düşüktür. Diğer ölçek puanları yaşa göre anlamlı değişmemektedir ($p > 0,05$). Kadınlar ile erkekler arasında Toplumsal Fayda puanı açısından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Kadınların Toplumsal Fayda düzeyi daha yüksektir. Diğer ölçek puanları cinsiyete göre anlamlı değişmemektedir ($p > 0,05$). Ailesindeki kişi sayısı farklı olanlar arasında Finansal Başarı, Gösterişçi Tüketim Eğilimi puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Ailesinde 3-4 kişi yaşayanlarda Finansal Başarı, Gösterişçi Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken 1-2 kişi yaşayanlarda Finansal Başarı düzeyi, 5 ve üzeri kişi yaşayanlarda Gösterişçi Tüketim Eğilimi düzeyi en düşüktür. Diğer ölçek puanları ailede yaşayan kişi sayısına göre anlamlı değişmemektedir ($p > 0,05$).

Javalgi ve Grossman (2016) yaşam hedefini; mali başarı, kişisel gelişim, imaj ve toplumsal hisler olmak üzere dört alt başlıkları altında incelemiştir. Bireysel yaşam hedeflerinin alt boyutları mali başarı, kişisel gelişim, imaj ve toplumsalcılık olarak ifade edilmektedir (Kasser ve Ryan, 1996). Bu araştırmada da yaşam hedefi dört alt boyutta incelenmiştir (finansal başarı, kişisel gelişim, imaj ve toplumsal fayda).

Eastman (2015) bireylerin finansal başarılarını göstermek, tanınmak ve statü kazanmak için gelirlerini üstün gördükleri ürünlere harcadıklarını vurgulamıştır. Hız (2009) Muğla'da yaptığı gösterişçi tüketimle ilgili çalışmada üst gelir grubunda yer alan bireylerin gösterişçi tüketim yapabileceği gibi alt gelir grubunda yer alan bireylerin gösterişçi tüketim davranışı sergilediklerini tespit etmiştir.

Araştırmalar seyahat motivasyonu veya sosyal medya gibi gösterişçi tüketimi bireylerin statü gösterme arzularından kaynaklandığını göstermektedir (Beal vd., 2020: 1216). Bronner ve Hoog (2018) tatiller hakkında yaptıkları tüketim faktörlerine yönelik araştırmada bir tatil ile kişinin, statü ve zenginlikten daha çok kişiliğini ve kimliğini göstermek istediği bulgusuna ulaşmışlardır. Buluk Eşitti ve Erdem (2021) çalışmalarında turizm tüketimine odaklanmışlardır. Yaptıkları araştırmada tüketicilerin büyük bir çoğunluğunun statü tüketim davranışı eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmamızda toplam aile aylık geliri farklı olan kişiler arasında Statü Tüketim Eğilimi puanı açısından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2825 TL ve altı aylık aile geliri olanlarda Statü Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken 6501-8500 TL geliri olanlarda en düşüktür. Bu bulgu tüketicilerin statü tüketim davranışı eğiliminde olmasından dolayı çalışma ile örtüşmektedir.

Trigg (2001)' e göre toplumda zengin olduğunu göstermek isteyen bireyler tüketim ürünlerine para harcamaktadır. Y kuşağının materyalist bir toplumda sosyalleşmesi nedeniyle zenginlik ve satın alma gücünü gösteren statü tüketimine yönelim fazladır (Kim ve Jang, 2014: 39). Araştırmamızda zenginlik ve satın alma gücünü gösteren statü tüketimine yönelim bağlamında ev sahipliği durumu farklı olan kişiler arasında Statü Tüketim Eğilimi puanı bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunduğu ($p < 0,05$), 2 evi olanlarda Statü Tüketim Eğilimi düzeyi en yüksek iken evi olmayanlarda en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tekin vd. (2020) statü tüketiminin toplumsal kabul düzeyi üzerinde pozitif etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmamızda toplumsal fayda yaşam hedefinin statü tüketim üzerinde negatif yönde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşam hedefi bireylerin gelecekte arzularına ulaşma yolundaki arayışlarını hangi faktörlerin etkilediğini ortaya koymaktadır (Javalgi ve Grossman, 2016). Araştırmamızda bağımsız değişken olan Yaşam Hedefinin bağımlı değişken Gösterişçi Tüketim Eğilimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Finansal Başarı ($\beta=0,342$) ve İmaj ($\beta=0,357$) boyutları Gösterişçi Tüketim Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p<0,05$). Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutlarının etkisi anlamlı değildir ($p>0,05$). Buna göre aracılık koşulunu Finansal Başarı ve İmaj boyutları sağlamış iken Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutları sağlamamıştır. Bunun yanında Yaşam Hedefinin bağımlı değişken Gösterişçi Tüketim Eğilimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Finansal Başarı ($\beta=0,249$) ve İmaj ($\beta=0,111$) boyutları Gösterişçi Tüketim Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p<0,05$). Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutlarının etkisi anlamlı değildir ($p>0,05$).

Ayrıca aracı değişken olan Statü Tüketimi Eğilimi ($\beta=0,294$), Gösterişçi Tüketim Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel anlamlı etkilemektedir ($p<0,05$). Buna göre aracılık şartı sağlanmıştır.

Finansal Başarı ($\beta=0,215$), Kişisel Gelişim ($\beta=0,249$) ve İmaj ($\beta=0,433$) boyutlarının, Statü Tüketimi Eğilimini pozitif yönlü, istatistiksel olarak anlamlı etkilediği ($p<0,05$). Toplumsal Fayda istatistiksel olarak anlamlı etkilemediği ($p>0,05$) görülmüştür. Buna göre Finansal Başarı, Kişisel Gelişim ve İmaj boyutları aracılık şartını sağlamış iken Toplumsal Fayda sağlamamıştır.

Çalışmamızda yaptığımız analiz sonuçlarında ayrıca Kişisel Gelişim ve Toplumsal Fayda boyutlarının Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğiliminin aracılık etmediği görülmüştür. Koşulları sağlayan alt boyutlar incelendiğinde ise; Finansal Başarı (SOBEL testi: $z=1,866;p=0,066>0,05$) boyutunun Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğilimi aracılık etmemektedir (test sonucunda aracılık anlamlı değildir). Finansal Başarı (SOBEL testi: $z=2,012;p=0,044<0,05$) boyutunun Gösterişçi Tüketimi Eğilimi üzerindeki etkisinde Statü Tüketim Eğilimi aracılık (kısmi aracılık; ilk modeldeki β katsayısı= $0,357$ aracılık modelinde β katsayısı= $0,221$ düşüş olmuştur) etmektedir.

Bu araştırmanın tüketicilerin yaşam hedefleri, gösterişçi ve statü tüketim davranışları arasında bir ilişki olup olmadığına yönelik bir çalışmaya rastlanılmadığından bu kapsamda elde edilen verilerin Türkiye’de alanında bir ilk olacağı ve literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Amatullia, C., Guido, G., Natarajan, R. (2015). “Luxury Purchasing Among Older Consumers: Exploring Inferences About Cognitive Age, Status and Style Motivations”. *Journal of Business Research*, 68 (9): 1945-1952.
- Beall, J.M., B. Boley, B.B., Landon, A.C., Woosnam, K.M. (2021). “What Drives Ecotourism: Environmental Values or Symbolic Conspicuous Consumption?” *Journal of Sustainable Tourism*, 29: (8), 1215-1234.
- Becan, C., & Eaghianoskou, G. (2019). Gösterişçi tüketim aracı olarak instagramın tüketicilerin satın alma motivasyonuna etkisi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 3(2), 84-101.
- Boğa, Ö. & Başcı, A. (2016). Ağızdan ağıza pazarlamanın gösterişçi tüketim üzerine etkisi. *Öneri Dergisi*, 12(45), 463-489.
- Bozbay, Z. Karakuş Başlar, E. (2019). Genel kişilik özellikleri, materyalizm ve statü tüketiminin kompulsif satın alma üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 333-345.
- Buluk Eşitti, B. & Erdem, S. (2021). Statü Temelli Turizm Tüketimi Davranışında Materyalizm, Kültürel Değerler ve Kişilik Özelliklerinin Rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), 619-648.
- Burmaoğlu, S., M. Polat ve Meydan, C. H. (2013). “Örgütsel Davranış Alanında İlişkisel Analiz Yöntemleri ve Türkçe Yazında Aracılık Modeli Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 13, No.1, 13.
- Çelik, N. (2013). Thorstein Veblen’ in gösterişçi tüketim yaklaşımı: Niğde Üniversitesi idari personeli örneği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34(1), 171-203
- Çetin, M. Yaylı, A. (2019). Restoran tercihinde gösterişçi tüketim eğilimi, *Turizm Akademik Dergisi*, 6(2), 227-238.
- Chen, J., Gao, J., Liu, Z., Luo, Y., Chen, M., & Bu, L. (2022). Luxury in Emerging Markets: An Investigation of the Role of Subjective Social Class and Conspicuous Consumption. *Sustainability*, 14(4), 2096.
- Chipp, K., Kleyn, N., & Manzi, T. (2011). Catch up and keep up: Relative deprivation and conspicuous consumption in an emerging market. *Journal of international consumer marketing*, 23(2), 117-134.
- da Costa Filho, C. G., de Mesquita, J. M. C., & Rezende, D. C. D. (2022). Status Consumption in Emerging Markets: Evidence from Brazil. *Latin American Business Review*, 1-23.

- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In R. Dienstbier (Ed.), Nebraska symposium on motivation. *Perspectives on motivation*, Vol. 38, pp. 237–288. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Eastman, J.K., Goldsmith, R.E., Flynn, L.R. (1999). “Status Consumption in Consumer Behavior: Scale Development and Validation”. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 7 (3): 41-52.
- Eroğlu, F., & Kılıç, F. Materyalist eğilimin x, y, z’si! Materyalist eğilim, marka bilinci ve paraya verilen önem üstüne kuşaklararası karşılaştırmalı bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 102-129.
- Ersoy Kart & Güldü, Ö. (2008). Self-determination scale: the adaptation study. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 41(2), 187-207.
- Fred Bronner, Robert de Hoog (2018). Conspicuous consumption and the rising importance of experiential purchases. *International Journal of Market Research*. Volume: 60 issue: 1, page(s): 88-103 <https://doi.org/10.1177/1470785317744667>.
- Gökaliler, E., Aybar, A., & Gülay, G. (2011). Bir statü tüketimi göstergesi olarak iphone markalı akıllı telefon algısı: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 7(1), 36-48.
- Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen ve gösterişçi tüketim kavramı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38(1), 62-82.
- Güner Koçak, P. (2017). Gösterişçi tüketim üzerine teorik ve uygulamalı bir çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 79-112
- Hız, G. (2009). Gelişmekte olan ülkelerde gösterişçi tüketim: Türkiye ile ilgili bir araştırma (Muğla örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Üniversitesi.
- Hopkins, K.D. and Weeks, D.L. (1990), “Tests for Normality and Measures of Skewness and Kurtosis: Their Place in Research Reporting”, *Educational and Psychological Measurement*, 50: 717-729.
- Howell, David C. (2013) “Statistical Methods for Psychology”, Wadsworth, Cengage Learning, 8.Edt., Belmont.
- Javalgi, R. R. G., & Grossman, D. A. (2016). Aspirations and entrepreneurial motivations of middle-class consumers in emerging markets: The case of India. *International Business Review*, 25(3), 657-667.
- Juliet B. (1999) Schor the Overspent American: Why We Want What We ...; Publisher: Harper Perennial Publication.
- Kahneman, D. (2000). Experienced utility and objective happiness: A moment based approach. In D. Kahneman & A. Tversky (Eds.), Choices, values, and frames (pp.673–692). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 80–87.
- Kim, D.H., Jang, S. (2014). “Motivational Drivers For Status Consumption: A Study Of Generation Y Consumers”. *International Journal of Hospitality Management*, 38: 39-47.
- Kitapçı, İ. (2020). Gösterişçi tüketim örneği olarak potlaç kültürü ve günümüzün küresel kapitalist dünyasındaki yansımaları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(29), 603-622.
- MacKinnon DP, Fairchild AJ, Fritz MS. Mediation analysis. *Annual Review of Psychology* 2008; 58:593–614.
- Mai, N. T. T., Tambyah, S. K. (2011). "Antecedents and consequences of status consumption among urban vietnamese consumers" Organizations and markets in emerging economies, 2(1 (3)), 75-98.
- McCullough, J. (2020). The impact of consumers' time constraint and conspicuous consumption behaviour on the throwaway society. *International Journal of Consumer Studies*, 44(1), 33-43.
- Nazi, N., O’Cass, A.ve Siahtiri, V. (2019). Status Consumption in Newly Emerging Countries: The Influence Of Personality Traits and the Mediating Role of Motivation to Consume Conspicuously. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 46, 173-178.
- O’Cass, A., McEwen, H. “Exploring Consumer Status And Conspicuous Consumption”. *Journal of Consumer Behaviour*, 4 (1): 25-39.
- Özden, A. T. (2019). Tüketici yaşam tarzları ile statü tüketimi ilişkisi üzerine bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(3), 517-546.
- Özgören Kınılı, İ. (2018). Elitlerin gösterişçi tüketimi ve Elias’ın saray toplumu. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(3), 1023-1037.
- Ritzer,G. (2010) Enchanting a Disenchanted World: Continuity and Change in the Cathedrals of Consumption, SAGE Publications, Inc.

- Sobel, M. E. (1982). "Asymptotic Confidence Intervals for Indirect Effects in Structural Equations Models", In S. Leinhardt (Ed.), *Sociological Methodology*, Vol.13, 290-312.
- Sümer, N. (2000), "Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar", *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6):49-74.
- Tavşancıl, E. (2005). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tekin, M., Öztürk, D., & Sungur, K. P. Statü Tüketiminin Toplumsal Sosyal Kabul Üzerine Etkisi. *The Journal of International Scientific Researches*, 5(3), 267-274.
- Topçu, U. C., Eroğlu, U., & Özer, A. (2020). Gösterişçi Tüketimin Kökenleri: Benlik, Sosyal Statü ve Tüketici Materyalizmi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi= Journal of Consumer and Consumption Research*, 12(1), 151-185.
- Trigg, A.B. (2001). "Veblen, Bourdieu, and Conspicuous Consumption". *Journal of Economic Issues*, 35 (1), 99-115.
- Tüfekci, N. & Tüfekci, Ö. K. (2006). "Bankacılık Sektöründe Farklı Olma Üstünlüğünün ve Müşteri Sadakatinin Yarattığı Değer Isparta İlinde Bir Uygulama", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 170-183.
- Türkmen, İ., & Erten, Ş. (2020). Materyalizmin tüketim alışkanlıkları üzerine etkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 615-639.
- Veblen, T. (1899). *The Theory of The Leisure Class*. New York: B.W. Huebsch.
- Yapraklı, Ş. Özkan, B. S. (2021). Kendini Kurgulama, Benlik Algısı ve Dini Görüşlerin Statü Tüketimi Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (4), 1440-1459.

TÜRKİYE'DEKİ SÜRÜCÜ PROFİLİNİN BELİRLENMESİNDE SWOT ANALİZİ*

(Sayfa 36-51)

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU
Başkent Üniversitesi
chasanhanoglu@baskent.edu.tr
ORCID ID No: 0000-0002-6489-1645

Özet

Trafik günlük yaşamımızın vazgeçilmez olgularından biridir. Karayolu trafik kazaları nedeniyle her yıl 1,3 milyon insan hayatını kaybetmekte ve milyonlarca insan sakat kalmaktadır. Karayolu trafik ölüm ve yaralanmalarının %90'ı düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşanmaktadır. Karayolu trafik kazalarının mutlaka mücadele edilmesi gereken bir sorun olduğu Birleşmiş Milletler ve üye devletleri tarafından kabul edilmektedir. Ancak sadece son on yıl içerisinde bu mesele önem kazanmış, uluslararası sağlık ve kalkınma konusundaki en önemli sorun olarak dünya gündeminde hak ettiği yeri almıştır. Ülkemizde ise sıklıkla gündeme gelmiş olsa da yeteri kadar önem verilmemektedir. (World Health Organization, Global Health Estimates, 2014.)

TÜİK 2017 verilerine göre kaza yerinde ve kaza tarihinden itibaren bir ay içerisinde hastanede hayatını kaybedenlerin sayısı 7427 kişi olup, bu durum her 70 dakika içinde ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımız anlamını taşımaktadır.

Trafik kazaları ülkemizde %98 oranında sürücü, yolcu ve yaya yani insan faktöründen kaynaklı olup, kısaca trafik kuralları ihlalleri sebebiyle vahim sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Trafik kazaları sonucu başta can kayıpları olmak üzere fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar yaşanmaktadır. (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Trafik Kaza İstatistikleri, Ankara, 2016.)

Kaza sebeplendirme yaklaşımları ve kazaya etken faktörler açısından yapılan çeşitli çalışmalarda ($4M,3E+E, 7İ, 3T,vb$) insan faktörü potansiyel tehlike içeren en önemli kaza faktörü olarak görülmektedir. Sürücü kişilik yapısını etkileyen faktörler açısından içinde yaşadığımız toplum, güvenlik kültürü, eğitim ve içselleştirme, trafik kültürünü etkileyen iç dinamikler, yasal düzenlemeler, gelenekselleşmiş kuramlar gibi etmenleri sıralamak mümkündür.

Peki, kazaların bu denli yoğun yaşandığı Türkiye'de trafikte bulunan sürücülerin profilleri ve kaza yapma ihtimali üzerine etkisi noktasında durum nedir?

Söz konusu bu çalışmada Türkiye'deki Sürücü Profiline belirlenmesinde Swot Analizi yapılarak sürücü profili nasıl tanımlanabilir sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında farklı il ve bölgelerde araç kullanan sürücüler esas alınarak mini bir Türkiye ölçeği yaratılmaya gayret edilmiş ve 2018 sürücüyeye "Trafik Güvenlik Anketi" uygulanmıştır.

Çalışmada yöntem olarak; nitel ve nicel veriler kullanılmıştır. Veriler anket yöntemi ile toplanmış, SPSS ile analiz edilmiş ve Ki- Kare bağımsızlık testi ile incelenerek betimsel yaklaşımlar oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Trafik Kazaları, Sürücü Profili, Güvenlik, SWOT Analizi.

* Söz konusu bu çalışma Dr. Cihandar HASANHANOĞLU'NUN "Trafikte Sürücü Kişilik Yapısının Kaza Yapma Olasılığı Üzerine Etkisinin İstatistiksel İncelenmesi" konulu doktora tezinden üretilmiştir.

Abstract

Traffic is an indispensable phenomenon in our daily lives. Every year 1.3 million people die and millions of people become disabled due to road traffic accidents. 90% of road traffic deaths and injuries occur in low and middle income countries. It is recognized by the United Nations and its member states that road traffic accidents are a problem that must be tackled. However, this issue has gained importance only in the last decade, and has taken its place on the world agenda as the most important issue in international health and development. In our country, although it has often come up, it is not given enough importance. (World Health Organization, Global Health Estimates, 2014.)

According to TUIK 2017 data, the number of people who died at the scene of the accident and within one month from the date of the accident is 7427 people, which means that we are in danger of death every 70 minutes.

Traffic accidents in Turkey are caused by 98% drivers, passengers and pedestrians. As a result of traffic accidents, there are physical, economic and social losses, especially loss of life.(Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], Trafik Kaza İstatistikleri, Ankara, 2016.)

In various studies (4M, 3E + E, 7İ, 3T, etc.) in terms of accident reasoning approaches and factors affecting the accident, the human factor is seen as the most important and most important accident factor. In terms of the factors affecting the driver personality structure, it is possible to list the factors such as the society you live in, safety culture, education and internalization, internal dynamics affecting traffic culture, legal regulations and traditional theories.

Well, so much of what is the situation in which the heavily experienced driver in traffic in Turkey's profile and influence on the probability of an accident from the accident?

Said to be defined how to answer questions Swot Analysis Determination of making driver profile Driver profile in Turkey has been investigated in this study.

drivers who use vehicles in different provinces and regions under study based on the scale of Turkey has been attempting to create a mini drive and 2018. " **Traffic Safety Survey** " was applied.

In the study; qualitative and quantitative data were used. The data were collected by questionnaire method, analyzed by SPSS and analyzed by Chi-square independence test and descriptive approaches were formed.

Key Words: Traffic Accidents, Driver Profile, Safety, SWOT Analysis.

1. GİRİŞ:

İnsanoğlu teknolojik yenilikler sayesinde bir yandan günlük yaşamını kolaylaştırmak, refah seviyesini ve yaşam kalitesini artırmak için araç ve makineleşmeye yönelik yoğun çaba sarf ederken, üretilen ve yaşamsal alana sokulan her türlü araç ve donanım diğer yandan beraberinde çeşitli riskleri de doğurmaktadır. İhtiyaç ve kullanım alanlarına göre trafik; karada, havada, denizde, suda ve demiryollarında sürdürülse de ulaşım şekli, kolaylığı, hızı, kapasitesi, zamanı, durumu ve maliyeti gözetilerek; yük ve yolcu taşımacılığında her ülkede değişen oranlarda ve çeşitli nedenlerle kara yolunu kullanma zorunluluğu vardır.

Ulaşım sisteminin ayrılmaz parçası olan karayolunu kullanma zorunluluğu bu alanlarda meydana gelmesi muhtemel kazalara yönelik tedbirleri ve karayolu trafik güvenliğini sağlayacak diğer tedbirleri de almak alma zorunluluğunu doğurmaktadır. Emniyet ve kaza önlemeye yönelik önlemler yeterince

alınmayınca, trafik kazaları diye adlandırılan felaketler ortaya çıkmaktadır. Söz konusu felaketler; ölümlere, yaralanmalara, ülke ekonomisi ve refahını önemli derecede etkileyen sosyo-ekonomik kayıplara, kaza mağdurları ve onların yakınlarının yaşamlarında psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara neden olmaktadır. (İşıldar:1998) Kara yolu trafik kazaları sadece ülkemizde vukuu bulan olaylar değildir. Trafik kazalarını tamamen önlemiş bir ülke maalesef henüz yoktur. Trafik kazalarının verdiği zararlar alınan tedbirlere göre ülkeden ülkeye değişmektedir. Trafik kazalarının önlenmesine yönelik tedbir alanları uluslararası düzeyde “3.E” diye adlandırılan formül ile izah edilmektedir. (Safety and Environment in the 21st Century Proceedings Book 2:1994)

Burada en önemli hususlardan biri de trafik güvenliğine uygun olarak, yolu kullananlar (sürücü, yaya, yolcu) başta olmak üzere, herkesin olumlu tutum ve davranış göstermesine yönelik faaliyetlerin belirlenmesi ve alınan trafik eğitim ve öğretiminin etkisinin trafik olgularına ne derece yansıdığına tespit ve değerlendirilmesidir.

1.1. Trafik güvenliği ve önemi:

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre dünya genelinde her yıl trafik kazaları sonucu 1,3 milyon kişi hayatını kaybetmekte, 50 milyona yakın insan da yaralanmaktadır (WHO, 2014). Türkiye’de ise her yıl yaklaşık 5 bin ile 7 bini aşkın kişi trafik kazalarında hayatını kaybederken, 300 bin kişi de yaralanmaktadır. (TÜİK 2016-2021)

Türkiye’de 2020 yılında meydana gelen 150 bin 275 adet ölümlü yaralanmalı trafik kazası sonucunda 2 bin 197 kişi kaza yerinde, 2 bin 669 kişi ise yaralanıp sağlık kuruluşlarına sevk edildikten sonra kazanın sebep ve tesiriyle 30 gün içinde hayatını kaybetmiştir. Ölümün %47,4’ü, yaralanmaların %69,2’si yerleşim yeri içinde gerçekleşirken ölümlerin %52,6’sı yaralanmaların ise %30,8’i yerleşim yeri dışında gerçekleşmiştir. (TÜİK Bülteni Sayı: 37436, 01 Haziran 2021)

Trafik kaza istatistikleri, 2009-2020

Yıl	Toplam kaza sayısı	Ölümlü yaralanmalı kaza sayısı	Maddi hasarlı kaza sayısı	Ölü sayısı			Yaralı sayısı
				Toplam	Kaza yerinde	Kaza sonrası ⁽¹⁾	
2009	1 053 346	111 121	942 225	4 324	4 324	-	201 380
2010	1 106 201	116 804	989 397	4 045	4 045	-	211 496
2011	1 228 928	131 845	1 097 083	3 835	3 835	-	238 074
2012	1 296 634	153 552	1 143 082	3 750	3 750	-	268 079
2013	1 207 354	161 306	1 046 048	3 685	3 685	-	274 829
2014	1 199 010	168 512	1 030 498	3 524	3 524	-	285 059
2015	1 313 359	183 011	1 130 348	7 530	3 831	3 699	304 421
2016	1 182 491	185 128	997 363	7 300	3 493	3 807	303 812
2017	1 202 716	182 669	1 020 047	7 427	3 534	3 893	300 383
2018	1 229 364	186 532	1 042 832	6 675	3 368	3 307	307 071
2019	1 168 144	174 896	993 248	5 473	2 524	2 949	283 234
2020	983 808	150 275	833 533	4 866	2 197	2 669	226 266

(1) Trafik kazasında yaralanıp sağlık kuruluşuna sevk edilenlerden kazanın sebep ve tesiriyle 30 gün içinde ölenleri kapsamaktadır.

- Bilgi yoktur.

(TÜİK; 2016-2021).

Daha açık ifadeyle ülkemiz karayollarında her gün ortalama 14- 21 kişi ölürken 620- 800’den fazla kişi de yaralanmaktadır. Trafik kazaları, her 10 dakikada bir ülkenin geleceği olan çocuklarımızdan

Journal Of International Social Sciences Academic Researches Cilt: 6 Sayı :11 2022/1)

birinin yaralanmasına ya da ölmesine neden olmaktadır (TÜİK, 2016,2021). Yaralıların bazıları ömürleri boyunca engelli kalmakta ve yaşamlarının önemli bir bölümü olumsuz yönde etkilenmektedir. (Karayolu Trafik Güvenliği Çalışma Raporu;2018).

Güvenlik olgusu son yıllarda en çok kullanılan kavramların başında gelmektedir. Bunun yanında İnsanlar yaşamlarının her evresinde güven içinde olmak isterler. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de güvenlik ihtiyacı beslenme, barınma gibi yaşamsal açıdan öncelikli olan fiziksel ihtiyaçlardan sonra gelmektedir. (A. H. Maslow A Theory of Human Motivation, 1943.)

Güvenlik; kişi, kurum ya da kuruluşların varlığına yönelik içeriden veya dışarıdan gelebilecek doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı her türlü tehlike, risk ve olaylara karşı (tehdit, taciz, sabotaj, yangın, deprem, sel, gibi) korunma ve varlığını sürdürmesine yönelik alınan tedbirler bütünüdür.

Güvenlik; yaşamsal açıdan kişisel güvenliğin sağlanması sürecinin toplumsal güvenlik olgusunun fonksiyonel alanlara (*Fiziki Güvenlik, İnsan (Kişisel)Güvenlik, Bilgi (İstihbarat) Güvenliği, Bilişim Güvenliği, Özel Güvenlik, İş Güvenliği, Gıda Güvenliği, Trafik Güvenliği, Sınır Güvenliği, İç Güvenlik, Dış Güvenlik, Ulusal Güvenlik, Uluslararası Güvenlik Vb*) taşınması ve sistematikleştirilmesini de içeren geniş içerikli olgular bütünüdür. Bu kapsamda; trafik güvenliği de bu sürecin önemli taşlarından biridir ve en önemlisidir.

Toplumsal ve kişisel açıdan çok önemli olan trafik güvenliği toplam güvenlik kültürünün bir parçasıdır. Trafik; insan, çevre ve araç faktörlerini içinde barındırır. Aynı zamanda, yayaların, insanların, hayvanların, motorlu ve motorsuz taşıtların güvenli hareket etmesini düzenleyen kurallar bütünüdür. Trafik güvenliği ise can ve mal güvenliğinin sağlanması, yaralanmaların, sakatlanmaların ve ölümlerin önlenmesidir. (B. Tufan, B Samiye, G. Gülhan, B. Gökhan., Yol Trafikinde İnsan Faktörü, 2019)

1.2. Trafik güvenliğinin yapı taşları:

Trafik güvenliği dediğimizde, birbiriyle etkileşim içinde olan ve bu etkileşimin sürdüğü parametrelerin olumsuz sonuçlar doğurmadan uyum içinde ve optimum yarar sağlayacak biçimde devam ettiği süreç anlaşılmaktadır. Bu sürecin içinde, insan, makine (taşıt), çevre, yönetim olmak üzere dört kritik unsur yer almaktadır. Kaza sebeplendirme yaklaşımlarından biri olan 4M kuralı bu alanda da karşımıza çıkmaktadır.

Günlük yaşamı kolaylaştıran, refah seviyemizi artıran ve daha rahat bir yaşamın kurgulanmasına yardımcı olan teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan araçlar trafiğin en önemli girdisini oluşturmaktadırlar.

Araçların yanı sıra kullanıcılar (sürücüler) ve yayalar ile çevre (yollar) sistemi yürüten ve denetleyen mekanizmalar (yönetim) aynı zamanda diğer girdileri oluşturmaktadırlar.

1.3. Trafik güvenliğini etkileyen faktörler:

Trafik güvenliğini etkileyen faktörler aslında ülkelere göre ve toplumların trafik algı ve olgu düzeylerine göre değişmekle beraber, bazı faktörle aynı kalmaktadır. Türkiye'de trafik kazalarının nedenleri altında sosyal, kültürel ve hukuksal nedenler yer almaktadır. Bu kapsamda karayolu alt yapısı, trafik yönetimi, araç ve trafik koşulları, çevre koşulları, bunların içerisinde en önemlisi olan insan faktörüdür. Hemen hemen trafik kazalarının tümünde kurallara uymayan sürücü davranışları söz konusudur.(Eygü,H.;2018)

1.3.1. İnsan:

İnsan faktörü (sürücü) tutum ve davranışlarını etkileyen ve tetikleyen unsurlar olup, genelde kişisel gelişim ile ilgili faktörlerin yanı sıra fiziksel, fizyolojik ve psikolojik faktörler olarak ifade edilebilir.

Kişisel gelişim kapsamında eğitim en önemli özelliklerden biri olup, fiziksel açıdan yaş, cinsiyet gibi demografik faktörlerin yanında fizyolojik bazı faktörlerde önemli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca günümüzde en önemli faktörlerin başında psikolojik unsurlar gelmektedir ki bunlar; kişisel (deneyimsizlik, sağlık problemleri, kişilik bozuklukları vb.), duygusal (stres, sinirlilik, korku, kaygı, panik vb.) eğitimsizlik (yeterlilik belgesi olmaması, bilgisizlik, tecrübesizlik), refleks, algılayabilme olarak sıralayabiliriz.

Ülkemiz karayolu ağında 2019 yılında gerçekleşen trafik kazalarında ölen kişilerin %42,7'si sürücü, %34,1'i yolcu, %23,2'si ise yayadır. Trafik kazalarında ölenler ve yaralananlar cinsiyetlerine göre incelendiğinde ise ölenlerin %76,2'sinin erkek, %23,8'inin kadın, yaralananların ise %67,2'sinin erkek, %32,8'inin kadın olduğu görülmektedir (TUIK bülteni, Sayı: 33628 01 Haziran 2020)

2020 yılında gerçekleşen trafik kazalarında ölen kişilerin %49,4'ü sürücü, %30,7'si yolcu, %19,9'u ise yayadır. Trafik kazalarında ölenler ve yaralananlar cinsiyetlerine göre incelendiğinde ise ölenlerin %79,7'sinin erkek, %20,3'ünün kadın, yaralananların ise %71,4'ünün erkek, %28,6'sının kadın olduğu görülmektedir (TUIK;2021).

Türkiye'de 2019 ve 2020 yılında ölümlü yaralanmalı trafik kazasına neden olan toplam 382 bin 405 kusura bakıldığında kusurların %88,15 'ünün sürücü, %7,6 'sının yaya, %2,35 'sinin taşıt, %1,4'ünün yolcu ve %0,5'inin yol kaynaklı olduğu belirlenmiş olup, insan faktörünün kazaya eken faktörler açısından %97,15 ile ilk sırada olduğu gözlenmektedir. (TUIK,2019,2020)

1.3.2. Çevre (Yol):

Trafik akışının süregeldiği kullanılan alanlar ile bu alanlarda kişisel algı ve dikkat düzeyini etkileyen diğer alanlardan oluşan etmen çevre olarak değerlendirilebilir. Çevresel faktörler kapsamında; yolun geometrisi, yapım kalitesi ve bakımı, geçit ve kavşakların varlığı ve kullanışlılığı, trafik kontrol ve işaretlerinin yerleri, sürekliliği ve görünürlüğü ve sürüş ortamlarının çeşitliliği, sürücü performansını ve taşıt tasarımını etkileyen önemli faktörlerden bazılarıdır. 2019 ve 2020 TUIK verilerine göre yoldan kaynaklı kaza oranı yaklaşık %0,5' civarında olduğu görülmektedir.

1.3.3. Taşıt (Araç):

Karayolu trafik kanununa göre “Karayolunda insan, hayvan ve yük taşımaya yarayan ve makine gücü ile yürütülen araçlara motorlu taşıt denir.” Bu tanıma göre bir aracın Karayolları Trafik Kanunu'na tabi bir motorlu araç sayılabilmesi için: bir aracın her şeyden önce hareket gücüne sahip olması gerekir. Türkiye'de 2019 ve 2020 yılında ölümlü yaralanmalı trafik kazasına neden olan toplam 382 bin 405 kusura bakıldığında kusurların %2,3'nün araçlardan kaynaklı olduğunu görmekteyiz. Araçların bakımsız olması, ekonomik ömrünü doldurmuş HEK'e ayrılması gereken çok yaşlı araçların trafiğe çıkması, araçlara aşırı ve hatalı yükleme yapılması, taşımacılık kurallarına uyulmaması, araçlara kapasitesinden fazla yolcu alınması gibi örneklerini verebiliriz.

1.3.4. Yönetim:

Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) ile trafik 24 saat kesintisiz ve eş zamanlı olarak takip edilebilmekte ve kontrol edilebilmektedir, tünel aydınlatma ve kontrol sistemleri ve yine tünel içerisinde acil durum çıkış sistemleri ile araçlarından ayrılmak durumunda kalan sürücü ve yolcuların güvenli şekilde tünelden çıkmaları sağlanmaktadır. Trafik denetimleri ve trafikten sorumlu memurların (Polis, jandarma vb.) yönlendirmeleri ile trafik kontrol altında tutulmaktadır.

2. Kavramsal çerçeve:

Yapılan çalışmada ve araştırmada; Türkiye'de 2019 ve 2020 yılında ölümlü yaralanmalı trafik kazasına neden olan toplam 382 bin 405 kusura bakıldığında; kusurların ağırlıklı olarak insan faktöründe

birleştiği ve insan faktörünün kazaya eken olgular açısından %97,15 ile ilk sırada olduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda trafik güvenliği açısından en önemli faktör olan sürücü faktörün önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye sürücü profilinin özellikleri ve Türkiye’de araç başında bulunan sürücülerin kendilerini nasıl tanımlıyorlar yaklaşımı esas alınmıştır. Tanımlamaya yönelik tespitler için Swot analizi kullanılmıştır. Türkiye’de araç kullananların özellikle güçlü yönleri ve zayıf yönleri nelerdir? Neyi fırsat olarak görüyorlar ve ne gibi tehdit (sınırlamalarla) karşı karşıya kaldıklarına yönelik tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında farklı il ve bölgelerde araç kullanan sürücüler esas alınarak mini bir Türkiye ölçeği yaratılmaya gayret edilmiş ve 2018 sürücüyeye ‘‘Trafik Güvenlik Anketi ‘‘ uygulanmıştır.

Çalışmada yöntem olarak; nitel ve nicel veriler kullanılmıştır. Veriler anket yöntemi ile toplanmış, SPSS ile analiz edilmiş ve Ki- Kare bağımsızlık testi ile incelenerek betimsel yaklaşımlar oluşturulmuştur. Swot analizi temel alındığı için swot analizini açıklayıcı kavramlara yer verilmiştir.

2.1. Swot Analizi Nedir ve Ne Maksatla Kullanılır:

SWOT analizi incelenen kurumun, tekniğin, sürecin, durumun veya kişinin güçlü (Strenghts) ve zayıf (Weaknesses) yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat (Opportunities) ve tehditleri (Threats) saptamakta kullanılan bir tekniktir. Swot analizi aynı zamanda iyi bir beyin fırtınası yöntemidir. (Gürele., Tat M. (2017). Swot Analysis: Atheoretical Review. Advance)

SWOT analizinde amaç; organize edilmesi düşünülen ya da mevcut bir organizasyonun durumunu etrafıca analiz etmek ve geliştirecek tedbirleri belirlemektir. Bunu yaparken sistemin girdilerini iyi belirlemek gerekir. Özellikle ortaya konulan stratejik hedef ve amaçlarını etkileyen iç ve dış etkenleri dikkate alarak, var olan güçlü yönleri ve mevcut ya da yaratılabilecek fırsatlardan en üst düzeyde istifade etmeyi, tehditlerin ve zayıf yanların etkisini en aza indirecek plan ve stratejiler geliştirmektir.

SWOT analizi, sadece güçlü olduğumuz ve büyük fırsatların yattığı alanlara odaklanmamızı sağlamakla kalmayıp, zayıf olduğumuz ve gelecekte bizi bekleyen tehditleri de görmemize yardımcı olan önemli bir değerlendirme ve kurgusal yaklaşım tekniğidir.

SWOT analizinin işletmelere yönelik genel olarak uygulandığı durumları şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Yeni bir pazara girerken pazarın yapısının irdelenmesi ve yapısal düzenin sistem gerçekleri ile uyumlanması,
- ✓ Nihai hedef ve amaçlara yönelik stratejik bir plan geliştirilmesi ve plan işlerliğinin gerçekliği aşamasında,
- ✓ AR-GE (araştırma ve geliştirme) ve YEG (yenileştirme, etkinleştirme ve geliştirme) faaliyetlerinin tasarım ve ilgili süreçlerinin geliştirmesinde,
- ✓ Sisteme yönelik sorun tanımlama ve çözüm oluşturulması aşamalarında,
- ✓ İnsan kaynakları geliştirilmesinde ve performans yönetiminde,
- ✓ Nicel verilerin yetersiz, bilgilerin kişilerin belleklerinde olduğu durumların analizinde, genelde kullanıldığını görmekteyiz.

1.2.1. Güçlü yönlerin saptanmasında belirlenebilecek parametreler ve kaynaklar:

Güçlü yönler, sizi diğerlerinden üstün kılan özellikleriniz, yani avantajlarınızdır. Bir faaliyetin yerine getirilmesinde ya da bir oluşumun yaratılmasında, bir işlemin gerçekleştirilmesinde emsallerinize göre önde olma durumudur. Mevcut olanak ve yetenekleriniz, sizi diğerlerinden üstün kılan özellikleriniz, yarattığınız görevdeşlik ve performansınız görevin başarılmasında öne geçmeyi, hedefi yakalamayı

hatta örnek olmayı sağlayabilecek durumlardır. Güçlü insanların en belirgin özellikleri; hangi zorlukla, hangi engelle karşılaşırsa karşılaşsın, elinden gelenin en iyisini yapmaya kararlı bir tutum sergileme çabasıdır. Güçlü yönlerin saptanmasında, duygusal ve fiziksel hâkimiyet, ilişki yaklaşımı, iletişim ve eşgüdüm yeteneği, zamanı iyi kullanma becerisi ve sahip olunan maddi unsurların yönetimi önemlidir.

Tablo-1. Güçlü yönlerle ilgili parametreler.

Bireysel Açıdan Güçlü Yönler	Kurumsal Açıdan Güçlü Yönler
Eğitim niteliği yüksek olmak	Ar-Ge Çalışmaları (araştırma-geliştirme)
Dayanıklılık, zoru başarma arzusu	YEG Kabiliyeti (yenileştirme-etkinleştirme-geliştirme)
Yüksek İletişim Yeteneği	TKY (toplam kalite yönetimi)
Duygusal Hâkimiyet	İKY (insan kaynakları yönetimi)
Fiziksel Hâkimiyet	İSG (iş sağlığı ve güvenliği)
Eşgüdüm Yeteneği,	Finansal Yapı
Ekip çalışmasına uygunluk	Teknolojik Yapı
Stres Altında İş Yapabilme Becerisi	Kültürel yapı ve etkinlik
Maddi Varlıkları Yönetme Becerisi	Nitelikli İş Gücü
Manevi Güç,	Rekabet Gücü
Kararlılık, Sabır, Sebat Ve Tutarlılık	İnnivasyon
Cesaret	Değişim Yeteneği
Bilgi	Reklam etkinliği
Sonuç odaklılık	Öz kaynaklara sahip olması
Planlama Yeteneği Ayrıntılara önem	Marka kimliği
İnisiyatif Kullanabilme Yeteneği	Ulaşılabilir olması
Araştırma kabiliyeti	Ürün çeşitliliği
Pozitif olabilme özelliği	Sektör deneyimi
Performans – Çalışkanlık,	Marka yönetimi
Empati	Kalite
Liderlik ve koçluk özelliği	Memnuniyet
İş ahlakı, İş yerine sadakat	Verimli ve stratejik iş gücü
Büyük resmi görebilme	Özgünlük

1.2.2. Zayıf Yönlerin Saptanmasında belirlenebilecek parametreler ve kaynaklar:

Başarının ilk kuralı kendini tanımaktır. Buradaki kendi sözcüğü kişiler için kullanılabilmesi gibi sistemler, kurum/ kuruluşlar için de kullanılabilir. Yürütülmekte olan bir iş/eylem ya da faaliyetin başarılmasına engel teşkil edebileceğini düşündüğümüz her koşul ve durum zayıf yönler olarak belirtilebilir.

Başarma ve sonuca gitmenin önündeki engel kısacası zafiyetiniz, yetersizlikleriniz, olanak ve yeteneklerinizdeki kısıtlamalar, maddi ve manevi güç eksiklikleri zayıf yönler olarak ortaya çıkmaktadır.

Önemli olan zayıf yönleri bilmek ve onları en kısa zamanda geliştirmek, sonuca gidebilmektir. Zayıf yönlerin tespitinde;

- ✓ İyi yapamadığınızı düşündüğünüz için yapmaktan kaçındığınız işleri,
- ✓ Etrafınızdaki kişilere/kurumlara göre kendi zayıf yönleriniz neler olabileceğini,
- ✓ Eğitim ve kişisel gelişime yönelik eksiklikler,
- ✓ Alınan eğitimlerin iş süreçlerine yansımaları ve sonucunun alınması noktasında görülen sıkıntılar,

- ✓ İş performansına etki eden olumsuz yaklaşım ve ölçütler,
- ✓ Olumsuz iş alışkanlıkları,
- ✓ Yapılan iş açısından kişiyi zor durumda bırakan kişisel özellikler,
- ✓ Duygusal yetersizlikler,
- ✓ Fiziksel yetersizlikler,
- ✓ İletişim, eşgüdüm, ekip çalışması gibi konulardaki yetersizlikler,
- ✓ Zaman problemi,
- ✓ Planlama yeteneğindeki eksiklikler,
- ✓ Mesleki konularında eksiklikler,

gibi parametreler gözetilerek mevcut durum ve potansiyeli değerlendirerek alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmalar planlanmalı bireysel ya da sistemsel gelişmelere yönelmelidir.

1.2.3. Fırsatların Saptanmasında belirlenebilecek parametreler ve kaynaklar:

Fırsat kelimesi, dilimizde oldukça kullanılan kelimelerden birisidir. Fırsat, Arapça dilinden Türkçe'mize geçmiştir. TDK'ye göre, fırsat kelimesi anlamı şu şekildedir:- Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile, gibi çeşitli anlamlar yüklediğimiz fırsat kelimesinin anlamı "uygun ve kaçırılmayacak durum veya olay" anlamına gelir.

İnsan yaşamı ile ilgili olduğu gibi, kurum/kuruluş/işletme ve devletler açısından da oldukça önemli bir durum olarak ifade edilebilir.

- ✓ Sosyo-ekonomik ve kültürel çevrede yaşanması muhtemel değişimler ve gelişmelerin yaşanması ve yaşanan bu sürecin fırsatlara dönüştürülmesi,
- ✓ Teknik ve teknolojik gelişim ve değişimlerin iş ortamına yansması ve bunun yaratacağı fırsatlar
- ✓ Sektörel gelişmeler ve sektörel yapı değişimlerinin fırsata dönüştürülme ve bunun genişleterek kullanılması,
- ✓ Deneyimli ve güçlü karakterlerden ya da alanında uzman kişilerden yararlanma
- ✓ İşletme dinamiklerini ve yönetsel süreçleri değiştirme potansiyeli ve bu durumun fırsata dönüştürülmesi,
- ✓ Rakiplerin yaptığı yanlış uygulamalardan ya da hatalardan ders çıkararak bunu kendi lehine kullanma ve avantaja döndürme,
- ✓ Sektörde veya işletmelerde Fırsat yaratan kaynakları en uygun değer yaratacak şekilde kullanabilme yeteneği,
- ✓ Yaşanan sorun ve şikâyetlerle ilgili yaratıcı bir çözüm bulabilme ve onu kullanabilme imkânı,
- ✓ Teknoloji ve pazarda oluşan değişimlere anında tepki verebilme yeteneği,
- ✓ Hükümet politikalarındaki ve mevzuattaki değişiklikleri adapta etme süreci,
- ✓ Sosyo-kültürel ve ekonomik yapıdaki değişimleri fırsata dönüştürme yeteneği,
- ✓ Yerel, bölgesel ve küresel olaylardan yararlanabilme

1.2.4.Tehditler ve Tehditlerin Saptanmasında belirlenebilecek parametreler ve kaynaklar:

Tehdit veya tehlike, çalışma çevresinin fiziki kusurları ve uygun olmayan şartları ile insanların hatalı davranışları gibi, çalışma ortam ve koşullarında var olan ya da dışarıdan gelebilecek, kapsamı belirlenmemiş, maruz kimselere, işyerine ve çevreye zarar ya da hasar verme potansiyelidir. Çalışanların yaralanma ve sağlık sorunlarına neden olabilen güvenli olmayan iş ortamı ve uygulamalardır (TS 18001;2004). İnsanların yaralanması veya sağlığının bozulması veya bunların birlikte gerçekleşmesine sebep olabilecek kaynak, durum veya işlemdir (TS 18001; 2016). İşyerinde

var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışını veya işyerini etkileyebilecek zarar veya hasar verme potansiyelidir.(Risk Yönt;2012)

Tehdit, hayata, bilgiye, her türlü faaliyete, çevreye ve/veya mülkiyete zarar verme potansiyeline sahip ve tehlike oluşturacağını işaret eden doğal veya insan yapımı olay, birey, tüzel varlık veya eylem olarak tanımlanabilir(<https://tr.wikipedia.org>; 2022)

Kişi ve kurumlar hatta devletler açısından oldukça önemli olarak değerlendirilen tehditler; amaçlar, hedefler, yaşanan durum ve koşullar, beklentiler, öncelikler, hak ve menfaatler gibi olgular ile yakından ilgilidir.

- ✓ Yaşanan süreç doğrultusunda çıkması muhtemel engeller ve yaratılan engelleri bertaraf etme imkânı,
 - ✓ Alanda rekabet halinde olan kişi/kurum/kuruluş/devlet vb. imkân ve kabiliyetleri,
 - ✓ Yaratılacak boşluğu kullanabilecek ve doldurabilecek bireyler/kurum ve kuruluşlar,
 - ✓ Değişen ve gelişen teknik ve teknolojik imkânların varlığımız ve potansiyeliniz için bir tehdit oluşturma durumu,
 - ✓ Bireysel, kurumsal açıdan zayıf yönlerin ciddi bir tehdit oluşturma durumu,
- İş, ürün veya hizmet standartlarında her hangi bir değişimin yaşanması muhtemel bu değişimi bünyeye adapte etmede ciddi bir sorunla karşılaşma durumu,
Mevcut ya da yaşanması olası finansal sorunlar, finansal sorunlara karşı alınması gereken tedbirler

Gibi genel soruları kendimize yöneltebiliriz ve tamamen gerçekçi olmalıyız.

Kişisel SWOT analizimizi yapabileceğimiz gibi kurumlarda da beyin fırtınası yöntemleriyle SWOT analizi yoğun olarak yapılmaktadır. Özellikle iş görüşmelerinde “Kendinizi kısaca anlatın, güçlü yönleriniz nelerdir?” şeklinde sorularla karşılaşma olasılığımız yüksektir.

SWOT analizi sonucunda: Güçlü yönlerimizi fırsatlardan yararlanacak şekilde kullanabiliriz. Zayıf yönlerimizin farkına vararak onları güçlü yönlere dönüştürecek stratejiler geliştirebiliriz. Çevremizdeki tehditleri güçlü yanlarımız ile bütünleştirilebilecek fırsatlara dönüştürebiliriz.

Organizasyonlarda SWOT analizi yapılmasının başlıca iki yararı bulunmaktadır. İlk olarak, SWOT analizi yapılarak organizasyonun mevcut durumu tespit edilir. Bu çerçevede güçlü ve zayıf yönler ile organizasyonun karşı karşıya bulunduğu fırsatlar ve tehdit unsurları ortaya konulmaya çalışılır. Bu anlamda SWOT bir “mevcut durum” analizidir. SWOT aynı zamanda organizasyonun gelecekteki durumunun ne olacağını tespit ve tahmin etmeye yarayan bir analiz tekniğidir. Bu ikinci anlamda SWOT bir “gelecek durum” analizidir.

Bu açıklamalar çerçevesinde SWOT analizini yakını ve uzağı görmemizi sağlayan bir gözlük olarak algılayabiliriz. Bu çalışmada Ulaşım ve Trafik master planında da yer alan SWOT analizi tekniği ile Türkiye’deki sürücülerin mevcut durumlarının açığa çıkarılması ile sürücü profilinin belirlenmesi ve gelecekteki sürücü yapısının oluşturulmasındaki tehdit ve fırsatların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Sürücü Profilinde Güçlü Yanlar:

Mevcut trafikte araç kullanan sürücülerin potansiyel içsel güçlü ve yeterli göstergeleri arasında SWOT analizi sonuçlarına göre aşağıdaki çıkarımlarda bulunulabilir.

- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler hatalı sollama yapmamak için sollama kurallarına uyarlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler trafik kurallarının önemini bilirler.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler özverili araç kullanırlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler hız limitlerine uymaya çalışırlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler kurallara uyarlar.

- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler sürüş esnasında sigara ve cep telefonu kullanmazlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler yoğun trafikte de aynı özveri ile araç kullanırlarlar.

Şekil- 6.1 Sürücü Profiline Güçlü yanlar.

Sürücü Profiline Zayıf Yanlar:

Mevcut trafikte araç kullanan sürücülerin potansiyel içsel zayıf ve yetersiz göstergeleri arasında SWOT analizi sonuçlarına göre aşağıdaki çıkarımlarda bulunulabilir(Şekil 2):

- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler 4-7 saat aralıksız araç kullandıkları için bu durumun üzerlerindeki olumsuz etkilerinden kaçınamazlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler trafiğin güçlüğü yanında paniğe kapılırlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler trafik yasalarının açısından yararlanmayı fırsat olarak değerlendirir.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler seyir halindeyken sigara veya cep telefonu kullanırlar.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler en fazla 0-4 yıllık deneyime sahiptir.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler yol ve hava şartları uygun olduğunda hızlı araç kullanmaktan hoşlanırlar.

Şekil 6.2 Sürücü Profiline Zayıf yanlar.

Sürücü Profilinde Fırsatlar:

Mevcut trafikte araç kullanan sürücüler arasında SWOT analizi sonuçlarına göre Fırsatlar olarak aşağıdaki çıkarımlarda bulunulabilir. (Şekil 3):

- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler araçlarını zamanında servis ve bakıma götürürler.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler araçlarında güvenlik için yeterli teknolojik özelliklerden (Kış lastiği, ABS, hava yastığı vb.) yararlanmak ister.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler başlarından geçen kazalardan ders almayı görev addeder.

Şekil- 6.3 Sürücü Profiline Fırsatlar.

Sürücü Profiline Tehditler

Mevcut trafikte araç kullanan sürücüler arasında SWOT analizi sonuçlarına göre tehditler olarak aşağıdaki çıkarımlarda bulunulabilir(Şekil 4):

- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler seyir halindeyken işlerine başkalarının karışmasını kaza ihtimalinin oluşmasında tehdit olarak görürler.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler seyir halindeyken reklam panolarının dikkatlerini dağıttığını öne sürerek kaza ihtimalinin oluşmasında tehdit olarak görürler.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler ehliyetlerine el konulmasını ve ceza puanı almayı tehdit olarak görürler.
- ✓ Türkiye’de araç kullanan sürücüler araç kullanmadan önce standart kontrolleri yapmadıklarını kaza ihtimalinin oluşmasında tehdit olarak görürler.

Şekil 6-4 Sürücü Profiline Tehditler.

Sonuç olarak:

Yapılan analiz sonucu; ülkemizde karayolu trafiği kapsamında araç kullanan ve trafiğe çıkan sürücülerin; genelde hız limitlerine uymaya çalıştıkları, sollama kurallarına uydukları, trafik kurallarının önemini bildikleri ve özverili araç kullandıkları güçlü yanlar olarak belirlenmiştir.

Sürücülerin yasal mevzuatın açıklarından yararlanmaya çalışmaları, denetim ve kontrolün bulunmadığı ve ya yetersiz olduğu zamanlarda kural ihlaline yöneldikleri, karmaşık ya da sıkışık, trafik güçlüğü yaşanan zor ve güvensiz trafik ortamlarında panikledikleri, uzun süreli, yorgun araç kullandıkları zayıf yanlar olarak belirlenmiştir.

Sürücüler tehdit olarak; seyrüsefer halinde bulunan bir araç sürücüsünün işine karışılmasını, dışarıdan yapılan telkin ya da ikazlar veya müdahaleleri, öncelikli tehdit olarak algılamaktadırlar. Ayrıca trafik ortamını sarmalayan ve sergilenen görsel ağırlıklı reklam panoları başta olmak üzere dikkat çekici her türlü materyali ve yol çıkış bakım ve kontrolünün yapılmaması, aceleci tavır ve davranışları tehdit olarak görmekteyiz.

Araçların servis ve muayene işlemlerinin genelde aksatılmaması, araçların teknik ve teknolojik özelliklerinin bilinmesi ve günlük yaşamda bunlardan yararlanılması, yaşanmış kazalardan ders çıkartma ve bu konularda duyarlı davranma hususu fırsatlar olarak değerlendirilir.

5. Değerlendirme ve öneriler;

5.1. Değerlendirme:

Ülkelerin trafik strateji ve politikalarına yön veren parametreler içinde en önemli parametrelerden biri de insan ve trafiğe çıkacak sürücülerin tutum ve davranışlarıdır.

İnsan, sosyal bir varlık olarak bilişsel ve duyuşsal olguların odağında ve etkisi altında bulunur. Özellikle son yıllarda trafik kazaları ve ortaya çıkan sonuçlar bu sorunun bazı toplumlar açısından epidemiyolojik bir düzeye doğru gittiği izlenimi uyandırmaktadır. Ülkemizde yaşanan trafik kazaları incelendiğinde; kazaya sebep olan faktörlerin farklılığı dikkat çekmekte olup, kazaya etken genel faktörün ağırlıklı olarak insan (sürücü + yaya) faktöründe birleştiği görülmektedir. Başta can kayıpları olmak üzere, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, sosyal kayıplarının da beraberinde yaşandığı trafik kazaları %98 oranında önlenbilir ve öngörülebilir mahiyettedir.

Trafik kazalarının meydana gelmesinde en önemli unsurlardan biri yol kullanıcılarının davranışlarıdır. Yol kullanıcılarının davranışlarını, almış ve almakta oldukları eğitim ve daha önceki yolculuk deneyimleri belirlemektedir. Trafik eğitimi sadece yol kullanıcı türü olarak tanımladığımız, sürücü, yaya, yolcu, bisikletli, motosikletlileri değil; geleceğimiz olan çocuklarımızı, onları yetiştiren öğretmenleri, akademisyenleri, trafik denetimlerinden sorumlu birimleri, karayolu ulaşım altyapılarını tasarlayan ve inşa eden mühendisleri, politika yapımcıları kısacası bütün toplumu kapsamaktadır. Bütün yol kullanıcı türlerini kapayacak şekilde sürdürülebilir insan odaklı bir trafik eğitimi, trafik kazalarının azalması için en etkili enstrümanlardan biri olarak tanımlanabilir(Karayolu Trafik Güvenliği Çalışma Grubu Raporu;2018).

Tehlikeli hareketler ya da güvensiz davranışlara yeltenen trafiğe çıkan sürücülerin davranışlarının eğitimle değiştirilebileceği yaklaşımı eğitimin önemini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Bireyleri ve toplumları biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme ve geliştirmede işe koşulan en etkili süreçlerin başında kuşkusuz “eğitim” gelmektedir. Unutulmaması gereken en önemli husus trafik kültürünün çocuk yaşlarda kazandırılmasıdır. İlkokul çağlarında başlatılacak ve sürdürülecek eğitimlerle toplumsal bilinç düzeyi artırılmalı ve trafiğe duyarlı, bilgili, bilinçli ve farkındalık düzeyi yüksek bireyler yetiştirmeliyiz.

Bu maksatla “güvenli yollar-akıllı sürücüler” projesi gibi geniş ve uzun süreli projeler üreterek ve takibini sağlıklı yaparak sonuca gitmeliyiz.

5.2. Öneriler:

Davranış odaklı trafik güvenliği eğitimlerine öncelik verilmeli, etkili ve kurallara uygun sürdürülebilir trafik yaklaşımı esas alınmalıdır.

Olumlu Trafik kültürünün yerleşmesi için eğitim ve öğretim çocuk yaşlarda ilkokullarda verilmelidir.

Sürücü davranışlarına yönelik benzetim teknolojisi kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Yerel yönetimlerin ve yetkili kurumların önlem alma ve trafiği düzenleme anlayışına katkı sağlayabilecek şekilde bölgesel özelliklerin sürücü davranışlarına etkisi ayrı ayrı araştırılmalı ve bilimsel analizler yapılarak önlemler paketi güncellenmelidir.

Kaynaklar:

- T.C. Kalkınma Bakanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) *Karayolu Trafik Güvenliği, Çalışma Grubu Raporu*, Ankara,2018, sf: 1-2,49)
- *Karayolu güvenliği ve karayolu trafik kazası kurbanlarına yönelik savunuculuk*, Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi, Ankara, 2012, sf. 3
- Eygü H., (2018) *Trafik Kazalarını Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, sf; 838-839
- *Ticari Araç Sürücülerini İçin Trafik Eğitimi. Sürücü ve Yaya Eğitimi Seminerleri Eğitici El Kitabı*, Ankara, 2012, sf. 143-161
- Sungur İ., Akdur R., Piyal B., *Türkiye'deki Trafik Kazalarının Analizi*, Ankara, 2014
- İŞILDAR S, Trafik Kazaları ve Önlenmesi. Türk Standartları Enstitüsü Tüketici Bülteni-Trafik Özel Sayısı-Yıl:10 Sayı: 118 Mayıs 1998.
- "Safety and Environment in the 21st Century.Proceedings Book, p.B, Conference Secreteriat P.O.B.57005, Tel-Aviv İsrail, (1994).

İnternet

- World Health Organization, *Global Health Estimates*, 2014.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], *Trafik Kaza İstatistikleri*, Ankara, 2016.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*, Ankara, 2018
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], *Motorlu Kara Taşıtları*, Ankara, 2018
- Road Accidents, OECD Data, www.data.oecd.org, 2019, <https://data.oecd.org/transport/r adresinden alındı>.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], *İllerde Yaşam Endeksi 2015*, Ankara, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561> adresinden alındı.
- <https://www.trafiksozluk.com> › trafik-in-anlami-ve-onemi [erişim tarihi: 7 Kasım 2019] adresinden alındı.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi - İstanbul İtfaiyesi [İBİTEM], *Trafik Kazaları Eğitim Kitabı - İstanbul*: http://itfaiye.ibb.gov.tr/img/111834432020__399591327.pdf adresinden alındı.
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, *Karayolu Taşıma Yönetmeliği*, 2018
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, *Karayolu Trafik Güvenliğinin Sağlanması Yönünden, Yolun Yapısında Yapılacak Her Türlü Çalışmalarda Alınacak Tedbirler ile Karayolu Dışında, Kenarında veya Üzerindeki Diğer Levhalar, Işıklar Ve İşaretlemeler Hakkında Yönetmelik*, 2018

- <https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/KanunYonetmelik/TrafikGuvenligi.pdf> adresinden alındı.
- YİĞİT D., *Karayollarımızda Trafik Güvenliği*, Ankara:
<https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/13531.pdf> adresinden alındı.
- A. H. **Maslow**, *A Theory of Human Motivation*, 1943.
- B. Tufan, B Samiye, G. Gülhan, B. Gökhan., *Yol Trafiğinde İnsan Faktörü*, 2019.
- Zheng,Z., vd. (2016). *Safety Needs Mediate Stressful Events Induced Mental Disorders*. Advance online publication. doi: <https://doi.org/10.1155/2016/8058093>
- GÜRELE., TAT M. (2017). *Swot Analysis: A Theoretical Review*. Advance online publication. doi: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1832>
- Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi ve Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı Sayı: 31384, Ankara, 2021
- Karayolları Trafik Kanunu; <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/644.html> (Erişim tarihi:01.05.2014).
- Erol N. *Toplumsal Açından Trafik Kazaları*. halksagligi.med.ege.edu.tr/seminerler/2005-06/TrafikKazalari_NE.pdf (Erişim tarihi: 22. 05. 2014).

ADLANDIRMA VE ANLAMLANDIRMA

(Sayfa 52-63)

Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü

ahmet.akcatas@usak.edu.tr

ORCID -ID:0000-0002-6611-0259

Öz

Adlandırma ve anlamlandırma, dili meydana getiren iki işlemdir. Dil felsefesinin kurucusu Kripke, yaptığı araştırmalarla dilin anlamlandırma sistemi üzerine önemli sonuçlara ulaşmıştır. Bu bölümde anlamlandırmanın karşısına adlandırma konularak; bu konular, dilin iki boyutu olarak ele alınmıştır. Anlamlar, adlara yüklenerek anlamlandırma; anlamlar için sözcükler görevlendirilerek adlandırma gerçekleşir.

Anahtar Kelimeler: Anlam, Adlandırma, Anlamlandırma, Ad

ONOMATHESIS AND SENSE-MAKING

Abstract

Onomathesia and sense-making are two operational concepts which originate a language. Kripke, the founding father of the philosophy of language had important findings on the sense-making system of languages with his studies. In this chapter onomathesia is put across sense-making, and these concepts are addressed as two dimensions of the language. Sense-making is occurred by loading meanings on names, and onomathesia by deploying words for meanings.

Key words: Meaning, Onomathesis, Sense-Making, Name

Adlandırma ve Adbilimi

İnsan, kendini tanımak, tanıtmak ve dünyadaki nesnelere algılamak için sözcüklerle şifrelemeler yapar. Buna adlandırma denir. Bu işlem; kişi, dil ve kültür tarafından belirlenir.

“Adlandırma, insanın duygularıyla ilgilidir. Bilme isteğinin sonucu olarak adlandırma yapılmıştır. Merak içgüdü, nesnelere adlandırma sonucunu doğurmuştur. İnsan bildiği nesneye, varlığa hükmetmiş, bilmediklerine yabancılaşmıştır. İnsan, önce kendini, sonra yakın çevresini tanımış ve adlandırmıştır. Böylece ortaya çıkan adlar, nesnelere birbirinden ayırmıştır. Ortaya çıkan adlar, kişileri, şeyleri anlatmaya, tanımaya, açıklamaya, bildirmeye başlamıştır.” (TDK 2011, 23) “Ad, varlığın simgesi, sözcüğü veya göstergesi değil; onun gerçek bir parçasıdır. Yani ad, insan için varlığın kendisidir. İnsan var olan şeyleri adı vasıtasıyla bilir.” (Ayaz 2010, 4)

Her nesnenin en az bir adı vardır ve bu, dilde anlaşma için bir ön şarttır. Kutsal kitaplara göre önce “adlar ilk insana öğretilmiştir.” Nesnelere ad verme, onları bilmeyi sağlar. Bu biliş de nesnelere üzerinde egemenlik kurmayı sağlamıştır (Bakara 31-32).

“İnsan kişilere, nesnelere, duygularına, doğaya, hayvanlara, yaşadığı yere, coğrafi şekillere, hissettiği, duyumsadığı, gördüğü her şeye ad verir. Bu adlandırmaları neye göre, niye, nasıl, neyden etkilenecek yaptıkları önemli bir konudur. Adlandırma insanın tarihsel, kültürel, psikolojik, ekonomik, görsel ve algısal birçok kavramıyla çok yakından ilgilidir. İşte insanın ad verme sürecindeki eğilimlerinin sebep-sonuç ve çıkarımlarını inceleyen bilim dalı adbilimdir.” (Ayaz 2015, 1)

“Adbilim (onomastik), genellikle her dilde özel ad sayılan öğeler üzerinde duran ve özel adları köken bilgisi, tarihsel gelişme yönünden ve çeşitli dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilimdir.” (Aksan 2013, 91) “Ad bilimi canlıların, nesnelere ve kavramların, kısacası çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilim dalıdır.” (Sakaoğlu 2001, 9)

Adlandırma - Anlamlandırma İlişkisi

Bu bilgiler ışığında adlandırmaya, bir bakıma “anlamlandırma işidir” denebilir. İşte bu bağlamda “adlandırmanın nasıl yapıldığı” üzerinde durulmalıdır. Adlara anlam yüklemenin ölçüleri, farklı alanlarda, farklı şekillerde yapılır. Türkiye Türkçesinde adlarda anlamlandırmanın nasıl yapıldığını anlamak için, “dilimizin

felsefesini, mantığını bilmemiz ve anlamamız gerekir. Ad - anlam ilişkisi, bağlamla ilgilidir. Sözel dil mantığı, bağlam alanında kavramdan sözcüğe giden bağlantıları çözümler.” (Revonsuo 2016, 22),

“Sistematik felsefe, çeşitli tekniklerle anlama uygun adı belirler. O zaman ad mı anlam kazanır? Yoksa anlam, kendisini somutlaştıracak adı mı bulur? Bu iki seçenek incelenerek, adların nasıl anlamlandırıldığı çözülebilir. Sesten metinlere işleyen dil sistemi, anlamlandırma süreçlerinde farklı bağlam alanlarında çalışır. Acaba hiç anlamını bilmediğimiz bir adı, bu sistem içinde anlayabilir miyiz? Yabancı dil eğitiminde bu konuda tez çalışmaları vardır. Addan anlama, anlamdan ada kurulan bağların analizi, bize bu konudaki sorulara cevap olacaktır.” (Soames 2003, 33)

“Kimyada **Adlandırma**: Element ve bileşiklerin kimyasal formül veya sembollerle, bazı sistematik yöntemlere göre adlarının yazılmasıdır.” Kimyada formül, sembol kullanıldığı gibi dildeki diğer adlarda da formül ve sembol niteliğindeki adlar kullanılır. Değerli bir kavram ve anlam, yeniden adlandırılabilir ve sonra başka bir şekilde anlamlandırılabilir. Böylece zihindeki düşünce, yeniden yapılandırılabilir. Örneğin basın, toplumu yönlendirmek ve düşüncelerini değiştirmek için bu şekilde sözcüklerin anlamlarıyla oynar. Örneğin *cinayet* ve *dayak* adlarının anlamlarını *darp* sözcüğünde birleştirerek, toplumun değerlerini değiştiren bir yeniden adlandırma yapmıştır.” (Shaffer 2005, 57)

Adlandırmanın başka bir boyutu, tanımlamadır. Sözlükte adın tanımlanması yapılırken, tanım cümlesiyle anlamlandırma yapılır. Tanım cümlesiyle onun tanımladığı ad, eş anlamlı olmak zorundadır. Tanım, sözcük düzeyinde ve cümle düzeyinde olmaktadır. Sözlüklerde yapılan ad tanımları, sözcüklerin doğru anlam yükü kazanması bakımından önemlidir. (Demir 210, 21)

Sözlüklerde “tanım: Bir ismin neyi gösterdiğini veya bir şeyin ne olduğunu belirten cümle, tarif.” şeklinde tanımlanır (Pedagoji Sözlüğü 1994). Bu bağlamda tanım cümlesi, “bir durumu veya bir kavramı adlandırmak, onun başka bir durum veya kavramla denkliliğini vurgulamak amacıyla oluşturulan isim cümlesi” biçiminde tarif edilebilir.” (Demir 2007) Bu bakımdan tanım cümleleri adlara genel/özel, önel/nesnel anlamlar da yükleyebilir:

Genel/Nesnel Ad Tanımı: “Ağaç tek gövdesi bulunan beslenmesini yan köklerden sağlayan türlerine göre dört beş metreye kadar uzayabilen bir bitkidir.” cümlesinde “ağaç” adını tanımlayan tanım cümlesi, adın anlamlandırmasını yapmıştır.

Özel/Özel Ad Tanımı: “*Padişah, Tanrının gölgesidir.*” (Begil Oğlu Ermen’in Boyu, 187)

Yukarıdaki ilk tanım cümlesinde “ağaç” adının herkes için geçerli olan sözlük tanımı yapılırken, ikinci cümlede “padişah” adının hikâyenin yazarına ait özel tanımı yapılmıştır. Bazen bir yazar veya şairin eserindeki özel tanım, dilin tamamına mal olarak, kişisel tanım genel tanıma dönüşür. Böylece sözlük anlamda da yan anlam oluşması gerçekleşebilir:

“Sanat, hayatı yüceltme ve daha anlamlı kılma çabasıdır.” cümlesinde “sanat” adı yazarın tanımlamasıyla yeni bir sözlük anlamı kazanmıştır.

Adların terim sözlüklerinde tanımlanması, özel anlamlandırmalara örnek olabilir. Hukukta ceza, “suç işleyen kimsenin ıslahını sağlamak için devletin kanunla belirlediği ve hükümlerle tatbik ettiği tedbirler.” olarak tanımlanır (at gözlüğü web sözlüğü). “ceza” Arapça bir sözcüktür. “iyi veya kötü olabilen bir karşılık” manasına gelir. Ancak Türkçede ise sadece kötülöklere verilen bir karşılık olarak kullanılmaktadır.

“Adlandırmanın anlam yükü, bazen bir gönderim ile gerçekleşir. Rol ve Gönderim Dilbilgisi, adlarla gönderim yaptıkları kavram ve varlıkla bağların nasıl kurulduğunu inceler. Sözcük üzerinde anlam görevlendirmesi yapılarak ona rol biçilmesi işleyişi, gönderim ile yapılır.” (Aydın 2011, 151) “Gönderim öğeleri, anlamsal yorumlarını bir diğer öğeyle kurdukları gönderim ilişkisi yoluyla kazanır.” (Özkan 2004, 171-172)

“-Durun, ben şimdi indiririm o **yaramazı** oradan dedi. Bir **kedi** ciğeri görecek de inmeyecek ha?”

“*Kedi Ağaca Çıktı* adlı metinden alınan bu örnekte 41. tümcedeki *o yaramazı* sıfat öbeği, 42. tümcede söylenecek olan *kedi* sözcüğüne gönderimde bulunarak *yaramaz* ismine kedi anlamı yüklemektedir. Yine Adolf Hitler’i kastederek metin içinde *diktatör* diyen birisi, bu sözcükle Hitler’e gönderim yaparak *diktatör* adına Adolf Hitler anlamı yüklemiş olur.” (Aydın 2012)

“Adın gönderimi, bazen zorunlu bir gerçekliğe, bazen olası bir gerçekliğe gönderim yapar. *Fatih* adı, İstanbul’u feth eden Sultan Mehmet’e gönderim yaparken Türkçe için zorunlu bir gerçeklik anlamı kazanmıştır. Ama ‘*Hırsız* eve girmiş.’ cümlesindeki *hırsız* ismi olası bir gerçekliğe gönderim yapmaktadır. Çünkü bu ismin kime gönderim yaptığı bilinmemektedir.” (Kripke, 94)

“Modern mantıkçıların ve dilbilimcilerin bağlamında nesneye semantik içerikten yoksun bir şekilde gönderme yapan birer *işaret* olan adlar, bazen mitik-büyüsel bağlamda oldukça etkin bir roller oynayabilir.” (Yalçın 2019, 43) “Anlam olarak varlığın özelliklerinin ad içinde bulunması, adlandırmada dikkate alınabilir. Adların işlevi, sahiplerine işaret eden soyulmuş birer etiket olmanın çok ötesindedir. Ad, atandığı şeye hayat veren semantik bir içeriğe sahiptir.” (Gören, 80) “Örneğin Anadolu’da erkek çocuğu olmayan, hep kız çocuğu doğanların son kızlarının adını *Döndü* koymaları ve sonraki çocuğun erkek olacağı inancı, böyle bir ad verme geleneğidir. Veya *Yiğit* adı verilen çocuğun cesur biri olacağına inanma da, yine adlandırmanın metafizik gücü inancının yansımasıdır. Boğaç Han hikâyesinde çocuğa bir kahramanlık yapınca, gösterdiği başarıya uygun ad verme geleneği de, semantik içerikli adlandırmaya başka bir örnektir.” (Speaks 2005, 80)

Kripke’nin konferanslarında tanıttığı ad kuramı, “adların nasıl anlam kazandığını formüleştirmiştir. Bu kurama göre adlar şu şekilde anlam kazanır:

- (1) Her ad veya ‘X’ belirleyici ifadesiyle örtüşen, bir özellik kümesi vardır, yani A ‘φX’ olduğuna inanır koşulunu sağlayan bu φ özellikleri ailesi,
- (2) Özelliklerden birinin veya bir kaçının birlikte, A tarafından bazı bireyleri eşsiz olarak ayırt ettiğine inanılır.
- (3) φ’lerin çoğu veya ağırlıklı çoğu, tek biricik y nesnesince karşılanırsa o zaman y, ‘X’in göndergesidir.
- (4) Eğer bildirim hiçbir tek nesneyi vermezse, ‘X’ gönderimde bulunmaz.
- (5) ‘Eğer X varsa, o zaman X, φ’lerin çoğuna sahiptir.’ cümlesi, konuşucu tarafından apiriori (önerme, yani deneyle kanıtlanamayacak olgu, deneyden ve tecrübeden bağımsız olarak, başından ve peşinen doğru olan, doğru kabul edilen) olarak bilinir.
- (6) ‘eğer X varsa, o zaman X, φ’lerin çoğuna sahiptir.’ cümlesi, zorunlu bir gerçeği (konuşucunun lehçesinde) ifade eder.” (Kripke 2005, 91)

“Adlandırma, bazen nesnenin bir özelliğinin ada dönüştürülmesi şeklinde olabilir. Türkçede sıfat tamlamasının isim kısmı düşerek varlığın sıfatının adlaşması şeklinde bu olay gerçekleşir: zengin adam > zengin (adam φ) = zengin “Zenginlerimiz yardım etti.” (Yalçın 2019, 56)

“Adların anlamlandırılması, hayat veya tarih sürecinde zamana yayılır. Başta mantık ilgisi olmayan rastgele verilmiş bir ad, tarihi süreç içinde yeni anlamlandırmalar geçirebilir. Örneğin ‘Ankara’ ismi verildikten yıllar sonra ‘Türkiye’nin başkenti’ anlamını kazanmıştır. Adların çok anlamlılık kazanması olayı da böyledir. Yine aynı şekilde adın yan anlamlar kazanması da söz konusudur. Anlam daralması, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi olayları ile değişik süreçlerden geçen adların değişik anlamlandırma şekilleri olabilir.” (Boz 2020, 39)

“Çok anlamlılık, bir sözcük için birçok anlamlandırma yapılmasına imkân verir. Aktarmalar, somutlaştırma, benzetmeler ile bir gösterenin birçok gösterilen belirtmesi, sözcüklerin birden çok kavramı anlatabilir hâle gelmelerine çok anlamlılık denir. Türkçenin en eski zamanlarından beri devam eden bu dil olayı; işlendikçe, farklı alanlarda ürünler verdikçe sözvarlığındaki gelişmeye ve kullanım sıklığına bağlı olarak sözcüklere yeni anlamlar yüklenir ve çok anlamlılıkta da artış olur. Daha az sözcük ile daha çok kavramın anlatılır hale gelmesi, dilde ekonomiklik ilkesinin bir göstergesidir. *Türkçe Sözlükte* isim görevindeki *dalga* sözcüğünün 11, *damar* sözcüğünün 7, *etek* sözcüğünün 7, *gömlek* sözcüğünün 9, *kamp* sözcüğünün 5, *nişan* sözcüğünün 6, *tekne* sözcüğünün 6 değişik anlam ve kullanımının olması, sözcüklere yeni anlamlar yükleme şeklinde ne kadar çok anlamlandırmanın olduğunu gösterir.” (Baykan 2017, 8)

“Değişik etkenlerle bir göstergenin yansıttığı temel anlamının yanı sıra yeni yeni kavramları da anlatır durumda olmasına çok anlamlılık (polysemy) adı verilir.” (Aksan 2016, 89) “Bir gösterge, yeni anlamlar yüklendikçe, yeni kavram alanları oluşur. Bu sistem, dilin ekonomikliğini ve eskiliğini de gösterir. Böyle aynı sözcüğün farklı anlamlar yüklenmesi, dilin anlatım kuvvetini ifade eder. Sözcükler, kullanıldıkça eskir, yıpranır ve güçlenir. Türkçenin mevcut en eski metinleri olan yazıtlardaki soyut sözcüklerin varlığı, bunu kanıtlar niteliktedir.” (Baykan 2017, 9)

“Bir sözcüğün birçok anlamlar bildirme niteliği. Bir sözcükte temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir sözcüğün, anlam gelişmesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanmasına çok anlamlılık (polysemy) denir.” (birçok bilgi). “Başta bir kavramın simgesi durumundaki gösterge, kolay ve etkili anlatım amacıyla, aktarmalar ve kullanım sıklığının artmasıyla her dilde, ilişkili, yeni kavramları da anlatır hale gelir. Çok anlamlılık örneklerinde gösterge, temel anlamı kaybetmez ve yan anlamlar kazanır. Zamanla bazı anlamlar unutulur veya yan anlamlar kazanılır. İnsandan doğaya aktarmayla, her dilde sözcükler yeni anlamlar kazanabilir.” (Baykan 2017, 9) “Göndergelerin, adlandırılan nesnelere biçim, durum ve

işlem bakımından yakınlıkları, göstergelerin anlamları arasındaki yakınlığı doğurur, bu da çok anlamlılığa yol açar.” (Aksan 2015, 190) görüşü de önemlidir.

Çok Anlamlı Sözcüklerin Anlam Çerçevesi

Temel (Gerçek) Anlam

“Temel anlam, bir sözcüğün ortaya çıkış nedeni olan, akılda uyandırdığı ilk anlamdır. Bağlamdan bağımsız tek başına kullanıldığında Sözcüğün akla ilk gelen anlamıdır. Türkçede *gün* sözcüğünün temel anlamı *yeryuvarlığının kendi eksenini çevresinde bir kez dönmesiyle geçen yirmi dört saatlik süredir, kanat sözcüğü kuşlarda ve kimi böceklerde uçmayı sağlayan organdır, sonsuz sözcüğü hiç bitmeyen sonu olmayan, sonu gelmeyendir.* Bu sözcükler, farklı bağlamlarda başka kavramları yansıtır.” (Aksan 2015, 54)

“Sözcükler, kullanıldıkça gösterilenlerinin karşılıkları kavramların; başka nesnelere benzerlik, yakınlık ilişkilerine dayanarak aktarmalara başvurmakta, zamanla çok anlamlı hale gelmekte, böylece yan anlamlar kazanmaktadır.” (Aksan 2015, 180) Bu şekilde zengin bir anlamlandırma, gerçekleşmektedir. “Gelişim süreci içinde, sosyal hayatın etkisiyle, göndergenin göstergeyle olan ilişkilerinde, birbirine yakın değişimler olabilir, bazı anlam farklılıkları ortaya çıkabilir. Örneğin 21. yüzyılda *konmak* eylemi, genellikle kuşların ve uçan nesnelere bir yere inmesini anlatırken; 8. yüzyılda, yazıtlarda *yerleşmek, yurt tutmak* anlamına geliyordu.” (Aksan 2016, 65-66)

Yan Anlam

“Temel anlamın etrafında yeni anlam halkalarının oluşması durumudur. İnsanoğlu, yeni kavramları yabancı kaynaklardan sözcükler alarak, biçimsel olarak sözcük türeterek, dilde bulunan bir sözcüğe yeni anlamlar yükleyerek adlandırır. Var olan sözcüğe yeni anlamlar yükleme beraberinde dilde çok anlamlılığa getirir.” (Bilgin, 2013)

“Dildeki gösterenlerin çoğu, birden çok anlama karşılık gelir. Sözcüklerin birçoğu, birden çok anlam üretir ve birden çok görevi de vardır. Bu durum, dilin canlı bir varlık olmasına dayanır. Sözcükler, yeni anlamlar doğurur ve böylelikle yaşamaya devam ederler. Aktarımlar, deyim aktarmaları ile sözcükler yeni anlamlar kazanır. Sonuçta göstergeleri çok anlamlı duruma gelir.” (Baykan 2017, 10)

“*bilmek* fiili ele alınırsa, *bir şeyi öğrenmiş, anlamış olmak, bir şeyle ilgili bilgisi bulunmak* şeklindeki temel anlamının yanında ‘*Yaşlı ve tecrübeli insanlar bu olayları önceden bilirler.*’ cümlesinde *tahmin etmek*, ‘*Senin bizi terk edip gideceğini bakışlarından bilmişim.*’ cümlesinde ‘*anlamak*’ şeklinde yeni yan anlamlar kazandığı görülmektedir.” (Baykan 2017,11)

CİN

‘cin’ sözcüğüne yüklenen anlamlar üzerinde anlamlandırma faaliyetleri, şu şekilde incelenebilir:

“Sözlük Anlamları (TDK,2011:467).

1. Dinî inanişaya göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık,
2. Masallarda göze görünmeyen, türlü biçimlere girebilen, iyilik de kötülük de yapabilen yaratık,
3. Akıllı, zeki, uyanık kimse.

Atasözü, Deyim ve Birleşik Fiiller

Cin cin bakmak, cin çarpmak, cin çarpmışa dönmek, cin damarına basmak, cin gibi, cin ifrit olmak (veya kesilmek), cin olmadan şeytan (veya adam) çarpmak, cin tutmak cini tutmak, cinine gitmek, cinler cirit (veya top) oynamak, cinleri ayağa kalkmak, cinleri başına toplanmak (veya üşüşmek), cinleri (veya cin) tepesine çıkmak (veya binmek)... **Birleşik Sözcükler** *cin çalığı, cin damarı, cin fikirli, cingöz, cinsaçı, cinyolu*

Yorum ve Değerlendirme

Cin sözcüğü, *Türkçe Sözlük*’ te yukarıda verilen ‘‘İlahî emirlere uymakla yükümlü tutulan insanların duyu organlarıyla kavrayamadığı yaratık, masallarda iyilik de kötülük de yapabilen yaratık, akıllı, zeki kimse’’ anlamlarıyla yer almıştır.

Türkçe Sözlük'te yer almayan ve bizim edebi eserlerde tespit ettiğimiz tek bir yeni anlam ve kullanım ilgili eserde geçtiği cümle bütünlüğü içinde verilecek ve bu bağlamda değerlendirilecektir:

“Öteden bir dumandır çöktü. Sürati göz kamaştıran şimşegi andıran bir **cin arabası** görünmeye başladı.”

Cin sözcüğü sözlük anlamında ‘insanların duyu organlarıyla kavrayamadığı yaratık’ olarak geçmektedir. Bu tanım belirsizliği, görünmezliği, netlikten, açıklanabilirlikten uzaklığı ifade eder. Yukarıdaki bağlamda ‘**cin arabası**’ ifadesi ile o arabanın akıllara durgunluk veren bir görüntüde ve olağanüstü özelliklere sahip olduğunu anlayabiliriz. Bağlamda geçen duman ve cin sözcüklerinin çağrışımları da bize belirsizliği, çarpıcılığı ve görünmezliği ifade eder.” **Cin arabası**” ifadesi Anadolu’da çok hızlı giden araba ve bisiklet anlamlarında da kullanılmaktadır. Bu iki anlam yeni bir katkı olarak değerlendirilebilir ve *Türkçe Sözlük*’e eklenebilir.” (Baykan 2017, 57)

Yabancı adların Türkiye Türkçesinde Anlamlandırılması

“Arapçadan Osmanlıcaya Geçerken Anlam Daralmasına, Genişlemesine ve Kaymasına Uğrayarak Anlamlandırılan Adlar:

1. Anlam Daralması Şeklinde Anlamlandırma:

İnfi’âl انفعال (i): ‘Fa’ale’ fiilinin infi’âl kalıbından mastarıdır. ‘Bir şeyin tesiri altında kalmak, etkilenmek’ gibi anlamlara gelmektedir. Sözcüğün Arapçadaki manası genel bir anlam ifade etmektedir. ‘Etkilenme’ derken hüznün de sevinç de öfke de insanı etkileyebilir. Osmanlıcada; ‘içerlenme, güceniklik, kızgınlık, hatır kalma’ gibi sadece olumsuzluk ifade eden anlamlarda kullanılmıştır. Şu durumda sözcük Arapçadan Osmanlıcaya geçerken anlamı daralmıştır.

2. Anlam Genişlemesi Şeklinde Anlamlandırma:

Berât برات (a.i): Arapçada; “yazılı kâğıt, izin, ruhsat; lisans, diploma, patent”¹³³ anlamına gelmektedir. Osmanlıcada ise; “nişan, rütbe, imtiyaz ve taltif için verilen ferman” anlamlarında kullanılmıştır. Dolayısıyla bu sözcüğün Osmanlıcadaki kullanımı daha geneldir.

3. Anlamı Kayması Şeklinde Anlamlandırma:

Dîvân ديوان (a.i): ‘Devene’ fiilinden türetilmiş bir isimdir. Arapçada; ‘*Topluluk, meclis, kurul, devlet işlerinin görüldüğü yer, şiir kitabı*’ gibi anlamlara gelmektedir. Ortak İslam kültürüyle iç içe olan ‘divan’ sözcüğü doğu dillerinde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Eski Osmanlı kültüründe sağlam bir yer edinmiş olan ‘divan’ sözcüğü bugün bazı anlamlarıyla kullanımdan düşmüştür. Bu sözcük günümüz Türkçesinde anlam kaymasına uğrayarak ‘*oturulan ve yatılan yer, sedir*’ anlamlarında kullanılmaktadır.” (Avcı, 44)

ADLANDIRMA VE ANLAMLANDIRMA İLİŞKİSİ

Adlandırma nasıl yapılır?

“Adlandırma, kavramlarla ilişki kurarken, özel adlar, zihni ve fizikî durumlar, mutlak belirleyicilerle yapılır. Adlandırmada gerçekleşmesi muhtemel durumlar, zihni süreçlerde fizikî olaylarla belirlenir. Zihni süreçler, tümüyle fizikî bir şekilde, beyin olayları ile açıklanır. Yani zihni durumlar, fizikî durumlarla ilişkilendirilir. Ancak fizikî olaylar, zihni süreçleri ortaya çıkarır. İşte bu durum, mutlak bir belirleyicidir. Mutlak belirleyiciler arasındaki benzerliğin doğru olması, zorunludur. Zihni olaylar için mutlak belirleyicilik söz konusu olmak zorunda değildir. Fizikî ve zihni durumların açıklanmasında ileri sürülen benzerlik iddiası, geçerli değilse açıklanma zorunluluğu vardır.” (Frege 2015, 65)

Dil-Dünya İlişkisi

Özel adların taşıdıkları anlamlar, gerçek dünyada değişmez, zorunlu olarak taşıdıkları kavramı gösterirler, böylece anlamlarıyla bağdaşır.

“Kurguya dayalı dünya, mantıya dayalı imkân ve zorunluluk kavramlarıyla açıklanır. Mantık, bir şeyin olduğundan farklı olabileceğini açıklayan esasları da belirler. Bir dünya gerçekliği üzerine inceleme, olgulara dayanmaz. Kurguya dayalı dünyanın anlaşılması için felsefi değil, sözel nesnelere ihtiyaç vardır.” (Kripke 2005, 44) Kurguya dayalı dünyalar ise, basit mantıkî araçlara dayanan, insan tarafından oluşturulmuş soyut nesnelere kurulmuştur.” (Rossi 2001, 95)

“Özdeşlik, bir niteliğin, her olanaklı dünyada aynı şeyi göstermesidir. Özdeşlik varsa, zorunluluk vardır. Zihin ifadeleri ile beyin ifadeleri arasında özdeşlik, bu zorunluluğa dayanır. Zihin olayları, beyin olayları

olmayan bir kavram dünyasında olabilir. Ancak bu durum, zihnî olmayan fizikî şeyler için geçerli değildir.” (Günday 2003, 99)

“Zihnî olmayan durumların, özel adların, nesnelere göndermeleri ile ilişkisi ve bunların özdeşliği problemi, bunlar arasındaki ilişkinin zorunlu olup olmadığı karşılaştırılarak çözülebilir.” (Kripke 2005, 51)

Olanaklı dünyalar ve mutlak belirleyiciler arasındaki ilişkiler:

“Frege ve Russell, dil-dünya ilişkisini incelerken, özdeşlik ve temsil problemini, gönderge, ad, tümce ve imgeleme kavramlarını değerlendirerek ele almıştır. Bu filozoflar, dilin en küçük anlamlı birimi olarak önermeyi kabul etmişlerdir. Bir önermenin anlamının o önermeyi temsil ettiği olgu durumunda olduğunu tespit etmişlerdir. Genel olarak bir önermenin temsil ettiği olgu durumu yani anlamı, onun göndergesidir.” (Baykent 2017, 497) Wittenstein’in *Tractatus* adlı eserindeki resim kuramı da aynı şekilde dil-dünya ilişkisini değerlendirir. Olgu ve olgu durumları, cümleler (önerme), nesnelere ise adlar karşılar. Bunların birbirini temsil dereceleri, bilgi ya da düşünce içerip içermedikleri, nesnellik taşıyıp taşımadıklarına bağlıdır.” (Baykent 2017, 497)

“Gönderge, tasarım ve anlam kavramları, “Bir dilsel ifadenin anlamı, göndermede bulunduğu nesneyi sunuş şekline göre açıklanmalıdır.” ilkesine göre değerlendirilmiştir.” (Baykent 2017, 502)

“Adlandırılan şeyin göndergesi özel adlar söz konusu olduğunda farklı olabilir. Örneğin Ayten Hanım kimisine göre büyük Ali’nin öğretmeni, kimisine göre Gizem’in annesi, kimisine göre Mustafa’nın karısıdır. Burada adlandırmanın göndergesinin farklılığı, görülmektedir.” (Kripke 2005, 42)

Özel adın anlamı, nesnenin kendini sunma biçimidir. Ancak göndergesi nesnenin kendisidir. Aynı nesneyi farklı adlar ile temsil etmek ve bu adlara tutarsız olmadıkça reddedilemeyecek kadar açık ifade (totoloji, bir bileşik önermenin kendini oluşturan önermelerin her değeri için daima doğru sonuç vermesi durumu. Bir şeyi kendi kaplamıyla tanımlayan tanımlardır. Bu tür tanımlar yeni bir bilgi vermez. Örneğin, 'Ev evdir' olmayan yeni içerikler kazandırmak mümkündür. Nesneye verilen adın nesne ile olan ilişkisinin zorunlu bir hususî (özel) ilişkisi yoktur. Referans, nesnenin kendisiyken; anlam, nesnenin kendini gösterme biçimidir.” (Çelebi 2017, 55)

“Dış dünyaya ilişkin bilgimiz, imgelemenin dışında mümkün olmadığı için özel adın göndergesi, nesnenin kendisi olamaz. Ona ilişkin cümle, imgelemeye yöneliktir. Özel adın anlamı, göndergesidir. Gönderge ise, nesnenin kendisine değil onun hakkındaki bilgimiz olan tamamlayıcıdır. Özel ad, eksik ya da kısaltılmış imgelemedir. İmgelemeler değişken, özel adların göndergesi sabit ve değişmezdir. Adlar ve imgelemeler, basit ya da karmaşık sembollerini taşıyor ve epistemik statü bakımından ayrıysa da adlar, eksik ya da kısaltılmış imgelemelerdir.” (Çelebi 2017, 56)

“Adların adlandırılan şeyin özelliklerini karşılar mı? Bir şey elde edildiğinde onun var olduğunu biliriz.” (Kripke 2005, 41)

“Özel bir ad sıkı bir belirleyici değil nesnenin yerini alan imge (imge) ile eş anlam ifade etmektedir.” (Kripke 2005, 74) “İmgelemeye dayalı bir anlayış, açıklayıcı olmayan, sıradan adın nasıl çalıştığını inceler.” (Speaks 2007, 4-6)

“Söylenenin daha anlaşılır olması için kullanan ad, belirleyici ve imge (imge)in göndergesi kavramlarından ne kast ettiğini ifade eder. ‘Ad terimi tam imgeleri içerecek biçimde değil; fakat sadece günlük dilde ‘özel ad’ denebilecek şeyleri içerecek şekilde kullanılacak. Eğer adları ver imgeleri kapsayacak terim, belirleyicidir.” (Kripke 2005, 36) Kripke, ‘imgenin göndergesi’ terimini de tam imge içindeki koşulları tek başına karşılayan nesneyi kast etmek için kullanmaktadır.” (Kripke 2005, 37)

“Özel adlar ise, sıkı belirleyicilerdir.” (Kripke, 2005: 65) “Bir belirleyici, nesne nerede var olursa olsun onu belirtirse, kesin olarak belli bir nesneyi belirler; bunun yanında eğer nesne, zorunlu bir varlıksa, belirleyici kuvvetli sıkı olarak adlandırılabilir. Nesnelere tek başına teşhis edici özellikler açısından adlandırılrsa; hangi nesnenin ne olduğunu bulmak ve muhtemel tüm dünyalarda onu teşhis etmek üzere kullanılması gerekli olan nesneyi teşhis etmek için kullanılan özelliklerdir.” (Kripke 2005, 63)

“(1) genellikle, bir olgu-karşıtı durum hakkında şeyler “ortaya çıkarılmazlar”, şart koşullar; (2) mümkün dünyaların, sanki bir teleskoptan bakıyormuşuz gibi, tümüyle niteliksel olarak verilmesine gerek yoktur. Ve bir nesnenin her olgu-karşıtı dünyada sahip olduğu özelliklerin, o nesneyi gerçek dünyada teşhis etmek için kullanılan özelliklerle hiçbir ilgisi yoktur.” (Kripke 2005, 64)

“Olgu-karşıtı bir durum, X’e olmuş olabilen bir durum gibi imgenir ve böyle bir imgenin salt niteliksel olan birine indirgenebilir, o zaman, niteliklerin altında yatan özelliksiz kurucu unsurlar olan gizemli “çıplak

parçacıklar” varsayılır. Özsel olabilen bazı özellikler hariç, aynı, X’e ait olabilecek herhangi bir özellik için de söz konusudur. Kripke’nin reddettiği, bir özelliğin, her ne anlama gelebilirse gelsin, bir nitelikler yığından başka bir şey olmadığıdır. Eğer bir nitelik, soyut bir nesneye bir nitelikler yığını, bir parçacık değil, hatta soyutlamanın daha yüksek bir derecesidir.” (Kripke 2005, 67)

“İki ad, aynı göndergeye sahip olabilir ve bu bir özdeşlik cümlesiyle belirlenir. Bu durumda bir nesne, sadece kendisiyle özdeşdir.” (Kripke 2005, 40-41) Buna da eş anlamlılık denir.

“Böylece iki şey doğrudur: bir apriori olarak X’un Y olduğunu bilmeyiz ve deneysel olan hariç hiçbir durumda cevabı bulamayız. İki, bu öyledir çünkü şu aynı olmaksızın iki nesnenin konumları aracılığıyla iki adın gönderimi belirlenir. (Kripke 2005, 128-129) Bunlar, kendileri vasıtasıyla belirli bir nesneyi tanımlayan, ona bir ad olan olası işaretlerdir (Kripke 2005, 130).

Özel bir adın referansının belirlenmesi süreci: “Önce ilk “adlandırma” olur. Burada nesne gösterim yoluyla adlandırılabilir veya bu adın referansı bir imgelemeyle tespit edilir. Ad halkadan halkaya geçerken bu adı duyan, öğrenen ve sonra işiten kimse, aynı referansla kullanmaya niyet eder.” (Kripke 2005, 96)

“Birçok basit isim de sıkı bir şekilde belirlenmiştir. Ama birçok imgeleme böyle değildir.” (Speaks 2007, 49) “Adlar, sıkı imleyicilerdir ve bu imleyiciler, bütün olanaklı dünyalarda aynı nesneye gönderim yaparlar. Buna karşın imgelemeler ise, bağımsız olmayan imleyicilerdir. Bağımsız olmayan imleyicilerin göndermeleri, olanaklı dünyalarda değişebilir.” (Kripke 2005, 48) Adlandırma işleminin her durumda *gösterim* ile olması gerekmez. İkinci bir yol, *imgeleme yoluyla adlandırmadır*. Niteliksel olarak ayırt edilemeyecek bir kanıta sahip olunca, iki adın gönderimini belirlenir.” (Kripke 2005, 128) “Zorunlu bir gerçeklik, kurulan bir önerme ile özdeşleşebilir. Fakat burada, nesneyi ayırt etme yolu, zorunlu gerçeklikler değildir. Bunlar, kendileri vasıtasıyla belirli bir nesneyi tanımlayan ve ona bir ad olan olası işaretlerdir.” (Kripke 2005, 130) “Şart cümlesi, ihtiyatla sadece sonrakini zorunlu gibi alarak adlandırma gerçekleşir.” (Kripke 2005, 135)

Özel bir adın referansının belirlenmesi süreci: “Öncelikle bir ilk *adlandırma* meydana gelir. Burada nesne gösterim yoluyla adlandırılabilir veya bu adın referansı bir imgelemeyle tespit edilebilir. Ad halkadan halkaya geçerken, bu adı duyan bu adı öğrendiğinde bu adı duyduğu kimse gibi aynı referansla kullanmaya niyet etmelidir” (Kripke 2005, 96).

Diğer taraftan “özel adın dışında birçok basit isim de sıkı belirlenmiştir. Ancak birçok imgeleme böyle değildir. Bu Kripke’nin kipler argümanını sürdürmenin bir diğer yoludur.” (Speaks 2007, 49) “Kripke, adların rijit imleyiciler oldukları sonucuna varır ve bu imleyicilerin bütün olanaklı dünyalarda aynı nesneye gönderim yaptıklarını savunur. Buna karşın imgelemeler ise geleneksel bet imleyicilerdir. Geleneksel bet imleyicilerin göndermeleri ise olanaklı dünyalarda değişebilmektedir.” (Kripke 2005, 48)

“Adlandırma işi, hep *gösterim* ile olmayabilir. İkinci bir yol da bulunur. Bu çok daha nadir kullanılan bir yoldur. Kripke buna *imgeleme yoluyla adlandırma* diyor. Yani ilk adlandırmada henüz X daha keşfedilmemiş olduğu için, onu gösterip “bunun adı “X” olsun denemezdi; gösterim yerine adlandırmayı gerçekleştiren bir imgeleme vardır. Bu imgeleme “X’i etkileyen Y” şeklindedir. Adlandırmanın imgeleme yoluyla olduğu bu nadir durumlarda bile o imgeleme ile özel ad aynı anlama gelmez. İmgeleme yalnızca özel adın göndermesini saptamaya yarar. Bunlar, olumsal deneyden önceki (apriori) önermelerdir.” (İnan 2012, 88)

“Böylece, epistemoloji (bilgi felsefesi, bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı ile ilgilenen felsefe dalı) tarihinde ve özellikle de Kant’ın *transendental (deneyüstü) idealizm*inde, kategoriler merkezli bilgi felsefesinde kendini gösteren deneyden önceki (apriori), önermeler zorunluluk; tecrübe sonrası (aposteriori) önermeler, olasılık bildirir. Kant, sentetik önermelerin hem yeni bir bilgi verdiğini hem de nesnel ve zorunlu olduğunu düşündüğü için hem fenomen hem de numen (ahlak-metafizik) alanında bilimsel önerme olarak gördüğü sentetik apriori önerme tipine ulaşmak istemişti. Kripke ise bu noktada, aposteriorinin zorunluluğu, apriorinin de olasılığı içerebileceğini savunmaktadır.” (Çelebi 2017, 58)

“Bir şey doğru muydu yanlış mıydı diye sorulduğunda o şey yanlışsa zorunlu olarak doğru değildir. Eğer doğrusya başka türlü olabilir mi? diye soru sorulur.” (Kripke 2005, 48). “Aynı soruyu dünyanın şu an olduğu duruma da uyarlanabilir. Dünyanın olduğundan farklı olması, mümkün müdür? Eğer yanıt hayır ise o zaman dünya hakkındaki bu olgu zorunlu bir olgudur. Eğer yanıt evet ise o zaman dünya hakkındaki bu olgu muhtemel bir görüngü (Duyularla algılanabilen her şey)dür. Eğer bir şey sadece gerçek dünyada değil de, tüm muhtemel dünyalarda doğru oluyorsa o zaman, elbette, kafamızdaki tüm mümkün dünyaları kısaca gözden geçirmek yoluyla bir ifadenin eğer zorunluysa zorunlu olduğunu ifade edebiliriz. Ancak eğer bu, gerçek dünyanın bazı

olası özelliklerine dayanıyorsa, bakmadan onu nasıl bilebilirsiniz? Belki gerçek dünya onun, içinde yanlış olduğu mümkün dünyalardan biridir.” (Kripke 2005, 51)

“Bir doğru, metafiziksel anlamda zorunlu olabilir. Örneğin, suyun H₂O, metafiziksel olarak zorunludur. Yani, bir kimse “su” kavramının çözümlenmesinden hareketle onun H₂O olduğu sonucuna varamayacağı gibi, bunu tecrübeden bağımsız olarak da bilemediği halde suyun H₂O olması metafiziksel bir zorunluluk olup, hiçbir şey fenomenal nitelikleri aynı olsa bile, H₂O kimyasal bileşimine sahip olmaksızın su olamaz. Sözelimi suyla aynı fenomenal niteliklere sahip olduğu halde kimyasal bileşimi XYZ olan bir sıvıya su denemez. Güncel bir felsefi dille, su bütün muhtemel dünyalarda H₂O olduğu için “su= H₂O” metafiziksel bir zorunluluktur.” (Putnam 1973, 710)

“Su başlangıçta, kendisine özgü teması, görünüşü veya belki tadı ile özdeşdir. Suyunkinden tamamen farklı atom yapısına sahip bir madde, gerçekten olsaydı, ancak bu açılardan suya benzeseydi, bazı sular H₂O değildir mi denirdi? Bunun yerine, tam da sahte altın olabileceği gibi, sahte su da olabilirdi denirdi; genellikle suyla özdeş özelliklere sahip olduğu halde bir madde, gerçekte su olamazdı. Ve bu, sadece gerçek dünyaya değil aynı zamanda tüm olgu-karşıtı durumlarda bile söz konusudur. Sahte su olan bir madde olmuş olsaydı, o zaman o su değil sahte su olurdu. Eğer bu madde başka bir biçim alabilirse şimdi su dediğimizden çok farklı tanımlayıcı işaretleri olan Sovyetler Birliği’nde keşfedilen sözde gibi bir su biçimidir. Çünkü başlangıçta suyla özdeş görünümlere sahip olmadığı halde aynı maddedir.” (Kripke 2005, 156)

“Işık bir foton akışı veya ısı, moleküllerin hareketidir. Isıya gönderme yapınca, birisinin sahip olabileceği içsel bir duyuya değil, ancak hissetme yoluyla algılanan dışsal bir olguya gönderme olur ve ısı hissi şeklinde tipik bir his üretir. Isı, moleküllerin hareketidir. Isının artmasının moleküller hareketinin artmasına veya moleküllerin ortalama kinetik enerjisinin artmasına denk gelir. Dolayısıyla sıcaklık, moleküllerin ortalama kinetik enerjisiyle özdeşdir.” (Kripke 2005, 156-157)

“Isının molekül hareketi olmadığı muhtemel bir dünya tahayyül edilebilir mi? Öyle olmadığı biliniyorsa, elbette tahayyül edebilir. Birinin düşünceği herhangi bir olay gerçekten içinde bu gezegende yaşayan başkalarınınkinden farklı sinir uçlarına sahip bazı yaratıkların olduğu bir durum olabilir ve içinde bu yaratıkların başka bir şeye, mesela ışığa, ısıyı hislerle aynı şeyi hissedecek bir şekilde duyarlı oldukları bir durum olabilir. O halde, ışığın ısı olmuş olabileceği veya hatta foton akışının ısı olmuş olabileceği bir durum değildir, fakat içinde foton akışının ısı hissi denilen tipik hisleri üretmiş olabileceği bir durum bulunabilir.” (Kripke 2005, 159-160)

“Belirticiler gönderimde buldukları şeyi tam olarak kavrarlar. Örneğin, sıkı belirtici olarak su sözcüğü, tüm olanaklı dünyalarda tam olarak suya işaret eder ve suyu kavrar. Keza H₂O sıkı belirticisi de tüm olanaklı dünyalarda H₂O’yu tam olarak kavrar. Sıkı belirticiler arasındaki özdeşlik tezleri, metafizik olarak zorunlu doğru olmalıdır. Yani *su H₂O’dur* özdeşliğinin doğru olması için metafizik olarak zorunlu doğru olması gerekir. Kripke’nin bu konudaki analizi şöyledir: “Tanrı evreni değişik şekillerde yarata-bilir, ama izim su dediğimiz malzemeyi yarattığı tüm evrenlerde onu H₂O olarak yaratmalıdır. Çünkü su H₂O’ dur. Suyun olduğu ama H₂O’nun olmadığı bir dünya akla uygun değildir. Tanrı suyu yarattığı bir evrende onu H₂O olarak yaratmazsa kendisiyle çelişkiye düşer. Su sıkı belirticisinin işaret ettiği benzer bir malzemenin olduğu ama bu malzemenin H₂O sıkı belirticisinin işaret ettiği şey olmadığı bir evrende söz konusu malzemenin su olmadığını söylemeye, Tanrı’ya itiraz etmeye, bu şey su değil demeye, hakkımız vardır. Bu anlamda *su H₂O’dur* özdeşliği metafizik olarak zorunlu doğrudur.” (Tura 2010, 311)

“Eşadlı sözcükler ele alındığında felsefe, meselenin kesinlik boyutuyla ilgilenmez. Konuşma dilinde sözde, Ali dendiğinde, diğer insanların da söz konusu aynı ada sahip olduklarının farkında olmama rağmen, sadece bir nesneye ‘Ali’ denir. Diğer okurlar belki, ‘Ali’yi \ birden fazla nesneyi (insan veya ev hayvanı) adlandırmak için kullanabilirler; ama onlar için (1), karışık olmayan hiçbir gerçeklik koşuluna sahip değildir. (1)’in ‘gerçeklik koşulları’ konuşma zamanında, (1) için tikel bir okuma var saymak zordur. Basitlik için sanki adların \mathcal{P} tek bir gönderimleri varmış gibi konuşma gerçekleşir. Uygulamada, bir cümlelerin belirli bir kullanımda kast edilen şeyin bağlamdan anlaşılacağını farz etmek olağandır. Şimdiki örnekte, bağlamın açık hale getirdiği şey şudur: ‘Ali’yi söz konusu büyük halife için kullanmak onun uzlaşım sal kullanımıdır. Sonra, (1)’in bu sabitlenmiş anlaşılması (1)’in doğruluğu, her bir olgu karşıtı durum da dikkate alınarak, belirli tekil bir kişinin köpekleri sevmiş olup olmadığı ile (bu durumu edinip edinmediğiyle) belirlenir mi? Cevap evettir. Fakat kesinlik gerekliliği ihlal edilmeden (1)’i (3) olarak okunur mu? Bu soru tamamen, (1)’in diğer okumalarının, dildeki varlığı ya da yokluğuna eklenmemiştir. Böyle her bir tikel ayrı okumaya dair, ancak ve ancak bazı sabitlenmiş bireyler uygun özelliklere sahipler-

se, ifade edilen şeyin olgu-karşıtı bir durum için doğru olup olmadığını sorabiliriz. *Bu*, kesinlik (sıklık) sorusudur.” (Taştan 2018, 5)

“Sonuçta bu açıklamaya dair ‘önergeler’ hakkındaki hassas soruları değerlendirmek gerekirse. (1) gibi bir cümlenin ‘gerçeklik koşulları’ hakkında konuşmak için onun, önerme dile getirmek üzere ele alınması gerekir; aksi takdirde onun gerçeklik koşulları, gerçek dünya açısından bile belirsizdir. Dolayısıyla muğlak sözcükler veya eş adlar (belki, (1)’deki ‘köpek’) belirgin bir yolda okumalıdır. (kedigiller!), işaret edicilere, belirlenmiş bir gönderim atanmalıdır, sözdizimsel karışıklıklar çözümlenmelidir ve Ali halife mi, yoksa gemici olarak mı adlandırdığı sabitlenmelidir. Yalnızca böyle bir okuma söz konusu olduğunda, (3) gibi bir analiz olur; Ancak (1)’in değişik okuma şekilleriyle dile getirilen birçok önermelerin hepsi (tüm okumalarda ‘Ali’nin özel bir ad olduğu), kesinlik kuralına uymakta başarısız olurdu. Yani, bu şekildeki hiçbir önerme, “Ortada tekil bir birey ve şu şekilde tekil bir özellik olduğunda, tüm olgu-karşıtı durumları da dikkate alarak önermenin gerçeklik koşulları, özelliğe bu birey tarafından bu durumda sahip olunmasıdır. (Russell’in uygulamada değişmez bir şekilde günlük adları kesin olmayan bir şekilde yorumlaması olgusuna dayanıyorum.) (i) tarafından birden fazla önermenin dile getirilebilir olmasının konuyla ilgisi yoktur: Soru, böyle her bir önermenin benim imgelediğim gibi değerlendirilip değerlendirilmediğidir. Bu düşünce, ayrı ayrı ele alınan böylesi her önermeye uygulanır. Kuramın, bizim dilsel uygulamamızın iki şeyin sesbilgisi açısından aynı ada sahip olmalarına izin vermesi olgusunu nasıl içine aldığı ile ilgili ayrıntılı soruların açıklığa kavuşması için buraya konmasına gerek yoktur.” (Taştan 2018, 110)

ANLAMLANDIRMA EVRELERİ

“Gönderim ve zorunluluk içeren araçlar günümüzde analitik felsefede kullanılmasından dolayı, felsefedeki zihin-beden sorununu veya ‘özdeşlik tezi’ denilen şey üzerine deliller gibi, geleneksel olarak çok-uzakta olduğu düşünülebilen diğer sorunlara yönelik, gerçekten geniş kapsamlı delaletleri vardır. Materyalizm özelliklerin özdeşliğinde neyin zorunlu ya da olası olduğu ve benzeri sorularla son derece muğlak yollar izlemektedir.” (Taştan 2018, İV)

Tek boynuzlu at örneğinde, “Tek boynuzlu atların olmadığı bilinir, tek boynuzlu atlar elbette olmuş *olabilir*” denir. Ve belirli şartlar altında tek boynuzlu at elbette olabilir. Bu aslında olmadığı bilinen şeye örnektir. Bana göre gerçek, “tek boynuzlu atların” olmaması zorunludur. Atların hangi şartlar altında olmuş olabileceğini belirlenmiştir. Arkeologlar veya jeologlar efsane yoluyla tek boynuzlu at hakkında bilinen her şeyi doğrulayan, geçmişte bir takım hayvanların yaşamış olabileceğini gösteren fosiller keşfetseler bile, bunun tek boynuzlu atların var olduğunu göstermez.” (Kripke 2005, 35)

“Adlandırılmada ad ile bir insan, bir şehir, bir ülke vb. adı gibi özel bir adı kast edilir. Modern mantıkçıların, tam imgelemelerle; İstanbul’u fetheden adam gibi px koşulunu sağlayan x biçimindeki söz öbekleri ile yakından ilgili olduğu, gayet iyi bilinmektedir. Şimdi, eğer şimdiki kadar sadece ve sadece bir adam İstanbul’u fethetmişse, öyleyse bu adam, mantıkçı anlamıyla, bu imgenin göndergesidir. Eğer adları ve imgeleri kapsayacak genel bir terim istersek “belirleyici” terimini kullanabiliriz. Belli şartlar altındaki tikel konuşmacı, biraz önce tanımlanan anlamda bu imgeye ait özel göndergesi olduğunu düşündüğü, fakat aslında öyle olmayan başka bir şeye göndermede bulunan tam bir imge kullanabilir. Bu yüzden, aslında şişesinde yalnızca su bulunduğu halde “Oradaki kadehinde şampanya bulunan adam mutludur.” diyebilirsiniz.” (Kripke 2005, 99)

ADLAR VE İMGELER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Adlar ve imgeler arasındaki ilişki nedir? Bu sorunun cevabı, John Stuart Mill’in öğretisi (*A System of Logic*)’nde şöyledir: “Adların anlamları değil, işaretleri vardır. e’de Türkiye’de belirli bir yerleşim yerini belirtmek için ‘Ağrıca (Ağrı ağzı) adını kullandığımızda bu yer, Ağrı ağzında yer aldığı için, söylenildiği gibi olabilir. Fakat ona göre, Ağrı (bir dağ), yönünü değiştirmiş olsa, bu yüzden de artık Ağrı ağzında yer almasa bile, ad onun Ağrı ağzında yer aldığı çağrışırsa da biz hâlâ rahatlıkla bu yere ‘Ağrı’ denebilir. Ya da: ‘Ağrı’ gibi bir adın kimi aldığı çağrıştırır. Fakat o zaman, kimi şekillerde, onun bir anlamı yoktur. En azından o, Ağrı adının bu şekilde adlandırılmış şehrin Ağrı ağzında yer alması, anlam parçası değildir. Böyle olursa Ağrı’nın, Ağrı ağzında yer almadığını söylemek, çelişkili değildir. (Mill 1862, 36)

“Modern mantığın klasik geleneği, bu mantığı yanlış olduğunu düşünür ve bu sonuçlara birbirinden bağımsız olarak ulaşır: Gerçekten özel bir ad, özel olarak kullanıldığında basbayağı kısaltılmış veya gizlenmiş bir tam imgedir.” (Kripke 2005, 36)

“Bir imge, adın anlamını verir. Adlar, gizlenmiş imgelermiş gibi görünmediğinden göndermenin nasıl belirlendiğinin doğal bir açıklamasını yapılır. Aynı zamanda motive edici olan ikincil deliller (Yalçın 2019, 20):

“Bazen iki **adın** aynı göndergeye sahip olur ve bu bir özdeşlik cümlesiyle anlatılır. Bu yüzden, örneğin akşamleyin bir yıldız görünüyor ve buna Venüs yıldızı deniyor. Sabahleyin bir yıldız görünüyor ve ona ‘Tan yıldızı’ deniyor. Pekâlâ, sonra, aslında onun bir yıldız olmadığını aksine Venüs gezegeni olduğunu ve Venüs ve Tan’ın gerçekte aynı olduğu ortaya çıkıyor. Bu yüzden söz konusu durumu ‘Venüs Tan’dır şeklinde ifade edilir. Burada, kesinlikle sadece bir nesnenin kendisiyle özdeş değildir. Buna göre akşamleyin görülen yıldız, sabahleyin görülen yıldızdır (veya daha tam olarak, akşamleyin görülen şey, sabahleyin görülen şeydir). Söz konusu olan özdeşlik cümlesini gerçek anlamını veren ve imge terimler içindeki çözümlemede bu anlamlandırma gerçekleşir.” (Yalçın 2019, 21)

“Ali hiç var oldu mu? diye sorulunca, bir adın herhangi bir gönderimi var mı, yok mu sorusu da sorulmalıdır. Burada, sorulan şeyin bu şey (adam) var oldu mu, olmadı mı (sorusu) olmadığını düşünmek doğaldır. Bir kez bir şey *elde edildi* mi, onun var olduğu bilinir. Gerçekte araştırılan şey, herhangi bir şeyin adla ilişkilendirilen özellikleri karşılayıp karşılamadığıdır; Ali olayında ise, onun hayatıyla ilgili bilgiler önemlidir. Anlamlandırmanın, bu bilgilerle gerçekliği güçlenir.” (Yalçın 2019, 22)

Bu görüşün lafzi anlamına karşı çıkılsa da ruhunu devam etmiştir. Küme kavramı kullanılmış. “Bu nedir?” sorusuyla hemen akla gelen apaçık bir soru, bu kümeyi oluşturmuştur.

Anlam kuramı ile gönderim kuramı arasındaki fark, eğer imge, adın anlamını vermezse söz konusu sorunların çözümleri, doğru olmayacaktır. Örneğin, eğer biri "Ali var olmadı derse bu, şöyle şöyle yapan bir adam yoktur *anlamına gelir*. Yahut ‘Musa var olmadı.’ ifadesi "hiçbir adam şöyle şöyle yapmadı *anlamına gelir*. Bu, söz konusu kuramı, onun gönderimi kuramı değil de, bir "Musa adının anlamı kuramı olarak ele almaya bağlı olabilir. Eğer ‘Musa, şöyle şöyle yapan adam ile aynı anlama gelirse bu durumda, ‘Musa var olmadı’ demektir. Öbür taraftan eğer, 'Musa herhangi bir imgeyle eş anlamlı değilse, o zaman onun gönderimi bir manada imgeyle belirlenmiş olmasına rağmen adı içeren ifadeler, genelde adın bir imgeyle yer değiştirilmesiyle *çözümlemez*, ancak yine de onlar, bir imgeyi içeren cümlelere materyal olarak denk olabilirler. Böylece, yukarıda zikredilen “var oluş” ifadelerinin çözümlemesi, genel adların anlamından bağımsız kimi özel deliller tarafından tesis edilmiş olmadıkça terkedilmiş olacaktır ve aynısı özdeşlik ifadeleri için de doğrudur. Herhangi bir durumda, ‘Musa vardır.’ ifadesinin bütün bu anlamlara gelmesinin yanlış olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden böyle özel bir delilin hazırlanıp hazırlanamayacağını görmek zorunluluğu yoktur. Filozoflar, 'analitik zorunlu' denilen değişik gerçeklik kategorileri hakkında konuşmuşlar ve bu kavramların anlamlılığı tartışılmıştır. Kavramları karşılayan şeylerin olup olmadığı, tümü aynı şeyi kast ediyorlarmış gibi de değerlendirilebilir. Geleneksel nitelemeler esas alındığında; gerçeklikler, herhangi bir deneyimden bağımsız olarak bilinebilen gerçeklerdir. Nitelemeler, herhangi bir deneyimden bağımsız olarak *bilinebilen* şeyler olarak zannedilir. Herhangi bir varlığı, bir deneyimden bağımsız olarak bilmek, *mümkündür*. Ve kimin için mümkün? Tanrı için mi? Marslılar için mi? Yoksa akla sahip olan insanlar için mi? Bu mümkünlük, *öngörülebilir* gerçekliğin doğru olduğuna inanmakla ilgilidir.” (Kripke 2005, 45)

“Hesap makinesi kullanan herhangi biri, makinenin bir sayının asal sayı olup olmayacağını bileceğini bilir. Hiç kimse sayının asal olduğunu kanıtlamamıştır; fakat makine yanıtı vermiştir: Sayı asaldır. Öyle ise, eğer sayının asal olduğuna inanıyorsak fizik kuralları, makinenin yapısı vb. ile ilgili bilgimiz gereği ona inanırız. Bu yüzden, ona tamamen sonradan kanıtlanmış olma temelinde inanılmaz. Önceden kabul edilmiş kanıt temelinde inanılır.” (Yalçın 2019, 23)

“Söz konusu ikinci kavram zorunluluk kavramıdır. Bazen bilimsel yolla kullanılır, böylece apriori kavramına gelebilir. Elbette bazı insanlar fiziksel ve mantıksal zorunluluk arasında ayrım yaptıklarında o fiziksel bir şekilde kullanılır.” (Kripke 2005, 47)

“Anlaşıyor ki aşırı özdeşlik ölçütü esas alınırsa, sezgisel olarak özel adlar, sıkı belirleyicilerdir. Özel bir ad, imgeye göre belirlenirse sıkı belirleyici değildir ve onun yerini alan imgeyle eş anlamlıdır. Bu imge, kesin bir gönderimi belirlemek için kullanılır. Eğer Musa, ‘şunları şunları yapan adam’ *anlamına gelirse* o zaman, hiç kimse şunu şunu yapmadığında, Musa da var olmaz; hatta belki de "hiç kimse şunu şunu yapmadı ifadesi, ‘Musa var olmadı’nın bir *analizi* bile olur. Fakat imge, bir göndermeyi sıkı olarak sabit demek için kullanılırsa, o zaman bunun, ‘Musa var olmadı’ ile kast edilen *olmadığı* açıktır.” (Kripke 2005, 45)

Anlam terimi, iki manada kullanılır;

Belirleyicinin anlamı,

1. “O”nun anlamıdır,
2. “O”nun gönderiminin belirlenme yoludur.

“Eğer bir kişi, gerçekte 'Ali gönderimini bu şeylerden birini yapmış olan adam olarak sabitlerse, bir anlamda onu *ön kabul* olarak bilebilir. Yine de bu, onun için zorunlu bir gerçeklik olmayacaktır. Öyleyse adlar kümesi doğruysa, bu tarz örnekler, sonradan ispatı kaçınılmaz olarak zorunlu kılmaz.” (Yalçın 2019, 26)

“Paradigma, imgeleyici bir koşuldur; adların düşünebildiğimiz imgeleyici anlamı şöyle şöyle denen adam, Ali denen adam, *deme* ilişkisiyle gerçekten gönderimi belirleyen şeydir ve Ali denen adam herhangi bir imge değildir.” (Yalçın 2019, 27)

SONUÇ

1. Adlandırma ve anlamlandırma, dili meydana getiren sözcükleri verimli kullanmak için çok önemlidir.
2. Adlandırma şekilleri, dilin söz varlığını meydana getiren seçimlerdir.
3. Anlamlandırma, mantık kuralları içinde dilin işleyişidir.
4. Ad, eş anlamlılık, cümle, imge, gönderge, belirleme, tanımlama, adın anlamlandırılması için kullanılan araçlardır.
5. Türkiye Türkçesi, çok kaynaklı bir geniş adlandırma örgüsüne ve adlara çok sayıda anlam yükleme işleyişiyle zengin bir anlamlandırma kadrosuna sahiptir.
6. Yabancı kökenli sözcükler, sözcük üretme gibi çok farklı sözcük üretme yolları vardır.
7. Çok anlamlılık, yan anlam zenginliği, anlamlandırma konusunda çok seçeneklilik sağlar.
8. Adlandırma ve anlamlandırma, arasındaki ilişkiler, dilin yapısını ve mantığını anlamak için önemlidir.
9. Dil felsefecileri, bu iki konuda önemli ilkeleri tespit etmiştir. “Türkçede adlandırma nasıl yapılıyor?”, “Adların anlamlandırma evreleri nasıl gerçekleşiyor?” soruları da bu ilkelere incelenmiştir.
10. Anlambilim konuları, adlandırma ve anlamlandırmaya katkıları bakımından ele alınmıştır.
11. Göndergenin anlamlandırmaya etkisi de ilgili çalışmalardan yararlanılarak ortaya konulmuştur.
12. Dilbilim çalışmalarıyla kurulmuş anlamlandırma formülleri de değerlendirilmiştir.
13. Adlandırmada etkili olan dil içi ve dil dışı faktörler, incelemiştir.
14. Böylece Türkçenin adlandırma mantığı ve adların nasıl anlam kazandığı, ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

- AVCI Yaşar, “Arapça Kökenli Osmanlıca Sözcükler”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi 2005
- AYDIN İlker, Türkçede Rol ve Gönderim Dilbilgisi Çerçevesinde. Ad Öbeği Gönderimleri: Dil Dergisi, Sayı: 151, Ocak, Şubat, Mart 2011)
- BAYKAN Ayşegül, “Türkiye Türkçesinde İsimler Üzerine Bir Çok anlamlılık İncelemesi”2017 YDT
- BAYKENT, U. Ö. (2017). Dil Felsefesinde Anlam Sorunu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 56 (3), 497-508.
- BOZ Edoğan, **Dil Felsefecilerine Göre Özel Adların Anlamsal Görünüm, TÜRK DİLİ** Mayıs 2020 Yıl: 69 Sayı: 821, s.36.
- CHURCHLAND, P. M. (2012). *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış* (çev. B. Ersöz). İstanbul: Alfa Yayınları.
- ÇELEBİ Vedat, Kripke’de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması, Beytulhikme Philosophy Circle Beytulhikme Int Jour Phil 7 (2) 2017 Research Article: 51-74
- DEMİR Celal, Türkçede Tanım Cümleleri, T.D Belleten, Volume: 55 - Issue: 2007/2
- FREGE, G. (2015). Anlam ve Gönderge Üzerine (çev. H. Kayıkcı). *Semantik* (der. M. Richard). Ankara: Gugukkuşu Yayınları
- GÜÇLÜ, A. vd. (2008). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

- GÜNAYDIN Süleyman (2013), Türkiye Türkçesinde Batı Kökenli Sözcükler, İnönü Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- GÜNDAY, Ş. (2003). *Zihin Felsefesi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- İNAN İ. (2012). *Dil Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- KRİPKE, S. (2005). *Adlandırma ve Zorunluluk* (çev. B. Açıl). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- KRİPKE, S. A. (2005) *Adlandırma ve Zorunluluk*, çev: Berat Açıl, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- KRİPKE, S. A. (2013) *Reference and Existence*, New York: Oxford.
- LEVİNE, J. (1983). Materialism and Qualia: the Explanatory Gap. *Pacific Philosophical Quarterly*, 64, 354-361. Priest,
- Mill, J. S. (1862) *A System of Logic*, New York: Harper&Brothers.
- ÖZKAN Bülent, Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "Onikiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/1 (2004), 167-182.
- PUTNAM, H. (1973). Meaning and Reference. *The Journal of Philosophy*, 70 (19), Seventieth Annual Meeting of the American Philosophical Association East-tern Division. Nov. 8, pp. 699
- REVONSUO, A. (2016). *Bilinç: Özneliğin Bilimi* (çev. S. Değirmenci). İstanbul: Küre Yayınları.
- ROSSİ, J. G. (2001). *Analitik Felsefe* (çev. A. Altın Searle, J. R. (2004). *Zihnin Yeniden Keşfi* (çev. M. Macit). İstanbul: Litera Yayınları.
- SAKAOĞLU Saim, (2001) *Türk Ad Bilimi 1*, TDK, Ankara
- SHAFFER J. A. (2005). *Zihin Felsefesi* (çev. T. Koç). İstanbul: İz Yayıncılık.
- SOAMES, S. (2003). *Philosophical Analysis in the Twentieth Century*, vol. 2. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- QUİNE, W. V. O. (2004) "On What There Is", *Quintessence* içinde, ed. R.F. Gibson, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- RUSSELL, B. (1905) "On Denoting", *Mind*, Sayı: 14, s. 479-493.
- RUSSELL, B. (2010) *The Philosophy of Logical Atomism*, London: Routledge.
- RUSSELL, B. (1910–11), "Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description", *Proceedings of the Aristotelian Society*, sayı: 11, s. 108–128.
- SPEAKS, J. (2005) *Kripke's Attack on Descriptivism*, Erişim Tarihi: 6 Şubat 2017,
- SPEAKS, J. (2007). *A Guide to Kripke's Attack on Descriptivism in Lectures I & II of Naming & Necessity*. January 24. Frege, G. (1948) "On Sense and Reference", *Philosophical Review*, sayı: 57, s. 209-230
- TAŞTAN Ümit, *Kripke Semantiğinin Kantçı Metafizik Bakımından Sonuçları*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2018
- YALÇIN Naile, "Adlandırma ve Zorunluluk", Uşak Üniversitesi Bitirme Tezi, 2019
- YILDIRIM Mustafa, *Frege'nin Anlam ve Gönderim Ayrımı*, *Beytulhikme Philosophy Circle Beytulhikme Int Jour Phil* 7 (2) 2017 Research Article: 163-183
- ZALTA, E. (2016) "Gottlob Frege", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

WEB KAYNAKÇA

- <http://circassiancenter.com/tr/dil-felsefesi/>
- <http://www.felsefedersligi.com/>
- http://www.felsefedersligi.com/FileUpload/op30412/File/mantik_ve_dil_iliskisi.pdf
- <http://www.turkosfer.com/begil-oglu-emrenin-destani/>
- <http://www3.nd.edu/~jspeaks/courses/mcgill/415/kripke-descriptivism.html>
- <https://docplayer.biz.tr/183188128-Turkcede-tanim-cumleleri.html>
- <https://www.atgozlugu.com/ceza-hukuku-cezanin-amaci-nedir/>
- <https://www.bircokbilgi.com/cok-anlamlilik-ve-orneklere/>
- <https://www.deviantart.com/circassiancenter>

DEDE KORKUT'TAKİ DELİ DUMRUL

(Sayfa 64-86)

Dursun Can EYÜBOĞLU

Araştırmacı Yazar, Şair

Türkiye-İstanbul

dursuncaneyuboglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4163-0976

Öz

Türk tarihi, coğrafyası, dili, edebiyatı, kültürü, sanatı ve daha birçok konu hakkında önemli bilgiler içeren Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bunlardan biri Deli Dumrul'dur. Deli Dumrul'un adı Dede Korkut Kitabı'nda bir boyda geçmektedir. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun, Türk tarihinin, tarihin derinliklerine, binlerce yıl öncesine uzanan bir alt tabakası vardır. Dede Korkut'taki Deli Dumrul'un Azrail ile olan mücadelesi eski Türklerdeki Kamların/Şamanların kötü ruhlarla olan mücadelesinin bir yansımasıdır. Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Deli Dumrul tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, insana kibirli olmamayı, erdemli olmayı öğütleyen, içerisinde sadece Türkler için değil, tüm insanlık için, adalet ve dünya barışı için önemli değerler ve mesajlar barındıran bir anlatıdır. Bu nedenle Türk edebiyatı için olduğu gibi, Dünya edebiyatı için de önemlidir. Bu makalede, Dede Korkut'taki Deli Dumrul; adı, ailesi, tarihteki, Dede Korkut'taki ve destanlardaki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Deli Dumrul, Duha Koca, Azrail, Tuğrul Sultan.

DELI DUMRUL IN DEDE KORKUT

Abstract

Many people are mentioned in Dede Korkut Epics that contain important information about Turkic history, geography, language, literature, culture, art and many more. One of them is Deli Dumrul. The name of Deli Dumrul is mentioned in one epic in The Book of Dede Korkut. Duha Koca Oglu Deli Dumrul Boyu has a sub-layer of Turkish history that goes back thousands of years to the depths of history. The struggle of Deli Dumrul with the Azrail in Dede Korkut is a reflection of the struggle of the Kams/Shamans in ancient Turks with evil spirits. There are many historical-epic-legendary-mythological layers, the oldest of which goes deep into history, in the type of Deli Dumrul, which has an important place in Dede Korkut. Duha Koca Oglu Deli Dumrul Boyu is a narrative that advises people not to be arrogant and virtuous, and contains important values and messages not only for Turks but for all humanity, justice and world peace. For this reason, it is important for world literature as it is for Turkish literature. In this article, Deli Dumrul in Dede Korkut; his name, family, place in history, Dede Korkut and epics were examined.

Keywords: Dede Korkut, Deli Dumrul, Duha Koca, Azrail, Tuğrul Sultan.

GİRİŞ

Binlerce yıllık geçmişe sahip bir yaşamın bir yansıması olarak Türk halk edebiyatı içerisinde destanın önemli bir yeri vardır.

“Destan, tarihin derinliklerinde, milletlerin yaşamındaki önemli olay veya dönemlerin hafızalarda yer edecek ve dilden dile, kuşaktan kuşağa anlatılacak bir şekilde milletin fertleri arasında genişleyerek yayılan ve kendine has bir üslubu olan anlatılardır. Destanlar, uzun tarihi süreç içerisinde ortaya çıktığı milletin yaşantısına ve gelişimine paralel bir şekilde gelişen, içerisinde toplumun dil, kültür, edebiyat, mitoloji, inanış, gelenek ve görenek, örf ve adet, sosyal ve siyasi kurumlar, askeri faaliyetler, yiyecek-içecek, giyim-kuşam ve gündelik yaşam gibi çok geniş bir alanı kapsayan bilgiler içeren, başlangıçta sözlü olarak ve bir müzik aleti eşliğinde söylenen, tarihi süreç içerisinde çeşitli şekillerde yazıya geçirilen milli anlatılardır. Destanlar, bir milletin kendini ifade şeklini gösterir, o milleti tanımamızı ve anlamamızı sağlar. Destanlar, milletin gerçekten yaşanmış olduğuna inandığı, süslü bir dil kullanarak dile getirdiği, atalarına dair hatıralarını içeren sözlü, destani tarihlerdir” (Eyüboğlu, 2019: 50).

Türk destanları içerisinde önemli bir yeri olan Dede Korkut’un önemi konusunda birçok şey söylenmiştir. Korkut (Eyüboğlu, 2019: 16-28) eserimizde bunların önemli bir kısmına yer vermiştik. Dede Korkut’un önemini ortaya koyan sözlerden birkaçı şöyledir:

Ali Şir Nevai, Korkut hakkında şöyle demiştir:

(Korkut Ata) “Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyacı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır” (Kocasavaş, 2014: 143).

Fuat Köprülü, Dede Korkut’un Türk edebiyatındaki büyük önemini dile getirmiştir:

“Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar” (Ergin, 2017: 7).

Ahmet Taşağıl, Korkut Ata hakkında şöyle demiştir:

“Dede Korkut ya da Korkut Ata, Türk tarihinin ve Türk dünyasının ortak değerlerinden, en önemli şahsiyetlerinden biri olarak gösterebileceğimiz, aynı zamanda Türk edebiyatının da sembol isimlerinden biridir” (Taşağıl, 2017: 265).

Ebulfez Kulu Amanoğlu, Dede Korkut hakkında şöyle demiştir:

(Dede Korkut Destanları) “Bu destan orta yüzyılların Türk kültürünü, devletçiliğini, sosyal, toplumsal durumu, etik münasebetleri yansıtmakla aynı zamanda eski Türk etnografisini, mitolojisini, gelenek ve göreneklerini de iyi bir şekilde yansıtan çok önemli milli kaynaklardan biri niteliğini taşımaktadır” (Amanoğlu, 1999: 53).

Fatih Arslan, Dede Korkut’un önemini şöyle dile getirmiştir:

“Mitik ya da sembolik kişiliği bir tarafa; Dede Korkut, Türk anlatı geleneğinin sosyolojik ve psikomitolojik değerleriyle zenginleştirdiği bir dünya şaheseridir. Bünyesinde varolan kültür unsurları; dar anlamda ortak Türk felsefesine genel anlamda ise insanlığın paylaşılabilir duyularına kaynaklık etmektedir... Dede Korkut Hikâyeleri, son derece yoğun sembol ve imajlarla yüklü metinlerdir. Bu metinler, modern anlatım metotlarıyla karşımıza çıkan çağımızın eserlerine oranla hiç de küçümsenmeyecek bir imaj ve gönderme kurgusuna sahiptir. Yeni metinlerin yakaladığı veya yakalamaya çalıştığı anlatım mükemmelliği(!) (gerçeğimsi/kurmaca, postmodernizm...), hala Dede Korkut’un anlatımından çok uzaktadır” (Arslan, 2007: 498).

Dede Korkut Kitabı’nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri 19. Yüzyılın başında bulunan Dresden nüshası, diğeri 1950’den beri bilinen Vatikan nüshasıdır. Dede Korkut üzerindeki çalışmalar genellikle Dresden nüshasına dayanmaktadır (Ergin, 1989: 56). Dede Korkut Kitabı’nın, Dresden nüshasında on iki, Vatikan nüshasında altı hikâye bulunmaktadır (Ergin, 1964: Ön Söz). 2019 yılında Dede Korkut’un yeni bir el yazması (Türkmen Sahra el yazması) bulunmuştur (Ekici, 2019: 9-14).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde birçok ortak özellikler vardır. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki başlıca ortak özellikler şunlardır: Her hikâyede Dede Korkut vardır, Dede Korkut her hikâyeye Oğuzname adını verir; genellikle hikâyelerin başlangıçları benzerdir; en yüksek mevkide Hanlar Hanı Bayındır Han ve sonrasında Salur Kazan vardır; hikâyeler kurgu bakımından da ortak noktalara sahiptir; kahramanlar çok güçlüdür; kahramanlar sıcak ve olumlu sunulur; kahramanlar gözü pek, iyi yürekli, soğukkanlı, asi, çabuk öfkelenir; kahramanlar tam bir savaşçıdır, çok iyi ata biner ve kılıç kuşanırlar; kahramanlar düşmanların tutsağı olur ve onu kurtarmaya bir yakını gider; hikâyelerdeki kişiler ya oldukça iyi ya da oldukça kötüdür; hikâyeler aynı temel çizgi üzerinde gelişir ve sonuçlanırlar; hikâyelerde savaşlar yapılır, kan akıtılır; Oğuz beyleri ve düşman beylerinin tanıtımında ortak kalıplar kullanılır; hikâyelerde aile kavramı öne çıkar, aile üyeleri birbirine oldukça bağlıdır; kadına önem verilir ve saygı gösterilir; kadınlar kocalarına çok saygılıdır; hikâyelerde sık sık ava çıkılır; hikâyelerin geçtiği coğrafya temelde aynıdır ancak bu coğrafyanın üzerinde yapay bir üst coğrafya oluşmuştur; hikâyelerde çok güzel bir coğrafi tasvir yapılır, dağlar, ırmaklar, göller çok güzel bir dille tasvir edilir; hikâyelerde olayların anlatıldığı bölümler nesir, karşılıklı konuşmaların büyük bir bölümü ise nazımla aktarılır; Hikâyelerde daha önce verilen bir bilgi tekrar gündeme getirilir; Metinler mutlu sonla biter, Dede Korkut gelir, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyler, iyi dileklerde bulunur, dua eder (Üstünova, 2008: ss. 138-144).

Dede Korkut Kitabı'nda hikâyelere *boy* denilmiştir. *Boy*, *destan* sözcüğünün Türkçe karşılığıdır. Hikâyelere içindekiler bakımından verilen ad *Oğuzname*'dir. "*Dede Korkut hikâyeleri boy şeklinde Oğuzname'lerdir*" (Ergin, 1989: 30).

Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bu kişilerden biri Deli Dumrul'dur. Bu çalışmamızda Dede Korkut'taki Deli Dumrul'u; adını, ailesini, tarihteki, Dede Korkut'taki ve sözlü kültürdeki yerini inceleyeceğiz.

1. Deli Dumrul'un Adı

Deli Dumrul, Dede Korkut Kitabı'nda *Duha Koca-oğlu Deli Dumrul*, *Deli Dumrul* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu*'nda geçer (Gökay, 1973: 323; Ercilasun, 2004: 64). Deli Dumrul'un adı, *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu*'nda 33 defa geçmektedir. Deli Dumrul'un adı diğer boylarda geçmez (Sakaoğlu, 1998: 22-23).

Deli Dumrul'un adının ilk sözcüğü *Deli*'dir:

Viktor Makimoviç Jirmunskiy'e göre, *deli* lakabı, Oğuz destanlarında görülmektedir. Azerbaycan'da *Koroğlu Destanı*'ndaki *deliler*, yani *yiğitler* için de bu ifade kullanılmıştır: Deli Hasan, Deli Mehter vs. (Jirmunskiy, 1961: 624). Faruk Sümer'e göre, Dede Korkut'ta, "*korku nedir bilmez, atılgan, fakat mert kimse*"lere *deli* denilmektedir. Osmanlı Devleti zamanında da bu gibi kişiler için aynı deyim kullanılmıştı. Akıncılar gibi sınırlarda oturan, gözü pek gençlerden oluşan askeri atlı sınıfına *deli* adı verilmişti (Sümer, 1972: 388).

Fuzuli Bayat'a göre, Dede Korkut'ta, Deli Dumrul ve Deli Karçar'ın dışında, Oğuz toplumunda ikinci bir kategoriye giren deliler de vardır ki, bunlar savaş günü en ön safta değişen yiğitlerdir. Hatta, Dış Oğuz beğlerinin başında Deli Tundar, İç Oğuz beğlerinin başında Deli Budak ön safta yer alır. Bir de ejderhalar ağzından adam alan Delü Evren vardır. Uşun Koca'nın oğlu Egrek de "*bahadır, delü, yahşi yigit idi*" olarak anlatılmaktadır ki, Bayındır Han'ın, Kazan Bey'in divanına ne zaman istese varır, beyleri basıp en önde otururdu (Bayat, 2016: 269). Erhan Solmaz'a göre, Dumrul'a *deli* lakabının takılması, kuru bir çay üzerine kurdurduğu ve geçmeyen daha çok para aldığı köprüden dolayı değil, sonraki yaptığı işlerde gösterdiği tutumdan dolayıdır (Solmaz, 2016: 1237).

Deli Dumrul'un adının ikinci sözcüğü *Dumrul*'dur:

Pertev Naili Boratav'a göre, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki parçalanmış bir el yazmasında Azrail'e karşı savaşta adı Tuğrul olarak belirtilmektedir ki, bu ad Dumrul'un fonetik bir yorumudur. *Tuğrul* sözcüğü Eski Türkçe'de şahinin olduğu gibi doğanın da diğer adıdır (Boratav, 2012: 64).

Bahaeddin Ögel'e göre, Topkapı Sarayı Oğuznamesi'ndeki Toğrul Koca bölümü, Deli Dumrul'un özelliklerine uymaktadır. Buradaki Toğrul Sultan, Dede Korkut'taki gibi, saf bir kişi olarak gösterilmeyip, kendisi *Ulu Sultan budağı*'dir. Buradaki *Altın köprü* motifi ise, bu destanın Dede Korkut metninden önceki anlatılışlarının çok daha muhteşem olduğunu göstermektedir. Toğrul Sultan ile Deli Dumrul destanlarının, eski mitolojik köklere dayanan, çok daha önceleri de bulunmalıydı. *Toğrul* bir alıcı kuşun adı olup, av için yetiştirilir ve adı çok yaygındır (Ögel, 1995: 71-72). Bahaeddin Ögel'e göre, Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname ile kahramanın adının *Tuğrul* olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türk adları arasında, *Dumrul* diye yazılıp söylenen bir kişi adı olmadığı gibi, Oğuzname'de, Deli Dumrul yerine, "*Altın köprü yapan*", "*Tokuş-Koca oğlu Tuğrul-Sultan*"dan bahsedilmektedir. Böylece *Duha oğlu Deli Dumrul* gibi garip bir Türkçe kişi adı da, sona ermiş olmaktadır. Metinler kopya edilirken (ğ)'nin (m) okunması, böyle bir yanlışlığa yol açmış olsa gerektir (Ögel, 1994: 116).

Mireli Seyidov, Dumrul kelimesini Türkiye Türkçesi'ndeki *Tomruk* kelimesiyle ilişkilendirmiş, "*sinirli, kabadayı*" anlamlarına sahip olduğunu ileri sürmüş ve bunu Deli Dumrul'un karakterine ve faaliyetine uygun bulmuştur (Seyidov, 1968: 204'ten aktaran Sultanzade, 2010: 480). T. Hacıyev, A. Acalov, C. Beydili gibi araştırmacılar Dumrul kelimesi ile Sümer Tanrısı *Dumuzi* arasında bir ilişki görmektedir. Sümer mitine göre Dumuzi, altı aylık süreler boyunca kız kardeşi Geştinanna ile dönüşümlü olarak yer yüzüne gelir. Dumuzi'nin gelişi mitolojik bir semboldür ve doğanın uyanışını, baharı, yazı simgelemektedir. Deli Dumrul Boyu'nun mitolojik kökeni de buna bağlanmaktadır. Dumuzi ve Dumrul'un adının kökeni "*hayat kaynağı, nesil veren*" anlamına sahip Do(m) sözcüğü ile ilişkilendirilmektedir. Dumuzi tabiatın uyanışını, baharı simgelerken, Dumrul'un adı, *Toğrul* (*Toğ-urul=Doğ-urul*) ve *Tomruk* (*Tom-uruk*), *Tomurcuk* kelimeleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır (Sultanzade, 2010: 480). Bir görüşe göre ise Dumrul adı, *domur* ve oğul sözcüğünün fonetik şekli olan *ool*, *oul*, *ur* unsurunun birleşmesiyle oluşmuştur ve eski doğuda yaygın olan Tomir, Tomris, Tomar, Tamara gibi kişi adları ile aynı kökten gelmektedir (Tarihi Linguistik Fenlerin Tedrisi Problemleri, 1994: 50'den aktaran Amanoğlu, 1999: 58).

Deli Dumrul, çok eski, arkaik bir tiptir. Tarihin farklı dönemlerinde, Duha Koca ve oğlu Deli Dumrul'un adlarında bazı değişimler olmuş, bu adlar tarihi döneme göre kısmen değişerek varyantlaşmışlardır. Tarihin farklı dönemlerinde, Duha Koca'nın adı, Daha, Dukak, Duha vb.; Deli Dumrul'un adı, Dumuzi, Dumrul, Toğrul vb. şekillerde değişikliklere uğramış olabilir.

2. Deli Dumrul'un Ailesi

Deli Dumrul'un babası vardır, adı Duha Koca'dır: Duha Koca, Dede Korkut Kitabı'nda "*Duha Koca*" olarak geçmektedir. Deli Dumrul'un babasıdır. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu*'nda geçer (Gökyay, 1973: 75-82, 322). Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Duha Koca'nın adı, hikâyenin başında ilk ve son kez görülür, bir daha görülmez (Sakaoğlu, 1998: 22). Bahaeddin Ögel'e göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul'un babasının adı *Duha Koca* olarak geçse de, Topkapı Sarayı Oğuznamesi'nde *Tokuş Koca oğlu Delü Duğrul* dendiği için, Deli Dumrul'un babasının adını *Tokuş Koca* olarak düzeltmek gerekir (Ögel, 1995: 75).

Deli Dumrul'un annesi vardır, ancak adı bilinmemektedir: Dede Korkut'ta, genel olarak, oğlunu, kızını, çocuklarını çok seven bir ana-baba profili çizilmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri bunun örnekleriyle doludur. Ancak Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, eş ön planda bir rol oynadığı için, karı-koca, eşler arasındaki sevgi, sadakat, bağlılık kavramları vurgulanmak ve bu şekilde bir öğüt verilmek istendiği için eş ve eşler arasındaki sevgi ön plana çıkarılmıştır (Eyüboğlu, 2019: 317).

Deli Dumrul'un karısı vardır, ancak adı bilinmemektedir: Deli Dumrul'un Hanımı, Dede Korkut Kitabı'nda bir boyda, adı belirtilmeden, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda geçer (Gökyay, 1973: 322; Ercilasun, 2004: 64). Deli Dumrul'un iki oğlu vardır, ancak adları bilinmemektedir.

3. Tarihte Deli Dumrul

Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname'de, Tuğrul Sultan'a (veya Deli Dumrul'a) şöyle alkış edilmektedir: “*Selim oğlu Karaman'ı sevüp, Tanrı yaradan, ulu sultan budağı, altın köprü yapan, Azrayil'le savaş kılan, salkum salkum don giyen, sakar atın oynadan, Tokuş Koca oğlu Tuğrul Sultan*” (Ögel, 1994: 125).

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy, Deli Dumrul'un Azrail ile yaptığı mücadelenin, Digenis Akrit'e dair Bizans efsanevi hikâyelerinin benzerliğine dikkat çekmiştir. Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre, 10. yüzyılda ortaya çıkan Digenis'e ait menkıbeler, Anadolu ve Güney Kafkasya'nın farklı dil konuşan halkı arasında çok yaygındır. Domrul'un Anadolu ile ilgili olan münasebetleri, onun, Oğuz destanlarına, Yakın Doğu tarih devresinde dahil olduğunu söylemek için bir delil teşkil etmektedir. Jirmunskiy ayrıca, Kan Turalı Boyu'nun ilgili bulunduğu Trabzon'un Digenis menkıbesinin de yayılma merkezi olduğuna dikkat çekmiştir (Jirmunskiy, 1961: 616-617). Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre, Yazıcıoğlu Ali'nin *Kitab-ı Selçuk*'unda adı geçen Tokuş Koca'nın oğlu Tuğrul Sultan, Dede Korkut'taki Deli Dumrul'dur ve Selçukluların temelini atan kahramanlardan biridir (Jirmunskiy, 1997: 80). Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre, Tuğrul adının Dede Korkut Kitabı'ndaki Dumrul'un yerini alması, ilk Selçuklu sultanlarından birinin adının halk arasında yaşaması nedeniyle olmuştur (Gökyay, 1973: CLVII).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Deli Dumrul Hikâyesi, Dede Korkut Kitabı'ndaki mitolojik karakter taşıyan iki hikâyeden biridir. Bunlarda Hanlar Hanı Bayındır Han ve Alplar başı Salur Kazan'dan söz edilmemiştir. Menşei bakımından bu hikâye, Kanturalı hikâyesiyle birlikte, daha sonraki zamanların ürünüdür, sadece dış şekilleri bakımından “*Oğuzlar zamanı*”na ait destanlara katılmışlardır (Gökyay, 1973: CLVII).

Faruk Sümer'e göre, Deli Dumrul, bir kuru çayın üstüne kurduğu bir köprüden geçenlerden bileğinin gücüne güvenerek bac almakta, hatta köprüden geçmek isteyenleri dahi haraç almak için geçmeye zorlamaktadır ki, tarihi Deli Dumrul'un şahsiyeti bu olup, eldaşları arasındaki ünü ve hatıralarının yaşaması da buradan, yani köprüsü başında veya kendi topraklarından gelip geçenden haraç almasından gelmektedir. Aradan zaman geçince, Duha Koca'nın oğlunun hatırası muhayyilede işlenmiş, kendisinden başka yiğit alp bir kimsenin olmadığını sanan Deli Dumrul'un karşısına onun hakkından gelebilecek olan Azrail çıkarılmış ve böylece Deli Dumrul Destanı meydana gelmiştir (Sümer, 1972: 388). Faruk Sümer, Deli Dumrul ile ilgili bir benzetme yapmıştır: İbn Fadlan, 921 yılında büyük bir kervanın arasında Oğuz yurdunu geçerken bir Oğuz önlerini kesmiş, ancak istediği verildikten sonra kervanın hareketine izin vermişti (Sümer, 1972: 388).

Avelbek Konıratbayev'e göre, Dumrul'un adı, Kazak Türklerinde, Dospambet jıravın şiirinde Dombavıl olarak geçmekte olup, mezarı Jezkazgan'da bulunmaktadır. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'ndaki olaylar Sirderya bölgesinde meydana gelmiştir. Dumrul kavmi, bu dönemde Türkmenler arasında yaşıyorlardı ve onlara *Karadümür* deniliyordu. Kazaklardaki Kişi Jüz (Küçük Yüz)'ün Şömen kolunda *Karatamur* denilen bir boy vardır (Konıratbayev, 2000: 158-159).

Ahmet Bican Ercilasun'a göre, Deli Dumrul hikâyesi ve kahramanları, Türklerin eski dinlerine mensup olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Türklerin eski dini önderleri, kamları, İslami dönemlerde velileştirilmiş kişiler haline gelmiştir. Burada Deli Dumrul, başka bir anlatımdaki adıyla Toğrul Sultan, Türklerin eski dinine mensup oldukları dönemdeki kamlarıdır. Topkapı Oğuznamesi'ndeki “*Salkum salkum don giyen*” ifadesi de saçaklı elbiseleriyle Kam-Şamanları hatırlatmaktadır (Ercilasun, 1998: 15). Ahmet Bican Ercilasun'a göre, tarihte Deli Dumrul veya Toğrul adlı bir kahraman yaşamıştır ve onun asıl kişiliği, bir kuru çayın üzerine köprü yaptırıp geçenden otuz üç akça, geçmeyenden döve döve kırk akça almasıyla ortaya çıkıyordu ki, bu davranışı sebebiyle *Deli* lakabını almıştı. Böyle bir kahraman İbn Fazlan Seyahatnamesi'nde görülmektedir; 5000 kişilik kervanı tek başına durduran ve onlardan ekme almadan geçmelerine izin vermeyen Oğuz yiğidi ile kuru çaya köprü kurup geçenden otuz üç, geçmeyenden döve döve kırk akça alan Deli Dumrul arasında şaşırtıcı bir benzerlik vardır. Bu yiğit Deli Dumrul olmasa da, bu olay, İslam öncesi Oğuz toplumunda Deli Dumrul'a benzer kahramanların varlığını göstermektedir. Oğuzlar arasında yaşamış böyle bir kahramana Korkut Ata'nın *ölümden kaçma* motifi de yüklenmiş, böylece Deli Dumrul Hikâyesi ortaya çıkmıştır (Ercilasun, 1998: 15-16).

Deli Dumrul'un babası *Duha Koca*'nın, Selçuklu Devleti'nin atası Selçuk/Selçük Bey'in babasının adı *Dukak*'dan gelmiş olabileceği dile getirilmiştir (Kitab-ı Dede Korkut, 1988: 262'den aktaran Amanoğlu, 1999: 54). Erhan Solmaz'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, anlatılan zaman, çok net olmamakla birlikte, Azrail'e başkaldırmanın görülmesi, din algısındaki ikilemden yola çıkarak, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri ilk yıllar olmalıdır (Solmaz, 2016: 1238-1239).

Muammer Kemaloğlu'na göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun giriş bölümündeki anlatımlardan, kuruluş devri Selçuklular tarihine çok hakim olduğu görülen müellifin, Korkut Ata'nın yaşamış olduğu dönemi anlattığı Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'ndan sonra, Arslan Yabgu'ya bağlı olup, tutsaklığı sonrasında ondan umutlarını kestikleri gibi Çağrı ve Tuğrul beylerin emri altına da girmek istemeyen Yabgulu Oğuzlarının (Balhan/İrak Türkmenlerinin), Horasan'a geçmek için geldikleri *Ceyhun (Amu Derya)* üzerinde (muh. Amul, bugünkü Türkmenabat'da) yerleşik bir İpek Yolu Köprüsü başında, bölük bölük obalar halinde beklemelerini de destanlaştırdığı görülmektedir. Bu destana konu yapılan tarihi olayın oluşum zamanının, Arslan b. Selçuk'a bağlı Yabgulu Oğuzlarının Horasan'a göçlerinin gerçekleştiği 1025 yılına karşılık geldiği, tarihi kimlikleri belirlenen destan kahramanlarının içerisinde buldukları *Oğuz-eli (Oğuz)*'nin ise anılan grubun bu göçe kadar yerleşik olarak kaldıkları, *Nur-ata* olduğu anlaşılmaktadır. Muammer Kemaloğlu, Deli Dumrul'un tarihi kimliğini Arslan Cazib olarak tespit etmiştir. (Kemaloğlu, 2019: 38-43, 119)

Deli Dumrul Boyu, kökeni binlerce yıl öncesine dayanan eski Türk mitolojisinin ve inanışlarının bir yansımasıdır (Eyüboğlu, 2019: 313-314). V. Diyoşegi ile F. A. Satlayev, Altaylılar'ın arasında Kumanlar'dan birinci kam ile yeraltı ruhlarının önderi Ecel Tanrısı Erlik'in arasındaki mücadele ile ilgili bir efsaneyi kaydetmiştir ki, bu efsaneye göre, başlangıçta üç alemin ortancası olan yeryüzünde yaşayan Erlik, yukarıdaki Ülgen (Ülgen) Tanrı'nın günahkar saydığı ve saymadığı herkesi, insanların hepsini yok etmeye başlayınca, o zaman Birinci (İlk) Kam, Erlik'i ortanca alemden kovmuş. Fakat insanlar ölmeye devam edince, bunun üzerine Birinci (İlk) Kam, Erlik'i yok etmeye karar vermiş ve onu yenmiş. Bu efsaneye göre ilk büyük bahşının insanlara ecel getiren Erlik'i yeraltı aleme kovması büyük bir kahramanlıktır ve Ölüm Tanrısı Erlik ile birebir diyalogda bulunabilen tek bahşidir (Alekeyev, 1984: 57'den aktaran İbrayev, 2000: 219).

Burada görülen İlk Kam ile Ecel Tanrısı Erlik arasındaki mücadele, Deli Dumrul-Azrail ve Dede Korkut-Azrail arasında da görülmektedir ki, oldukça eski bir tarihten geldiği anlaşılan bu anlatıların Türklerin eski mitoloji ve inanışlarından, Kamlık'tan/Şamanizm'den beri anlatıla geldiği açıktır. Binlerce yıllık eski Türk mitolojisi ve inanışlarının bir yansıması olan ve kökleri binlerce yıl öncesine dayanan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul'un, ecel meleği Azrail ile olan mücadelesi, aslında eski Türklerin manevi önderi olan Kam'ın/Şaman'ın, Erlik, ölüm meleği, kötü ruhlar ile olan mücadelesi olup, hikâyede Deli Dumrul'un Azrail'e yenilmesi, sonraki dönemde hikâyede İslami unsurların etkisinin bir yansımasıdır (Eyüboğlu, 2019: 314).

Deli Dumrul Boyu'nda görülen *can yerine can* motifinin, Altay ve Kazak Türkleri'nden Türkiye-Azeri Türkleri'ne kadar geniş bir coğrafyada görüldüğü ve Orta Asya kökenli bir motif olduğu anlaşılmaktadır (Eyüboğlu, 2019: 314). Kazakistan'da Korkut hakkındaki bir efsanede *can yerine can* motifi görülür. Bu efsaneye göre, Canalgış (Azrail), Korkut'un canını almak istediğinde, Korkut'un kız kardeşi araya girmiş ve Canalgış'a, "Sen niçin Korkut'a mezar kazıyorsun? O, sana ne yaptı? Korkut'un mezarını kazma; can gerekli diyorsan, benimkini al!" der. Aynı efsanenin bazı versiyonlarında, "Korkut'un mezarını kazma" diyenlerin arasında kırk kız da vardır (Margulan, 1983 s. 159; İbrayev, 2000b: 222-223).

Korkut Ata'nın ölümden kaçması efsanesi, Kazak Türkleri'nde ve Türkmenler arasında canlı bir şekilde yaşamasına rağmen, Anadolu-Azerbaycan coğrafyasında yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut Kitabı'nda görülmemektedir. Bizce, tarihin eski devirlerinden, binlerce yıl öncesinden gelen Kamların/Şamanların ölümle mücadelesi, ölümü uzaklaştırmaya çalışmalarıyla ilgili inanış ve efsaneler, Sümer metinlerine yansıdığı gibi, aynı zamanda adı bilinen en eski Kamlardan/Şamanlardan biri olan Korkut Ata'nın adı etrafında daireleşmiş, bunlar Türkmen ve Kazak varyantlarına yansımış, ancak Anadolu-Azerbaycan yöresinde, üst tabakada, ihtimal adının *tuğrul/doğan* kuşuna benzemesinin de etkisiyle, başka bir tarihi kişiye, Selçuklu Devleti'nin kurucusu

Tuğrul Bey'e uyarlanmış, onun hatıralarıyla karıştırılmış veya onun adı etrafında daireleşmiş, böylece onun yiğitliğine, mertliğine işaret edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Dede Korkut Kitabı'nda Deli Dumrul Boyu bulunurken, Korkut Ata'nın ölümden kaçışı efsanesi yer almamaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin eski Türklerin en parlak dönemlerinin ve eski Türk hükümdar ve alplarının tarihi bir yansıması olduğunu dile getirmiştik (Eyüboğlu, 2019: 315).

Selçuklu Devleti'nin kurucularının atası, bu devlete adını veren Selçuk'un babasının adı *Dukak*'dı. Oğuz Türklerinin kumandanı olan Dukak'a *demir yaylı* lakabı verilmişti; cesurluğu, devlet işlerindeki yeteneği ile tanınmıştı (Köymen, 2016: 6-7).

Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Deli Dumrul tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır.

Bizce, Deli Dumrul, çok eski, arkaik bir tiptir, öyle ki; Deli Dumrul, Tepegöz ile birlikte, Dede Korkut Hikâyeleri içerisindeki en eski iki hikâyeden biridir ve tarihi binlerce yıl öncesine, eski Türk kültür çevrelerine, hatta daha da eskiye uzanmaktadır. Deli Dumrul Boyu'nun kökleri, tarihin en eski devirlerine, M.Ö. 3.-M.Ö. 2. binli yıllara, hatta çok daha eski devirlere uzanmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin, Türk tarihinin çeşitli dönemlerine ait, Türk boy ve devletlerinin kuruluş, yükseliş ve yıkılışlarını yansıtan hikâyeler olduğunu belirtmiştik ki, bu bakımdan gerek basit kurgusu ve çok işlenmiş yapısı ile, gerekse de konusu ile tarihin derinliklerinden, binlerce yıl öncesinden gelen bir anlatı olan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, kökeni binlerce yıl öncesinden gelen kamlık/şamanlık dünya görüşü ve inanışları ile ilgili olmakla birlikte, hikâyenin üst tabakasında Selçuklu Devleti'nin Tuğrul Bey ve Çağrı Bey tarafından kuruluşunun, Tuğrul Bey'in Selçuklu Devleti hükümdarı olmasının, aynı zamanda Türklerin Müslümanlaşmasının destani-hikâyevi bir yansıması yer almaktadır. Ancak, hikâyenin üst tabakası zamanla Tuğrul Bey'e uyarlanmakla, onun hatırasıyla karışmakla birlikte, bu uyarlama ve karışma oldukça zayıf kalmıştır. Duha (Duka) Koca adında Selçuklu Devleti'nin atası Selçuk'un babası Dukak'ın, Dumrul (Toğrul) adında ise Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey'in hatırası bulunmaktadır. Aslında hikâyenin alt tabakasındaki en eski adlarda bu adlara yakın olmalıdır ki, ihtimal, Sümer metinlerindeki adların (Dumuzi vb.) benzerleridir. Aynı durum kahramanın babasının adı için de geçerlidir. Tarihin farklı dönemlerinde, kahramanın adı ve babasının adında bazı değişimler olmuş, bu adlar tarihi döneme göre kısmen değişerek varyantlaşmışlardır. Örneğin, tarihin farklı dönemlerinde, baba adı, Tohar, Dukak, Duha vb.; kahramanın adı, Dumuzi, Dumrul, Toğrul vb. şekillerde değişikliklere uğramış olabilir. Her dönemde bu anlatıyı dinleyenler, kahramanın ve babasının adını, kendilerinden birkaç asır önce yaşamış ve adlarını iyi bildikleri tarihi kişi veya kavimlerin adlarıyla ilişkilendirmişlerdir. Bu durum destanların karakteristik bir özelliğidir ki, bu nedenle destanlarda birçok tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nın yazıya geçirildiği 15.-16. yüzyıla gelindiğinde ise kahramanın hatırası, birkaç asır önce yaşamış Tuğrul Bey/Tuğrul Sultan ile ilişkilendirilmiştir. Tuğrul Bey'in, bağlı olduğu devletten ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiş bir devlet kurucusu olduğunu düşündüğümüzde, destanda Dumrul'un yanındaki Oğuz topluluğu ile kendi hükümlüğünü kurması arasında bir yakınlık vardır. Selçuklular, başkenti Sir Derya kıyılarında bulunan Yenikent olan Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılarak, ırmağın öteki tarafına geçerek, Cend'e yerleşerek bağımsız hareket etmeye başlamışlardı ki, bu durum destana, Dumrul'un ırmağın üzerinde köprü kurarak kendi hakimiyetini ilan etmesi şeklinde yansımıştır. Hikâyede Deli Dumrul, ününün Rum (Anadolu)'a, Şam (Suriye)'a yayılmasını istemektedir ki, bu coğrafya, Orta Asya'da ortaya çıkan Selçukluların, Tuğrul ve Çağrı Bey'in zaferleri sonrası yayılmaya başladığı Selçuklu fetihlerinin coğrafyasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki, hikâyedeki bu üst tabaka oldukça ince olup neredeyse sadece bunlardan ibarettir (Eyüboğlu, 2019: 316-317).

Deli Dumrul Hikâyesi'nin alt tabakasında, binlerce yıllık eski Türk mitolojisi ve inanışlarından izler yer almakta, üst tabakasında, Şamanist Oğuz Türklerinin İslamiyet'e geçiş sürecinde düşünce ve inanışlarındaki değişimin yansımaları görülmektedir (Eyüboğlu, 2019: 317).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Sümer Destanı İnanna ve Dumuzi arasında bazı benzer kısım ve motifler vardır (Sultanzade, 2010: 480-483). Deli Dumrul ile Sümer destanı/efsanesi arasındaki benzerlik bu destanın Sümerlerden geldiğini göstermemekle birlikte, aralarındaki birçok paralellik ve ortak motifler, bu iki anlatının aynı kökten beslenmiş olabileceğine işaret ediyor olabilir. Büyük olasılıkla Sümer destanı/efsanesi, Dede Korkut'taki Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun tespit edilmiş en eski

varyantıdır. Çünkü iki anlatıdaki, ayrıntılardaki birçok ortaklık, tesadüf olamayacak türdendir ve iki anlatı arasındaki geçmişteki bir etkileşime işaret etmektedir. Sümerlerin Türklerle akraba bir kavim oldukları, sonradan Mezopotamya bölgesine gelmiş oldukları, dillerinde Türkçe'yle aynı ve benzer çok sayıda kelimenin olduğu birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir ki, bunlar, Sümerlerin Türklerin bulunduğu topraklardan Mezopotamya'ya göç ettiklerini ve aynı kökten, kültürden beslendiklerini gösterebilir. Eski devirlerdeki toplumlar ve kültürler arasındaki bağlar ve ilişkiler sanıldığından çok daha derin olabilir. Tarihin karanlık devirleriyle ilgili araştırılması ve ortaya konulması gereken çok sayıda konu ve ilişki vardır. Gelecekte ortaya çıkacak yeni kaynaklar ve yapılacak araştırmalarla Türk tarihinin ve Dünya tarihinin karanlıkta kalmış birçok konusu ve ilişkisi aydınlığa kavuşabilir.

İskitler'in bir grubu *Daha* adını taşıyordu: Pers kaynaklarından Xerxes Kitabesi'nde; *Daha, Saka haumavarga, Saka tigrakhauda* ve *Skudra* adları geçmektedir. Strabon (M.Ö. 63-M.S. 24)'a göre, Hazar Denizi civarında hüküm süren İskitler daha çok Dahalar'dı (Durmuş, 2017: 43, 50). Biz buradaki *Daha* adının aynı zamanda Dede Korkut'taki Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun alt tabakası ile ilgili olduğunu belirtmiştik (Eyüboğlu, 2019: 329). Selçuklular'ın atası Selçuk Bey'in babası Dukak'dı ki, lakabı, kuvvetinden dolayı verilmiş olan *Demir Yay'lı' (Temir Yalığ)* idi (Köymen, 2016: 6). Zeki Velidi Togan'a göre, Oğuzlar'ın Duhar boyu, diğer bir adıyla Düger'ler, Karakıpçaklarla birlikte Musul civarında yerleşmişlerdi ve Timur zamanında Re'sülayn taraflarına kadar yayılmışlardı. Eski Tuharlardan geldiği düşünülmektedir (Gökyay, 1973: CXIII). Karakoyunluları oluşturan oymaklar arasında, Bayburt ve Erzurum çevresinde yaşayan Duharlı (Tokarlı) boyu da vardı (Sümer, 2001: 434). Günümüzde *Duha Türkleri* olarak bilinen bir Türk boyu da vardır (Eyüboğlu, 2019: 329).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun kökleri oldukça eskiye, tarihin en eski devirlerine, M.Ö. 3.-M.Ö. 2. binli yıllara, hatta çok daha eski devirlere uzanmakta olup, bu kahramanın babasının adı her dönemde anlatıların dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılması sırasında benzer kavim adlarıyla ilişkilendirilmiş, bu nedenle de kısmen değişikliklere uğramıştır. Bu bakımdan adı sadece Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda geçen Duha Koca'nın, en üst tabakasında Karakoyunlu boylarından Duharlılar'ın; onun bir alt tabakasında Selçuklu Devleti'nin isim babası Selçuk Bey'in atası Dukak'ın; alt tabakasında İskit-Sakaların ve en alt tabakasında ise Sümerler'in çağdaşı olan Orta Asya'daki Türklerin atalarının hatıraları yer almaktadır. Böylece aynı hikâye, tarihin çeşitli dönemlerinde benzer unsurlardan etkilenecek gelişimine devam etmiş ve 15.-16. yüzyıllarda bir varyantı Dede Korkut Kitabı'nda Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu olarak yazıya geçirilmiştir (Eyüboğlu, 2019: 329).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Dede Korkut'ta tarihi en eski anlatılardır. Bu iki anlatının kökeni mitolojiktir. Bu iki anlatı mitolojiye ve inanışlara dayanmaktadır. Ancak tarihi süreç içerisinde, Türk tarihine paralel olarak, bir destanlaşma ve tarihileşme sürecine girmiş, kısmen tarihi kahramanları da bünyesine katarak, *büyük oranda mitolojik, kısmen destani-tarihi* bir görünüm de kazanmışlardır. Ancak bu sonraki dönemlerin bir ürünüdür. Tarihin derinliklerinden gelen bu iki *mit/efsane*, tarihi süreç içerisinde, Kamlardan/Şamanlardan ozanlık geleneğinin ve destan geleneğinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bir destanlaşma ve tarihileşme sürecine girmiş, Dede Korkut destan dairesine dahil olmuş, Dede Korkut'un dil ve üslubundan geçmiş, daha sonra da hikâyeleştigi bir sırada tespit edilerek Dede Korkut Kitabı'na yansımıştır.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun, Türk tarihinin, tarihin derinliklerine, binlerce yıl öncesine, yaklaşık olarak M.Ö. 3.- M.Ö. 2. binli yıllara, hatta çok daha eski devirlere uzanan bir alt tabakası vardır. Bu destanın alt tabakasında; Kamlık/Şamanlık, Şamanizm, Kamların/Şamanların kötü ruhlarla mücadelesi yer almaktadır.

4. Dede Korkut'ta Deli Dumrul

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun başkahramanı Deli Dumrul'dur. Bu boyda kendisine önemli bir yer verilmiştir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 115-123), Deli Dumrul, bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmış geçenden otuz üç akçe alır, geçmeyenden döve döve kırk akçe alır, erliğinin, bahadırlığının, yiğitliğinin Rum'a, Şam'a gitmesini, ün salmasını ister. Bir gün köprüünün yanında bir bölük oba

konar, o obada bir yiğit hasta düşer ölür, feryat kopar. Deli Dumrul gelir, niye ağladıklarını sorar, ona, Allah Taaladan buyruk olup, al kanatlı Azrail'in yiğidin canını aldığını söylerler. Deli Dumrul, Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor der, Allah'tan, Azrail'i gözüne göstermesini, onunla savaşmayı, böylece güzel yiğidin canını kurtarmayı, bir daha güzel yiğidin canını almamasını ister. Deli Dumrul, evine gelir. Hak Taala'ya Deli Dumrul'un sözü hoş gelmez, Azrail'i görevlendirir, Deli Dumrul'un gözüne görünmesini, canını almasını söyler. Deli Dumrul, kırk yiğit ile yiyip içip otururken, Azrail gelir, ancak onu kimse görmez. Deli Dumrul'un gözleri görmez, elleri tutmaz olur, onun Azrail olduğunu öğrenir. Deli Dumrul, Azrail'e, onu geniş yerde istediğini, dar yerde geldiğini, onu öldüreceğini söyler, kılıcıyla çalacakken Azrail bir güvercin olup, pencereden uçar gider. Deli Dumrul, yiğitlerine, Azrail'in gözünü korkuttuğunu, onun kaçtığını, kuş olup uçtuysa, doğana aldiracağını söyler. Deli Dumrul, atına biner, doğanını eline alır, doğanı ardına düşer, bir iki güvercin öldürür. Deli Dumrul dönerken, Azrail atın gözüne görünür, ürken at, Deli Dumrul'u kaldırıp yere vurur. Deli Dumrul'un kara başı bunalır, darda kalır, ak göğsünün üzerine Azrail basıp konar. Deli Dumrul, Azrail'den yardım ister, ancak Azrail, kendisine yalvarmasını, Allah Taala'ya yalvarmasını, kendisinin de bir emir kulu olduğunu söyler. Bunun üzerine Deli Dumrul, can veren can alanın Allah Taala olduğunu öğrenir, ardından Allah Taala'yı över, canını Azrail'in değil kendisinin almasını ister. Allah Taala'ya, Deli Dumrul'un sözü hoş gelir, Azrail'e, Deli Dumrul'un can yerine can bulmasını, onun canının azat olmasını demesini söyler. Bunun üzerine Deli Dumrul, can yerine can bulmak için, babasından ve anasından can ister, ancak can bulamayınca, Azrail gelir. Deli Dumrul, Azrail'e, hanımıyla görüşeceğini, ona iki oğlunu emanet edeceğini, ardından canını alabileceğini söyler. Deli Dumrul, hanımının yanına gelir, olanları anlatır. Deli Dumrul'un hanımı, kocası için kendi canını vereceğini söyler. Azrail, Deli Dumrul'un hanımının canını almaya gelir, ancak Deli Dumrul, hanımına kıyamaz, Allah Taala'ya yalvarır, onu över. Hak Taala'ya Deli Dumrul'un sözü hoş gelir, Azrail'e, Deli Dumrul'un babasının anasının canını almasını, Deli Dumrul ile hanımına yüz kırk yıl ömür verdiğini söyler. Azrail, Deli Dumrul'un babasının anasının canını alır, Deli Dumrul ve hanımı yüz kırk yıl daha ömür sürer. Dede Korkut gelir, destan söyler, deyiş der, dua eder (Eyüboğlu, 2019: 61-62).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, kuru bir çayın üzerine köprü yaptırarak geçen ya da geçmeyenlerden para alan Deli Dumrul, yiğitliğinin, ününün yayılmasını istiyordu. Hikâyenin girişinde Deli Dumrul şöyle anlatılmaktadır:

“Meger, hanum, Oguzda Duha Koca oğlu Deli Dumrul derleridi bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yapdurmışdı. Geçeninden otuz üç akça alurıdı, geçmeyeninden döge döge kırk akça alurıdı. Bunu necün böyle ederidi? Anunçünki “Menden deli menden güçlü er varmıdır ki çıka menümile savaşa!” deridi. “Menüm erligüm, bahadurligüm cılasunligüm, yigitligüm Ruma, Şama gede çavlıana” deridi” (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 115).

Vasilij Vladimiroviç Barthold, Deli Dumrul'a ait *“fevkalade güzel”* hikâyenin şimdilik İslam edebiyatında ve özellikle Ön-Asya edebiyatında hiçbir benzeri bulunmadığını dile getirmiştir (Barthold'dan aktaran Gökyay, 1973: LXXX).

Pertev Naili Boratav'a göre, bir Anadolu efsanesinde, bir güvercine dönüşmüş Hacı Bektaş'ın şahine benzeyen Hacı Tuğrul tarafından saldırıya uğradığı anlatılır. Efsanenin bir diğer yorumunda ise düşmanın adı doğan diye geçer. Dede Korkut'ta da, Azrail güvercine dönüşürken, Dumrul'un şahini de kuşa dönüştürülen baş meleği takipte kullandığı anlatılır. Görünüşe göre, kaçış ve takipte olan ve kuşa dönüştürülen iki yaratık, ortak gelenekten beslenerek biçimlendirme materyali olarak efsane motifini kullanmıştır (Boratav, 2012: 64-65).

Pertev Naili Boratav, *Tuğrul* kelimesinin *doğan* (veya *kartal*) anlamına geldiğini, Saltukname'de, doğan şekline girerek Hacı Bektaş'a saldıran dervişin, Hacı Tuğrul değil, Doğan Baba adını taşıdığını belirtmiştir. Hacı Tuğrul'un Hacı Bektaş'tan suçunun bağışlanmasını diledikten sonra *“Hunkarım, bizden ve bizim soyumuzdan ne kadar dişi olursa size ve size beli diyene nezrimiz olsun”* şeklinde adak adamasını da Deli Dumrul Hikâyesi'nin bir başka bölümüne, kocasının yerine kendisini feda etmeye razı olan Dumrul'un karısının bu davranışıyla

Tanrıyı cömert bir mukabeleye sevk etmiş olmasına, Allah'ın kendisine ve kocasına uzun bir ömür ihsan etmesine bir işaret saymıştır. Deli Dumrul Hikâyesi'nin bu yönlerinin, Alkestis'le olan benzerliğini de dile getirmiştir (Gökyay, 1973: LXXIII).

Bahaeddin Ögel'e göre, Azrail'in güvercin donuna girmesi ve Deli Dumrul'un onu doğanla kovalaması, bir mitoloji motifi olarak çok görülmektedir. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Azrail, avcı bir kuşun adını taşıyan, *Tuğrul* veya *Dumrul*'un karşısında, güvercin donuna girmiştir. Hacı Bektaş hakkındaki bir rivayette, Hacı Bektaş, mana aleminden velayetle, bir gökçe güvercin donuna girip Anadolu'ya gelmiş, yerli dervişlerden Doğrul Baba, bir şahin donuna girip, Hacı Bektaş'ı yakalamak istemiş, Hacı Bektaş ise silkinip, insan donuna girmiş ve Doğrul Baba'yı, boğazından yakalamıştır. Aslında bu, Anadolu'daki yerli dervişlerin, teslim olmalarını anlatan, sembolik bir hikâyedir. Bu anlatıda Hacı Bektaş da, Azrail gibi, güvercin donundadır. Yendiğinden ve yenmediğinden para alma motifinin bir benzerinde, Kozu Körpeş adlı bir yiğit, herkesle aşık oynamakta, yendiğinde de, yenmediğinde de para almaktadır. Deli Dumrul'un, Tanrı'nın gücünü tanınması ve tövbe etmesi motifi, Türk masal ve destanlarında çokca görülür, örneğin, bu motif, Manas Destanı'nda da görülmektedir. Deli Dumrul'un babasının oğlundan canını esirgemesi motifi, Er-Töştük Destanı'nda görülmektedir (Ögel, 1995: 72-74).

Faruk Sümer'e göre, Deli Dumrul, Dede Korkut'ta doğa üstü varlıklar ile savaştan kahramanlardan biridir. Dumrul, Duha (Duka) Koca'nın oğludur; yani bütün kahramanlar gibi babasının adı bellidir ve yine onlar gibi bir beydir. Dumrul, yüreği pek, atılgan ve çabuk parlayan bir kişi olduğu için, kendisine hikâyelerdeki diğer bazı kahramanlar gibi *deli* lakabı verilmiştir. Dumrul, bir kuru çayın üstüne kurduğu bir köprüden geçenlerden bileğinin gücüne güvenerek bac almakta, hatta köprüden geçmek isteyenleri dahi haraç almak için geçmeye zorlamaktadır ki, tarihi Deli Dumrul'un şahsiyeti bu olup, eldaşları arasındaki ünü ve hatıralarının yaşaması da buradan, yani köprüsü başında veya kendi topraklarından gelip geçenden haraç almasından gelmektedir. Aradan zaman geçince, Duha Koca'nın oğlunun hatırası muhayyilede işlenmiş, kendisinden başka yiğit alp bir kimsenin olmadığını sanan Deli Dumrul'un karşısına onun hakkından gelebilecek olan Azrail çıkarılmış ve böylece Deli Dumrul Destanı meydana gelmiştir (Sümer, 1972: 388).

Mehmet Kaplan'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, dejenere olmaya yüz tutmuş alp tipinin, İslamiyet'in getirdiği manevi güç karşısında mağlubiyetini gösteren en güzel hikâyelerden biridir (Kaplan, 1996: 60'dan aktaran Kocakaplan, 2004: 21).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Deli Dumrul Hikâyesi, bozkır edebiyatının bir incisi olarak eşsizdir. Dede Korkut Kitabı'nda mitolojik karakter taşıyan iki hikâyeden biridir. Bu iki hikâyede Hanlar Hanı Bayındır Han'dan ve Alplar başı Salur Kazan'dan söz edilmez. Menşei bakımından bu hikâye, Kanturalı hikâyesiyle birlikte, daha sonraki zamanların ürünüdür, sadece dış şekilleri bakımından "*Oğuzlar zamanı*"na ait destanlara katılmışlardır (Gökyay, 1973: LXXX, CLVII).

Ahmet Bican Ercilasun, *Deli Dumrul İle Kazakların Korkut Atası Arasında Bir Mukayese* adlı çalışmasında özel olarak Deli Dumrul'u incelemiştir. Ahmet Bican Ercilasun'a göre, Deli Dumrul'un adı, kendi hikâyesinin dışında diğer boylarda geçmemektedir. Bu durumda Deli Dumrul, ayrı ve müstakil bir kahraman gibi durmaktadır. Bahaeddin Ögel'e göre, Topkapı Oğuznamesi'ndeki Tokuş Koca oğlu Toğrul Sultan ile Duha Koca oğlu Deli Dumrul aynı kahramandır. Ercilasun da bu görüşe katılmaktadır. Ahmet Bican Ercilasun'a göre, esasında *Toğrul* ve *Domrul* sözleri aynı kelimenin, *tonrul* kelimesinin fonetik değişmeye uğramış şekilleridir. Alkıştaki "*altın köprü yapan*" ve "*Azrayil'le savaş kılan*" nitelemeleri de bunu açıkça göstermektedir. Kahramanın adındaki *sultan* unvanından, vasıfları arasındaki "*ulu sultan budağı*" sözlerinden ve yaptığı köprünün *altın* oluşundan hareketle, Bahaeddin Ögel'in (Ögel, 1995: 51; Ercilasun, 1998: 15) dile getirdiği gibi, onun "*ermiş ve soylu bir kişi*" olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyeler ve kahramanları, Türklerin İslam öncesine ait olup, İslami dönemlerde velileştirilmiş kişiler ise İslam öncesinin kamlarıdır. Bu alkışta Toğrul Sultan (Deli

Dumrul), bir veli gibi sunulmuştur, yani İslam öncesi dönemin kamıdır; kahraman için söylenen “*Salkum salkum don giyen*” ifadesi de saçaklı elbiseleriyle bir şamanı canlandırmaktadır (Ercilasun, 1998: 14-15).

Ahmet Bican Ercilasun’un bu tespitleri değerlidir. Dede Korkut Destanları’nı anlatanlar ozanlardır. Ozanlar ise tarihin derinliklerinde kutsal bilinen kopuzları ile Kamlar/Şamanlar ile yakın ilişkili olmuşlardır. Destanları anlatan Korkut, ozanlığının yanında aynı zamanda Kam/Şaman’dır. Bunların da etkisiyle Dede Korkut’taki birçok kahramanın Şamanistik yönleri belirgindir. Sadece Deli Dumrul değil, Dede Korkut’ta başka kahramanların da bu yönleri dikkat çekicidir. Örneğin; Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boy’da, olacak gelişmeleri önceden rüyasında gören, bu rüyayı kendisi yorumlayarak önlem alan Karacuk Çoban’ın mistik yönü oldukça güçlü olup, Karacuk Çoban’ın bu mistik yönü, eski Türk kamlarını/şamanlarını anımsatmaktadır (Eyüboğlu, 2021: 152).

Ahmet Bican Ercilasun, Deli Dumrul’un ölümden kaçışı ile Kazak Türkleri arasında anlatılan Korkut Ata’nın ölümden kaçışını karşılaştırmış, iki anlatı arasında fark olsa da, ölümden kaçma motifinin ikisinde de ortak olduğunu, bu motifin Korkut’tan Dumrul’a veya Dumrul’dan Korkut’a aktarılmış olabileceğini söylemiş, daha açık bir ifadeyle bu motifin aslında Korkut Ata’ya ait olduğu sonucuna varmıştır. Ahmet Bican Ercilasun’a göre, ölümden kaçan asıl kişi Korkut Ata olup, onun kam veya veli kişiliği, bu alkıştaki niteliklemlerle ve Azrail’den kaçma motifiyile Deli Dumrul’a aktarılmıştır. Başka bir ifadeyle, aslında Korkut Ata’ya ait olan *ölümden kaçma* motifi, Dede Korkut Kitabı’nda Deli Dumrul (Toğrul) adlı bir başka kahramana aktarılmıştır. Bu hikâye ve kahramanları, Türklerin eski dinlerine mensup olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Türklerin eski dini önderleri, kamları, İslami dönemlerde velileştirilmiş kişiler haline gelmiştir. Burada Deli Dumrul, başka bir anlatıdaki adıyla Toğrul Sultan, Türklerin eski dinine mensup oldukları dönemdeki kamlarıdır. “*Salkum salkum don giyen*” ifadesi de saçaklı elbiseleriyle Kam-Şamanları hatırlatmaktadır. Kazak Türklerindeki Korkut Ata efsanesinin içinde Azrail de bulunan bir varyantı da bulunmaktadır ki, Azrail’le Korkut’u karşılaştıran bu rivayet, Deli Dumrul ile Korkut Ata efsanesini birleştirmeyi daha da haklı kılmaktadır (Ercilasun, 1998: 13-16).

Halık Koroğlu, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu’nun birçok motifinin Oğuz destanına özgü olmasına rağmen yine de tipi ve konusu bakımından Dede Korkut Kitabı’nın genel kompozisyonuna uymadığını, diğer Oğuznameler arasında da farklı görüldüğünü, boyda Oğuzlarla ilgili etnik, tarihi öğelerin ya da kahramanların yer almadığını dile getirmiştir (Koroğlu, 1999: 126’dan aktaran Aliyev, 2018: 106).

Kamal Abdulla’ya göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, kökleri derinlere uzanan boylardan biridir. Deli Dumrul, can yerine can ararken, ne babası ne de anası Deli Dumrul’a canlarını feda etmemiş, Deli Dumrul, karısından can istememesine rağmen, karısı onun yerine canını feda etmeye razı olmuştur. Deli Dumrul, önce kahraman gibi Azrail’le mücadeleye girmiş, Azrail hileyle Deli Dumrul’u yenince, sonra ona yalvarmaya başlamıştı. Deli Dumrul, tanımadığı bir yiğidin canını alması üzerine, “*Bir daha ölüm olmasın, canlar alınmasın*” diyerek Azrail’le mücadeleye girişmişti. Deli Dumrul, Azrail’e yenilse de, kendi yenilgisiyle bile sosyal menfaatin mücadelecisi olmuş, manevi anlamda onu yenmişti. Çünkü, böyle bir mücadeleyi, şahsi menfaatten üstün tutanların, hem tarihte, hem mitolojide yaşama hakkı vardır (Abdulla, 2015: 91-92, 102, 274).

Fuzuli Bayat’a göre, ölümden kaçma ve ölümlle mücadele motifi Dede Korkut Kitabı’nda Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu’nda kalmış olup, Korkut’un ölümden kaçması hakkındaki efsanenin bir başka şeklidir. Deli Dumrul’la ilgili efsanede *can yerine can vermek* motifi ön plana çıkmıştır. Bazı araştırmacılar, Deli Dumrul Boyu’ndaki süjetin Trabzon’da geniş yayılmış Yunan efsanesi Digenis Akritast ile aynileştirip, ozanların Yunan olayını Oğuzname şeklinde nazıma çektiirdiklerini bildirseler ve delil olarak da Yunanlarda Duka kavminin olması ve Dumrul’un da Duha Koca oğlu Deli Dumrul olarak adlandırılmasını ileri sürseler de, esas mesele adlardaki ve olaylardaki benzerlik değildir; önemli olan, ölüm meleği Azrail ile mücadele eden kahraman hakkındaki efsanenin diğer Türk halkları arasında da geniş yayılmasıdır ki, bu delil, bu motifin Türklerde bağımsız bir şekilde ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, şamanların ölümlle veya öteki alemin hakimi ile

savaşması, bu savaşta şamanın ölen adamın canının yerine hayvan canı kurban vererek ölüyü diriltmesi vs. Dumrul ile ilgili efsanelerin mitolojik kökenini oluşturmaktadır (Bayat, 2003: 26).

Fuzuli Bayat'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, her bakımdan Dede Korkut kahramanlarından ve her bakımdan Dede Korkut Oğuznameleri'nden ayrılmaktadır. Deli Dumrul, Oğuz alperenleri içinde sanki yalnızdır, ayrı bir toplumun veya ayrı bir zamanın kahramanı gibidir. Deli Dumrul, Oğuzların meydan savaşlarına da katılmaz. Hem ışıklı hem de yeraltı dünyası ruhları ile sıradan insanların iletişim kurması, onlarla görüşmesi, konuşması mümkün olmadığından, bu görevi esrime tekniğinden yararlanan ve toplumun deli olarak gördüğü kişiler gerçekleştirmektedir. Bu bakımdan, Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul'un ölüm meleği Azrail'le münasebeti, onun delilik perdesi arkasındaki batını görme yetisidir. Azrail'in yalnız Deli Dumrul'un gözüne görünmesi, kapıcının, çavuşun, Dumrul'la beraber eğlenenlerin, yani başka kimsenin Azrail'i görememesi, bir başka şaman deliliğinin; ruhları görme, onların meskenine gitme, onlarla konuşma ve pazarlık yapma ile aynı paradigmatik düzeydedir. Ölüp dirilmenin, aynı şekilde şamanın iki kez doğmasının geniş anlamda bir delilik süreci olduğu açıktır. Deli Dumrul da heybetli Azrail'i görmeye yeni bir delilik dönemini başlatmıştır ve bu dönem şamanın ölüp dirilmesinin epik varyantıdır. *Can yerine can* motifi, ölüp-dirilmenin epik varyantı olup şamanın öteki alemden ölen gencin ruhunu geri getirmesi ile örtüşmektedir. Dumrul'un Azrail'e karşı çıkması, gizli bir bilginin dışavurumu olup, bu delilik altında saklanan trikisterliktir, hem hayal hem de tehdit oluşturmaktadır. Deli Dumrul'un Azrail'e meydan okuması ve onu mahvetme düşüncesi deliliğin gizli tarafı olup, bireyin hayal gücünün gerçekleşmeyecek tehdide dönüşümüdür. Destan kahramanının talihe, kadere, ölüme tabi olmak istememesi ve olağanüstü mitolojik güçlerle mücadelesi, hatta arkaik destanlarda, savaş meydanında onlara karşı zafer kazanması, epik bir hadisedir ve kökeni açısından Türk mitolojisinde yaygın olan ve efsane, masal, destan varyantlarında görülen baba-oğul mücadelesinin bir şeklidir. Belki de bu yüzden, Oğuzname epik geleneğinde Deli Dumrul babasının canını istemiştir (Bayat, 2016: 264-272).

M. Bilgin Saydam, *Deli Dumrul'un Bilinci Türk-İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi* adlı eserinde mitoloji konusu üzerinde durmuş, İslamiyet öncesi Türk inancı ve dünya görüşünü irdelemiş, Deli Dumrul'u "*anacıl eylemlilik ile ata erki arasında sıkışmışlığın kahramanı*" olarak nitelendirmiş, "*anacıl yönelimden babacıl yönelime bir bilinç sıçrayışı denemesi*" olarak incelemiştir (Karadağ, 2004: 108). M. Bilgin Saydam'a göre, Deli Dumrul Boyu'nun ana temasını, o zamana kadar bilinmeyen mutlak gücün sahibi Allah'ın getirdiği değerler ve kurallar manzumesiyle ilk karşılaşma oluşturmaktadır (Saydam, 1997: 113'ten aktaran Güvenç, 2015: 141). M. Bilgin Saydam'a göre, Animist-Şamanist eski Türk topluluklarının, tek tanrılı bir din olan İslam'ın inanç dizgesi ve zorlayıcı gücüyle karşılaşırken yaşadığı geçiş sürecinin izlerini, Dede Dumrul'un şahsında irdelemek mümkündür (Saydam, 1997: 9'dan aktaran Sina, 2004: 228). M. Bilgin Saydam'a göre, Şamanist Oğuzlar daha önce Tanrı'yı ve ruhları bilseler de, İslam'daki *Allah* ve *melek* hakkında bir fikirleri yoktu. Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul'un, her şeye kadir Allah ve Azrail karşısındaki şaşkınlığı da bu durumu yansıtmaktadır. Anlatıcı, bu hikâyede Oğuzlara Allah ve melek kavramlarını öykülendirerek anlatmıştır (İnayet, 2015: 11).

İsa Özkan'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun, Azerbaycan'da rivayetine rastlanılmamasına rağmen, Hazar ötesinde sözlü geleneğe Türkmen rivayetinin yaşıyor olması, Deli Dumrul'un, destanın hemen başında şöhretinin Rum'a, Şam'a gitmesini istemesi, diğer Dede Korkut boyları gibi, bu boyun da Türkistan'da ortaya çıktığını ve Anadolu ve Azerbaycan'a gelen Oğuzların sözlü ve yazılı geleneğinde buraya taşınmış olduğunu göstermektedir. Deli Dumrul Destanı'nın tamamıyla Türk halkının muhayyilesinden doğmuş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Özkan, 1997: 273).

Ülkü Eliuz'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul, fiziki güç bakımından yüksek, kılıcı keskin, cesur, ama biraz *deli* canlı, saf yanıyla telkine ve kandırılmaya müsahit kişilerin temsilcisi olup, ruhsal durumu ve davranışları değişime elverişli, kolay öfkelenir, çocuksu çizgilerle betimlenen bir baş kahramandır. Deli Dumrul Boyu, olağanüstü evrenin simgesi Allah ile olağan evrenin temsilcisi Deli Dumrul arasındaki

gerilimin hikâyesi olup, Deli Dumrul, erişkinliğe geçiş sancıları, kimlik bunalımı, ergenlik dönemine ait büyükmecı kendilik tasarımlarını yaşayan bir prototip; yaptığının sorumluluğunu bilen, acılarını yaşayan, olgun, trajik bir kahramandır. O, ölüme ve yaşama baş kaldırmış, fakat acı ve sert bir deneyim yaşamış ve geri adım atmış, yaşamın en ağır yenilgisini tatmış, sonrasında ise yaşayan ve yaşamın değerinin farkına varan bir kişi haline gelmiştir (Eliuz, 2001: 71).

İsa Kocakaplan'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul'un adında görölen *delilik*, "*güç, kuvvet, gözünü budaktan esirgememek, korkusuzluk*" anlamındadır. Deli Dumrul, delice akan bir sel gibidir, gücünü kontrol etmeyi bilmez, tek amacı ününün her yerde duyulmasıdır. Ancak böyle bir güç makbul değildir, insanı kibre götürür, Dede Korkut "*Tekebbürlük eyleyeni Hak Taala sevmez*" (*Kibirlik eyleyeni Allah sevmez*) demektedir. Bu nedenle bu maddi gücün denetim altına alınması, ona çeki düzen verilmesi gereklidir. Maddi bakımından zirveye ulaşmış bir güç ise ancak manevi kuvvetler tarafından denetim altına alınabilir. Bu noktada hikâyede *al kanatlı Azrail* devreye girer, Deli Dumrul'un göğsünün üzerine basıp konduğu zaman Deli'nin başı bunalıp, göğsü daralınca, Azrail'in kendinden güçlü olduğunu anlar ve canını bağışlaması için yalvarmaya başlar. Azrail, Deli Dumrul'a gerçek nedeni gösterir, o, bir emir kuludur, can alıp veren Allah'tır. Böylece maddi güç, manevi gücün hakimiyetine girerek denetim altına alınır. Hikâyede hiç kimsenin gücünü denetimsiz kullanamayacağı, Hak'ın gücünün değil, haklının yanında olacağı anlayışı hakimdir (Kocakaplan, 2004: 20-23).

İsa Kocakaplan'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, babasından ve annesinden kendi canı yerine can vermelerini isteyen Deli Dumrul'un onlardan ret cevabı alması, can'ın taşıyan için ne kadar değerli olduğunu göstermektedir; kimse kimsenin canı ile oynamamalıdır, kişi kendi maddi gücü sebebiyle kibirli olmamalıdır. Yüzlerce yıl boyunca, "*Mağrurlanma (Kibirlenme) Padişahım, senden büyük Allah var*" sözü bunun için söylenmiştir. Hikâyede, karısının Deli Dumrul için canını vermeye razı olması, aile bağlarının, sevginin ve aşkın gücünü göstermektedir. Azrail, tam hatununun canını alacakken, Deli Dumrul'un yakarışı, tövbe özelliği taşımakla birlikte, onun karısına duyduğu sevginin de bir eseridir. Böylece Deli Dumrul, sevginin ve manevi halin gücünü görür ve kibri bırakır, kendine çeki düzen verir. Adam Ejderhası Deli Dumrul, Bilge Dumrul'a dönüşür. Hikâyenin sonunda Deli Dumrul, halka hizmet için imaretler yapmak, açları doyurmak, çıplakları giydirmek gibi Oğuzun temel değerleri ile buluşur ki, bu değerlerle buluşmak, gücü delice değil, insanların yararına kullanmak demektir. Bir de aile bütünlüğü ve eşler arasındaki büyük sevgi söz konusu olunca, Allah, Deli Dumrul ile eşine 140 yıl daha ömür verir. Dede Korkut'ta, Deli Dumrul ve Deli Karçar gibi alplik aşamasında kalan yiğitler, manevi güçle birebir tanışarak alp-eren tipine doğru yönelmişlerdir (Kocakaplan, 2004: 20-23).

İsa Kocakaplan'ın bu tespitleri oldukça değerlidir. Bu bakımdan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, insana kibirli olmamayı, erdemli olmayı öğütleyen, içerisinde sadece Türkler için değil, tüm insanlık için, adalet için, dünya barışı için önemli değerler ve mesajlar barındıran bir anlatıdır. Bu nedenle Deli Dumrul Boyu, Türk edebiyatı için olduğu gibi, Dünya edebiyatı için de önemlidir. Özellikle maddiyatın, çıkarıcılığın, haksızlığın, kibrin ve nefretin ön plana geçtiği; maneviyatın, dürüstlüğün, adaletin, erdemin ve sevginin geri plana itildiği çağlarda, insanlığın Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ve onun içerdiği engin ve derin mesajlara ihtiyacı vardır. Böylece dünya ve insan hayatı, hem mevcut hem de gelecek kuşaklar için çok daha güzel ve yaşanılır olacaktır.

Ayşen Sina, *Alkestis ve Deli Dumrul* adlı çalışmasında Deli Dumrul'u özel olarak incelemiştir. Ayşen Sina'ya göre, Şamanist ve anaerkil Türk toplumunun, mutlak bir maneviyatçı ve ataerkil bir kültür geleneğine dayanan İslam dini ile karşılaşarak, çok tanrılı bir mitolojiden tek tanrılı İslam dinine geçişi, özellikle erken dönemlerde zorlama sentezlerin oluşum ortamı olmuş, kültür çatışmasının sıkıntısı kahramanların davranış motiflerinde ve destanın konusunda çok katmanlı yorumlara yol açmıştır. Deli Dumrul Boyu'nda Azrail'in, Türk'ün yeraltı tanrısı Erlik Han'a benzemesi de bu şekilde açıklanabilir (Sina, 2004: 228). Ayşen Sina'nın bu tespitleri dikkat çekici ve önemlidir.

Tarihi süreç içerisinde toplumda yaşanan değişimler destanları da etkilemiş, destanların alt tabakası ile üst tabakası arasında bazı çelişkiler ortaya çıkmış, bu değişimler tiplere de yansımıştır (Eyüboğlu, 2021b: 90). Eski Türklerin ve en eski atalarının; yaşadıkları coğrafyanın ve yaşamın bir ürünü olarak ortaya çıkan; tarihin derinliklerine ve eski çağlara uzanan; Natürizm, Animizm ve Totemizm ile harmanlanmış; atalar, gök, yer, dağ, ağaç, su, ateş vb. kültlerinin önemli bir yer tuttuğu; büyü, kehanet, fal vb. unsurların yer aldığı; tanrılar panteonunun bulunduğu; binlerce yıllık bir geçmişe sahip; Kamlık/Şamanizm inanışlarından, kültür ve medeniyetinden; aralarında ortaklıklar olmakla birlikte çok sayıda farklılığın olduğu; farklı bir coğrafya ve yaşamın ürünü olan; İslam inanışlarına, kültür ve medeniyetine geçişleri ve bu süreçte yaşanan bazı değişimler ve dönüşümler, bunların insan yaşamına, inanışlarına, anlatılara ve tiplere etkileri, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'na yansımış ve bu anlatının üst tabakasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Eski Türklerin yüzyıllar boyu süren ve hatta günümüzde bile devam eden, kimi zaman sancılı kimi zaman daha kolay gerçekleşen, tarihte ve günümüzdeki Türk toplumlarında farklı oranlarda ve etkilerde gerçekleşen, iki farklı kültür ve medeniyet arasındaki bu dönüşüm süreci, sadece bu anlatı değil, az veya çok, bütün Dede Korkut Boyları'nın üst tabakasının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Nesrin Feyzioğlu, *Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım* adlı çalışmasında Deli Dumrul'a da yer vermiştir. Nesrin Feyzioğlu'na göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, hemen hemen Şaman Türk'ün ölüm karşısındaki yeni duruşu üzerine kurulmuş olup, en yüksek duygularından biri yiğitlik olan şamana, Tanrı ve Tanrı'nın sonsuz gücünü ve bu güç aracılığı ile insanoğlunun sonluluğunu göstermek için, adının önüne *deli* sıfatının yerleştirildiği Dumrul aracılığıyla bir simge verilmiştir. Dumrul'un deli sıfatı ile davranışları arasında organik bir bağ olup, bu da hikâyenin mesajını hazırlamıştır. Hikâyede Dumrul, fanilikle ölümsüzlük arasındaki çatışmanın tam ortasındadır, bu bakımdan iç içe geçmiş simgelerin taşıyıcısıdır; faniliğin, boyun eğme ve bağışlanmanın, Tanrı ile insan arasındaki sınıırın, teslimiyetin. Dik başlılık ve direnmeden, can istemeye gidişini hazırlayan dönüşümde, düş, mutlak gerçekle karşılaşarak yerini gerçeğe bırakmış, simgesel düşün direnişi ile gerçeğin uzlaşması teslimiyetle sonuçlanmıştır (Feyzioğlu, 2004: 53).

Bu bakımdan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, eski Türklerin ölüm hakkındaki mevcut inanışları ile Müslümanlaşan Türklerin ölüm hakkındaki yeni inanışlarının bir çatışmaya girdiği, sonrasında bu iki inanışın uyumlu bir şekilde harmanlandığı görülmektedir. Deli Dumrul, bir taraftan ölümü kabul etmiştir, ancak bir taraftan da yüz kırk yıl gibi sıradan bir insan için oldukça uzun bir ömür ile ödüllendirilerek, bir anlamda ölümsüzlüğü de bulmuştur. Böylece anlatıda ölüme ve ölümsüzlüğe yönelik iki inanış harmanlanmıştır. Böylece Deli Dumrul, eski Türkler ile Müslümanlaşan Türklerin inanışlarını, yani iki inanışı da bünyesinde barındıran bir kahraman haline gelmiştir.

Vügar Sultanzade, *Domrul Adının Kökeni Ve Deli Domrul Boyunda Bazı Motiflerin Kaynağı Üzerine* adlı bildirisinde Deli Dumrul'u özel olarak incelemiştir. Vügar Sultanzade'ye göre, Bayındır Han ve Salur Kazan'dan bahsedilmeyen Deli Dumrul Boyu, Kan Turalı boyu hariç, Dede Korkut Kitabı'ndaki diğer boylardan ayrılmakta ve daha eski mitolojik köklere sahip olduğu görülmektedir (Sultanzade, 2010: 480).

Öznur Özdarıcı, *Anlatı Tekniği Açısından "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı"nı Bir Çözümleme Denemesi* adlı çalışmasında Deli Dumrul'a da yer vermiştir. Öznur Özdarıcı'ya göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Deli Dumrul, Azrail ile karşılaşana kadar yeryüzünde kendi bileğini bükecek, onu zor durumda bırakacak bir şeyin varlığına inanmayan, kendine ve gücüne güvenen gözü pek bir yapıya sahiptir. Deli Dumrul, başlangıçta Allah ve Azrail hakkında herhangi bir bilgisi olmayan bir insandır. Azrail'in henüz canını aldığı bir grupta karşılaşan Deli Dumrul, al kanatlı Azrail'e meydan okumuş, dolayısıyla Allah'a baş kaldırmıştır. Deli Dumrul, kaba bir insan tipinden, İslami olanın ikame edilmesiyle birlikte adalet, hak vs. duygular içinde daha yumuşak bir mizaca doğru evrilen bir insan profilini oluşturmaktadır (Özdarıcı, 2011: 376-380).

Öznur Özdarıcı'ya göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi, İslam öncesi ve İslami dönem olmak üzere iki farklı dönem, iki ayrı dünya algısı bir arada bulunmaktadır. Hikâyenin başında yer alan köprüye anlamının dışında farklı bir dikkatle bakmak gerekir ki, burada adalet kavramı önemlidir. Deli Dumrul, adaleti yerine getirmek adına köprü yapmıştır. Hikâyede köprü, üzerinde yaşadığımız dünyayı temsil etmekte olup, iki noktayı birbirine bağlamakta, köprüden geçmek için gelenler dünyada doğup ömür sürecek olanlar, köprüden geçip gidenler ise dünya üzerindeki ömrünü tamamlayıp diğer tarafa geç edenlerdir (Özdarıcı, 2011: 379).

Ahmet Özgür Güvenç, *Deli Dumrul'un Yeniden Yazım Sürecindeki Değersel Dönüşümü* adlı bildirisinde Deli Dumrul'a da yer vermiştir. Ahmet Özgür Güvenç'e göre, Deli Dumrul Boyu'nda, Dumrul, Allah'ın varlığından haberdardır, o yalnızca Azrail'in kim olduğunu bilmemektedir ki, bu da Türklerin İslamiyet'e geçiş sürecini akla getirmektedir. Deli Dumrul, ironik bir tip olup, onun kuru bir çay üzerine köprü yapması ve geçenden otuz üç geçmeyenden döve döve kırk akçe alması, erliğini, yiğitliğini, bahadırlığını, kahramanlığını duyurmak istemesinden kaynaklanırken, günün birinde Azrail'le karşı karşıya gelmesi de bu tutumun ilahi güç tarafından cezalandırılması olarak algılanabilir. İronik tarafı ise Müslüman olmasına rağmen ölüm meleği Azrail'i tanımıyor olmasıdır. Bununla birlikte, Dumrul, ününü yaymak için tasvip edilmeyen bir yol seçmiş olsa da, ölen bir gencin canını kurtarmak isteyecek, karısından canına karşılık can talep etmeyecek kadar merhametli, ölümünün ardından evlatlarının babasız ve karısının ersiz kalmasına razı gelemeyecek kadar özverili bir alptır (Güvenç, 2015: 141).

Salahaddin Bekki'ye göre, *Maaday-Kara Destanı'nın* başkahramanı Kögüdey-Mergen, üçüncü seferinde, yeryüzündeki insanlara acı ve ölüm gönderen Erlik-Bey'i ortadan kaldırmak için, atını ters eyerleyerek yeraltı dünyasına inmiş, Erlik-Bey'i öldürüp, kötü insanları orada bırakıp, iyi insanlarla yeryüzüne dönmüştür. Kögüdey-Mergen'in yeraltı dünyasına götürülmüş insanların ruhlarını kurtarmak için çıktığı yolculuk ile Deli Dumrul'un, ölen yahşi yiğidin canını kurtarmak için Azrail'le giriştiği mücadele aynı amaca yönelik olup, Deli Dumrul'un bu davranışı, Erlik tarafından yeraltına kaçırılan insanları kurtarmak için şamanlar tarafından verilen mücadeleye çok yakındır. Şamanlar, birtakım hediyeler ve kurbanlar sunarak Erlik'i memnun edip bazı ruhları onun elinden kurtarabilmektedir (Bekki, 2016: 279).

Bu bakımdan Deli Dumrul'un Şamanik özellikleri daha belirgin olmaktadır. Hatta burada kuru bir derenin üzerine yapılmış köprü motifinin seçilmesi de aslında tesadüf değildir. Bilindiği gibi Şamanistik inanışlarda akarsuların başı, ortası ve sonu ile ağaçların kökü, gövdesi ve dalları; yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü olmak üzere dünyanın üç farklı katmanını temsil etmektedir. Deli Dumrul'un kurumuş bir akarsuyun üzerine köprü kurmasının derin mitolojik katmanları da bununla ilgili olmalıdır. Deli Dumrul'un üzerine köprü kurduğu bu kuru çayın da derin mitolojik anlamları olmalıdır. Hatta bu köprünün Topkapı Sarayı'ndaki *Oğuzname*'de *altın köprü* olarak geçmesinin de farklı sembolik anlamları olmalıdır. Büyük olasılıkla tarihi süreç içerisinde, din değişimine de bağlı olarak, bu derin mitolojik anlamlar unutulmuş, sonrasında sadece adları kalarak anlatıya yansımıştır. Dede Korkut Kitabı'nın yazıya geçirildiği dönemde, yani 15.-16. yüzyıldaki ozanların, binlerce yıl öncesinden gelen önemli bazı Şamanistik sembolik unsurları ve anlamları bildikleri şüphelidir. Çünkü eğer o dönemde bu unsurların anlamları anlatıcılar tarafından iyice biliniyor olsa idi, ozanlar anlatıda bu unsurlara daha fazla yer verirken, onları daha çok önemseyerek, daha ayrıntılı işlerlerdi.

Erhan Solmaz, *Geleneğin Güncellenmesi Bağlamında "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul" Hikâyesiyle "Deli Dumrul Kurtlar Kuşlar Âleminde" ve "Hop Dedik: Deli Dumrul" Adlı Sinema Filmlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme* adlı bildirisinde Deli Dumrul'a da yer vermiştir. Erhan Solmaz'a göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda; Deli Dumrul'un ailesi olarak; yaşlı babası, yaşlı anası, orta yaşlarda bir karısı ve iki evladı olduğu görülmektedir; olayların geçtiği yerler; köprübaşı, oba, Deli Dumrul'un evi, avlanmaya gittiği yer gibi mekanlardır; anlatılan zaman, çok net olmamakla birlikte, Azrail'e başkaldırmanın görülmesi, din

algısındaki ikilemden yola çıkarak, Türklerin İslamiyet’i kabul ettikleri ilk yıllar olmalıdır (Solmaz, 2016: 1238-1239).

Aynur Gezenfergızı’na göre, Deli Dumrul’un Azrail’in can aldığı bilmemesi ve ölümün başka türlü gerçekleştiğini düşünmesi dikkat çekicidir. Dumrul, canını Azrail’in değil, Allah’ın almasını istemiştir ki, Dumrul’un Azrail’e karşı bir nefretinin olduğu anlaşılmakta, Dumrul’un ölümden korkmadığı, canını Azrail’in almasından korktuğu görülmektedir (Gezenfergızı, 2016: 652-653).

Tillagüzel Hocahanova’ya göre, Deli Dumrul Boyu’nda, Deli Dumrul’un anasının, oğluna söylediği, “*Akça burçlu hisarlarda tutulaydın oğul / Altın akçe gücüne dayanarak seni kurtaraydım oğul / Yaman yere varmışsın, varamam.*” sözlerinde, Tanrı ve Azrail’in gücünü kabul edışı, bu güce karşı gelinemeyeceği, manevi gücün maddi güce karşı kesin bir galibiyetinin söz konusu olduğu görülmektedir. Sonunda hiçbir gücü tanımayan Deli Dumrul bile, en yakın bildiği baba ve annesinden bu gerçeği öğrenmiştir (Hocahanova, 2016: 754-755).

Kamran Aliyev’e göre, Dede Korkut’ta, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, diğer boylara nazaran oldukça yalnız olup, bu boyu, Dede Korkut Kitabı’ndaki diğer boylardan farklı kılan çok sayıda unsur söz konusudur: Bayındır Han, Salur Kazan veya devlet, güç görünmez. Deli Dumrul kendisinden güçlü kimseyi, hatta devleti bile tanımaz; Deli Dumrul’un yanında ve mücadelesinde hiçbir yiğit yer almaz ya da ona iştirak etmez; Deli Dumrul’un baba ve annesi kendi canlarını evlatları için feda etmeyi reddederler; Deli Dumrul’un karşılaştığı Azrail, Oğuzların kahramanlık geleneği ve tecrübesinde görülmeyen bir figür olup, Oğuzların tüm düşmanlarından güçlü ve kuvvetlidir; olayların zamanı son derece kısadır ve olaylar sadece bir iki günde gerçekleşir; tarihi mekan neredeyse yoktur, Dede Korkut’un tarihi coğrafyasından neredeyse eser bile yoktur; üslup bakımından da oldukça farklı bir niteliğe sahiptir (Aliyev, 2018: 106-110). Elbette ki bunun nedeni Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu’nun kökeni binlerce yıl öncesinden gelen, mitolojik yönleri baskın bir anlatı, bir efsane olması; dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarım sırasında çok sayıda işleme maruz kalması; inanışlarla ilgili bir anlatı olması; anlatıdaki dönüşüm; anlatıdaki tariheleşmenin az olması vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Kamran Aliyev’e göre, Dede Korkut’ta, Deli Dumrul karakteri, Deli gibi davranan ve çevresindeki kişilere delilik gözü ile bakan tek karakter olmayıp, deli olarak nitelendirilen başka karakterler de vardır ki, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, *Deli* adını kendi başlığında taşıyan tek boy iken, bu bakımdan *Deli* unvanı, bu boyu, destanın yapısından hem izole eden hem de onu destana sıkıca bağlayan dayanak noktasıdır. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu’nu, Dede Korkut Kitabı’ndaki diğer boylarla ortak kılan çok sayıda unsur söz konusudur: Dede Korkut Boyları’nın birçoğunda görülen, Oğuzlar’ın sakin, huzurlu dönemlerinin özellikleri, bu boyda da yansımaları bulmuştur; boylarda bazı kahramanlar attan düştüğü zaman düşman tarafından tutsak alınırken, Deli Dumrul da attan yere düştüğünde, Azrail onun göğsüne konmuştur; kahramanlara Dede Korkut ad, Allah yaş verirken, Deli Dumrul’a da Allah yaş vermiştir; boylarda *Deli* adını taşıyan çok sayıda kişi varken, Deli Dumrul’un adında da *Deli* ismi bulunmaktadır; boyda ve boyun girişinde Deli Dumrul hakkında verilen bilgi, destanın bütünü veya onun hem önceki hem de sonraki boyları arasında kavramsal ve bağlamsal ilişki bulunmaktadır; boylarda Oğuzlar’a özgü yaşam manzaraları görülürken, bu boyda da benzer ifadeler vardır; boylarda olduğu gibi, bu boyda da Türk halklarının yaşam tarzına uygun olarak, dinçlik döneminin özellikleri ifade edilmiştir; boylarda Oğuz yaşamının, özellikle doğaya dönük, sembolizmi görülürken, Dede Korkut birçok boyun sonunda akan görklü sudan bahsederken, bu boyda suları coşkun akarsu imgesinin özel bir hali niteliğindeki kuru çaydan bahsedilir (Aliyev, 2018: 111-124).

Kamran Aliyev’e göre, Deli Dumrul Boyu, Dede Korkut Destanı’nın yapı, süjet, sıralanış ve poetika öğelerinden ayrılmaz ve tecrit edilemez. Hatta Deli Dumrul Boyu olmasaydı, destan kendi olgunluğunu, derin anlamını, azametini ve anıtsallığını hayli kaybetmiş olurdu. Çünkü, diğer boylarda dağınık ve epizodik karakterde olan Oğuz yurdunun huzurlu, sakin dönemi, sadece Deli Dumrul Boyu’nda kendi ifadesini bulmuş olup, Dede Korkut Destanı için gerekli olan Deli Dumrul Boyu ile eski Türklerin yaşamının olgun ve kesintisiz manzarasını

yansıtmak görevi yerine getirilmiş ve aynı zamanda, destanın edebi-bedii mantığı tamamlanmıştır (Aliyev, 2018: 124).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun diğer Dede Korkut boyları ile ortak noktalarına dikkat çekmiştik: Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 115-123) her ne kadar diğer Dede Korkut boylarından oldukça farklı bir boy gibi görünse de, bu boydaki karşılıklı konuşmalar; Deli Dumrul'un anası, babası ve hanımı ile karşılıklı konuşmaları sırasında kullanılan ifadelerin birçoğu diğer Dede Korkut boylarında da sıklıkla görülmektedir ki, bu durum, bu boyun, Dede Korkut Hikâyeleri ile bir bütünlük teşkil ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yani, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, açık bir şekilde Dede Korkut dilinin ve geleneğinin bir ürünü olup Oğuz yaşamını yansıtmaktadır (Eyüboğlu, 2019: 313).

Deli Dumrul Hikâyesi, taşıdığı değerler ve mesajlar bakımından evrensel nitelikte olup, bu değerler ve mesajlar, her dönemde olduğu gibi, günümüz insanı için de büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Deli Dumrul'un kibirli bir kişilikten erdemli ve anlayışlı bir kişiliğe geçişi, insan yaşamına verilen önem ve eşler arasındaki sevgi oldukça anlamlıdır. Deli Dumrul Hikâyesi'nin ve benzerlerinin binlerce yıldan beri dünyanın çeşitli bölgelerinde anlatılıyor olması, aslında bununla da ilgili olmalıdır (Eyüboğlu, 2019: 317).

Dede Korkut'ta yiğit, akıncı, savaşçı kahramanlar olan Deli Dunder, Deli Evren'in yanısıra, bir de fiziksel olarak oldukça güçlü ve *deli* olarak nitelendirilen, toplumda aykırı davranışları bulunan Deli Karçar, Deli Dumrul gibi kahramanlar da vardır. Bu kahramanlar, bir taraftan oldukça güçlü, yiğit, mert, cesur kahramanlar olduğu gibi, bir taraftan da alışılmışın dışında aykırı davranışları olan, manevi güçlerle mücadeleye girmiş kahramanlar olarak da görülmektedir. Onların manevi güçlerle olan mücadeleleri yenilgiyle sonuçlanmış, böylece maddi güçleri, manevi güçler tarafından denetim altına alınarak dizginlenmiştir. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Dede Korkut gibi manevi bir güce başkaldıran, hatta onu öldürmeye çalışan Deli Karçar, Dede Korkut'un manevi gücü tarafından denetim altına alınırken; Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, Tanrı'ya ve destanda onun temsilcisi olarak beliren Azrail'e alaycı biçimde kafa tutan Deli Dumrul ise, Azrail tarafından denetim altına alınmıştır; Deli Karçar, sonunda Dede Korkut ile barışarak, kız kardeşi Banı Çiçek'i Bamsı Beyrek'e vermeye razı olurken; Deli Dumrul ise, Tanrı ile barışmış, uzun bir ömürle ödüllendirilmiştir. Bu kahramanların denetimsiz güçlerinin denetim altına alınmasıyla destan mutlu sonla bitmektedir. Böylece yoldan çıkan ve insanlara karşı tehdit oluşturmaya başlayan kontrolsüz fiziki güçler, destanda manevi güçler tarafından kontrol altına alınarak yola getirilmiş, bozulmuş olan maddi güç-manevi güç dengesi tekrar kurulmuştur.

Vasiliy Vladimiroviç Barthold (Barthold, 2004: 17), Jean Paul Roux (Roux, 2011: 116-117), Abdülkadir İnan (İnan, 1976: 8) gibi çok sayıda önde gelen araştırmacı, eski Türklerin din ve inanışlarını *Şamanizm* (*Şamanlık/Kamlık*) olarak nitelendirmişlerdir.

Dede Korkut'taki en eski anlatılardan biri olan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, binlerce yıllık kadim eski Türk inanışlarının efsaneleşmiş bir yansımasıdır. Eski Türk inanışında, manevi önderler, din adamları, Kamlar/Şamanlar, çeşitli ayinler, törenler, dualar ve hareketlerle kötü ruhları kovmaya çalışırlardı. Dede Korkut'taki Deli Dumrul'un Azrail ile olan mücadelesi de aslında bu Kamların/Şamanların kötü ruhlarla olan mücadelesinin bir yansımasıdır. Eski Türk inanışına göre her yerde ruhlar vardı. Eski Türkler kötü ruhlarla mücadele konusuna önem vermişlerdir. Hatta bir yabancı ziyaretçi geldiği zaman önce kötü ruhlardan arındırdıkları ve bunu da belli ritüel ve uygulamalarla gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Tarihi kaynaklarda bunların çeşitli örnekleri vardır:

568 yılında, Göktürkler döneminde, Bizans'ta imparator II. Justinus'un Kilikia'lı Zemarkhos'un başkanlığında bir elçilik heyeti Batı Göktürkleri'ni ziyaret etmek amacıyla yola çıkmış, bu heyet Batı Göktürkleri hükümdarı İstemi Yabgu'yu ziyaret etmişti. Burada eski Türklerin kötü ruhları kovmak için yaptıkları bazı ritüel ve uygulamalar görülmektedir:

“Bunlar pagan papazlar, yani “mecuslar”dı. Beraberlerinde getirdikleri eşyayı yıktıktan sonra hemen garip okuyup üflemlerine başlamışlardı. Çalıdan ateş yakmışlar ve Kök Türk diliyle Bizans’lılarca anlaşılabilir birtakım saçma şeyler homurdanarak, zillerle, trampetlerle dehşetli bir ahenk tertibetmişlerdi. Sonra gürültü gittikçe artmış ve nihayet kötü ruhları oradan kovalamak için, yanmakta olan dalları firdolayı gezdirirken çılınca tepinip haykırışmağa başlamışlardı. Kök Türklerle Sogdların, hepsinin de şeytanları kovalanmıştı, lâkin bu garip törenden Bizans’lılar da yakalarını kurtaramadılar. Ayrı bir saygı alâmeti olarak Zemarkhos’u Kök Türkler kendileri ateşten geçirdiler” (Ligeti, 1986: 64).

Eski Türklerde, Gök-Türklerde, kötü ruhlarla mücadelenin bir yansıması olarak görülen kötü ruhlardan arındırmak amacıyla ateşin ortasından geçirmek ritüelinin kalıntıları, yaklaşık bin beş yüz yıl sonra, bugün Anadolu’da görülmeye devam etmektedir. Örneğin; Balıkesir ve Bergama yörelerinde, salgın hastalıklardan korunmak için, evcil hayvanlar sahiplerinin eşliğinde bir ateşin yanından geçirilir, bu ateş, iki çıplak erkek tarafından iki odun parçasının birbirine sürtülmesiyle yakılmak zorundadır ve aynı ateşle, bu sırada sönen ocak ateşi tekrar tutuşturulur. Benzer bir ritüel, Toroslar bölgesinde, bir atın satın alınması veya bir ahırın yapımında da uygulanır; hayvanlar iki yanında da ateş yakılmış ahır kapısından içeri sürülür (Boratav, 2012: 34). Eski Türklerde, Gök-Türklerde de görülen kötü ruhlardan arındırmak inancının kökleri de binlerce yıl öncesine uzanıyor olsa gerektir.

Dede Korkut’ta, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu’nda görülen *can yerine can* motifinin izleri gerek Türk tarihinde gerekse de günümüz Türk halklarında görülmektedir:

Dede Korkut’ta, Deli Dumrul’un kendi canı için babasından ve anasından can dilemesinde görülen *can yerine can bulma* şeklindeki ölüm eğretilemesi, Türk tarihinde Hümayun için ölen Babür ile Moğol Ögedey için ölen Tuluy örneklerinde de görülmektedir (Sina, 2004: 230). Şamanizmde hastaları iyileştirmek için yapılan en önemli törenlerden biri *göçürme* ve *çevirme* denilen törendir. Bu törende Şamanın yeteneğiyle bir hayvan hastanın etrafında dolaştırılıp hastaya musallat olan ruh bu hayvana aktarılır. 16. yüzyılda bu adet Müslüman Çağataylar arasında yaşıyordu ve Baburname’ye göre, Zahirreddin Babur’un çok sevdiği oğlu Hümayun ağır hasta olunca, Babur Şah Hümayun’un etrafında dolaşmış, Hümayun iyileşmiş, Babur ise üç gün sonra ölmüştü. Günümüzde Kazak Türkleri, hastanın etrafında bir hayvanı dolaştırıp kurban ederler ve bu adete *aynalma* (yani *dolaşma*) derler. Kazak-Kırgızlar sevgilerini belirtmek için de “*aynalayın*” derler, yani “*etrafında dolaşayım, döneyim, kurban olayım*” demektir. Baştan çevirip sadaka vermek adeti İstanbul’da, nazar dokunarak hastalanan birinin başından tuz çevirerek ateşe atma adeti de Anadolu’nun çeşitli yerlerinde görülmüştür. Anadolu Oğuzlarında bu adetin biraz İslamleştirilmiş şekli Dede Korkut’ta görülmektedir. Hikâyede Salur Kazan, oğlu Uruz’u tutsaklıktan kurtardıktan sonra kırk evli kul (köle) ile kırk cariye oğlu başına çevirip azat eylemiştir (İnan, 1952: 29-30).

Deli Dumrul tipinin Türk tarihinde ve anlatılarında birçok örneğinin bulunduğu görülmektedir. Dede Korkut’ta, Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’ndaki Deli Karçar da Deli Dumrul tipine benzemektedir. Köroğlu Destanı’nın çeşitli varyantlarında, Köroğlu’nun yiğitlerinin/keleşlerinin bazılarının adları da bu tipi çağrıştırmaktadır: Azrail, Ecelalmaz, Ecelialan, Eceliyakın, Kabiresiğmaz, Korkubilmez, Korkusuz, Tanrıtanımaz vb.

5. Destanlarda/Sözlü Kültürde Deli Dumrul

Tuncer Gülensoy’a göre, Deli Dumrul’un Anadolu’da on civarında varyantı tespit edilmiştir. Ayrıca, Tebriz-Heris-Mehrem köyünden Azrail Nağılı (Masalı) ve Rumeli’de Tito köprüsü varyantı da vardır (Gülensoy, 2004: 90-91). Pertev Naili Boratav’a göre, günümüzde Anadolu’da, sadece Antalya’da anlatılan bir yorumda Dumrul’un adı korunmuş ancak roller değişmiştir, bu anlatıda Dumrul’un karısı güvercine dönüşmüş ve doğan/şahin biçiminde görülen Azrail’i takip etmektedir (Boratav, 2012: 65). Fuzuli Bayat’a göre, Duha Koca

Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun biraz farklı özeti niteliğinde olan bir Anadolu efsanesinde, Deli Dumrul, Azrail ile savaşmayıp ona ettiği hizmetin karşılığında kaç yıl yaşayacağını öğrenmiştir. Deli Dumrul Boyu ile ilgili efsaneler Orta Asya'da ve Azerbaycan'da da vardır (Bayat, 2003: 27). Ali Berat Alptekin'e göre, Deli Dumrul Hikâyesi, hem Anadolu'da hem de diğer Türkler arasında bilinmekte olup, köprüden geçenden otuz üç, geçmeyenden döve döve kırk akçe alınması olayı, küçük değişikliklerle halk arasında "Başıma Deli Dumrul mu kesildin?" sözleriyle deyimleşmiştir (Alptekin, 2008: 413).

İsa Özkan'a göre, Dede Korkut Kitabı'ndaki Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Türkmen varyantındaki Makav (Deli) Boyu temelde denk olmakla birlikte, aralarında bazı farklılıklar vardır (Özkan, 1997: 271). Metin Özarslan'a göre, Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın maiyetindeki adamlardan, Allah'tan şeytandan korkmaz olarak tarif edilen Karluk, alp tipine örnek teşkil etmektedir ve Dede Korkut Kitabı'ndaki Azrail'e meydan okuyan Deli Dumrul'u hatırlatmaktadır (Özarslan, 1998: 433). Ahmet Pirverdioğlu'na göre, Türkmen mitolojisindeki Burkut Baba'nın Deli Dumrul'la bazı benzerlikleri vardır (Pirverdioğlu, 2000: 298).

Avelbek Konıratbayev, Duha Koca Ođlu Deli Dumrul Boyu'nun *Alangasar Alp (Saf Yiđit)* efsanesine benzediğini söylemiş, Dumrul'un karısının fedakarlığını ise dünya destanlarında olmayan bir davranış olarak belirtmiştir (Konıratbayev, 2000: 159). Bahaeddin Ögel'e göre, *Ay-Mangus* adlı bir Altay masalında da, tıpkı Deli Dumrul hikâyesinde olduğu gibi *cana can bulma* motifi sık sık geçmektedir (Ögel, 1993: 324). Ayšın Sina'ya göre, Deli Dumrul'un kendi canı için babasından ve anasından can dilemesi, yani *can yerine can bulma* şeklindeki ölüm eğretilmesi, Türk tarihinde Hümayun için ölen Babür ile Mođol Ögedey için ölen Tuluy örneklerinde de görölmektedir (Sina, 2004: 230). Aynur Gezenfergızı'na göre, Deli Dumrul Boyu'nda Deli Dumrul'un ölüm meleği Azrail ile olan münasebeti, Kumuk folklorundaki *Cavat Bey Destanı (Cavat Bıy Yırı)* ile neredeyse aynıdır (Gezenfergızı, 2016: 652-653).

Vügar Sultanzade'ye göre, Dumrul ve Duha Koca adları ile Dumuzi adı arasında bir ilişki sezilmektedir. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Sümer Destanı İnanna ve Dumuzi arasında bazı benzer kısım ve motifler vardır (Sultanzade, 2010: 480-483). Aynur Gezenfergızı'na göre, Sümer ve Türk mitolojisinde pek çok ortak imge vardır: KısıklıLilla ile neredeyse tüm Türk halklarının folklorunda görölen Albastı; Enkidu ile Kumuk yır kahramanı Minküllü; Bilgamış (Gılgamış) ile Dede Korkut destan kahramanı Deli Dumrul ve Kumuk yır kahramanı Cavat bey sayılabilir (Gezenfergızı, 2016: 653-654).

Sümerlerin, Türkler ile olan bağı birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir ki, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Sümer Destanı arasında önemli bir yakınlık olduğu görölmektedir. Milattan Önceki dönemlerde çeşitli kaynaklara yansımış benzer anlatıların olduğu görölmekte olup, Türklerin eski mitolojilerinden, inanışlarından, tarihin derinliklerinden beslenen Deli Dumrul Boyu'nun, binlerce yıllık bir tarihi süreç içerisinde süzöle süzöle, işlene işlene geldiği daha iyi anlaşılmalıdır (Eyüboğlu, 2019: 311).

Pertev Naili Boratav'a göre, Deli Dumrul Boyu'nda, Dumrul'un karısı, kocasına duyduğu aşkı kanıtlamak için onun yerine ölmeyi kabul ederken, bu durum Euripides'in tragedyasında işlenen Alkestis konusu ile benzerdir (Boratav, 2012: 65). Viktor Maksimoviç Jirmunskiy, Deli Dumrul'un Azrail ile yaptığı mücadelenin, Digenis Akrit'e dair Bizans efsanevi hikâyelerinin benzerliğine dikkat çekmiştir (Jirmunskiy, 1961: 616-617). Walter Ruben, Euripides'in, Alkestis'in macerasıyla Deli Dumrul hikâyesi arasındaki benzerliği tesbit etmiş, bunları karşılaştırmış, bu konunun Bizanslılar yoluyla Dede Korkut Kitabı'na geçmiş olabileceğini belirtmiştir (Boratav, 1958: 32). Suad Yakup Baydur, *Euripides'in Alkestis'i - Dede Korkut'un Deli Dumrul'u* adlı çalışmasında Deli Dumrul'u özel olarak incelemiştir. Suad Yakup Baydur'a göre, M.Ö. 5. yüzyılın eski Yunan draması, Euripides'in Alkestis'inin, Dede Korkut'un Deli Dumrul'u ile benzerliği hemen anlaşılmakta olup, aralarındaki benzerlik, aynı motiflerin kullanılışına dayanırken, ayrılık ise bu motiflerin işlenişine, kullanılışına, ağırlık merkezinin kaydırılışına dayanmaktadır. Deli Dumrul, Admetos ile Herakles'in rollerini yüklenmiştir (Baydur, 1951: 27-28).

Kamal Abdulla, Yunan mitolojisinde Herakles, Admetos ile Deli Dumrul arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Kamal Abdulla'ya göre, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Yunan mitolojisindeki bu anlatıda, olayların özü ve mahiyeti aynı olup, ayrıntıları ve konuyla ilgili eklemeleri göz önünde bulundurmazsak, ölümle mücadele ve insanın kendi gücüne güvenmesi, hem Oğuz destanında, hem de Yunan destanında aynıdır. Yunan mitolojisindeki Herakles ile Admetos'un bu işlevini Dede Korkut'ta Deli Dumrul üstlenmiştir. Deli Dumrul, Herakles'i ve Admetos'u birleştiren bir tiptir (Abdulla, 2015: 28-29, 271-274). Ayşen Sina'ya göre, M. Ö. 5. yüzyıl yazarlarından Euripides'in *Alkestis* adlı tragedyası ile Dede Korkut'un *Deli Dumrul*'u arasında çok sayıda benzerlik olduğu gibi, farklılıklar da bulunmaktadır. Benzerlikler aynı motiflerin kullanılmasına dayanırken, farklılıklar ise söz konusu motiflerin toplumsal yapıya göre ayrı ayrı anlamlar yüklenmesine dayanır. Bunlardan anlaşılıyor ki, evrensel bir konu, geçtiği toplum ya da çağa bağlı kalmaksızın, güncelliğini yitirmeden yaşamaya devam ediyor (Sina, 2004: 225-233).

SONUÇ

Tarihin farklı dönemlerinde, Duha Koca ve oğlu Deli Dumrul'un adlarında bazı değişimler olmuş, bu adlar tarihi döneme göre kısmen değişerek varyantlaşmışlardır. Tarihin farklı dönemlerinde, Duha Koca'nın adı, Daha, Dukak, Duha vb.; Deli Dumrul'un adı, Dumuzi, Dumrul, Toğrul vb. şekillerde değişikliklere uğramış olabilir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun, Türk tarihinin, tarihin derinliklerine, binlerce yıl öncesine uzanan bir alt tabakası vardır. Dede Korkut'taki Deli Dumrul'un Azrail ile olan mücadelesi eski Türklerdeki Kamların/Şamanların kötü ruhlarla olan mücadelesinin bir yansımasıdır.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Dede Korkut'taki tarihi en eski anlatılardır. Bu iki anlatının kökeni mitolojik olup, mitolojiye ve inanışlara dayanmaktadır. Ancak tarihi süreç içerisinde, Türk tarihine paralel olarak, bir destanlaşma ve tarihileşme sürecine girmiş, kısmen tarihi kahramanları da bünyesine katarak, *büyük oranda mitolojik, kısmen destani-tarihi* bir görünüm de kazanmışlardır. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nun üst tabakasındaki tarihileşme ise oldukça zayıf kalmıştır. Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Deli Dumrul tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır.

Eski Türklerin Kamlık/Şamanizm inanışlarından, kültür ve medeniyetinden İslam inanışlarına, kültür ve medeniyetine geçişleri ve bu süreçte yaşanan bazı değişimler ve dönüşümler, bunların insan yaşamına, inanışlarına, anlatılara ve tiplere etkileri, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'na yansımış ve bu anlatının üst tabakasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, eski Türklerin ölüm hakkındaki mevcut inanışları ile Müslümanlaşan Türklerin ölüm hakkındaki yeni inanışlarının bir çatışmaya girdiği, sonrasında bu iki inanışın uyumlu bir şekilde harmanlandığı görülmektedir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, insana kibirli olmamayı, erdemli olmayı öğütleyen, içerisinde sadece Türkler için değil, tüm insanlık için, adalet ve dünya barışı için önemli değerler ve mesajlar barındıran bir anlatıdır. Bu nedenle Türk edebiyatı için olduğu gibi, Dünya edebiyatı için de önemlidir. Bu anlatı taşıdığı değerler ve mesajlar bakımından evrensel nitelikte olup, bu değerler ve mesajlar, her dönemde olduğu gibi, günümüz insanı için de büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Deli Dumrul'un kibirli bir kişilikten erdemli ve anlayışlı bir kişiliğe geçişi, insan yaşamına verilen önem ve eşler arasındaki sevgi oldukça anlamlıdır. Deli Dumrul Hikâyesi'nin ve benzerlerinin binlerce yıldan beri dünyanın çeşitli bölgelerinde anlatılıyor olması, aslında bununla da ilgili olmalıdır.

KAYNAKÇA

— Abdulla, K. (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. Akt. Ali Duymaz. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Aliyev, K. (2018). *Açık Kitap: Dede Korkut*. Akt. Rabia Işık. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Alptekin, A. B. (2008). “Doğu Anadolu Bölgesinde Anlatılan Halk Hikâyelerinde Dede Korkut Hikâyeleri'nin Etkileri”, *Türk Dili*, S. 683, s. 413-422.
- Amanoğlu, E. K. (1999). “Kişi Adlarında Eski İnançların İzleri: Dede Korkut”, *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 11, s. 53-59.
- Arslan, F. (2007). “Bireyselleşme Sürecinde Dirse Han Oğlu Buğaç”, *Türk Dili*, S. 666, s. 498-505.
- Barthold, V. VI. (2004). *Orta Asya Türk Tarihi -Dersleri-*. Ankara: Çağlar Yayınları.
- Bayat, F. (2003). *Korkut Ata: Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut*. Ankara: KaraM.
- Bayat, F. (2016). “Dede Korkut Delillerinin Etnopsiko-Sembolizmi”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, 1. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 263-274.
- Baydur, S. Y. (1951). “Evripides'in Alkestis'i - Dede Korkut'un Deli Dumrul'u”, *Türk Dili*, S. 1, s. 27-28.
- Bekki, S. (2016). “Dedem Korkut Kitabı ile Altay Destanı Maaday-Kara Arasındaki Tarihi-Genetik Bağ”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, 1. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 275-284.
- Boratav, P. N. (1958). “Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. XIII, S. 48, s. 31-62.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi / Oğuzların - Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. Çev. Recep Özbay. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Durmuş, İ. (2017). *İskitler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar Ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Eliuz, Ü. (2001). “Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi”, *Bilig*, S. 18 (Yaz 2001), s. 63-86.
- Ercilasun, A. B. (1998). “Deli Dumrul İle Kazakların Korkut Atası Arasında Bir Mukayese”, *Millî Folklor*, S. 37, s. 13-16.
- Ercilasun, A. B. (2004). “Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması”, II. Milletlerarası Dede Korkud Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1998/I, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 61-69.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı / Metin - Sözlük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eyüboğlu, D. C. (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Eyüboğlu, D. C. (2021). “Dede Korkut'taki Karacuk Çoban”, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 134-179.
- Eyüboğlu, D. C. (2021b). “Dede Korkut'taki Boğazca Fatma”, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 90-116.
- Feyzioğlu, N. (2004). “Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım”, *Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 51-60.
- Gezenfergızı, A. (2016). “Oğuz Destanı “Kitabı Dede Korkut”un İzleri Kıpçak Kökenli Kumuklar'ın Yırlarında ve Sümer Metinlerinde”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, 2. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 651-656.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Gülensoy, T. (2004). “Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Salur Kazan ve Tepegöz Boylarının Anadolu Varyantları ve Dede Korkut Hikâyeleri Coğrafyasının Tespiti Sorunu”, II. Milletlerarası Dede Korkud Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1998/I, S. 41, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 81-92.

- Güvenç, A. Ö. (2015). “Deli Dumrul’un Yeniden Yazım Sürecindeki Değersel Dönüşümü”, *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu (Bayburt, 21-22 Mayıs 2015) Tebliğler*, edit. Fatih Yalçın ve Kürşad Kara. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları. s. 135-146.
- Hocahanova, T. (2016). “Dede Korkut Kitabı’na Göre Aile ve Aile İçi İlişkiler”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı*, 2. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 751-756.
- İbrayev, Ş. (2000). “Şaman Korkut”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 215-219.
- İbrayev, Ş. (2000b). “Korkut ve Şamanizm”, akt. Dinara Düysebayeva, *Kazakistan’da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nisanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 197-281.
- İnan, A. (1952). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, s. 19-30.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnyet, A. (2015). “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destan’ın Yeni Bir Yorumu Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15/2, s. 7-13.
- Jirmunskiy, V. M. (1961). “Kitabı Korkud” ve Oğuz Destanı Geleneği”, çev. İsmail Kaynak, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, S. 100, s. 609-629.
- Jirmunskiy, V. M. (1997). “Dede Korkut Kitabına Girmeyen Hikâyeler”, çev. C. Kanaşayeva, *Millî Folklor*, S. 36, s. 77-81.
- Karadağ, M. (2004). *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kemaloğlu, M. (2019). *Dede Korkut (Destan İçre Tarih)*. Ankara: Raf Kitabevi.
- Kocakaplan, İ. (2004). “Dede Korkut’un Delileri”, *Millî Folklor*, S. 64, s. 18-24.
- Kocasavaş, Y. (2014). “Korkut Ata’yla İlgili Bazı Kayıtların Düşündürdükleri”. *İlmi Araştırmalar*, S. 0 (8): s. 139-144.
- Konıratbayev, A. (2000). “Korkut Ata Hakkında”, akt. Dinara Düysebayeva, *Kazakistan’da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nisanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 147-182.
- Köymen, M. A. (2016). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ligeti, L. (1986). *Bilinmeyen İç Asya*. Çev. Sadrettin Karatay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1994). “Dede Korkut Kitabı’nın Eski ve Yazılı Kaynakları Hakkında (Topkapı Sarayındaki Oğuz Destanı Parçaları ile Karşılaştırma)”, I. Sovyet-Türk Kollokyumu, Bakü, 1-8 Temmuz 1988; *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1988, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 113-128.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özarslan, M. (1998). “Oğuz Kağan Destanı’nda Tarihi, Dini, Beşeri ve Tabiatüstü Unsurlar”, *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, haz. Metin Özarslan ve Özkul Çobanoğlu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası. s. 424-438.
- Özdarıcı, Ö. (2011). “Anlatı Tekniği Açısından “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı”nı Bir Çözümleme Denemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 16, s. 371-380.
- Özkan, İ. (1997). “Türkmenistan’dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1995, TDK Yay., Ankara, 1997, s. 263-314.
- Pirverdioğlu, A. (2000). “Dede Korkut ve Şamanizm”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 293-299.
- Roux, J.-P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Sakaoğlu, S. (1998). “Dedem Korkut’a ve Kitabına Dair”, *Dede Korkut Kitabı / İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar (I İncelemeler-Derlemeler)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları. s. 5-26.
- Sina, A. (2004). “Alkestis ve Deli Dumrul”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 36, s. 225-235.
- Solmaz, E. (2016). “Geleneğin Güncellenmesi Bağlamında “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” Hikâyesiyle “Deli Dumrul Kurtlar Kuşlar Âleminde” ve “Hop Dedik: Deli Dumrul” Adlı Sinema Filmlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk*

Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı, 3. cilt, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 1233-1243.

— Sultanzade, V. (2010). “Domrul Adının Kökeni Ve Deli Domrul Boyunda Bazı Motiflerin Kaynağı Üzerine”, *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu-KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi, Türk Epik Ənənəsində Dastan “Ortaq Türk Keçmişindən Ortaq Türk Gələcəyinə” VI Uluslararası Folklor Konfransının (Bakı, 25-26 Noyabr 2010) Materialları*. Bakı. s. 480-483.

— Sümer, F. (1972). *Oğuzlar / (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

— Sümer, F. (2001). “Karakoyunlular”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 24, s. 434-438.

— Taşağıl, A. (2017). *Gökbörü'nün İzinde / Kadim Türklerin Topraklarında*. İstanbul: Kronik Kitap.

— Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

— Üstünova, K. (2008). “Dede Korkut Kitabını Oluşturan Destanlardaki Ortak Özellikler”, *Turkish Studies*, Volume 3/1, s. 138-144.

TEKNOLOJİ ENTEGRASYONUNA DAİR METODOLOJİK VE İÇERİKSEL BİR ANALİZ^{†‡}
(Sayfa 87-111)

Gülistan TAŞ

Bahçeşehir Üniversitesi (Doktora Öğrencisi),
Milli Eğitim Bakanlığı-Öğretmen,
tasgulistan@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-6296-978X>

Özet

Teknolojinin eğitim ortamlarına entegrasyonuna dair alan yazın incelendiğinde son yıllarda yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Mevcut çalışmaların bir sistem dahilinde incelenerek ortaya konmasının, gelecekte yapılması düşünülen çalışmalara ışık tutması açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, 2011-2020 yılları arasında, Türkiye’de eğitim alanında teknoloji entegrasyonuna dair yapılan tezler incelenerek, genel bir çerçevenin ortaya konulmasıdır. Böylece, alandaki araştırmacılara özgün ve süreklilik arz eden çalışmalar için bir başlangıç noktası oluşturmaya yardımcı olmaktır. Bu bağlamda, Yükseköğretim Kurumu (YÖK) ulusal veritabanında taranarak ulaşılan 26 tez çalışma kapsamına alınmıştır. Doküman analizi ile hem tanımlayıcı ve metodolojik açıdan hem de konu alanı, önemli sonuç ve öneriler açısından analiz edilerek, mevcut durum betimlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; teknoloji entegrasyonuna dair yapılan çalışmaların son yıllarda arttığı ve çalışmaların genellikle yüksek lisans düzeyinde yapıldığı görülmüştür. Metodolojik açıdan, tezlerin çoğunlukla karma ve nicel yöntemlerle gerçekleştirildiği, örneklemelerin daha çok K-12 düzeyindeki öğretmenlerle yapıldığı ama K-12 düzeyindeki öğrencilere çok az yer verildiği, veri toplama aracı olarak daha çok ölçek, anket ve gözlem araçlarının kullanıldığı ve tezlerin bir kısmında örnekleme yöntemlerinin hiç belirtilmediği; en fazla modelleme, özyeterlilik ve inanç konularının çalışıldığı; sonuç ve önerilerin ise eğitici ve eğitici adayları, modelleme ve problemler üzerine yoğunlaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, teknoloji entegrasyonu, doküman analizi.

JEL CODE: I (Eğitim)

**A METHODOLOGICAL AND CONTEXTUAL ANALYSIS OF TECHNOLOGY
INTEGRATION**

Abstract

When the integration of technology into educational environments is examined, when the literature is examined, it is seen that the studies done in recent years have increased. Examination of existing studies within a system is important in terms of shedding light on future studies. In this direction, the aim of the study is to reveal a general framework by examining the theses on technology integration in the field of education in Turkey between the years 2011-2020. Thus, it is to help researchers in the field to establish a starting point for original and continuous studies. In this context, 26 theses, which were accessed by scanning in the national database of the Higher Education Institution (YÖK), were included in the scope of the study. With the document analysis, the current situation has been tried to be described by analyzing both descriptive and methodological aspects, as well as the subject area, important results and suggestions. According to the research results; It has been seen that the studies on technology integration have increased in recent years and the studies are generally done at the graduate level. From a methodological point of view, theses are mostly conducted with mixed and quantitative methods, samples are mostly made with teachers at K-12 level, but little place is given to K-12 level students, more scale, survey and observation tools are used as data collection tools, and sampling methods are used in some of the theses. It was concluded that it was not specified at all. Mostly, modeling, self-efficacy and belief subjects were studied; it was seen that the results and suggestions focused on trainers and trainer candidates, modeling and problems.

Keywords: Education, technology integration, document analysis.

[†] Makalenin ilk hali 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde (ICOESS) (21-24 Mayıs 2021) sunulmuştur.

[‡] JEL CODE: I (Eğitim)

GİRİŞ

Dilimize İngilizceden geçen “*Technology*” kelimesi, etimolojik olarak Yunanca “*techne*” ve “*logos*” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir. “*Techne*” kelimesi ifade edilen düşünce, sanat, beceri, zanaat, yol, tarz gibi anlamlara gelirken; “*logos*” kelimesi ise Latince “*ratio*” ile eşanlamlı olarak sebep veya düşünce anlamına gelmektedir (Funk, 2007). Arthur (2009)’a göre ise: “*techno- ön eki ile mantık anlamına gelen “logic” kelimelerinin birleşiminden meydana gelen teknoloji kelimesi, yeteneklerin rasyonel bir şekilde kullanılması anlamına gelmektedir (s.13).*” Teknoloji kavramı eğitim bilimleri literatüründe farklı şekillerde tanımlanmış olmasına rağmen, zaman içerisinde hem içerik hem de kapsam bakımından bazı değişikliklere uğramış ve eğitim-öğretim teknolojileri açısından teknolojinin çağrıştırdıkları son elli yılda büyük bir evrim geçirmiştir.

Geçmişte teknoloji denildiği zaman, alfabetik semboller, parşömen, kağıt, matbaa, karatahta, bilgisayar gibi eğitim teknolojileri (Gentry, 1995) akıllara gelirken, bu kavram günümüzde yerini; sistem, teknikler, uygun metot ve yöntemler, materyaller, medya ve değerlendirmeye bırakarak, harmanlanmış bir şekilde gelişmeye devam etmektedir. Finn (1960), Saetler (1968) ve McDermott (1983) teknolojiyi sadece makinelerin bir kullanımı olarak görmemiş, aynı zamanda bilimsel bilginin, sorunların çözümünde kullanımı olarak da görmüşlerdir (akt. Reiser, 2002). Yıllar içerisinde eğitim teknolojisinin hem tanımı hem de kapsamı değişmiştir. 2008’de, Eğitim İletişimi ve Teknolojisi Derneği (The Association for Educational Communication and Technology (AECT))’nin yaptığı en son tanıma göre: “*Eğitim Teknolojisi, uygun teknolojik süreç ve kaynakların yaratılarak, kullanılması ve yönetimiyle öğrenmeyi destekleme ve performans iyileştirme çalışma ve etik uygulamasıdır (Richey vd., 2008, s.24; AECT, 2008, s.1).*” Tanım, sistematik, bütüncül bir süreç içerisinde kaynakların işe koşulmasından bahsederek açıkça söylenmemiş olmasına rağmen, eğitim teknolojisi alanına simbiyotik bir alan vurgusunu yapmış ve önceki tanımlardan farklı olarak, “etik, öğrenmeyi kolaylaştırma, yaratıcılık, performansı geliştirme, teknolojik süreç” gibi yeni anahtar kelimeleri öne çıkarmıştır. Ayrıca, uygulama, kullanma, yönetme, geliştirme ve değerlendirme basamakları da tanım içerisinde yerini almıştır. Kısacası, eğitim teknolojisi alanının, teorik açıdan, öğretim tasarımı basamaklarının entegre bir şekilde kullanıldığı; pratikte ise performans geliştirmeyi sağlayan her türlü kaynak ve teknolojinin işe koşulduğu, sistemik, etik ve disiplinlerarası bir çalışma sahası olduğu söylenebilir.

Eğitim teknolojilerinin, öğrenme çevrelerinde etkili ve verimli bir şekilde kullanılması, eğitim ile teknolojinin bütüncül bir uyum içerisinde işe koşularak teknolojinin eğitime entegre edilmesi açısından oldukça önemlidir. Alanyazında teknoloji entegrasyonu ile ilgili farklı tanımlar karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji entegrasyonu: Dockstader (1999)’a göre “*Öğrencilerin bilgisayar ve teknoloji kullanım becerilerinin nasıl uygulayacaklarını öğrenmelerini sağlamak amacıyla eğitimde teknoloji araçlarının kullanılması (s.73)*” iken; Hew ve Brush (2007)’a göre: “*K-12 okullarında, masaüstü, dizüstü, el bilgisayarları, yazılım programları ve internet gibi bilgisayar araçlarının öğretimsel amaçlar için kullanılması (s.225)*”; Davies ve West (2014)’e göre ise: “*Teknoloji entegrasyonu, istenilen öğrenme hedeflerinin başarılması için eğitim teknolojileri uygulamalarının etkili bir şekilde kullanılması (s.6)*” şeklinde tanımlamıştır.

Sınıf içi ve dışı yaygın eğitim ve öğrenme ortamlarının artması, teknolojinin eğitim-öğretim ortamlarına entegrasyonunun önem kazanmasına yol açmıştır. Teknoloji entegrasyonunun, eğitim teknolojisine erişim vasıtasıyla fırsat eşitliğini sağlamak, eğitim-öğretim faaliyetlerinin kalitesini arttırmak amacıyla öğretmenlerin kullanmasına olanak sağlamak, daha etkili ve verimli öğrenmeleri sağlamak gibi temel amaçları vardır. Eğitim ve öğretim faaliyeti, sadece salt bir müfredat bilgisi veya teknolojik/elektronik cihazlarla etkileşime geçmek demek değildir.

Türkiye’de teknoloji entegrasyonuna dair yapılan sistematik çalışmalar arasında, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında pilot uygulamaları başlayan, 2013-2014 yılında ise tüm okullarda uygulanmaya başlanan FATİH projesi (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) gelmektedir. Projenin amacı, teknoloji okuryazarlığının artırılması, öğrencilerin hızla değişen dünyada 21. Yüzyıl becerilerine sahip bireyler olarak hazırlanması ve daha

fazla kişinin teknolojiiden faydalanmasını sağlamaktır (MEB, 2016). Bu doğrultuda, tablet bilgisayar setlerinin dağıtılması, etkileşimli tahtaların yaygınlaştırılması, altyapı ve erişim olanaklarının geliştirilmesi ve öğretmen eğitimlerinin düzenlenmesi hedeflenmiştir. (MEB, 2016; Dursun ve diğ., 2015; Öncü, 2013, s.714-717). FATİH projesinin bir devamı olarak, e-öğrenme için uygun ders içeriklerinin oluşturulması amacıyla Eğitim Bilişim Ağı (EBA) oluşturulmuştur.

Literatürde, genel olarak eğitim teknolojisine ve daha spesifik olarak doğrudan teknoloji entegrasyonuna dair yapılan çalışmaları içerik ve metodolojik açıdan inceleyen araştırmalar mevcuttur. Eğitim teknolojisine dair; Kaya ve Usluel (2011), bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) öğrenme-öğretme süreçlerine entegrasyonunu etkileyen faktörleri, 2000-2010 yılları içerisinde eğitsel bağlamda BİT entegrasyonu konusunda ISI Web of Knowledge ve ERIC veri tabanlarında yer alan 40 makaleyi incelemişlerdir. Çalışma ile entegrasyon sürecinin açıklanabilmesine katkı sağlayan faktörler: (i) altyapı, araç ve erişim, (ii) pedagojik inanç ve özyeterlik, (iii) beceri ve yetenek, (iv) BİT kullanımı, (v) yenilikçilik, (vi) mesleki gelişim ve deneyim, (vii) kurumsal faktörler (vizyon, politika, destek) olmak üzere yedi başlık altında sınıflandırılmıştır. Goktas vd., (2012) Türkiye’de 2000-2009 yılları arasında, SSCI kapsamındaki 32 uluslararası dergide eğitim teknolojileri alanında yayınlanmış olan 460 makale incelenerek, alandaki genel eğilimin ortaya konmuştur. Söz konusu çalışmada alanda yapılan araştırmalarda nicel yöntemlere, araştırma deseni olarak da taramalara daha çok yer verilmiştir ve veri toplama aracı olarak anket, örneklem seçiminde amaca uygun örneklem seçim şekli, veri analiz yöntemi olarak da betimsel analizler daha çok tercih edilmiştir. Kucuk vd., (2013) tarafından, 1990-2011 yılları arasında, eğitim teknolojisi alanındaki metodolojileri ve genel eğilimi ortaya koymayı amaçlayan çalışmada, SSCI, SCI VE ERIC kapsamında Türk yazarlara ait makaleler incelenmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde, konuya dair yapılan çalışmalarının 2002-2007 yıllarında arttığını, eğitim ortamları ve teknolojisi, uzaktan eğitim ve multimedya konularının çalışmalarda daha fazla yer aldığı, yaygın olarak nicel çalışmaların yapıldığı, anket ve mülakatların daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Baran ve Bilici (2015) ise Türkiye’de Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi (TBAP) kuramsal çerçevesinin ülkemizdeki mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla, 2005-2013 arasında yayınlanmış olan 30 makaleyi incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, TPAB çalışmalarında veri kaynağı olarak ölçeklerin ağırlıklı olarak kullanıldığını, TPAB’ın çoğunlukla hizmet öncesi öğretmen adayları grubu ile araştırıldığını ve TPAB alanyazında fen ve matematik disiplinlerinin ağırlıklı olduğu ortaya konulmuştur. Çakmak vd., (2016), 2014 yılına ait Social Sciences Citation Index (SSCI) kapsamındaki eğitim teknolojileri alanında sekiz dergideki makaleleri incelemiştir. Çalışmalarda nicel yöntemin daha çok tercih edildiği, veri toplamak amacıyla daha çok anketin kullanıldığı; örneklem seçimi olarak ise en çok kolay ulaşılabilir örneklem, örneklem sayısı olarak da en çok 31-100 aralığı, örneklem düzeyi olarak en çok eğitim fakültesi dışındaki fakültelerde lisans düzeyinde yapıldığı, öğretim tasarımı ve eğitimde bilişim teknolojileri konularının ise en çok incelenen konular arasında olduğu ortaya konmuştur.

Doğrudan teknoloji entegrasyonuna dair Namdar ve Küçük (2018)’ün, 2000-2016 yılları arasında ortaokul düzeyinde fen eğitiminde teknoloji entegrasyonu alanında yapılan Türkçe araştırmaların inceledikleri çalışma kapsamında, 35 makale belirlenmiş ve Teknoloji destekli öğrenme uygulamalarında çoğunlukla nicel yöntemlerin, veri toplama aracı olarak da daha çok çoktan seçmeli testlerin kullanıldığı görülmektedir. Teknoloji destekli öğrenme uygulamalarının sonuçların çoğunluğunun olumlu olduğu, önerilerin ise sınıf içi uygulamalara, gelecek çalışmalara ve uygulayıcı-uzmanlara yönelik olduğu görülmüştür. Özbek ve Uslu (2021), fen eğitiminde teknoloji entegrasyonu kapsamında, Türkiye’de 2014-2019 yılları arasında yayınlanmış 234 yüksek lisans tezi incelenmiştir. En fazla çalışmanın 2018 yılında yapıldığı, çalışma grubunu çoğunlukla ortaokul öğrencilerinin oluşturduğu ve en çok nicel araştırma yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir. İncelenen çalışmaların çoğu entegrasyon modellerine veya çerçevelerine atıfta bulunmamıştır. Tezlerin 151’inde deneysel desen kullanılırken; web uygulamaları, animasyon, simülasyon ve robotik teknolojileri deneysel araştırmalarda daha çok kullanılmaktadır. Güler ve Irmak (2021) tarafından yapılan çalışmada, 2005-2018 yılları arasında tezler için YÖK veri tabanı taranırken; makaleler için ise 2017 yılı itibarı ile 65 makale ve 46 tez olmak üzere toplam 111 çalışma değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, fen eğitiminde teknoloji kullanımının çeşitli alanlara etkisi, bilgisayar destekli öğretim, web tasarım, akıllı tahta kullanımı, ölçek geliştirme, fen programlarının

karşılaştırması ve kitap incelemesi olarak toplandığı belirlenmiştir. Araştırmada sırasıyla nicel, nitel ve karma desenin benimsendiği, betimsel tarama ve deneysel desen çalışmalarının ağırlıkta olduğu, veri toplama aracı olarak yüksek oranda başarı testleri, duyuşsal ölçekler ve görüşme formlarının tercih edildiği, katılımcıların çoğunluğunun öğrenci, öğretmen aday ve öğretmenlerden oluştuğu bulgulanmıştır. Arslan ve diğ., (2022) ise 2015-2020 yılları arasındaki eğitimde teknoloji entegrasyonu kavramı üzerine TR Dizin ve YÖK Tez Merkezi'nde yer alan çalışmalara ulaşılarak gerekli şartları sağlayan 56 çalışma incelenmiştir. Eğitimde teknoloji entegrasyonu çalışmaları son beş yıl içerisinde en çok 2019 yılında yürütülmüştür. Çalışmalarda en fazla nicel araştırma yönteminde hazırlanarak, durum çalışması deseni kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ölçek daha çok tercih edilirken, katılımcı büyüklüğünün 0-100 kişi arasında öğretmenlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Başar ve Şahin (2022), yabancı dil olarak İngilizce öğretiminde teknoloji entegrasyonunun rolü üzerine son beş yılda (2016-2020) yürütülen araştırma eğilimlerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, 106 tez ve 266 makale olmak üzere toplam 366 çalışma araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışma, 2016 yılından itibaren çalışmaların sayısında artış olduğunu ve dahası, ters yüz öğrenme ve mobil destekli dil öğrenme konularının en çok çalışılan konular arasında olduğunu ortaya koydu. Araştırmalarda daha çok deneysel desenler seçilmiş, veri toplama aracı olarak anket/ölçek tercih edilmiş; veri analiz tekniği olarak betimsel istatistikler daha çok tercih edilmiştir. Çalışmaların çoğunda, örneklem grubu üniversite öğrencilerinden oluşmakta ve örneklem büyüklüğü 0-50 aralığındadır. Ayrıca araştırma kapsamındaki çalışmalarda elde edilen sonuçlar incelendiğinde en çok elde edilen sonuç, katılımcıların teknoloji entegrasyonuna yönelik görüşlerinin olumlu olduğudur.

Bu çalışmanın amacı, 2020 yılından önce doğrudan teknoloji entegrasyonuna dair yayımlanan tezlerin eğilimlerinin belirlenmesi ve gelecek araştırmalara katkı sunmaktır. Eğitimde teknoloji kullanımı ve teknolojinin eğitim ortamlarına entegrasyonu konusunda güncel çalışmaların doküman analizinin yapılmasının ve alandaki çalışmalara kümülatif bir bakış açısıyla bakabilmenin, hem pratik hem de teorik açıdan güncel, çağdaş problemlerle ilgili, sahaya dönük ve süreklilik arz eden araştırmalar için faydalı olacağına inanılmaktadır. Böylece eğitim teknolojilerine dair mevcut tez çalışmalarının ortaya konulması ve genel çerçevenin çizilmesi ile süreklilik arzeden ve bir birinin tekrarı olmayan daha özgün lisansüstü çalışmaların yapılması sağlanabilir. Ayrıca, tez düzeyindeki mevcut çalışmaların incelenmesinin, bu konuda yapılmış olan çalışmaların benzerlik ve farklılıklarının ortaya konmasının, alandaki araştırmacılar ve uygulayıcılar için hem bir başlangıç noktası hem de daha özgün çalışmalar için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de 2011-2020 yılları arasında teknoloji entegrasyonu kapsamında yapılan tezleri tanımlayıcı bilgiler, metodoloji, konu, sonuç ve öneriler değişkenleri açısından inceleyerek, mevcut durumu kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ortaya koymak ve ileride yapılacak çalışmalara konu alanı seçimi, metodoloji, önemli sonuç ve öneriler doğrultusunda yol göstermektir. Bu doğrultuda genel çerçeveyi ortaya çıkarmak ve ilerideki çalışmalarda teknoloji entegrasyonuna dair alt boyutlarını ortaya koyarak amacıyla, tezlerin başlık ve özet kısımlarında "teknoloji entegrasyonu" anahtar kelimesiyle arama yapılmıştır. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır;

1. 2011-2020 yılları arasında, eğitimde teknoloji entegrasyonuna dair yapılan tezlere ait tanımlayıcı bilgiler (yapıldığı üniversite-enstitü, tür ve yıl) nelerdir?
2. 2011-2020 yılları arasında, eğitimde teknoloji entegrasyonuna dair yapılan tezler metodoloji (yöntem/desen, örnekleme yöntemi, örneklem büyüklüğü/grubu/sahası, veri toplama teknik ve analizi) açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. 2011-2020 yılları arasında, eğitimde teknoloji entegrasyonuna dair yapılan tezlerin konu alanları ve katkı sağlayabileceği düşünülen sonuç ve öneriler nelerdir?

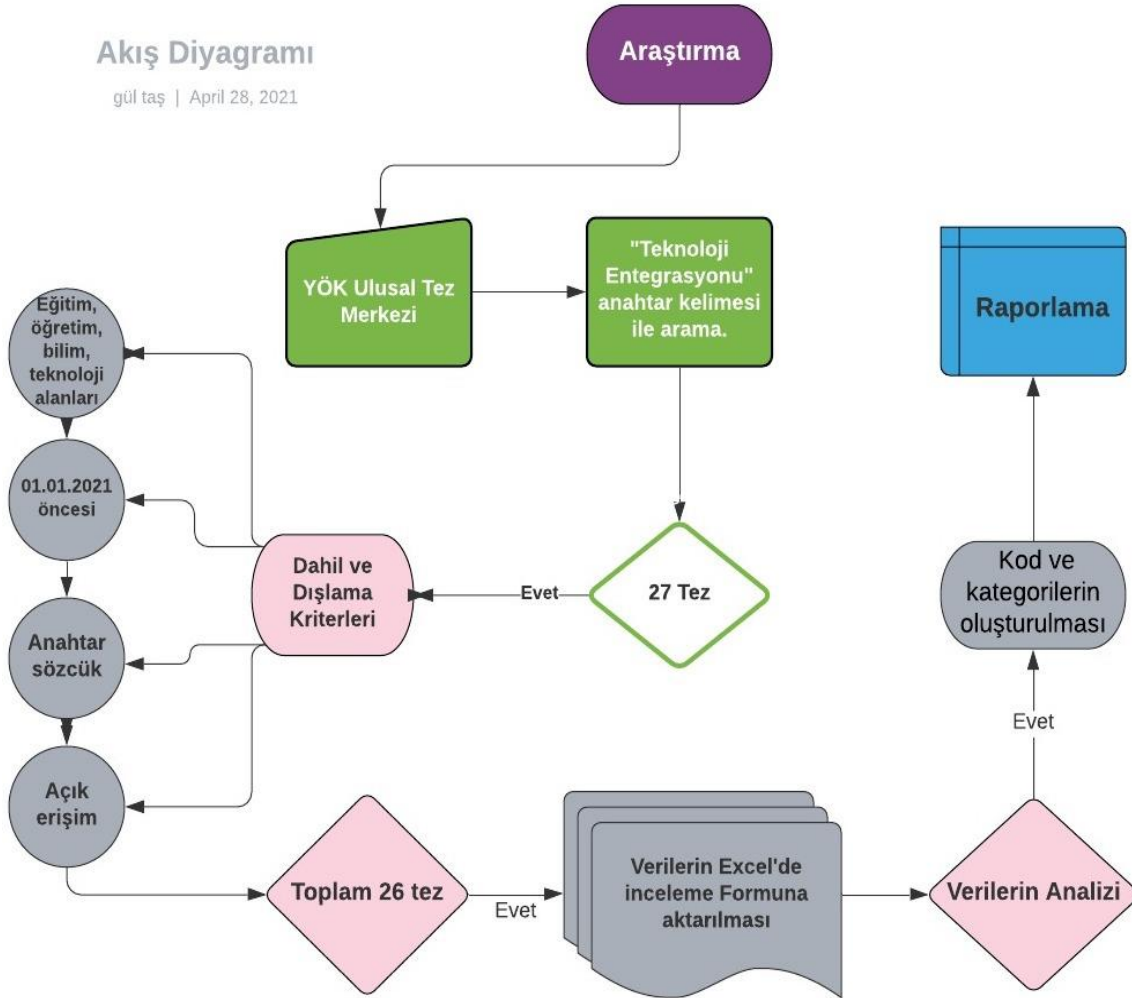
YÖNTEM

1.Araştırma Modeli

Bu çalışmada, nitel veri analizi yöntemlerinden birisi olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, Doküman analizi, araştırılan konu ile ilgili dokümanların bilimsel esaslara uygun olarak incelenmesi anlamına

Journal Of International Social Sciences Academic Researches Cilt: 6 Sayı :11 2022/1

gelmektedir (Kiral, 2020, s.16). Araştırma ile 2011-2020 yılları arasında, Türkiye’de eğitim alanında teknoloji entegrasyonu üzerine yapılan tezler çeşitli değişkenler açısından analiz edilerek, bu analiz sonuçlarının ortaya konularak, açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya dair akış diyagramı Şekil 1.’de görülmektedir.

Şekil 1.Araştırmanın Akış Diyagramı

2.Çalışmaların Seçilmesi

Çalışmada, amaçlı örneklem türlerinden birisi olan,ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu örnekleme ile önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılması hedeflenir (Baltacı, 2018, s.254).Bu doğrultuda çalışma, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında dizinlenen teknoloji entegrasyonu ile ilgili, 2011-2020 yılları arasında, Türkiye’de yapılan ve erişime açık olan 26 tezden oluşmaktadır. Çalışmanın veri kaynağı için YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu) Ulusal Tez Merkezinin resmî sitesi kullanılarak “Teknoloji Entegrasyonu” anahtar kelimesiyle arama yapılmış ve eğitim alanında 26 tez çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Teknoloji entegrasyonuna dair genel çerçeveyi ortaya çıkarmak ve ilerideki çalışmalarda konuya dair alt boyutları ortaya koymak amacıyla, tez adına göre arama yapılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan *Eğitimde Teknoloji Entegrasyonuna Dair Yapılan Çalışmaları İnceleme Formu* ile toplanmıştır. Form, tezlere ait tanımlayıcı, metodolojik ve çıkarımsal özelliklerin ve alt başlıkların yer aldığı, bölüm ve alt bölümlerden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan tanımlayıcı bilgiler bölümünde, yazar, yıl, tezin türü, hazırlanılan üniversite gibi tezlere ait tanımlayıcı bilgiler yer alırken;

metodolojik bilgilerin olduğu ikinci bölümde, araştırma yöntem/desen, örnekleme yöntem/büyüklüğü/grubu/sahısı gibi tezlere ait metodolojik bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü olan son bölümde ise tezlere ait konu, sonuç ve önerilere dair verilere yer verilmiştir.

3.Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamına, teknoloji entegrasyonuna dair Türkiye’de yapılmış olan lisansüstü tezler dahil edilmiştir. YÖK veri tabanında yapılan araştırma sonucunda, 2011-2020 yılları arasında arama kriterlerine uygun olan 26 tez olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen tezlerin listesi Ek-1’de verilmiştir. Tezlerin seçiminde şu kriterlere dikkat edilmiştir:

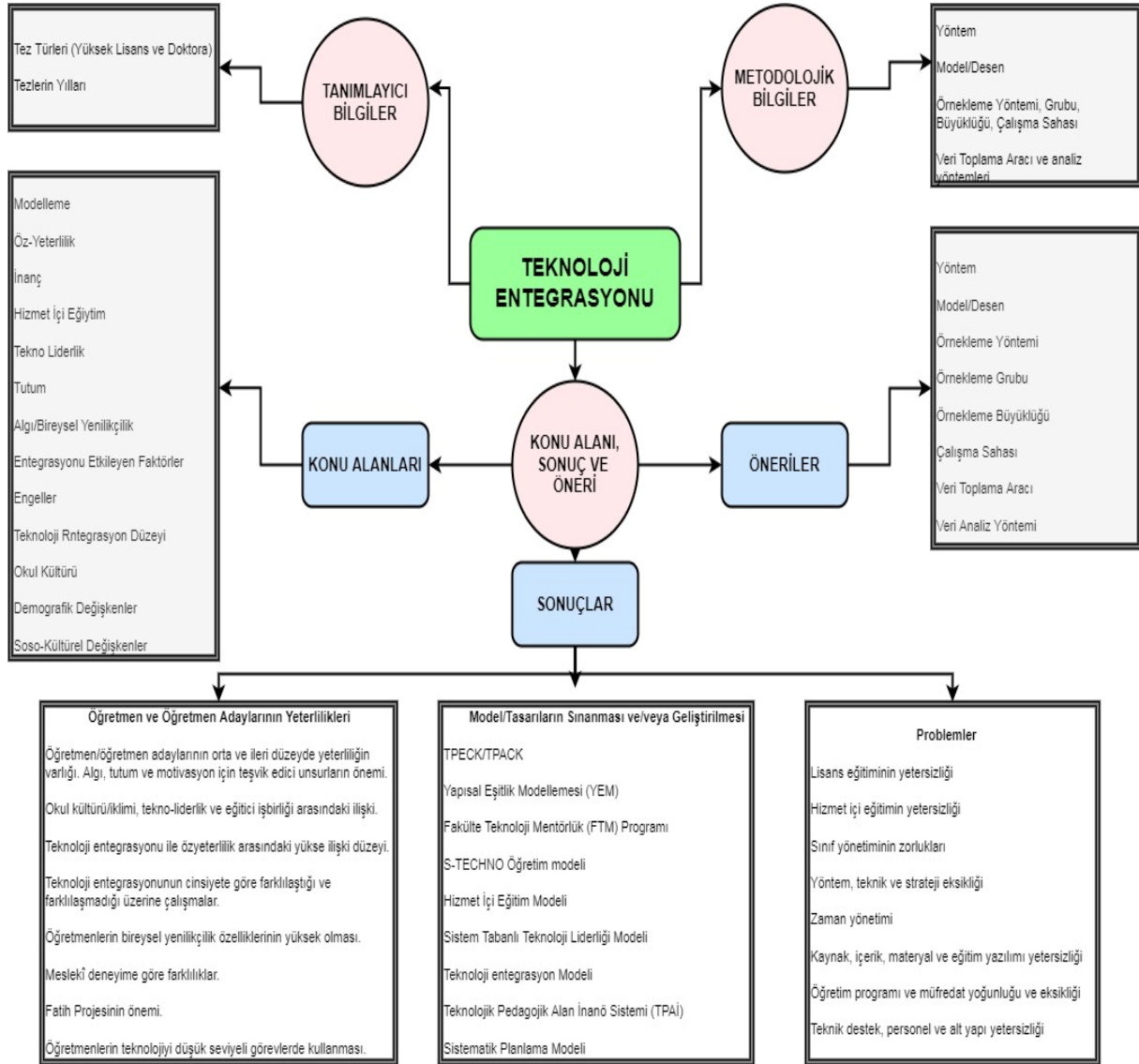
- YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde, 2011-2020 tarihleri arasında yayınlanmış olması,
- “Teknoloji entegrasyonu” anahtar kelimesinin tez başlıklarında geçmesi ve çalışmanın başladığı tarihte erişime açık olması
- Eğitim ve öğretim, bilim ve teknoloji konuları kapsamında yer alması ve araştırma sorularında belirlenen değişkenlere cevap vermesi.

4.Verilerin Analizi

Tezlerin incelenmesinde kullanılanbetimseliçerik analizi ile belirli bir araştırma disiplinindeki genel eğilimler ve araştırma sonuçları sistematik bir şekilde incelenerek ortaya konulur (Altunışık ve diğ., 2010; Çalık ve Sözbilir, 2014). Buradan da ulaşılan verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).Veriler analiz edilirken, 26 tez’i sistematik bir şekilde incelenmek ve tezlere ait bazı özellikleri belirlemek amacıyla bir inceleme formu kullanılarak, veriler Excel’e aktarılmıştır. Araştırma kapsamına alınan tezler, “Tez1:T1, Tez2:T2...” şeklinde kodlanarak, bilgisayar ortamında incelenmiştir. Bazı değişkenlere ait yüzde ve frekans değerleri tespit edilerek, kategorize edilmiş ve bulunan bulgular analiz edilerek, liste, şekil ve tablolar haline getirilerek, çeşitli temalar altında sunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

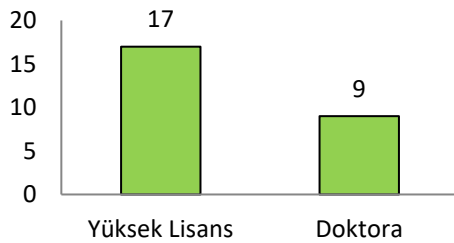
Araştırmanın bulgular kısmında, eğitimde teknoloji entegrasyonuna dair (1) tanımlayıcı bulgulara, (2) metodolojik bulgulara ve (3) konu alanları ve katkı sağlayabileceği düşünülen sonuç ve önerilere dair bulgulara yer verilmiştir. Teknoloji entegrasyonuna dair incelenen çalışmalar sonucunda ortaya çıkan kavram ve alt boyutlar Şekil 2’de gösterilmiştir.

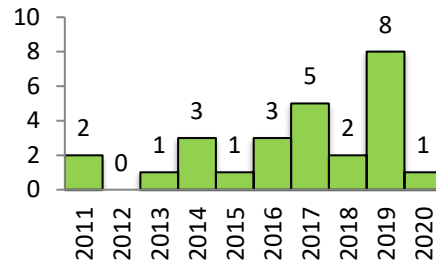
Şekil 2. Teknoloji Entegrasyonuna Dair incelenen Boyutlar

1. Tezler Ait Tanımlayıcı Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamına alınan tezlerin türü ve yıllarına dair bilgilere yer verilecektir.

Şekil 3. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

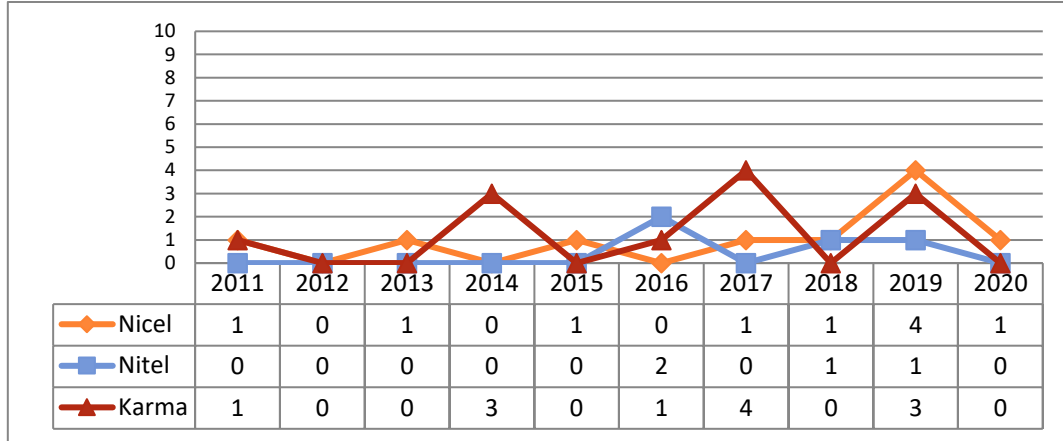

Şekil 4. Tezlerin Yıllara...

Türkiye’de yapılan tezlerin yüksek lisans ve doktora düzeyine göre dağılımları incelendiğinde, tezlerin büyük çoğunluğu yüksek lisans düzeyinde yapılırken (n=17, %65,3), doktora düzeyinde ise daha az sayıda yapıldığı görülmüştür (n=9, %34,6) (Şekil 3). Tezlerin yıllara göre dağılımları incelendiğinde en fazla tez 2019 yılında (n=8, %30,7) ve 2017 yılında (n=5, %19,2) yapılırken; en az tez ise 2015 ve 2013 yıllarında (n=1, %3,8) yapılmıştır. 2012 yılında ise hiçbir teze rastlanılamamıştır. Son 5 yılda yani 2016 ve sonrasında ise konu ile ilgili lisansüstü çalışmalarda önemli bir artış yaşanmıştır (n=19,%73) (Şekil 4).

2. Tezlere Ait Metodolojik Veriler

Bu bölümde, tezlere ait metodolojik (yöntem, model/desen, örnekleme yöntem/grup/ büyüklüğü, çalışma sahası, veri toplama aracı ve veri analiz tekniği) verilere yer verilecektir.

Şekil 5. Araştırma Yöntemlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Tezlerin hem yıllara hem de yöntemlere göre dağılımları incelendiğinde, 2019 yılına kadar tez sayılarında genel bir artış yaşanırken, 2020 yılında ise fark edilir bir düşüş yaşanmıştır. Nicel yöntemlerin en fazla 2019, karma yöntemler ise 2017 yılında kullanımının arttığı görülmektedir. En fazla çalışma 2019 yılında yapılırken, en az çalışma ise 2012 yılında yapılmıştır (Şekil 5).

Tablo 1. Tezlerin Yöntem/Desenlerine Ait Veriler

	Model	Desen	Tezler	n	%
Nicel	Deneysel	Yarı-Deneysel Desen	T2	10	38.4
		İlişkisel Desen	T1		
	Deneysel Olmayan	Tarama Deseni	T5		
		İlişkisel Tarama Deseni	T6, T9, T10, T16, T20, T24		
Nitel		Betimsel Desen	T26		
		Durum Çalışması Deseni	T17, T19		
		Çoklu Durum Çalışması Deseni	T11	4	15.3
		Temel Nitel Araştırma Deseni	T8		
Karma		Sıralı (Açıklayıcı) Karma Deseni	T3, T15, T21, T23, T25	12	46.1
		İç İçe Karma Deseni	T4		
		İç İçe Tek Durum Deseni	T22		
		Gömülü Desen	T7,		
		Çeşitleme/Triangulatin Deseni	T12		
		Çok Aşamalı Karma (Gömülü+Yarı Deneysel) Deseni	T13, T14		
Keşfedici Sıralı Deseni	T18				
Toplam				26	100.0

Tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımları incelendiğinde, tezlerin en fazla karma yöntemlerle yapıldığı (n=12, %46,1), nicel yöntemlerle yapılan tezlerin ise ikinci sırada geldiği görülmektedir (n=10, %38.4). Nitel yöntemle yapılan tezler ise son sırada gelmektedir (n=4, %15.3). Ayrıca doktora tezlerinden sadece bir tanesi nitel yöntemle (T11), diğer tezler ise (n=7) karma yöntemle hazırlanmıştır. Karma yöntemle hazırlanan tezlerde sıralı (açıklayıcı) karma desen (n=5), nicel yöntemle hazırlananlarda deneysel olmayan ilişkisel tarama deseni (n=6) ve nitel olarak hazırlanan tezlerde ise durum çalışması deseni (n=3) en çok tercih edilen desenlerdir (Tablo 1).

Tablo 2. Örneklem Yöntemleri

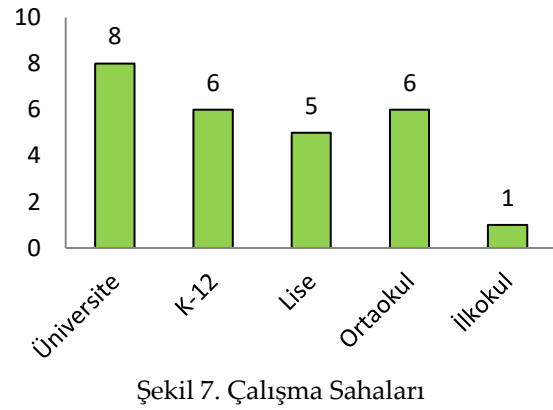
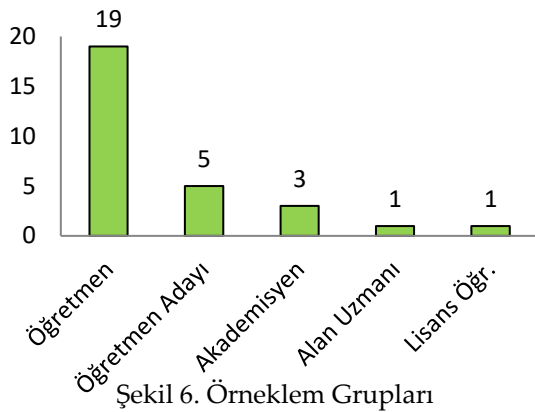
Örneklem Şekli	Araştırma Yöntemlerine Göre Çalışmalar			n	%
	Nicel	Nitel	Karma		
Seçkisiz Olmayan Örneklem					
Kolay Ulaşılabilir	T1, T6, T16, T20	T17	T14, T18	7	24
Amaçlı Yargısal			T3, T4, T13, T18	4	13.7
Amaçlı Ölçüt		T8, T19	T3, T22	4	13.7
Amaçlı Kartopu		T11		1	3.4
Gönüllü			T23	1	3,4
Seçkisiz Örneklem					
Basit Tesadüfi			T7, T21	2	6.8
Belirtilmemiş	T2, T5, T9, T10,T24,T26		T12, T15, T23, T25	10	34.4

Çalışmalarda en çok kullanılan örneklem yöntemlerinin, seçkisiz olmayan örneklem yöntemleri tercih edilirken (n=17, %59.8); çalışmaların büyük çoğunluğunda ise örneklem yöntemleri hiç belirtilmemiştir (n=10, %34.4) (Tablo 2).

Tablo 3. Örneklem Büyüklükleri

Örneklem Sayıları	Araştırma Yöntemlerine Göre Çalışmalar			n	%
	Nicel	Nitel	Karma		
1≤N≤10		T11, T17	T22	3	11.5
11≤N≤100	T2	T8, T9	T7, T13	5	19.2
101≤N≤500	T5, T9, T10, T16, T26		T12, T15, T18, T23	9	34.6
501≤N≤1000	T14, T20, T24		T3, T4, T21	6	23
1001≤N≤3000	T6		T25	2	7.6
3001≤N	T1			1	3,8
Toplam	11	4	11	26	100.0

Çalışmaların örneklem büyüklükleri incelendiğinde, genellikle 101-500 kişi arasında yoğunlaşmıştır (n=9, %34.6). Örneklem büyüklüğünün en az olduğu aralık 1-10 iken, en yüksek olduğu aralık ise 3001 üstüdür. Nicel ve karma yöntemle hazırlanan çalışmalar ise 101-500 arasında yoğunlaşırken, nitel olarak hazırlanan çalışmalar ise 1-100 arasında yoğunlaşmıştır (Tablo 3).

Çalışmaların örneklem grupları incelendiğinde, bunların %65,5 öğretmenlerle (n=19); %17,2'si ise öğretmen adayları ile yapılmıştır (n=5). En az çalışma ise %10,3 ile öğretim görevlileri/akademisyenler (n=3), %3,4 eğitim alan uzmanları (n=1) ve %3,4 ile lisans öğrencileri (n=1) ile yapılmıştır (Şekil 6). Çalışmaların çalışma sahaları incelendiğinde, %30,7'sinin üniversite düzeyinde olduğu görülmüştür (n=8). Ayrıca %23'ü K-12 (n=6), %23'ü ortaokul (n=6) ve %19,2'si ise lise düzeyindedir (n=5). En az çalışma ise %3,8 ile ilkokul düzeyinde gerçekleştirilmiştir (n=1) (Şekil 7).

Tablo 4. Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Araçları	Araştırma Yöntemi				n	%
	Nicel	Nitel	Karma			
Ölçek	T1,T2,T5,T6,T9,T10,T16,T20,T24,T26	T8	T3,T7,T22		14	25.9
Mülakat/Görüşme		T9	T3,T7,T13,T14,T21		15	27.7
Yapılandırılmış		T8,T11	T23			
Yarı Yapılandırılmış		T17,T22	T12,T15,T18,T25			
Anket	T2,T20,T26	T17	T4,T12,T13,T14,T15,T18,T21,T23,T25		13	24
Gözlem	T2	T17	T14,T22		7	12.9
Katılımcı Gözlem		T11				
Yarı Yapılandırılmış			T23			
Yapılandırılmamış			T18			
Döküman					5	9.2
Günlük			T18, T14,T22			
Rubrik	T2		T18			

Çalışmaların veri toplama araçları incelendiğinde, en fazla mülakat/görüşme (n=15), ölçek (n=14), anket (n=13) ve gözlem (n=7) araçları kullanılırken; alternatif araçlar olan dokümanlar ise daha az tercih edilmiştir (n=5). Araştırma yöntemlerine göre nicel araştırmalarda en fazla ölçek (n=10), nitelde mülakat/görüşme (n=5) ve karmada ise mülakat/görüşme (n=10) ve anket (n=9) daha fazla tercih edilmiştir (Tablo 4).

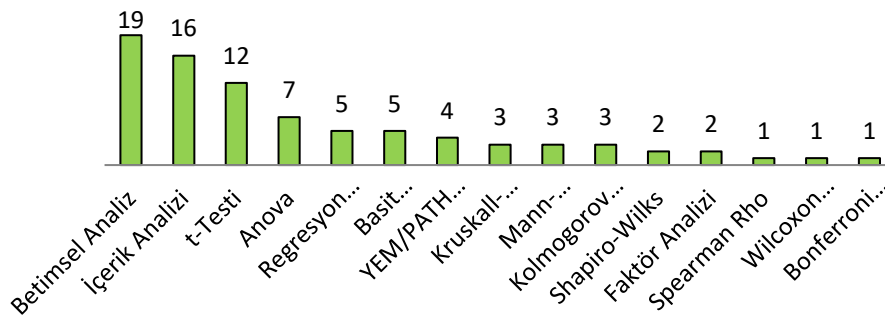
Tablo 5. Veri Analiz Teknikleri

Analiz Teknikleri	Çalışmalar	n	%
Nicel Betimsel İstatistiksel Analizler (Frekans, Yüzde, Standart Sapma vb.)	T1, T3, T4, T5, T6,T8, T9, T10, T14, T15, T16, T18, T20, T21, T23, T24, T25, T26	19	29.6
Parametrik Hipotez Testleri (t-Test, Anova vb.)	T2, T5, T6, T9, T10, T13, T14, T15, T16, T22, T23, T24, T26	13	20.3
Nonparametrik Hipotez Testleri (Kruskall-Wallis H., Mann-Whitney U.,	T2, T3, T7, T9, T10, T13,	6	9.3

SpearmanRho, KolmogorovSmirnov,
Shapiro-Wilks, WilcoxonSignedRanks
Testleri vb.)

Diğer Nicel Veri Analiz Teknikleri (Faktör Analizi, YEM (Yapısal Eşitlik Modellemesi), PATH Analizi, Basit Korelasyon Yöntemi, Bonferroni Çoklu Karşılaştırma)	T1, T3, T6, T10,T12, T16, T20, T24, T25, T26	10	15.6
Betimsel İçerik Analizi	T3, T4, T7, T8, T11, T12, T13, T14, T15, T17, T18, T19, T21, T22, T23, T25	16	25

Çalışmalarda nicel verilerin analizinde, betimsel istatistiksel analizler (n=19), parametrik hipotez testleri (n=13) ve diğer nicel veri analiz teknikleri (n=10) daha çok tercih edilirken; nonparametrik hipotez testleri (Kruskall-Wallis H., Mann-Whitney U., SpearmanRho, KolmogorovSmirnov, Shapiro-Wilks, WilcoxonSignedRanks Testleri vb.) (n=6) ise daha az kullanılmıştır. Nitel veri analizinde ise betimsel içerik analizi daha fazla kullanılmıştır (n=16) (Tablo 5).

Şekil 8. Veri Analiz Tekniklerine Tezlere Göre Dağılımı

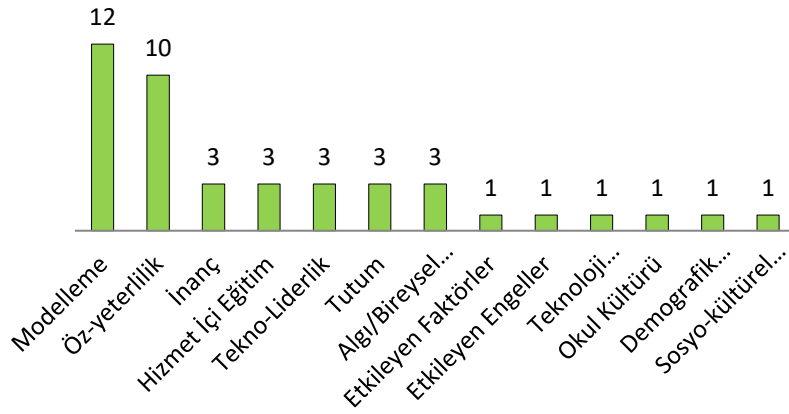
Çalışmalarda kullanılan veri analiz teknikleri incelendiğinde, nicel çalışmalarda betimsel istatistik teknikleri (n=19) ve nitel çalışmalarda ise betimsel içerik analizi (n=16) daha çok kullanılmıştır. Ayrıca t-testi (n=12) ve Anova (n=7) gibi parametrik testlerin sıklıkla kullanılmasına rağmen, nonparametrik hipotez testlerinin (Kruskall-Wallis H., Mann-Whitney U., Spearman Rho, Kolmogorov Smirnov, Shapiro-Wilks, Wilcoxon Signed Ranks Testleri vb.) ise diğer nicel analiz tekniklerine göre daha az kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda ise Faktör Analizi, YEM (Yapısal Eşitlik Modellemesi), PATH Analizi, Basit Korelasyon Yöntemi, Bonferroni Çoklu Karşılaştırma gibi diğer veri analiz teknikleri kullanılmıştır (Şekil 8)

3. Tezlerin Konu Alanı, Sonuç ve Önerilerine Ait Veriler

Bu bölümde, tezlere ait konu alanı, sonuç ve önerilere yer verilecektir.

3.1. Tezlere Ait Konu Alanları

Çalışmaların konu alanlarına ait dağılımları incelendiğinde, en fazla çalışmanın modellemeye ait olduğu görülmüştür (n=12). Bunu öğretmen ve öğretmen adaylarının teknoloji entegrasyonuna dair öz-yeterliliklerini inceleyen çalışmalar (n=10) ve çalışma gruplarının inanç, tutum ve algıları, hizmet içi eğitim, tekno-liderlik konuları takip etmiştir. Teknoloji entegrasyonunu etkileyen faktör ve engeller, okul kültürü, demografik değişkenler ve sosyo-kültürel faktörler ise en az çalışılan konular arasındadır (Şekil 9).

Şekil 9. Çalışmaların Konu Alanları

3.2. Tezlere Dair Sonuçlar

Konuya dair tezlerde ait öne çıkan sonuçlar: (I) Eğitici ve Eğitici Adayları, (II) Model ve Tasarımlar ve (III) Problemler şeklinde 3 başlık altında toplanmıştır:

3.2.1. Eğitici ve Eğitici Adayları: Çalışmalar incelendiğinde, öğretmen ve öğretmen adaylarının teknoloji entegrasyon yeterlilikleri orta ve ileri düzeyde bulunmuştur (Elkiran, 2019; Turgut, 2019; Yılmaz, 2019; Bodur, 2019; Kış, 2017; Taş, 2017; Dikmen, 2015; Ünal, 2013; Samancıoğlu, 2011). Öğretmenlerin, hem teknoloji entegrasyonu yeterlilikleri ve özyeterlilikleri (Elkiran, 2019; Yılmaz, 2019; Bodur, 2013; Kayaduman, 2017; Dikmen, 2015; Palabıyık, 2014; Ünal, 2013), hem de bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişki yüksek düzeyde çıkmıştır (Yılmaz, 2019). Öğretmenler teknoloji entegrasyonuna dair olumlu algı ve tutuma sahiptir (Turgut, 2019; Bodur, 2019; Taş, 2017; Başak, 2016; Arslan, 2016). Bazı çalışmalara göre, entegrasyon yeterlilikleri cinsiyete göre erkekler lehine farklılaşırken (Turgut, 2019; Yılmaz, 2019; Ünal, 2013; Samancıoğlu, 2011); bazı çalışmalarda ise cinsiyete göre bu durum farklılaşmamaktadır (Elkiran, 2019; Bodur, 2019; Ünal, 2013). Yaşı genç olan eğitimcilerin teknoloji entegrasyon düzeyleri daha yüksek iken (Bodur, 2019; Taş, 2017; Samancıoğlu, 2011), sadece bir çalışmada bunun aksi bir sonuç görülmüştür (Palabıyık, 2014). Bazı tezlerde meslekî deneyime göre farklılıklar bulunurken (Taş, 2017; Karaca, 2011), yine sadece bir tezde meslekî deneyimin bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Turgut, 2019; Yılmaz, 2019). Bir diğer yandan, öğretmenler teknolojiyi düşük seviyeli görevlerde de kullanılmaktadır (Kış, 2017). Bu sonuçların yanında, eğitimcilerin motivasyonunu arttırmada teşvik edici unsurların önemi (Taş, 2017; Arslan, 2016; Muhametjanova, 2014; Gökoğlu, 2014; Karaca, 2011), teknoloji entegrasyonu açısından okul kültürü/iklimi, tekno-liderlik ve eğitici işbirliği arasında olumlu ilişkinin olduğu (Yurttav, 2020; Yılmaz, 2018; Gürfidan, 2017; Arslan, 2016; Gökoğlu, 2014; Karaca, 2011), hizmet öncesi (Arslan, 2016; Palabıyık, 2014) ve hizmet içi eğitimin önemi (Kalkan, 2019; Bodur, 2019; Taş, 2017; Başak, 2016; Arslan, 2016; Muhametjanova, 2014; Gökoğlu, 2014; Karaca, 2011) ve FATİH Projesinin teknoloji entegrasyonu açısından önemine dair farklı sonuçlara da ulaşılmıştır (Elkiran, 2019; Bodur, 2019; Tuna, 2016; Başak, 2016; Arslan, 2016; Palabıyık, 2014).

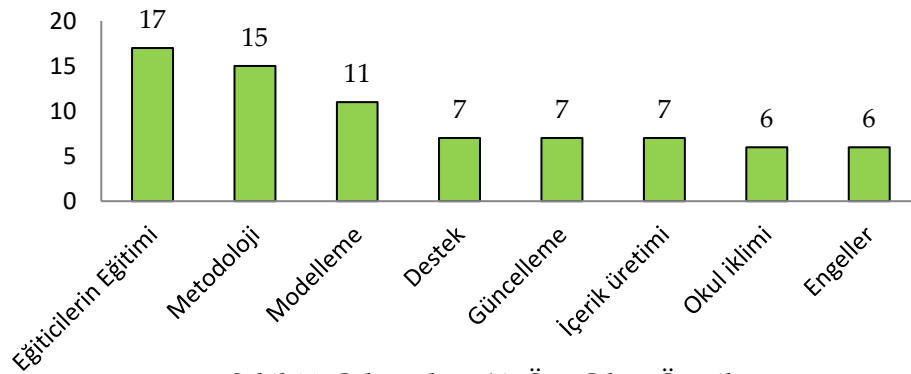
3.2.2. Model ve Tasarımlar: Teknoloji entegrasyonuna dair çeşitli model ve tasarımların sınıadığını ve/veya geliştirdiği çalışmalar yapılmıştır. *PATH modeli*'nde geliştirilen *Teknoloji Entegrasyon Modeli* ile öğretmenlerin teknoloji yeterlilikleri ile entegrasyonu arasındaki yüksek ilişki (Karaca, 2011); *Sistem Tabanlı Teknoloji Liderliği Modeli* ile okul yöneticilerinin, teknoloji liderliği ve bu bağlamda öğretmenlerin teknoloji entegrasyonuna dair olumlu sonuçları (Gökoğlu, 2014); öğretmenlerin *TPAB* bilgileri ve özyeterlilikleri (Dikmen, 2015); hazırlanarak uygulanan *Hizmet İçi Eğitim (HİE)* programının, öğretmenlerin meslekî ve pedagojik becerilerine katkısı (Başak, 2016); *Fakülte Teknoloji Mentörlük (FTM)* programının uygulanarak yeni geliştirilen model ile akademisyenlerin niyet, tutum gibi değişkenlerinin, öz-yeterlilikleri ile olan ilişkisi (Çilsalar, 2017);

okul kültürü ve tekno-liderlik becerileri (Gürfidan, 2017); *S-TECHNO Öğretim Modeli* kullanılarak, öğretmen adaylarının teknoloji yeterliliğini geliştirme konusundaki etkililiği (Kış, 2017); geliştirilen *Teknolojik Pedagojik Alan İnanç Sistemi (TPAI) Modeli* ile öğretmenlerin inanç sistemlerinin teknoloji uygulamalarını etkilediği (Demirbağ, 2018); *ADDIE modeli* ile *Sistemik Planlama Modelini* bütünleştirilerek geliştirilen öğretim tasarımının, hem öğretmenler hem de akademisyen ve uzmanlar tarafından uygulanabilir bir eğitim yazılımı olarak görüldüğü (Bayezit, 2019); *Sistemik Planlama Modelinin* öğretmen adaylarının özyeterliliklerini arttırmada pozitif etkiye sahip olduğunu (Nibat, 2019); öğrenme etkinlikleri türleri yaklaşımının öğretmenlerin TPACK/TPAB yeterliliklerini olumlu etkisi (Baş, 2019); okul iklimi, liderlik gibi değişkenlerin, teknoloji entegrasyonuna olan etkisini *YEM* aracılığıyla test edilmesi ile aralarındaki pozitif ilişki (Yurttav, 2020) ortaya konulmuştur.

3.2.3. Problemler: Çalışmalarda teknoloji entegrasyonuna dair ön çıkan problemler arasında: Lisans eğitiminin yetersizliği (Elkiran, 2019; Kış, 2017; Başak, 2016; Arslan, 2016), hizmet içi eğitimin yetersizliği (Başak, 2016; Arslan, 2016), teknoloji kullanımına dair bilgi yetersizliği (Elkiran, 2019; Nibat, 2019; Kış, 2017; Taş, 2017; Başak, 2016; Arslan, 2016; Muhametjanova, 2014; Palabıyık, 2014), sınıf yönetimine dair yaşanan sıkıntılar (Başak, 2016; Muhametjanova, 2014; Gökoğlu, 2014), teknoloji kullanımının ile yöntem, teknik ve strateji bilgisindeki eksiklik (Başak, 2016; Arslan, 2016), zaman yönetimi sorunu (Taş, 2017; Başak, 2016; Muhametjanova, 2014; Palabıyık, 2014; Karaca, 2011), e-çerik, materyal ve eğitim yazılımı yetersizliği/eksikliği (Bayezit, 2019; Elkiran, 2019; Taş, 2017; Gürfidan, 2017; Tuna, 2016; Başak, 2016; Arslan, 2016; Muhametjanova, 2014; Gökoğlu, 2014; Palabıyık, 2014; Karaca, 2011), öğretim programının yoğunluğu (Taş, 2017; Tuna, 2016; Başak, 2016; Arslan, 2016; Palabıyık, 2014), teknik destek ve personel ve alt yapı yetersizliği (Nibat, 2019; Tuna, 2016; Başak, 2016; Arslan, 2016; Muhametjanova, 2014; Gökoğlu, 2014; Palabıyık, 2014; Karaca, 2011) gelmektedir.

3.3. Tezlere Dair Önerileri

Çalışmalarda öne çıkan öneriler arasında, eğitimcilerin eğitimi (n=17), metodoloji (n=15) ve modelleme (n=11) konuları gelmektedir. Öneriler; destekleme/teşvik, güncelleme, materyal ve içerik üretimi, okul iklimi/idareci desteği ve çeşitli engellere dair diğer başlıklarla birlikte, toplamda 8 kategoride incelenmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Çalışmalara Ait Öne Çıkan Öneriler

3.3.1. Eğitimcilerin Eğitimi: Eğitimcilerin, yeni çıkan eğitim teknolojileri hakkında düzenli olarak bilgilendirilmesi (Yılmaz, 2019), teknoloji entegrasyonuna dair becerilerini, özellikle niteliksel açıdan arttıran yüz yüze veya çevrimiçi hizmet içi eğitimler düzenlenebilir (Bayezit, 2019; Başak, 2016; Bodur, 2018; Dikmen, 2015; Gürfidan, 2017; Kalkan, 2019; Kış, 2017; Muhametjanov, 2014; Yılmaz, 2019; Yurttav, 2020). Bu eğitimlerin sayısı artırılarak (Bodur, 2019), öğretmenlerin bireysel yenilikçilik özelliklerinin geliştirilmesi için (Karaca, 2011; Yılmaz, 2019), branş bazında teorik ve pratik eğitimler düzenlenebilir (Arslan, 2016, Kalkan, 2019). Okul yöneticileri için atölye çalışmaları, çevrimiçi eğitimler, sempozyum v.b etkinliklerin ve mesleki gelişim

fırsatlarının düzenlenmesi de ayrıca önemlidir (Çilsalar, 2017; Karaca, 2011; Palabıyık, 2014; Yılmaz, 2018). Alternatif olarak oryantasyon programları geliştirilerek, teknoloji eğitim atölyeleri ile zenginleştirilen mentorluk faaliyetleri (Çilsalar, 2017) ve teknoloji tabanlı kurslar düzenlenebilir (Kış, 2017). Ayrıca eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının, kendi branşlarında içerik geliştirebilmeleri ve bunları yeni yaklaşımlara uygun olarak derse uyarlamalarına dair eğitimler verilebilir (Arslan, 2016; Ünal, 2013). Ayrıca, öğretmen adayları başta olmak üzere, branş bazında eğitim verilerek, öğretmenlerin TPACK becerilerini geliştirecek düzenlemeler önerilmektedir (Arslan, 2016; Dikmen, 2015; Gökoğlu, 2014).

3.3.2. Metodoloji: Konuya dair farklı değişkenler çalışılarak, öğretmenlerin teknoloji entegrasyonunu etkileyen teknolojik engeller ve teknoloji bağımlılığı gibi alt boyutlar (Turgut, 2019); farklı kademe ve okul türlerinde, farklı şehir ve ilçelerde görevli daha fazla öğretmen ile çalışılabilir (Bodur, 2019; Gürfidan, 2017; Karaca, 2011; Samancıoğlu, 2011; Taş, 2017; Tuna, 2016; Yılmaz, 2019). Öğretmenlerin bireysel yenilikçilik özelliklerini artması ile problem çözme, eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünme becerileri arasındaki ilişki (Yılmaz, 2019); deneysel araştırmalarla kişisel özellikler, motivasyon, tutum gibi bireylerin endişeleriyle daha fazla ilgili olan değişkenler çalışılabilir (Kayaduman, 2017). Ayrıca, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, kodlama, robotik vb. gibi yenilikçi BİT araçları kullanılarak öğretimde teknoloji entegrasyonunun nasıl sağlanacağına dair öğretim tasarımlarının geliştirilmesine (Bayezit, 2019) ve tezlerde farklı araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalara ihtiyaç olduğuna da değinmiştir. Kayaduman (2017)'a göre, öğretmen adaylarının teknolojiyi kabullenme süreçlerindeki endişelerini belirlemek amacıyla, farklı araştırma yöntemlerinin özellikle ilişkisel ve gözlemsel çalışmalar yapılabilir. Ortaöğretimde öğretim elemanları kontrolünde öğretmenlerle birlikte deneysel bir çalışmanın yanı sıra (Taş, 2017) ve nedensel ilişkileri keşfetmek için deneysel veya boylamsal çalışmalar yapılabilir (Taş, 2017; Gürfidan, 2017; Karaca, 2011). Nitel veya nicel çalışmalar (araştırma amacına göre farklı deneysel desen türleri), farklı öğretmen adayları ile tekrar gerçekleştirilebilir (Ünal, 2013). Derinlemesine araştırmalar için nitel çalışmalar (Karaca, 2011), eylem araştırmaları ve katılımcı araştırma yöntemleri gerçekleştirilebilir (Çilsalar, 2017). Yine, tekno-pedagojik eğitim çalışmalarının, güvenilirliği için karma çalışmalar yapılabilir (Bodur, 2019; Elkıran, 2019; Karaca, 2011; Turgut, 2019; Yılmaz, 2019; Yılmaz, 2018). Örneğin, Baş (2019), öğrenme etkinlikleri türleri yaklaşımının öğretmenlerin teknoloji entegrasyonu üzerindeki rolünün inceleyerek, anketin yanı sıra, ders planı puanları ve gözlem kayıtları ile karma değerlendirme yöntemlerini bir arada kullanmıştır. Sonuçlarının genellenebilirliğini arttırmak amacıyla, daha geniş ve farklı kesimlerin temsil edildiği örneklem kullanılabılır (Baş 2019; Başak, 2016; Bodur, 2019; Kayaduman, 2017; Samancıoğlu, 2011; Taş, 2017; Turgut, 2019) ve farklı betimsel değişkenler ile çalışmalar genişletilebilir (Samancıoğlu, 2011). Örneğin, farklı okullarda daha büyük bir örneklem ile uzun vadeli bir atölye çalışması ile, daha güvenilir karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak, alanlardaki öğretmenlerin TPAB gelişimleri incelenebilir (Baş, 2019). Örneğin; Kış (2017) da, S-TECHNO modelinin öğretmen adaylarının öğretim süreçleri üzerindeki teknoloji yeterliliklerine etkisini incelemek için, daha uzun bir uygulama süresi önermiştir. Çilsalar (2017) ise akademisyenlerin teknoloji entegrasyonuna dair davranışlarının gelişimini daha derinlemesine anlamak için, alternatif veri toplama araçları (sesli düşünme yöntemi ve bilişsel ve etnografik görüşmeler gibi) önerilmektedir.

3.3.3. Modelleme: Dikmen (2015), oluşturduğu teknoloji entegrasyon modelinin, farklı örneklem üzerinde sınanmasını ve belli bir gruba özgü olup olmadığının doğrulanması gerektiğini; Gürfidan (2017), TPAB çerçevesinde tasarlanan hizmet içi eğitimlerin ve mesleki gelişim programlarının etkililiğinin, Bölge Teorisi çerçevesinde incelenebileceğini; Demirbağ (2018) TPAB modelini değerlendirerek, alternatif bir model olarak TPAİ'yi ortaya koyarak, bu modelin teorik ve metodolojik yanlarının tartışılabileceğini ve farklı branşlara uygulanabileceğini; Yurttav (2020) okul iklimi ve liderlik temelli değişkenler ile öğretmenlerin teknoloji entegrasyonunu tam olarak açıklayamadığını ortaya koyarak; gelecek çalışmalar için, okulun teknolojik altyapısı, öğretmenlerin içsel motivasyonu, özyeterlilikleri ve hizmet içi eğitimleri gibi değişkenleri içeren diğer YEM'lerin test edilmesini; Gökoğlu (2014), tekno-liderlerin teknoloji entegrasyonu sürecindeki rollerinin, Sistem Tabanlı Teknoloji Liderliği Modeli dışında başka modellerle sınanabileceğini ve son olarak Kış (2017) ise yüksek öğrenimde S-TECHNO modelinin etkisini araştırdığı çalışma ile bu ve diğer modellerin teknoloji derslerinde kullanılabileceği önerilmektedir.

3.3.4.Destekleme/Teşvik: Üniversitelerde teknoloji entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla, çeşitli teşvikler ve ekstra mali destekler verilerek, akademisyenlerin terfi fırsatlarının oluşturulması (Çilsalar, 2017); öğretim sırasında BİT kullanan eğitmen ve okul yöneticilerinin, ek kaynak ve teşvik gibi enstürmanlarla desteklendiği, ödül ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması (Muhametjanov, 2014; Karaca, 2011; Yurttav, 2020); teknoloji entegrasyonunda teknik destek hizmetlerinin oynadığı kilit rol nedeniyle, okul yöneticilerinin öğretmenler için gerekli olan teknolojik kaynaklara erişim, kullanılabilirlik (Gürfidan, 2017; Karaca, 2011) ve teknik destek (Arslan, 2016; Başak, 2016; Gürfidan, 2017; Muhametjanov, 2014) gibi konularda kolaylaştırıcı ve teşvik edici bir rol üstlenmeleri önerilmektedir.

3.3.5.Güncelleme: Eğitimsel açıdan teknoloji entegrasyonuna dair yatırımlar, sistemli ve planlı olarak gerçekleştirilebilir. Bu konuda, gelişmiş ülkelerin teknoloji entegrasyon süreçleri ve çeşitli teknoloji kuruluşlarının faaliyetleri göz önünde tutularak, Türkiye'deki teknoloji entegrasyonuna dair mevcut durum güncellenebilir ve eksiklikler giderilebilir (Elkıran, 2019; Başak, 2016; Taş, 2017). Ayrıca, üniversitelerde verilen akademik dersler analiz edilerek, teknolojik gereksinimler belirlenebilir (Çilsalar, 2017) ve öğretmen adaylarının ihtiyaçlarına göre sınıflar düzenlenebilir (Kış, 2017). Bu bağlamda öğretim programlarına: Eğitim Teknolojileri, Çoklu Ortam Tabanlı Öğretim Tasarımı, Eğitimde Grafik ve Animasyon (Elkıran, 2019); Teknoloji Entegrasyonu (Kış, 2017), Bilişim ve/veya İnternet Etiği (Ünal, 2013) gibi dersler konularak, teknoloji entegrasyonu desteklenebilir (Nibat, 2019).

3.3.6.Materyal ve İçerik Üretimi: Öğretmenlerin FATİH Projesi kapsamında becerilerini geliştirmek amacıyla (Başak, 2016), hizmet içi eğitimler düzenlenebilir (Bodur, 2018). Derslerin, BİT araç ve gereçleri ile desteklenerek, dijital içerik ve yazılımların laboratuvar etkinlikleri ile bir arada yürütüldüğü uygulamalı çalışmalar gerçekleştirilebilir (Başak, 2016; Ünal, 2013). Öğrencilerin kaynaklara ulaşabilmesi için, 24 saat erişime açık olan açık eğitim yazılımı portalı hazırlanabilir (Muhametjanov, 2014). İçerik üretimini teşvik etmek amacıyla, öğretmenlerin katılabileceği e-içerik tasarım yarışmaları düzenlenebilir (Elkıran, 2019). FATİH projesinin içeriği öğretmen görüş ve önerileriyle her yıl güncellenerek yenilenebilir (Taş, 2017). Okullardaki teknolojik araç-gereç, tablet gibi materyallerin eksikliklerinin giderilmesi amacıyla, okul yöneticileri tarafından takip-kontrol sistemi oluşturularak; özellikle, Fatih projesi kapsamında öğretmenlere acil ve ihtiyaç duyacağı zamanlarda yardımcı olmak için okul düzeyinde teknik yardım verilmesi sağlanabilir (Palabıyık, 2014).

3.3.7.Okul İklimi ve Yönetici Desteği: Okul yöneticileri, öğretmenlerin teknoloji yeterliliklerini artırmak amacıyla, meslekî gelişim fırsatları sağlayabilir. Çünkü teknoloji entegrasyonu için ortak bir vizyonun paylaşıldığı olumlu bir okul ortamı ve ikliminin oluşturulması oldukça önemlidir (Gürfidan, 2017; Karaca, 2011; Samancıoğlu, 2011). Özellikle okul liderleri, bu konuda teşvik edici; okul iklimi ve tekno-liderlik konularında yol gösterici olmalıdır (Karaca, 2011; Yurttav, 2020). Örneğin; Gököğlü (2014), her okulda en az bir tekno-liderin bulunmasının faydalı olacağını ve mevcut öğretim programının öğretmen adaylarının ileride üstleneceği tekno-liderlik rollerini de içerecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Okul yöneticileri, kurumlarında tekno-liderlik yeterliliklerine sahip olmaya dikkat ederek, konuya dair gelişme ve yenilikleri takip etmeli ve olumlu bir okul iklimi oluşturmaya çalışmalıdır. Ayrıca, teknoloji ile ilgili dersler artırılarak, yeni teknolojilerin eğitim ve öğretmenlere entegrasyonu gerçekleştirilebilir (Yılmaz, 2018). Bu doğrultuda, yönetim desteğinin davranışı geliştirmedeki etkisi, daha az yönetim desteği ile karşılaştırılarak idarî etki değişkeni incelenebilir (Çilsalar, 2017).

3.3.8.Engeller: Eğitim kurumlarındaki donanımsal ve yazılımsal teknik sorunların çözümü için, öğretmenlere teknik destek sunulabilir (Başak, 2016; Nibat, 2019; Palabıyık, 2014). BİT kullanımında eğitimcilerin eğitim ve teknik bilgi eksikliği, öğrenciler için sınırlı internet, evden bağlanma, bilgisayar maliyeti gibi engellerin yanında; donanımsal (yazıcılar, laboratuvarlar ve projeksiyonörler gibi) eksiklikler mevcuttur. Özellikle üniversite öğrencileri sınıf ortamı dışında çalışabilecekleri ortamlar düzenlenmeli ve laboratuvarlar çoğaltılabilir (Muhametjanov, 2014). Öğretim üyelerinin teknoloji kullanımının önündeki engellerden birisi olan yoğun ders yükü azaltılarak, müfredat sadeleştirilebilir (Arslan, 2016; Palabıyık, 2014; Taş, 2017). Ayrıca, teknolojiyi öğrenmek ve entegre

etmek için zaman eksikliği, teknolojik bilgi eksikliği/yetersizliği, daha fazla pedagojik bilgi ihtiyacı, sınıf yönetimi sorunları ve motivasyon eksikliği gibi sorunlar giderilebilir. Bunun için, akademisyenlerin ağır iş yüklerinin azaltılması, uygulamalı seminer fırsatları sunulabilir ve teknolojik bilgilerini artırmak amacıyla, bireysel veya merkezî destek ofisi, problem çözme amacıyla departmanlar kurulabilir. (Muhametjanov, 2014).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitimde teknoloji entegrasyonu kapsamında incelenen tezler; (i) tanımlayıcı bilgiler, (ii) metodolojik bilgiler ve (iii) konu alanı ile öne çıkan sonuç ve öneriler açısından incelenerek bazı sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Tezlere Ait Tanımlayıcı Sonuç ve Tartışmalar

Teknoloji entegrasyonu üzerine en fazla çalışma yüksek lisans düzeyinde (%65,3) ve 2016-2020 yılları arasında artmaktadır (n=19). Bu veriler, özellikle son yıllarda yapılan çalışmaların arttığını göstermektedir. Alan yazın incelendiğinde, son yıllarda yalnızca tezlerin değil, makalelerde de konuya dair eğilimin benzer şekilde arttığı görülmektedir (Avcı vd., 2019; Başak ve Ayvacı, 2017; Demirer ve Dikmen, 2018; Erduran ve Taşdan, 2018; Esra ve Avcı, 2016; Kaya, 2019; Kocaman-Karoğlu, 2016; Koyunkaya ve Taşdan, 2019; Özçakır ve Aydın, 2019; Şendurur ve Arslan, 2017; Tosuntaş vd., 2019). COVID-19 salgınıyla birlikte, 21.yüzyıl becerilerinin, artan nüfus ve küreselleşen dünya için ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılmış; teknolojiyi sınıf içi-dışı eğitim-öğretim ortamlarına entegre gerekliliğinin de ötesinde bir zorunluluğa dönüşmüştür.

2. Tezlere Ait Metodolojik Sonuç ve Tartışmalar

Çalışmanın metodolojik bulgularına göre, Türkiye’de teknoloji entegrasyonu çalışmaları özellikle 2016 sonrasında lisansüstü düzeyde önemli bir artış yaşanmış ve çalışmalar genellikle karma ve nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Pole (2007)’a göre, sosyal bilimlerde yapılan çalışmalar, zamanla meydana gelen epistemolojik paradigma değişimlerinden etkilenmiş ve özellikle son zamanlarda nicel ve nitel araştırmaların, harmanlanmış bir şekli olarak, karma araştırma yöntemine doğru bir eğilimi ortaya çıkarmıştır. Literatür incelendiğinde, benzer bir şekilde artan sayıda araştırmacının (Mao, 2014; Ross vd., 2010; Sun vd., 2017; Walker vd., 2011), alanda karma eğitim yönteminde çalışmalara yönelmiştir. Tashakkori ve Teddlie (2003) ve Creswell (2003) gibi araştırmacılar da, özellikle son yirmi yılda, karma yöntem çalışmalarına doğru eğilimin gittikçe arttığını ve araştırmacıların bu yöntemle araştırma yapmayı, ayrı bir tasarım olarak savunduklarını belirtmişlerdir. İslamoğlu vd., (2015) da, yaptığı çalışmada karma yöntemin, nicel ve nitel yöntemlere göre daha çok tercih edildiğini tespit etmiştir. Karma yöntemlerin tercih edilme nedenleri olarak, eğitim teknolojisi alanının disiplinlerarası doğasına daha uygun olması ve çalışma esnasında nitel veriler üzerinde kayıtları kontrol ederken bir yandan da nicel veriler üzerinde doğrudan kanıt buluncaya kadar istatistiksel analizler gerçekleştirilmesine olanak sağlaması olabilir. 2019 yılı ve öncesinde çalışmalarda genel bir artış olmasına rağmen, 2020’de çalışma sayısında yaşanan belirgin bir düşüş görülmüştür. Bunda, COVID-19 pandemisine bağlı olarak eğitim teknolojileri çalışmalarında yaşanan eksene kayma, zorakî sosyal izolasyona bağlı olarak yaşanan kısıtlamalarla birlikte, eğitim sisteminde yaşanan aksaklık ve sorunların, akademik çalışmaları sekteye uğratmasından kaynaklanabilir.

Tezlerin desenleri incelendiğinde, karma yöntemle hazırlanan tezler, doktora düzeyinde yoğunlaşırken, daha çok sıralı karma desen kullanılmıştır. Nicel olarak hazırlanan tezlerde ise deneysel olmayan ilişkisel tarama deseni; nitel tezlerde ise durum çalışması deseni daha çok kullanılmıştır. Tezlerde en çok seçkisiz olmayan örnekleme yöntemleri ve bunlardan yöntemlerden olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme ve amaçlı örnekleme türleri tercih edilmiştir. Bu sonuç, alan yazınla da benzerlik göstermektedir (Balcı, 2013; Goktas, vd., 2012; Kucuk vd., 2013). Tezlerde seçkisiz örnekleme yöntemlerinin tercih edilmesinde, kolay ulaşılabilir örnekleme yönteminin tamamen mevcut olan, ulaşılması hızlı ve kolay öğelere dayanması (Baltacı, 2018); amaçlı örnekleme ise araştırmacının kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanarak, amacına uygun bir şekilde katılımcıyı belirlemesi gibi olumlu faktörler etkili olabilir (Balcı, 2013). Ayrıca, tezlerin yaklaşık üçte birinde çalışmalarda kullanılan örnekleme yönteminden hiç bahsedilmemiştir. Bu durum, araştırmacıların eğitim teknolojisi

alanındaki metodolojik bilgilerinin sınırlı veya eksik olmasından kaynaklanıyor veya Onwuegbuzie ve Daniel (2003) da: “*eğitim araştırmacılarına, araştırma metot ve istatistiklerinin lisans-lisansüstü seviyede holistik, yansıtıcı ve etkileşimli bir süreçten daha çok, bir dizi rutin adımla öğretilmesi ve lisansüstü düzeydeki araştırma dersi programlarının, nitel ve nicel araştırmalar konusunda öğrencileri aydınlatılma açısından oldukça sınırlı düzeyde olduğunu*” (s.1-2) belirtmiştir.

Örneklem büyüklüğü açısından, çalışma grupları ez an 3 kişi (Demirbağ, 2018), en fazla ise 13.487 kişiden oluşmuştur (Yurttav, 2020). Örneklem büyüklüğü daha çok 101-500 kişi aralığında tercih edilirken; örneklem sayısının 1000’in üstünde olduğu ve nicel yöntemlerin kullanıldığı çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlıdır (Karaca, 2011; Yılmaz, 2019; Yurttav, 2020). Nicel ve karma yöntemle hazırlanan tezler daha çok 101-500 kişi; nitel tezler ise 1-100 kişi arasında yoğunlaşmıştır. Seçilen örneklem gruplarının %80’den fazlası öğretmen ve öğretmen adaylarından oluşurken; sınırlı sayıda çalışma ise akademisyen, eğitim alan uzmanı ve lisans öğrencilerinden oluşmuştur. Bunlardan lisans öğrencilerine yönelik olarak, yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır (Muhametjanov, 2014). Sonuçlar incelendiğinde, örneklem popülasyonu için özellikle araştırmacıların, kendi ekosistemleri ve çekim alanlarında bulunan öğretmen ve öğretmen adaylarını seçtiği görülmüştür. Örneklem sahalarının açısından ise en fazla çalışmanın üniversite ve farklı okul türlerinde K-12 düzeyinde, en az ise ilköğretim düzeyinde yapıldığı görülmüştür. Örneklem gruplarının, %70’den fazlası ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyindeyken; yaklaşık %30’unun ise yükseköğretim düzeyindedir. Bu sonuçlara göre, örneklem sahası olarak üniversitelerde yapılan çalışmaların ise oldukça sınırlı sayıda kalmıştır.

Veri toplama araçları incelendiğinde mülakat, ölçek, anket ve gözlem teknikleri daha fazla kullanılırken; alternatif veri toplama araçları olarak çeşitli dökümanlar (günlük ve rubrik) ise daha az tercih edilmiştir. Alan yazım incelendiğinde, Goktas vd. (2012) ve Şimşek vd. (2009)’de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Nicel verilerin analizinde genellikle betimsel istatistikler ve parametrik hipotez testleri (t-testi, Anova gibi) daha fazla kullanılırken; nonparametrik hipotez testleri ve diğer nicel veri analiz teknikleri ise daha az kullanılmıştır.

3. Tezlere Ait Konu Alanı, Sonuç ve Önerilere Dair Sonuç ve Tartışmalar

3.1. Konu Alanına Dair Sonuç ve Tartışmalar

Konu alanına dair tezler, en fazla çeşitli modellerin kullanılması ve/veya ortaya konmasına dair modelleme çalışmaları ve öğretmen-öğretmen adaylarının öz-yeterlilikleri üzerine odaklanırken; daha az çalışılan konular ise katılımcıların inanç, tutum ve algıları, hizmet içi eğitim, tekno-liderlik, eğitimde teknoloji entegrasyonunu etkileyen faktör ve engeller, okul kültürü, demografik değişkenler ve sosyo-kültürel faktörler üzerine olmuştur. Şendurur ve Arslan (2017) da, teknoloji entegrasyonunu etkileyen faktörlerdeki değişimleri inceledikleri çalışmada, benzer bir şekilde öğretmenlerin yazılım eksikleri, hazır içerik beklentileri gibi engellere, değişen şartlar ve meslekî zorunluluk ile ilgili faktörlere değindikleri görülmüştür. Kaleli Yılmaz (2015) ise yaptığı çalışmada, 2008-2014 yılları arasında yayınlanmış 59 çalışmayı analiz ederek, çalışmaların önemli bir bölümünün ölçek geliştirme/uyarlama, TPAB yeterlilik ve gelişmelerinin incelenmesi amacıyla yapıldığını ve az sayıda çalışmada ise özel bir konu alanına odaklanıldığını tespit etmiştir. Bu açıdan tasarım ve modellerin kullanımına dair benzer sonuçlara ulaşılmasına rağmen, ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarına tezlerde yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. Sonuçlara Ait Sonuç ve Tartışmalar

Konuya dair yapılan çalışma sonuçları: (I) Eğitici ve Eğitici Adayları, (II) Model ve Tasarımlar ve (III) Problemler şeklinde 3 başlık altında toplanmıştır:

3.2.1. Eğitici ve Öğretici Adayları: Öğretmen/öğretmen adaylarının teknoloji entegrasyon yeterlikleri orta ve ileri düzeyde bulunurken, öğretmenlerin bu yeterlikleri ile özyeterlikleri arasındaki ilişkinin ve öğretmenlerin bireysel yenilikçilik özelliklerinin ise yüksek olduğuna ulaşılmıştır. İngiliz Eğitim Teknolojileri Dergisi (BJET) 2010-2018 yılları arasındaki çalışmaları inceleyerek, eğitim teknolojilerinde öğrenci, öğrenme ve eğitim teknolojisi kavramlarının yanında, en fazla teknoloji (%35), analiz (%14), performans (%11) ve model (%10) temalarının kullanıldığını ortaya koymuştur (Bond vd., 2019).

Eğitici ve öğretici adaylarının teknoloji entegrasyonuna yönelik öz-yeterliliklerine konularının ise ikinci sırada geldiği ve öğretmenlerin teknoloji entegrasyonuna karşı olumlu algı ve tutuma sahip oldukları görülmüştür. Tezlerde, teknoloji entegrasyonunun cinsiyete göre farklılaştığı, yaşça küçük öğretmenlerin teknoloji entegrasyon düzeylerinin ise daha iyi olduğuna ulaşırken; Palabıyık (2014) ise tezinde bu durumun aksine, yaş büyük öğretmenlerin kendilerini daha yeterli gördüğü sonucunu bulmuştur. Tezlerde meslekî deneyimin teknoloji entegrasyonunu etkilediğini savunan çalışmalara da rastlanmıştır (Taş, 2017; Karaca, 2011). Turgut (2019), Yılmaz (2019) ve Culver (2017) de, öğretmenlerin teknoloji ekipmanı yeterliliği, eğitimde teknoloji deneyiminin ve eğitiminin, teknolojinin okul müfredatına entegrasyonunda önemli bir etkiye sahip olduğunu; fakat yaş, cinsiyet, sınıf ve eğitim seviyesi, demografi gibi değişkenlerin ise önemli bir etkisinin olmadığını belirtmiştir.

Tezlerde öğretmenlerin teknolojiyi düşük seviyeli görevlerde kullandığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde, benzer bir şekilde öğretmen ve öğrencilerin, yeterli erişim ve imkânlarla sahip olsalar bile, teknolojiyi sadece eğitim-öğretim amaçlı kullanmadıklarını göstermiştir. Örneğin; ABD’de yapılan bir çalışma, öğretmenlerin genellikle bilgisayar teknolojilerini idarî işler (kayıt tutma gibi), kişisel üretkenlik (ör. kaynakları bulma ve oluşturma gibi), personel ve veli iletişimi gib işlerde kullandıkları; öğrencilerin ise teknolojiyi, daha çok bilgi toplama (İnternet araştırmaları gibi) veya belirli bir teknolojiyi uygulama amacıyla kullanıldığını ortaya koymuştur (Shapley vd., 2010). Ülkemizde de öğretmenlerin BIT’i genellikle raporlama, not girişi, sınav hazırlama gibi işler için kullandığını gözlemliyoruz. Örneğin; Gülbahar (2007)’ın, Türkiye’deki özel bir K-12 okulunda yapılan çalışma sonuçlarına göre, yönetici ve öğretmenler, okul ortamında BIT kullanımına dair kendilerini yeterli hissetmelerine rağmen, teknoloji entegrasyonunun başarılı olabilmesi için bir kılavuz eksikliğini bildirirken; öğrenciler ise BİT’in sınıflarında yeterince kullanılmadığına dair görüş bildirmiştir. Aynı çalışma sonuçlarına göre, öğretmenler için teşvik edici unsurların motivasyonu arttırmadaki önemi; yine teknoloji entegrasyonu için okul kültürü ve iklimi, tekno-liderlik, işbirliği gibi değişkenlerin önemi; FATİH Projesinin desteklenmesinin önemi ve hizmet öncesi-içi eğitimin gerekliliğine dair sonuçlara ulaşılmıştır.

3.2.2. Model ve Tasarımlar: Modelleme, eğitim teknolojisindeki mevcut durum ve kaynaklar vasıtasıyla, gerçekçi bir durumun test ve analiz edilerek daha açık ve anlaşılır kılınması amacıyla işe koşulan bir yöntem ve süreci temsil etmektedir. Tezler incelendiğinde, model ve tasarımların sınanması ve/veya geliştirilmesine odaklanılmış; genel olarak da yapılan çalışmaların başarılı olduğu belirtilmiştir. Çalışılan modeller arasında: YEM (Dikmen, 2015; Gürfidan, 2017; Yurttav, 2020), FTM Modeli (Çilsalar, 2017), S-TECHNO Modeli (Kış, 2017), Hizmet İçi Eğitim Programı (Başak, 2016), Sistem Tabanlı Teknoloji Liderliği Modeli (Gökoğlu, 2014), PATH Modeli (Karaca, 2011) ve TPACK/TPAB/TPAİ Modeli (Baş, 2019; Demirbağ, 2018; Dikmen, 2015) ve Sistematik Planlama Modeli (Bayezit, 2019; Nibat, 2019) yer almaktadır. Dikmen (2015), farklı değişkenlerden oluşan yeni bir model kurgulayarak, YEM aracılığıyla öğretmenlerin TPAB’e dair bilgilerinin teknoloji entegrasyonlarını olumlu etkilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Çilsalar (2017), Karaca (2011) ve Demirbağ (2018) da, çalışmalarında bir model geliştirerek, etkililiklerini ortaya koymuştur. Örneğin; Karaca vd. (2013), ilköğretim birinci kademedeki teknoloji entegrasyonu ile ilgili olarak, öğretmen ve okulla ilgili olan meslekî deneyim, bilgisayar kullanım süresi, yönetici ve meslektaş desteği, teknoloji yeterliliği, teknoloji kullanımına dair tutum ve inançlar gibi faktörler arasındaki ilişkileri inceleyerek; teknoloji entegrasyonunun, birçok faktörü içeren, yetkinlik, destek, deneyim ve tutumlara özel önem verilen, birbiriyle ilişkili kompleks bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Literatür incelendiğinde, son yıllarda modelleme çalışmalarının eğitimde sıklıkla kullanıldığını görüyoruz. Doering vd., (2014), TPACK modelini kullanarak, coğrafya öğretmenlerinin hizmet içi eğitimlerinde

kullanılan teknoloji destekli öğrenme araç ve kaynaklar aracılığıyla, entegrasyon becerilerinin gelişimine katkısını incelemiştir; Liuvd., (2017), PATH modeli ile K-12 okulları bağlamında, bir sınıf teknoloji entegrasyon modeli tasarlayarak sınıması; Petko vd., (2018) ise Yapısal Denklem Modeli oluşturarak, eğitimde teknoloji entegrasyonunun, öğretmenlerin hazır bulunuşluğuna bağlı olduğunu ve bu durumun ise okula karşı hazırbulunuşluğuna etkililiğini incelemiştir. Benzer şekilde, eğitim teknolojileri sahasında, modelleme çalışmalarının %10'luk bir oranla 4.sırada geldiğini söyleyen BJET'in araştırma sonuçları da modelleme çalışmalarındaki bu eğilimi destekler bir niteliktedir (Bond vd., 2019).

3.2.3.Problemler: Karşılaşılan problemler arasında; lisans ve hizmet içi eğitimin yetersizliği, sınıf yönetimindeki zorluklar, yöntem, teknik, strateji ve bilgi eksikliği, zaman yönetimine dair sorunlar, kaynak, e-çerik ve materyal eksikliği, müfredat yoğunluğu ve/veya eksikliği, teknik destek, personel ve alt yapı yetersizliği, eğitim yazılımı yetersizliği gibi konular gelmektedir. Literatürde benzer problemlere dikkat çekmektedir. Örneğin; Ryan ve Bagley (2015), teknolojinin sürekli değişen doğasından kaynaklanan sorunlar arasında: “*Dış engeller olan donanım ve yazılım eksikliğini, yetersiz mesleki gelişimi ve süregelen teknolojik desteği içermektedir. İç engeller kişisel sıkıntı, endişe ve kullanıcı güveni eksikliği ile sonuçlanabilen teknoloji kullanımı ile ilişkili kişisel inançları, algıları ve anlayışı*”(s.33) görmektedir. Ertmer vd., (1999)'e göre, ABD ve diğer ülkelerde, teknoloji eğitim-öğretim amacıyla müfredata entegre edilirken K-12 düzeyindeki okullarda karşılaşılan birinci engeller olarak: “(a) kaynaklar, (b) kurum, (c) konu kültürü, (d) tutum ve inançlar'ı görülürken; ikincil engeller olarak: (e) bilgi beceriler ve (f) değerlendirme” konuları görülmüştür (akt.Hew ve Brush, 2007, s.240). Farklı engellerin teknoloji entegrasyonuna dair etkilerini incelediği bir başka çalışmada Ertmer vd., (2012), öğretmenlerin teknoloji entegrasyonunu tutum ve inançları, teknoloji desteği, eyalet/bölgenin standartları, para, teknoloji erişimi, zaman, değerlendirme, teknolojik problemler, kurum yönetimi gibi konular öncelikli olarak etkilerken; yine öznel kültür, öğrenci ve kişilerin bilgi ve beceri düzeyleri, toplumun gelenekleri ve ailenin yerleşik yaşantıları, kişinin kendisine dair inanç ve tutumlarının da düşük düzeyde de olsa etkilediğini belirtmiştir.

3.3.Önerilere Ait Sonuç ve Tartışmalar

En fazla öne çıkan öneriler arasında; eğitimcilerin eğitimi, metodoloji ve modelleme konularındadır. Bunun dışında öneriler; okul ikliminin önemi ve yönetici desteği, eğitimcilerin eğitimi için çeşitli aktivite ve meslekî gelişim fırsatları, bu eğitimlerin niteliklerinin artırılması, öğretim amacıyla teknoloji entegrasyonunu kolaylaştırıcı destek/teşvikler, gelişmiş ülkelerin örnek alınması ile yapılacak yatırım ve faaliyetlerin sistemli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilerek, etkin yenilenme ve güncellenme, tekno-pedagojik materyal, kaynak ve e-çerik üretimi, donanımsal ve yazılımsal sorunların giderilmesi üzerinedir. Tezlere göre okullarda teknoloji kullanımını geliştirme çalışmaları, genellikle öğretmenlerin meslekî gelişimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Alan yazındaki çalışmalar da bu sonuçları destekler niteliktedir. Literatürde, özellikle teknoloji entegrasyonuna dair, öğretmenlerin meslekî gelişimini sağlamak amacıyla bazı yöntemler önerilmiştir. Örneğin; Davies ve West (2014)'in önerileri arasında: “(a) teknolojik beceriler geliştirmek, (b) işbirlikçi ortamlar yoluyla desteği arttırmak ve (c) mentörlük sağlamak (s.11)” yer alırken; Harris vd., (2009) ise teknoloji entegrasyonunda profesyonel gelişimin sağlanabilmesi amacıyla 5 model öngörmüştür. Bunlar: “(i) Yazılım merkezli olan girişimler, (ii) Örnek ders, proje ve kaynakların gösterilmesi, (iii) Teknoloji-tabanlı olan eğitim reformu örneklerini incelemek, (iv) Öğretmenlerin mesleki gelişimi için atölye ve kurslar düzenlemek ve (v) Teknoloji odaklı öğretmen eğitimi kursları düzenlemek (s.394).” şeklinde 5 model öngörmüştür Flanagan ve Jacobsen (2003)'da, teknolojinin eğitime entegrasyonu için, nitelikli öğretmen ve idarecilerin ihtiyaçlarına ek olarak, hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi, erişim engellerinin kaldırılması, özellikle teknolojik kaynak ve materyallere eşit erişim gibi önlemler sunmuştur.

Çalışmalarda metodoloji ile ilgili öne çıkan öneriler incelendiğinde teknoloji entegrasyonunu etkileyen alt boyutlar, öğretmenlerin teknoloji kullanımına dair engelleri, teknoloji bağımlılığı (Turgut, 2019), farklı değişkenler, okul türleri ve bölgelerin çalışılmasına yönelik öneriler yapılmıştır (Bodur, 2019; Gürfidan, 2017; Karaca, 2011; Samancıoğlu, 2011; Taş, 2017; Tuna, 2016; Yılmaz, 2019). Yine farklı araştırma yöntemlerinin

kullanıldığı daha fazla çalışma yapmaya da ihtiyaç vardır. Örneğin; bazı tezler nicel-deneysel çalışmaların yapılmasını önerirken (Karaca, 2011; Taş, 2017); Gürfidan (2017) da alanda deneysel ve boylamsal çalışmalara da ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Karma çalışmalar yapılmasını öneren çalışmalar da vardır (Bodur, 2019; Elkıran, 2019; Karaca, 2011; Turgut, 2019; Yılmaz, 2019; Yılmaz, 2018). Örneklem büyüklüğünün farklı kesimlerden alınması (Baş 2019; Başak, 2016; Bodur, 2019; Kayaduman, 2017; Samancıoğlu, 2011; Taş, 2017; Turgut, 2019) önerisinin yanı sıra; Çilsalar (2017), akademisyenlerin teknoloji entegrasyonuna dair davranışsal gelişimlerinin daha derinlemesine incelenerek; davranış ve teknoloji entegrasyon eylemlerinin tasarımına ilişkin ipuçları elde etmek için alternatif veri toplama araçları (sesli düşünme yöntemi, bilişsel ve etnografik görüşmeler gibi) önermiştir.

Modellemeye dair öneriler incelendiğinde, modellerin, farklı örneklemeler üzerinde sınanarak (Dikmen, 2015), derinlemesine bilgi için daha uzun uygulama süresine sahip çalışmalara ihtiyaç olduğu üzerine odaklanmıştır (Kış, 2017). Dikmen (2015), oluşturduğu modelin belli bir gruba dair özgünlüğünün doğrulanması amacıyla farklı örneklemeler üzerinde uygulanabileceğini ve benzer şekilde Demirbağ (2018)'da ortaya koyduğu TPAİ modelinin farklı branşlarda uygulanarak, teorik ve metodolojik açıdan tartışmaya açık olduğunu belirtmiştir. Yurttav (2020) ise okul iklimi ve liderlik ile ilgili bazı değişkenlerin, öğretmenlerin teknolojiyi eğitim amacıyla entegre etmelerini tam olarak açıklayamadığını ortaya koyarak; gelecek çalışmalar için okuldaki teknolojik altyapı, öğretmenin sahip olduğu içsel motivasyon ve öz-yeterlik, alınan hizmet içi eğitim gibi değişkenlerin yer aldığı YEM'lerin sınanabileceğini önermiştir.

ÖNERİLER

Çalışmalar incelendiğinde, örneklem gruplarının en fazla öğretmenler, akademisyenler ve öğretmen adaylarından oluştuğu fakat çalışma sahası olarak ise çoğunlukla K-12 düzeyinden seçilmesine rağmen K-12 düzeyindeki öğrencilerle çalışılmamıştır. K-12 düzeyinde öğrencilerin yer aldığı çalışma grupları ile çalışılarak, öğrenme teknolojilerine bağlı olarak öğrencilerin yer aldığı çalışmalar yapılabilir. Bu bağlamda, farklı kademe ve okul türlerinde farklı öğrenci grupları ile farklı değişkenlere bağlı, modelleme çalışmaları gerçekleştirilebilir. Ayrıca yapılan tezlerde örnekleme yöntemlerinin ve çalışma sürelerinin genellikle belirtilmemesi veya kullanılan model ve tasarımın neden ve niçin uygulandığının yeterince açıklanmaması gibi araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli metodolojik eksiklikler görülmüştür. Bu tür eksikliklerin giderilmesi için lisans ve lisansüstü seviyesindeki "araştırma yöntem ve teknikleri", "bilimsel araştırma ve çalışma", "bilimsel etik" derslerin, teorik bilgiden daha çok, uygulamaya dair çalışmalara ağırlık verilebilir. Tezler, modelleme çalışmaları ve öğretmen-öğretmen adaylarının öz-yeterlilikleri üzerine odaklanırken; katılımcıların inanç, tutum ve algıları, hizmet içi eğitim, tekno-liderlik, eğitimde teknoloji entegrasyonunu etkileyen faktör ve engeller, okul kültürü, demografik değişkenler ve sosyo-kültürel faktörler gibi daha az çalışılan konulara dair çalışmalar yapılabilir. Eğiticilerin eğitimi için hem üniversite düzeyinde akademisyenlerin, uzmanların, aday öğretmenlerin hem de öğretmen ve yöneticilerin yüz yüze ve çevrimiçi ortamlarda katılabileceği, branşa ve katılımcıların nitelik ve ihtiyaçlarına uygun eğitim ve aktiviteler düzenlenerek, teşvik ve ödül mekanizmaları (akademik kariyer olanakları, yurt içi-dışı akademik kariyer olanaklarında pozitif ayrımcılık, indirim, sponsorluk gibi) ile cazip hale getirilebilir. Belli periyotlarla, gelecekte bu ve benzer içerik analizlerinin yapılması, eğitimde teknoloji entegrasyonuna dair yapılacak muhtemel tezlerin daha özgün, holistik ve süreklilik arz eden çalışmalar yapılmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca, genel bir çerçeve çizen bu çalışma daha kapsamlı bir şekilde genişletilebilir.

KAYNAKÇA

AECT Definition and Terminology Committee. (2008). Definition. In A. Januszewski & M. Molenda (Eds.), *Educational technology: A definition with commentary*. New York: Lawrence Erlbaum.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (6. Baskı)*.

Arthur, W. B. (2009). *The nature of technology: What it is and how it evolves*. SimonandSchuster.

- Avcı, Ü., Kula, A., ve Haşlamam, T. (2019). Öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecine entegre etmek istedikleri teknolojilere ilişkin görüşleri. *ActaInfologica*, 3(1), 13-21. <https://doi.org/10.26650/acin.556003>
- Balcı, A. (2013). Etkili Okul ve Okul Geliştirme: Kuram Uygulama ve Araştırma. Pegem A Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/497090>
- Baran, E., ve Bilici, S.C. (2015). Teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB) üzerine alanyazın incelemesi: Türkiye örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 30(1), 15-32.
- Başak, M. H., ve Ayvacı, H. Ş. (2017). Teknoloji entegrasyonunun eğitim alanında uygulanmasına yönelik bir karşılaştırma: Türkiye-Güney Kore örneği. *Eğitim ve Bilim*, 42(190). <https://doi.org/10.15390/EB.2017.6710>
- Bond, M., Zawacki-Richter, O., & Nichols, M. (2019). Revisiting five decades of educational technology research: A content and authorship analysis of the British Journal of Educational Technology. *British Journal of Educational Technology*, 50(1), 12-63. <https://doi.org/10.1111/bjet.12730>
- Culver, B.L. (2017). *Technology In Education: Technology Integration Into The School's Curriculum*. [Ph. D. thesis]. <https://www.proquest.com/openview/e1b432ee7ac0dba494def3adcfefd0a2/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
- Çakmak, E. K., Özüdoğru, G., Bozkurt, Ş. B., Ülker, Ü., Ünsal, N. Ö., Boz, K., ... & Gül, H. Ü. (2016). 2014 Yılında eğitim teknolojileri alanındaki yayımlanan makalelerin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(1), 80-108. <https://doi.org/10.17943/etku.04638>
- Çalık, M., ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174). <https://doi.org/10.15390/EB.2014.3412>
- Davies, R. S., & West, R. E. (2014). Technology integration in schools. In *Handbook of research on educational communications and technology* (4th ed., pp. 841–853). Springer New York.
- Demirer, V., ve Dikmen, C. H. (2018). Öğretmenlerin FATİH projesine yönelik görüşlerinin teknolojik pedagojik alan bilgisi bağlamında incelenmesi. *Ilkogretim Online*, 17(1). <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.413735>
- Dockstader, J. (1999). Teachers of the 21st century know the what, why, and how of technology. *THE journal*, 26(6), 73-75.
- Doering, A., Koseoglu, S., Scharber, C., Henrickson, J., & Lanegran, D. (2014). Technology integration in K–12 geography education using TPACK as a conceptual model. *Journal of Geography*, 113(6), 223-237.
- Erduran, A., ve Taşdan, B. T. (2018). Matematik öğretmen adaylarının teknolojiye yönelik görüşlerinin ve teknolojiyi derslerine entegre etme süreçlerinin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1), 273-296. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/409192>
- Ertmer, P. A., Ottenbreit-Leftwich, A. T., Sadik, O., Sendurur, E., & Sendurur, P. (2012). Teacher beliefs and technology integration practices: A critical relationship. *Computers&education*, 59(2), 423-435.

- Esra, E., ve Avcı, Z.Y. (2016). Okul-üniversite işbirliği kapsamında e-içeriklerin geliştirilmesi: Teknoloji entegrasyonu planlama modeli kapsamında bir durum değerlendirmesi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(26/2). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/202595>
- Flanagan, L.,&Jacobsen, M. (2003). Technology leadership for the twenty-first century principal. Journal of Educational Administration, 41(2), 124-142. doi: 10.1108/09578230310464648
- Funk, K. (2007). Thinking critically and Christianly about technology. Perspectives on Science and Christian Faith, 59(3), 201-211. <https://web.engr.oregonstate.edu/~moon/oregonstatefscf/TCCAT4.1.pdf>
- Gentry, C. G. (1995). Educational technology: A question of meaning. In G. J. Anglin (Ed.), Instructional technology: Past, present, and future (2nd ed.; pp. 1-10). Englewood, CO: Libraries Unlimited.
- Goktas, Y., Kucuk, S., Aydemir, M., Telli, E., Arpacik, O., Yildirim, G., & Reisoglu, I. (2012). Educational technology research trends in Turkey: A content analysis of the 2000-2009 decade. Educational Sciences: Theory and Practice, 12(1), 191-199. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ978439.pdf>
- Gulbahar, Y. (2007). Technology planning: A road map to successful technology integration in schools. Computers & Education, 49(4), 943-956. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2005.12.002>
- Harris, J., Mishra, P., & Koehler, M. (2009). Teachers' technological pedagogical content knowledge and learning activity types: Curriculum-based technology Integration Reframed. Journal of Research on Technology in Education, 41(4), 393-416.
- Hew, K. F., & Brush, T. (2007). Integrating technology into K-12 teaching and learning: Current knowledge gaps and recommendations for future research. Educational technology research and development, 55(3), 223-252. <https://doi.org/10.1007/s11423-006-9022-5>
- İslamoğlu, H., Ursavaş, Ö.F., ve Reisoğlu, İ. (2015). FATİH projesi üzerine yapılan akademik çalışmaların içerik analizi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 5(1), 161-183. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/71850>
- Kaleli Yılmaz, G. (2015). Türkiye'deki teknolojik pedagojik alan bilgisi çalışmalarının analizi: Bir meta-sentez çalışması. Eğitim ve Bilim, 40(178), 103-122. <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/4087/1001>
- Karaca, F., Can, G., & Yildirim, S. (2013). A path model for technology integration into elementary school settings in Turkey. Computers & Education, 68, 353-365.
- Kaya, G., ve Usluel, Y. K. (2011). Öğrenme-öğretme süreçlerinde BİT entegrasyonunu etkileyen faktörlere yönelik içerik analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (31), 48-67. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/231642>
- Kaya, M. F. (2019). İlkokul öğretim programlarının teknoloji entegrasyonu bakımından incelenmesi. Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 1063-1091. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.555122>
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189. <https://doi.org/10.7771/1541-5015.1255>
- Kocaman-Karoğlu, A. (2016). Okul Öncesi Eğitimde Teknoloji Entegrasyonu: Dijital Hikâye Anlatımı Üzerine Öğretmen Görüşleri. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 7(1), 175-205. <https://doi.org/10.17569/tojqi.87166>

Koyunkaya, M.Y., ve Taşdan, B.T. (2019). Matematik öğretmen adaylarının ders planlarının teknoloji entegrasyonu açısından değerlendirilmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 1137-1166. <https://doi.org/10.17494/ogusbd>.

Kucuk, S., Aydemir, M., Yildirim, G., Arpacik, O., &Goktas, Y. (2013). Educationaltechnologyresearchtrends in Turkeyfrom 1990 to 2011. Computers&Education, 68, 42-50. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.04.016>

Liu, F., Ritzhaupt, A. D., Dawson, K., &Barron, A. E. (2017). Explaining technology integration in K-12 classrooms: A multilevel path analysis model. Educational Technology Research and Development, 65(4), 795-813.

Mao, J. (2014). Social media for learning: A mixed methods study on high school students' technology affordances and perspectives. Computers in Human Behavior, 33, 213-223.

Onwuegbuzie, A. J., & Daniel, L. G. (2003). Typology of analytical and interpretational errors in quantitative and qualitative educational research. Current issues in Education, 6. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.847.7819&rep=rep1&type=pdf>

Özçakır, B., ve Aydın, B. (2019). Artırılmış gerçeklik deneyimlerinin matematik öğretmeni adaylarının teknoloji entegrasyonu öz-yeterlik algılarına etkisi. Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi, 10(2), 314-335. <https://doi.org/10.16949/turkbilm.487162>

Petko, D., Prasse, D., &Cantieni, A. (2018). The interplay of school readiness and teacher readiness for educational technology integration: A structural equation model. Computers in the Schools, 35(1), 1-18.

Pole, K. (2007). Mixed methoddesigns: A review of strategies for blending quantitative and qualitative methodologies. Mid-Western Educational Researcher, 20(4), 35-38.

Reiser, R. A. (2002). What field did you say you were in? Defining and naming our field. In R. A. Reiser& J. V. Dempsey (Ed.), Trends and issues in instructional design and technology.UpperSaddleRiver, NJ: Pearson. http://catalogue.pearsoned.ca/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0132563584.pdf

Richey, R. C., Silber, K. H., &Ely, D. P. (2008). Reflections on the 2008 AECT Definitions of the Field. TechTrends, 52(1), 24-25. <https://doi.org/10.1007/s11528-008-0108-2>

Ross, S. M., Morrison, G. R., &Lowther, D. L. (2010). Educational technology research past and present: Balanc in grigorand relevance to impact school learning. Contemporary Educational Technology, 1(1), 17-35. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/252115>

Ryan, T., ve Bagley, G. (2015). Nurturing the integration of technology in education/Eğitimde teknoloji entegrasyonu. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 11(1), 33-50.

Shapley, K.S., Sheehan, D., Maloney, C., &Caranikas-Walker, F. (2010). Evaluating the Implementation Fidelity of Technology Immersion and its Relationship with Student Achievement. Journal of Technology, Learning, and Assessment, 9(4). <https://ejournals.bc.edu/index.php/jtla/article/view/1609/1460>

Sun, Y., Strobel, J., &Newby, T. J. (2017). The impact of student teaching experience on pre-service teachers' readiness for technology integration: A mixed methods study with growth curve modeling. EducationalTechnologyResearchand Development, 65(3), 597-629.

Şendurur, P., ve Arslan, S. (2017). Eğitimde teknoloji entegrasyonunu etkileyen faktörlerdeki değişim. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (43), 25-50. <https://doi.org/10.21764/efd.21927>

Şimşek, A., Özdamar, N., Uysal, Ö., Kobak, K., Berk, C., Kılıçer, T. ve Çiğdem, H. (2009). İki binli yıllarda Türkiye'deki eğitim teknolojisi araştırmalarında gözlenen eğilimler. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9, 941-966.

Taş, G. (2021). Teknoloji Entegrasyonuna Dair Metodolojik ve İçeriksel Bir Analiz. 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (ICOESS), 79-80. <http://www.icoess.com/upload/faf0c89d-b8d6-43dd-b0fb-de7b04a082ce.pdf>

Tosuntaş, Ş. B., Çubukçu, Z., & İnci, T. (2019). A holistic view to barriers to technology integration in education. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 10(4), 439-461. DOI: 10.17569/tojq.613969 <https://doi.org/10.17569/tojq.613969>

Walker, A., Recker, M., Robertshaw, M. B., Osen, J., Leary, H., Ye, L., & Sellers, L. (2011). Integrating technology and problem-based learning: A mixed methods study of two teacher Professional development designs. Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, 5(2), 7. ble at: <https://doi.org/10.7771/1541-5015.1255>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*.

Ek-1.Araştırmada Kullanılan Tezlerin Listesi

Kod	Araştırmacı	Yıl	Türü	Üniversite	Enstitü/Bölüm
T1	Yurttav, H.	2020	Y.Lisans (İng.)	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
T2	Baş, K.	2019	Y.Lisans (İng.)	Boğaziçi Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
T3	Elkiran, Y.M.	2019	Doktora	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T4	Kalkan, Ö.	2019	Y.Lisans	Trabzon Üniversitesi	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
T5	Turgut, G.	2019	Y.Lisans	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü
T6	Yılmaz, O.	2019	Y.Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T7	Nibat, G.Ç.	2019	Y.Lisans	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü
T8	Bayezit, B.	2019	Y.Lisans	Balıkesir Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü
T9	Bodur, E.	2019	Y.Lisans	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T10	Yılmaz, O.	2018	Y.Lisans	Trakya Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
T11	Demirbağ, M.	2018	Doktora	Uludağ Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T12	Çilsalar, H.	2017	Doktora (İng.)	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü
T13	Kayaduman, H.	2017	Doktora (İng.)	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü
T14	Kış, S.K.	2017	Doktora	Gazi Üniversitesi	Eğitim Bilimleri

			(İng.)		Enstitüsü
T15	Taş, M.	2017	Y.Lisans	Ankara Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T16	Gürfidan, H.	2017	Y.Lisans	Süleyman Demirel Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T17	Tuna, S.	2016	Y.Lisans	Marmara Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T18	Başak, M.H.	2016	Doktora	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T19	Arslan, S.	2016	Y.Lisans	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T20	Dikmen, C.H.	2015	Y.Lisans	Süleyman Demirel Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T21	Muhametjanova, G.	2014	Doktora (İng.)	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü
T22	Gökoğlu, S.	2014	Y.Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T23	Palabıyak, P.Y.	2014	Y.Lisans (İng.)	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T24	Ünal, E.	2013	Y.Lisans	Ankara Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
T25	Karaca, F.	2011	Doktora (İng.)	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Fen Bilimleri Enstitüsü
T26	Samancıoğlu, M.	2011	Doktora	Gaziantep Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü

Egon Schiele Resimlerinde Biçimlenen Güzelin ve Çirkinin Değişen Algısı*
(Sayfa 112-124)

Uzm. İlknur BOZDEMİR

Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Doktora Öğrencisi

ORCID: 0000-0002-1794-7626

ilknur89b@gmail.com

Öz

Güzellik ve çirkinlik birbirini tamamlayan ve karşılığını birbirinde arayan kelimeler olsa da, sanat felsefesi içinde kavram olarak geniş alanda ele alınmıştır. Her ne kadar mitlerin temsili resimlerindeki yaratıkların ve insanların betimlemeleri çirkin kavramını açıkça gösterse de, Antik Yunan, Ortaçağ, Rönesans'ta kusursuz güzelliğe dönüşmüştür. Zaman içinde sanat felsefesiyle değişen düşünce yapıları sanatta güzele karşıt, çirkinliğe yer açmaya başlamıştır. Sanat kuramcıları arasında irdelenen çirkinlik kavramı, sanatçıların eserlerinde birçok konun içinde işlenmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası, Almaya başta olmak üzere birçok ülkeyi etkileyen Dışavurumculuk (Ekspresyonizm) hareketi, sanatçı ve eserlerinde, çirkin kavramını ele almaya uygun ortam yaratmıştır. Hareketin temsilcilerinden Avusturya'lı dışavurumcu sanatçı Egon Schiele'nin sanat pratiğinde daha radikal bir değişime uğramıştır. Bu çalışmada öncelikle güzellik ve çirkinlik kavramlarının sanat tarihi ve teorileri içindeki anlayışları ve Dışavurumcu Viyana sanatındaki yaklaşımına yer verilmiştir. Daha sonra Schiele'nin resimlerindeki çirkinliğin insan bedenine bilinçli yansıttığı biçimleriyle, kendi sanatındaki temsilini nasıl değiştirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güzellik, çirkinlik, Dışavurumculuk, Viyana'da çirkinlik, Egon Schiele

Changing Perception of Beautiful and Ugly Formed in the Paintings of Egon Schiele

Abstract

Although beauty and ugliness are the words that supplement each other and seek their counterparts in each other, they have been addressed widely in arts philosophy as a concept. Albeit the descriptions of the creatures and people in the vicarious pictures of myths demonstrate the concept of ugly explicitly, they have been transformed into perfect beauty in Ancient Greece, Middle Ages and Renaissance. In time, the frames of mind changing with the arts philosophy started to make room for the ugly opponent to beautiful in arts. The ugliness concept addressed among the arts theorists has been discussed within many subjects in the works of the artists. Expressionism having effects on many countries particularly Germany after the War has created an environment appropriate to address the concept of ugly in the artists and their works. It has undergone a more radical change in the arts practice of Egon Schiele, who is the Australian expressionist artist and one of the representatives of the movement. In this study, particularly the approaches of the concepts of beauty and ugliness within the history and theory of arts and the approach in the Expressionist arts of Wien are addressed. Then, it is aimed to demonstrate how the ugliness in the paintings of Schiele changes the description of it in his art with the forms reflected by him on the human body consciously.

Keywords: Beauty, ugliness, Expressionism, ugliness in Wien, Egon Schiele

*Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda 2019 yılında tamamlanan "Avusturyalı İki Dışavurumcu Sanatçı Egon Schiele ve Oskar Kokoshka'nın Yapıtlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

İnsan doğada var olduğundan bu yana çoğalmak ve yaşamak için öncelikle ihtiyacı olanı üretmeye çabalamıştır. İhtiyaçları arttıkça keşfetmiş, keşfederken de sorgulamayı öğrenmiş ve böylelikle ürettiklerini kalıpların dışına çıkararak değiştirmiş, şekillendirmiş, biçimlendirmiştir. Tüm bunları denedikçe eliyle ürettiği 'şey'lere anlamlar yükleyerek değerler oluşturmuş; nesnel idealin dışında, yaratıcı olarak, öznel bir estetik değer oluşturmaya başlamıştır. Yarattığı ideal biçime özgün anlamlar eklerken bunun içine estetik algı, güzel görüntü gibi yapısal bütünlüğü katmıştır. Bu güzellik ideali, sanatsal boyuta taşındığı da görsel, işitsel, düşünsel gibi çeşitli duylulara haz vermeye başlamıştır.

Rönesans'ın başlangıcından 1790'lara kadar süren dönemde belli estetik ölçütler şüphesiz ki geçerliliğini korumuştur. Avrupa toplumlarında iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış gibi değerler, insanların düşünce ve davranışlarını ortak paydada birleşmiştir. Bu oluşum, Antik Yunan medeniyetinde kenti tanımlayan "polis", ile "toplumun yaşamında önemli bir ögenin ortak paydalar olduğu" anlayışı üzerinden gelişmiştir. Öyle ki Yunan sitelerinin temel özelliği de bir arada yaşayan insanların ortak paydalarının olması ve paylaştıkları değerlerin sanata yansiyarak güzellik kavramında ifade bulmuş olmasındandır (Duben, 2016).

İnsanlar, algıladıkları şeyler ya da canlılar ile kendi idealleri arasındaki uygunluk yakaladıkları zaman onu güzel olarak tanımlarken; kendi idealleriyle çelişen, uygunluk kuramadıklarını çirkin, güzel olmayan olarak duyumsamışlardır. Estetik bilinci tarihinde ve sanatsal kültürde, çirkinin varlığı bazen görmezlikten gelinmiş; zaman zaman doğanın hatası ya da şeytanın hilesi gibi bahsedilirken; bazen de ön plana alınarak sanatın ve kuramcılarının ilgisini çekmiştir (Kagan, 2008).

Karl Rosenkrantz tarafından yazılmış, 1853 tarihli *Çirkinliğin Estetiği* isimli kitabında çirkinliğin güzelliğin zıttı, güzelliğin çirkinliği içinde barındıran bir yanlığı olduğunu ve bu sebeple güzellik bilimi veya estetiğin çirkinlik kavramına bağlı kalmaya mecbur olduğu eğilimi desteklemiştir. Rosenkartz, doğada çirkinliğin, manevi çirkinliğin, resimde çirkinliğin, uyumsuzluğun, biçimsizliğin ve şeklin bozulmasının çeşitli şekillerini analiz etmiştir. Güzel olarak kabul edilenlerin: hoş, çekici, zarif, uygun, sevimli, uyumlu, göz alıcı, hassas, nefis, görkemli, olağanüstü olmasına karşın; çirkin olanın korkunç, iğrenç, tiksindirici, ürkütücü, kaba, açık saçık, berbat, bozuk, kirli, aşağılık, hasta edici, kokuşmuş, saldırganca ve biçimi bozulmuş anlamlarına yer verilmiştir (Eco, 2007).

Sanatsal ya da resimde çirkinlik; neredeyse tüm estetik teorilerde gerçek ve etkili tasvirlerle yansıtılmıştır. Yunan düşünür Aristoteles (MÖ 384-322) iğrenç bir şeyden güzelliğin ustaca yaratılabileceğinden bahsederken, Yunan tarihçi/yazar Plutarhos (MS 46-120?)' da çirkinliğin, ressamın ustalığı sayesinde güzellikten yansıdığını bahsetmiştir. Bu anlayışa örnek, Hollanda'lı ressam Rembrandt van Rijn (1606-1669) 'ın bir cenaze tablosundaki kadavrayı resmetmesindeki ustalığına hayran kalan çağdaşları, aynı zamanda bu cesede gerçekmiş gibi bakıp, korkunç tepkiler de verebilmektedir (Eco, 2007).

Yunan düşünür Sokrates öğrencisi Eflatunla gerçekleştirdiği *Devlet* diyaloglarında, güzel ile çirkinin birbirinin tersi olmalarıyla birlikte, iki ayrı şey olduklarını; iki olduklarından dolayı da her birinin tek, kendi başına bir bütün olduğundan bahsetmiştir. Doğru ile eğri, iyi ile kötü ve daha başka kavramlar içinde aynı düşüncesini devam ettiren Sokrates bu kavramların başka işlere, başka varlıklara karışmış değişik halleri olduğunu ortaya koymuştur. Sokrates, güzelliğin kavramına yer açan bu diyaloglarından birinde şöyle ifade etmiştir: "Güzel, kendi başına güzeldir. Değişik güzel şeyler değildir. Güzel olan, kendiliğinden var olan bir şeydir. Güzel ayrı ayrı bir sürü şey değildir" ifadesiyle güzeli felsefi yönden varlık, oluş biçimi olarak savunmuştur (Eflatun, 1963).

S.Moissey Kagan, sanatta da güzelliğin, yaratıcı kişinin ustalığından sanatsal yapıda bir sistemin niteliği şeklinde çıktığını ve sanatın; doğanın, insanın, nesnelere güzelliğini de yeniden yarattığından bahsetmiştir (Kagan, 2018).

Bu düşünürlerle birlikte sanatın yalnızca güzellikleri değil, kimi zaman çirkinlikleri de dile getireceğini savunan sanatçıların da olduğu düşünülürse, estetiği yalnızca güzel kavramına bağlamanın eksikliği daha iyi ortaya çıkmış olduğu görülebilmektedir (Doğan, 1975).

Bu açıdan estetik, güzel ve çirkin sözcükleriyle dile gelen, insanın dış dünyaya gösterdiği tepkileriyle ilgilidir. Çünkü güzel ve çirkin terimlerinin kapsamı belirsiz, anlamları da öznel ve görelidir. Estetik kuramı, güzelin

yalnızca öznel olmayan, nesnel bir içerik de taşıyan tanımını yaparken, bu değişik terimler arasındaki bağıntıları belirlemeye çalışır (Ekici, 2010).

Buna rağmen güzelin kavramsal zıtlığını barındıran çirkin, sanatsal estetiği ve güzelliği bozucu bir nitelik olarak geriye atılmıştır. Fakat bununla birlikte yanında sanatın tek başına mutlak güzellik biçimine indirgenmesi halinde, sanatın kısıtlanacağı ve yoksullaşacağı kaçınılmazdır. Öyle ki, her kavram, olgu birbirinin zıttı ile var olduğundan güzel- çirkin birbirinin koşulu denilebilir. Biçim kadar içeriğinde önemli olduğu sanat eserlerinde, sanat felsefesi yoluyla güzellik, çirkinlik, trajik, yüce, bayağı, komik gibi değer belirleyici duygular da katılmıştır. Böylelikle klasik sanatın mutlak güzellik anlayışı kırılarak sanat içinde çirkinliği de işleyen yapıtlar ortaya konmuştur. Velazquez, Goya gibi usta ressamın yapıtlarında, korkunçluk, ölüm, acı çekme sahnelerindeki figürler, izleyiciye çirkin, aşağılık, acıma, kaygı gibi duygularını aşılıyarak, çirkinliğe karşı duyarlılık, kabullenme değerli görme duygusu katmıştır. 19. yy ortalarıyla özgür düşünce ve duygu aktarımı geleneğinin içinde kalan azınlıktaki ustaların öncülüğünde, daha da cesur ve özgür bir yaratıma dönüşerek modern sanat akımlarıyla sanatçılarda yeni deneyimler hızla çoğalmıştır.

Moderniteyle birlikte sanat anlayışında çirkinlik üzerine ele alınan içerik ve biçim daha da belirginleşmiştir. Ekspresyonizm, Kübizm, Dadaizm, Sürrealizm, Neodadaizm, Nihilizm, Kitsch gibi eleştirici, yıkıcı, reddedici sanat akımlarıyla güzellik, estetik, uyum; yerini acı, kötülük, vahşilik, çirkinliğin sahnelerine bırakmıştır. Bu araştırmanın konusu olarak da üzerinde durulan, insanın ruh durumunu, içsel derinliğini özgürce yansıttığı Dışavurumculuk akımı ise güzellik ve çirkinlik olguları üzerine en radikal değişimlerin yolunu açarak diğer tüm akımlara da öncü olmuştur. Dışavurumcular modern sanatın içinde yeni ve kışkırtıcı biçimlerde alan oluştururken, sanat tarihinin eski, bilinen formüllerini de sıklıkla ele almışlardır. Bunlar uygulanırken; perspektif kuralları, ideal anatomi, renk uyumu bozularak, yeniden güncellenmiş ve dışavurumculukta en uç noktaya getirilmiştir (Wolf, 2005).

2.1. Sanatta Çirkinin ve Güzelin Algısı

Güzellik kavramı, tarih boyunca durmadan değişen aldatıcı algılar oluşturan bir olay olarak değerlendirilebilir. Güzellik; hayal gücü ile düşünme gücü arasındaki uyumu sağlarken, çirkinlik, duygularla biçim arasındaki bağlantının sağlanmadığı yerde ortaya çıkabilmektedir. Sanat da bu durumları içine alarak bir yeni algı daha oluşturmuştur. Bunların başında, sanat ile güzellik sözcüklerinin kullanımındaki tutarsızlıklar gelmektedir. Her güzel şeylerin sanat olup, sanat ile güzelliği bir saymak ve çirkin olanın sanatta yer edinmeyeceği gibi bir düşünce, sanatı değerlendirmede yanılğı oluşturmaktadır. Çünkü sanatın salt güzellikten oluşması gerekmez. Sanatta güzel ya da çirkinin, doğadaki var olan canlı-cansız türün insan ruhundan geçerek oluşan bir algılayış şekli olduğu da söylenebilir.

İnsan güzelliğinin ilk sanatsal modelleri olan yontma taş çağının Venüs figürlerine bakıldığında kadın vücudunun gerçek orantılarının değiştirildiği görülmektedir. Bunun nedeni, yontma taş çağındaki insanın kadından ne anladığının çizilmesiyle uyandırılacak olan estetik etkiyle daha çok ilintili olduğu anlaşılabilir. Fakat bu figürlerdeki çarpıtmaların belirli anlam taşıdıkları çok öncelerden bu yana bilinmektedir. Anaerkil çağda, kocaman bir karın, geniş kalçalar, dolgun göğüsler, kendi ideal belirlenmiş biçimi içinde, kadının biyolojik işlevini, doğurganlığı, yaşamı türetme işlevini simgelemektedir. Bu idealin zaman geçtikçe değişime uğramasıyla insan güzelliğinin biçimi de değişime uğramıştır. Ataerkil düzene geçiş yeni toplumsal ilişkiler etik-dinsel anlayışların oluşmasını, estetik dünya ile insan anlayışının değişime uğramasına yol açmıştır (Kagan, 118).

Özkan Eroğlu'nun, Alman sanat tarihçisi Wilhelm Worringer'dan yorumladığı Soyutlama ve Duyumsama kitabında; sanat yapıtının güzelliğini, izleyicisini mutlu eden, psikolojik gereksinimlerine cevap veren özellikleriyle tanımlamıştır. Bize çirkin gelen bir sanat yapıtının, sanatçısı tarafından güzel olarak nitelenmesi sanatçının 'sanat istencisiyle' alakalıdır şeklinde yer vermiştir (Eroğlu, 2016).

Umberto Eco, Çirkinliğin Tarihi adlı kitabında, Paul Weiss ve Friedrich Hegel gibi düşünürlerin çirkinlik hakkındaki tanımlarına yer vermiş; Weiss'in, çirkinliği güzelliğin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü ve sanatsal imgelemin bu varlığı dikkate almaması gerekliliğinden; Hegel'in ise "çirkinliğin güzellikle çarpışan kaçınılmaz bir an" gibi olduğu söylemlerinden bahsetmiştir (Eco, 279). Bu iki benzer tanımda güzellik ve çirkinlik kavramının birbirinden ayrı düşünülemeden ve birbirini tamamlayan durumlarını ve sanat için iki karşıtlığın gerekliliği vurgusu görülebilmektedir.

Felsefe akademisyeni Claude Sagaret, Kadın Çirkinliğinin Tarihi adlı kitabında, edebiyat, tarih, felsefe, resim ve antropoloji üzerinden kadın algısının tarihsel gelişimini çok yönlü şekilde ele almıştır. Yazar, çalışmasında, güzellik ve çirkinliğin ontolojik ve fizyolojik varyasyonları etrafında gelişen toplumsal normları detaylı bir şekilde irdelemiştir. Sagaret, çirkinliğin sevilmesine de kaçınılmaz bir anlamı olduğunu, iticiliğin renkli çekiciliği ile altüst eden anlayışı ve alışılmışın dışında bir deneyim yaşatmasıyla insanda biricik, eşsiz bir aşk ilişkisi uyandırdığını belirtmiştir (Sagaert, 2017).

2.2. Viyana Sanatında Çirkinliğin Algısı

Çirkinlik kavramı 1900'lü yıllarda Viyana'da sanat teorisi ve pratiğinde fark edilerek yeni bir önem kazanmıştır. Franz Wickhoff, Alois Riegel ve daha sonra Otto Benesch, Max Dvoşak da dahil Viyana sanat okulunun tarihçileri mutlak estetiğe ve özellikle sanatın tümüyle klasik güzelliğe dayalı olduğu fikrini savunan Heinrich Wölfflin gibi çağdaşlarının bilimsel geleneğini reddetmiştir. Wickhoff ve Riegl, estetik değerlerin yeniden değerlendirilmesini, güzellik ve çirkinlik arasında hiyerarşi olmayan, çağa uygun bir sanat algısı geliştirmenin önemini savunan yeni teoriler sunmuşlardır. Viyana sanat ortamının en tanınan ressamı Gustav Klimt, Viyana Sezzession hareketinin lideri olarak, ürettiği bir dizi çirkin eserleri, halkın ve entelektüel sanat kuruluşlarının tepkisini çekse de kısa bir süre sonra, yeni Viyana sanatçıları karşıt sanatsal kişiliklerini yaratmak için, 'yeni sanat' hareketi adıyla kasıtlı çirkinliği geliştirmeye başlamışlardır. Bu hareketin önde gelen sanatçıları, Oskar Kokoschka (1886-1980) ve Egon Schiele (1890- 1918) ustaları Gustav Klimt (1862- 1918)'den sonra güzellik ve ideal biçim arasındaki ilişkiyi reddederek; resimlerinde çıplak, hastalıklı, acı verici, deforme olmuş kişilerle gerçek çirkinliğin ilişkisine inanmışlardır (Simpson, 2010).

Alman Dışavurumculuğundaki çirkinlik o dönemin toplumsal bozukluklarına bir tepki olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ortaya çıkan en önemli iki sanatçı topluluğu Die Brücke (Köprü) ve Der Blaue Reiter (Mavi Atlı), varoluşçu dünya düzenini gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Bu gruplara dahil olan; Ernst Ludwig Krichner, Emil Nolde, Schiele, Kokoschka, Otto Dix, George Grosz gibi sanatçılar savaş öncesi kendi zihinsel durumlarını, duygularını yansıtmış, savaştan sonra ise toplumsal konulara yönelmişler, adaletsizlik, siyasi baskılar, burjuvaların, devlet adamlarının kendi beğenmiş, portrelerini resmetmişlerdir. Çirkinliğin ve şiddetin estetiği daha öne çıkmaya başlamış, sanatçılar sanatı 'güzel ve doğru' tutsaklığından kurtarıp 'yalın ve güçlü' yaklaşımı amaçlamışlardır. Bu estetik anlayış, özgür cinsellik de dahil, egzotik ve ilkel olanın arayışı, doğallığa duyulan istem, dışavurumcu yaratımın ifadesi olmuştur (Wolf, 2005).

Yine 20. yüzyılın başlarında Viyana'da karikatür, anlamlı bir şekilde popülerleşmiş, karikatürün ve çirkinliğin o zamanda nasıl algılandığı ve birbiriyle ilişkileri anlaşılmasına başlanmıştır. Örneğin dönemin tanınan psikanaliz biliminin kurucusu Sigmund Freud, karikatürün tek özelliğinin komik ve beraberinde getirdiği bozulma olduğunu vurgulamıştır. Karikatür ve çirkinliğe ilginin arttığı dergilerde yerel sanatçıları tasvir eden Yahudi karşıtı karikatürler yaygınlaşmıştır. (Simpson, 2010). Bu zaman zarfında Viyana'daki estetik tartışmaların niteliği ve ideolojik boyutu göz önüne alındığında, çirkinin estetiği gelişmesi için daha çok uğraşmıştır. Viyana okulunda ve çağdaş Viyana sanatında çirkinlik teorileri ve uygulamaları arasındaki bağlantılar analiz edilerek, özellikle çirkinlik kavramının modernliği ele alınmıştır.

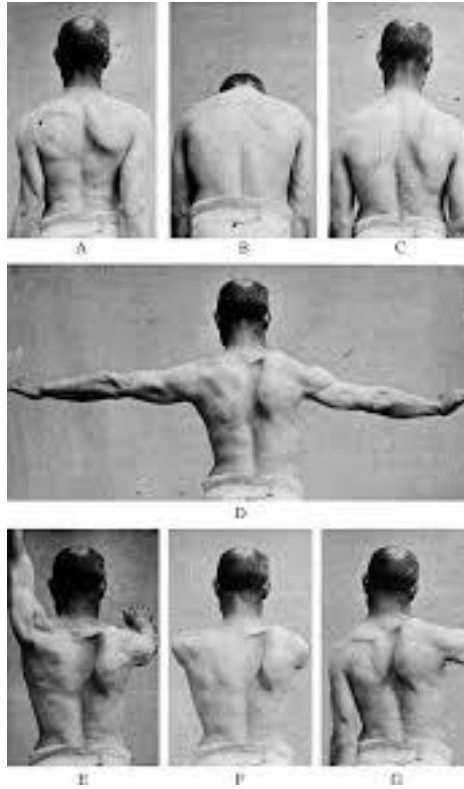
Sosyolojik dejenerasyonlarla birlikte dönemin yaygın olduğu frengi hastalığının etkileri de fizyolojik çirkinliği beraberinde getirmiştir. Alman filozof Karl Rosenkranz, frenginin, kasları ve kemikleri zayıflatan, saçların yapısını, ten rengini bozan gibi etkileriyle birlikte, hastalığın vücuda ruhani bir görünüm veren neredeyse güzelleştirdiği düşüncesini : "Ölüm döşğinde, verem kurbanı genç bir adam veya genç bir kadın ne kadar da parlak bir görüntü sunar insanlara" şeklinde ifade etmiştir. Sanatçılar, ölmek üzere olan tükenmiş bir bedenden giden güzelliği, bir hastalığın yavaşça ilerleyişini ya da yaşlılık, yoksulluktan zayıf düşmüş, toplumdan dışlanmış kişileri resmetmiştir (Eco, 2009).

Sanat tarihçisi ve küratör, Gemma Blackshaw bir makalesinde Viyana'da beden algısının sanat çevresi içindeki ele alınışını, patolojik açıdan incelediği farklı bir araştırmadan bahsetmiştir. Blackshaw, bu araştırmasını 1876'dan 1880 dönemleri arası Paris hastanesinde sinir sistemi hastalıkları alanında nörolog Jean-Martin Charcot yönetiminde La Salpetriere tarafından yayınlanan *Iconographie Photographique de la Salpe & tridre (IPS)* dergisinden almıştır. Hastanedeki kadın ve erkek hastaların histeri, halisülasyon ve hipnoz teknikleriyle tedavilerinde ortaya çıkan tepkisel durumlarının fotoğraflanarak yayımlandığı dergi nöropatoloji alanının popülerleşerek Viyana sanat çevresinde de yayılmasını sağlamıştır. Makalesinde, gerçek hastaların patolojik

biçimlerinin, Schiele'nin resimlerindeki figürlerin bedenlerinde tek bir kimlik üzerinde birleştiğini ortaya koymuştur. Schiele'nin sarsıcı geçmiş deneyimlerinden oluşan hastalıklı sanatçı imajını destekleyerek, sanatçının çizimlerdeki parçalanmış bedenleri, çürümüş et renklerini, çarpık, kesik uzuvlar çıkıntılı belirgin eklemler kemikli uzun ve ayırık parmaklar, acı çeken ifadelerin takıntılı tekrarın sebebini dergideki fotoğraflarla arasında ortak görsel bağlantı kurarak bulmuştur. Böylelikle Viyana'da patolojinin sanata ve sanatın patolojiye sokulmasıyla yeni bir avangardın tanımlanması ve başlatılmasında, patolojik beden ikonografisine dönüşmenin yolunu açmıştır (Blackshaw, 2007).

Şekil 1. 'Macrodactylie', Nouvelle Iconographie de la Salpdtriere: Clinique des maladies du systeme nerveux. (Photo: UCL Institute of Neurolog)

Şekil 2. 'Paralyse du grand dentele', Nouvelle Iconographie de la Salp~triere: Clinique des maladies du systeme nerveux. (Photo: UCL Institute of Neurology).

Gerçekten de Viyana'nın sanat ortamı, hem çirkin bedenleri hem de sanattaki bilinçli çirkinliği farklı bir şekilde daha fazla bilimsel incelemeyi ve teorileşmeyi gerekli görmüştür. Dahası, sanatın tıbbileşmesi, patoloji

imgelerinin sanatçının kendi stratejileri üzerindeki artan temsili etkisi, birçok sanatçı, eleştirmen, izleyici için endişe ve hatta iğrenme kaynağı olmuştur (Simpson, 2010).

2.3. Schiele'nin Figürlerinde Güzellik ve Çirkinlik Algısı

Avusturya ve Viyana sanat çevrelerinde 1900'lerde egemen olan art-nouveau sanat anlayışı ve en önemli temsilcisi Klimt hem Kokoschka'nın hem Schiele'nin hayranlık duyduğu bir örnek olmuştur. Özellikle Schiele'nin özgün dışavurumcu biçimi, Klimt'in cesur renk ve biçim anlayışından yola çıkarak gelişmiştir. Klimt'in ele aldığı cinsellik, hastalık, ölüm gibi temalar dışavurumculuğa varoluşçu bir anlayış getirirken, Schiele'nin resimlerini içinde besleyici kavramlar olmuştur. Sigmund Freud'un ruh çözümleme çalışmalarının da o günlerde sanat çevrelerine yansması, Schiele'nin Avusturya Dışavurumculuğu'nda kendine özgü bir yer edinmesini sağlamıştır (Wolf, 2005).

Rönesans'ın ideal güzellik algısını benimseyen sanatçı ya da izleyici; Schiele'nin kendi üslubuyla çarpıtıldığı biçimleri, çirkinliği bilinçli yansıtmaktan çekinmediği özellikle figürlü resimlerini ilk kez gördüğünde şok edici biçimlerden rahatsızlık hissetmiştir.

Dışavurumcu sanatçılar bu rahatsızlığı bilinçli oluşturarak güzellikten vazgeçmiş, ifadeyi öne çıkarmak için insanın çektiği acıyı, sefaleti, hastalıklarını ya da tutkularını açıkça göstermiştir. Onlara göre, sanatta güzellik ve uyum üzerine ısrarcılık, dürüst olmayı reddetmek gibidir. Munch'ın acı çığılındaki yüzün zorla güzel olabilmesi ona göre ikiyüzlülüktür. Dışavurumcular, var olmanın çıplak gerçeğiyle yüzleşmek, zavallılara ve çirkinlere duydukları acıyı ifade ederken asıl amaçları kentsoyluları şaşkına çevirmek olmuştur (Gombrich, 2007).

Schiele, geleneksel olan her şeyin reddedildiği yirminci yüzyılda, bedenın ikonlaşmasını yıkmıştır. Sanatçı, resimlerindeki, hayat, ölüm ve cinsellik gibi evrensel temaları çıplak ve erotik bedenler aracılığı ile ifade etmiştir. Viktoryen ahlak kurallarının bedeni ele geçirdiği Avusturya'da, çalkantılı hayat hikâyesi ve bedeni sınır tanımayan bir dışavurumla ele alarak cinselliği bir tabu olmaktan çıkarmıştır. Bununla birlikte Schiele'nin Freud'a olan ilgisi, kendi bedenini de cinsel anlamlar barındıran mahrem pozlarda betimlemesine etkisi olduğu söylenebilir (Ekici, 2010). Freud'un insan gelişimi sırasında cinsel evreleri araştırması, Schiele'nin kendisinin veya bir bireyin, baskı altındaki cinsel davranışlarını ve ruhundaki etkilerini açığa çıkarıp incelemesine yardımcı olmuştur (Bozdemir, 2019).

Dönemin çok yönlü felsefi temelli araştırmalarıyla tanınan Alman düşünür Friedrich Nietzsche'nin (1844-1900), Dionysos(kaos) kavramı, Schiele'nin sanatıyla etkileşime girdiğinde güzellik ve çirkinlik, dönüşüm içinde yeni bir kendini yaratma biçimi olarak ortaya çıkar. Schiele'nin sanatı, patoloji ve paroksizmden (ani hastalık nöbetleri), Dionysos'un kaynağı olarak bir somutlaşma felsefesinin ortaya çıkışını vurgular ve çıplak bedenın anti-klasik biçimlenişi, estetik anlayış içinde etkileri devam eder (Simpson, 52). Bu bağlamda Schiele'nin, hem kendi içinde hem de çevresindeki insanlarda gördüğü çirkinliği, hastalığı ve olumsuzluğu ortaya çıkararak aslında Nietzsche'nin felsefesinin merkezi olan düzen (Apollon) ve kaos (Dionysos) zıtlığını ayırtırmayı sanatında uyguladığı anlaşılabilir.

Schiele'nin otoportrelerinde fiziksel çirkinlik, psikolojik bölünme, kadınsı kimlik gibi özellikler ele alındığında, otoportre ve kadın serileri hakkında iki şey öne çıkmaktadır. Birincisi, Schiele'nin kendi erkek kimliğinin keşfi ve bu kimliği yeniden şekillendirmenin ıstıraplı temsili; ikincisi, Schiele'nin hem bedensel hem ruhsal krizlerinin feminen biçimlerle olan ilişkisi ortaya çıkmıştır (Izenberg, 471).

Alman sanat kaynakları Schiele'nin insan bedenın erotik portresini çıkardığı için bir yönden onu erotikçi olarak tanımlar. Ne var ki Schiele'nin bu yönü figürlerini özgün, ezber bozan ve çarpıcı kılmıştır. Modellerin apaçık görünen kirli cinsel uzuvları, kesilmiş bedenleri, bozuk anatomik duruşları, hastalıklı zayıf görüntüleri izleyiciyi iterken; aynı anda gözlerdeki dik bakışlar otoerotizme, eşcinselliğe ve dikizciliğe karşı baştan çıkaran özgürlükçü duruş sergiler. Schiele, modellerine kattığı bu ifadelerle bakma dürtüsünün iğrenme ve aynı zamanda cezbetme uyaranlarını birleştirdiğini göstermek ister (Selsdon; Zwingenberger; Bassie, 2015).

Şekil 3: Egon Schiele, Yüzünü Buruşturan Erkek(Otoportre), 1910, kağıt üzerine suluboya ve guvaj, 44x 27 cm, Leopold Museum

Schiele, yüzü aşkın otoportresiyle kendine saplantılı bir şekilde yönelmiş, kendi görüntüsünü çok çeşitli biçimlerde resimlerine aktarmıştır. Schiele, sanat tarihinin geleneksel otoportre örneklerinden aykırı kendi benliğinin ötesine geçmiştir. Aynanın yansıttığı görüntünün ötesinde sanatçı kendi benliğindeki öteki alanı, gizil alanı ortaya çıkarmıştır. Yüzünü Buruşturan Erkek (Otoportre) resminde henüz yirmili yaşların başında olmasına rağmen buruşmuş, kat kat sarkmış derisiyle yaşlı ve hasta görünmektedir (Şekil 3). Bununla birlikte, öfke ve mutsuzluğun karıştığı ifadeye, ağzını açarak gösterdiği tek dişi odak noktası olmuştur. Bu haliyle şiddet ve gerginlik dolu ifadeye sahip portresi oldukça çirkin ve rahatsız edici bir görüntüye dönüşmüştür. Aslında Schiele bu öfkeli isyankâr ve eksik görüntüsüyle gerçek benliğini ve duygularını dışa vurmuştur.

Eco'nun, çirkinliğin çeşitli tanımlarına verdiği bir hayali örneği Schiele'nin bu çalışmasına uymuş gibidir; sokakta ağızda nerdeyse hiç dişi kalmamış bir adam gördüğümüzde bizi rahatsız eden dudakları ya da bir iki kalmış dişi değil; aslında ağızda olması gereken diğer dişlerin hayatta kalanlara eşlik edememesindedir (Eco, 2009). Böylelikle zıtlıkların bir kere daha birbirini tamamlayan ve birbirine ihtiyacı olan anlamlar olduğu görülebilmektedir.

Schiele'nin figürleri erkeksi güçten ya da dişi özellikleri başka şeyleri içinde tasvir edilirler. Bunlar geleneksel standartlara göre sadece çirkin değil; garip, kesik, bükülmüş, parçalanmış, uzun ve zayıflamış organlar, tuhaf açılı uzuvlar ya da uzumsuz torslar, bakışlardaki boş veya vahşi ifadeler biçimindedir. Dizlerinin üstünde ya da oturmuş şekilde ilginç açılardan çizilen figürlerde yine tamamen çıplak bedenden çok parçalara ayrılmış, nerdeyse bir torso şeklinde imgelere dönüşmüştür (Şekil 4 ve şekil 5). Diğer çalışmalarına göre gittikçe daha zayıf hatta sadece bozulmuş et parçalarına benzeyen bedenin parçalanarak ayrıldığı görülmektedir. Resimlerdeki renk kullanımı gövdenin doğal özelliklerine uygun değildir. Anatomi, gerçeklikten son derece uzak, rahatsız edici, acı, işkence ve hastalığın çirkinleştirici etkisi güçlü bir şekilde çizilmiştir. Figürlerdeki aşırı eğrilik, bükülmeler, yarım kollar, kopuk bacak, kafanın gizlenerek tasvir edilmesi gibi özellikler beden formuna insan dışı bir etki vermiştir.

Şekil 4: Egon Schiele, Çıplak Erkek,1910, suluboya ve kömür kalem, 45x 30cm, Özel Koleksiyon

Şekil 5: Egon Schiele, Sağ Elini Uzatmış Oturan Çıplak Erkek, suluboya ve kömür kalem, Özel koleksiyon

Şekil 6: Egon Schiele, Dişi Çıplak, 1910, guvaj, suluboya ve kömür kalem, 44x 30 cm, Albertina Grafik Koleksiyonu, Viyana

Dişi Çıplak, Schiele'nin çizgileriyle bütünü özetleme yeteneğini göstermiştir (Şekil 6). Modelin iki bacağı da çoraplarının başladığı yerde kesilmiş, kolları olmasa da form hala somut ve gerçek görünümündedir. Kadının göbeğinin ve kalçasının şehvetli kıvrımlarına uzanan, kemikli ve eğri parmakları, sanatçının çalışmalarındaki güzel ve grotesk arasındaki ince çizgiyi vurgulamıştır (Selsdon ve diğer., 2015).

Modelin uzun kaşları, eğri göz kapakları, kafatası kemiği gibi görünen burnu ve dikkat çekici burun delikleri, grafiksel dudaklarıyla ideal güzellik anlayışından tamamen uzaklaştırılmıştır. Buna karşın göğüslerinin

kırmızılığı ve turuncu göğüs uçları ile vurgulanmak istenen dişilik, en yakın palandaki tüyleriyle detaylandırılmış cinsel organında rahatsız edici bir erotizm vurgulanmıştır. Schiele'nin modellerinde, temiz olamayan cinsel bölge, izleyiciye göre çirkin, kirli ve pis kanısına vardırırsa da, sanatçının özellikli seçimiyle beden biyolojik doğasını yani doğal olanı, insanın gerçeğini gösterme amacındadır.

Schiele'yi sadece röntgenci ve teşhirci olarak tanımlamak yanlış olur, nitekim kendisi şöyle ifade eder: *"Tabii 'iğrenç' resimler yaptım. Yadsımıyorum. Ama bunları yapmaktan hoşlandığımı, ya da 'burjuvaları' dehşete düşürmek için mi yaptığımı sanıyorlar? Hiçbir zaman böyle olmadı. Ama arzunun da hortlakları vardır. Ben bu tür hortlakları çizdim. Kesinlikle keyfim için değil. Bir zorunluluktan bu."* Schiele'nin bahsettiği bu zorunlulukla, insanın iç yapısını (psiko-seksüel) tanımayı içeriyor, bulgularını doğal olayların parçası ve bilgi verici olarak görüyordu (Comini, 1987).

Şekil 7: Egon Schiele, Rüyada Düşünülen, 1911, kağıt üzerine suluboya ve kalem, 47x 32 cm, özel koleksiyon

Resimlerdeki erotikliği sadece açık saçık bedensel pozlarla sınırlandırmayan Schiele, renklerin güçlü özelliklerini de karıştırır. Arkaya doğru kaykılmış modelin iki yana açtığı bacaklarının arasında gösterdiği cinsel uzvu, siyah tüyleri ve en açık mahrem noktasıyla son derece çirkin, şok edici ve rahatsız edici bir görüntüde betimlenmiştir (Şekil 7). Modelin uyku anındaki bu hareketi, rüyada görülen erotik sahnelerin, cinsel dürtüyle dışarı aktarmasıdır. Modelin bacaklarının üstüne kadar çekilmiş açık kırmızı çoraplar eteğinin kalktığı ve mavi yarım daire şekil ve sağ baldırının üzerine denk düşen kırmızı küçük kurdele gibi aksesuarlar bedeninin feminen sembolleri olarak düşünülebilir.

Schiele'nin erotizme en uç noktada ağırlık vermesi, onun burjuvazi ile kurulu düzen arasındaki geleneksel çatışmadan sıyrılan bir sanatçı davranışına örnek olmuştur (Comini, 38).

Şekil 8: Egon Schiele, Ayakta Otoportre, 1910, kağıt üzerine guvaj, suluboya ve kurşunkalem, 55x 36 cm, Albertina Grafik Koleksiyonu, Viyana

Schiele, otoportrelerini hastalık derecesinde zayıf, çarpıtılmış, acı çeken bazen şeytansı yüz biçimiyle resmetmiştir. Resimdeki otoportresinde ölüme terk edilen bir bedenincin incelen ve kararancı derisi kemiklerine yapışmış, sanatçı nerdeyse bir iskelete dönüşmüştür (Şekil 8). Saçlarının sanki elektrik çarpmış gibi diken diken oluşu ve göz çukurlarının boşluğu çirkinliğin ötesinde bir dışavurumun anlatımıdır. Schiele burada, modern insanın bölünmüş kişilik yapısına inmiştir (Steiner, 10).

Eco, Çirkinliğin Tarihi kitabında, Rosenkranz'ın frengi hastalığının tanımlamasına şöyle yer vermiştir: “Ancak şüphesiz en korkunç şekil bozukluklarına frengi neden olur çünkü bu hastalık kemikleri iskeleti veya kasları deformasyona uğrattırsa, derinin rengini değiştirip, deriyi isilikle kapladığında da çirkinliğe sebep olur. Sadece döküntülere yol açmakla kalmayıp, kötü kokulu yaralara ve kemiklerde de hasara yol açtığı için frengi, en korkunç şekil bozukluklarına yol açan hastalıktır (Rosenkranz, 1853; Akt. Eco, 256)”.

Hastalık, deride lekelere ve sivilcelere yol açarak ortaya çıkardığı lezyonlarla kişilerin şeklini bozmuştur. İnsanları korkutan bu hastalık, sadece çirkinleştirmekle kalmayıp, her üç yetişkinden birini ölüme götürmüştür (Sagaert, 2017).

Rosenkranz ve Sagaert'in frengi tanımları tam olarak Schiele'nin resimlerindeki bu biçimlerin kaynağına işaret etmektedir. Schiele'nin babasının evlendikten sonra gittiği genelevden yakalandığı frengiyi karısına bulaştırarak ölmesi, bundan sebep olduğu ölü bebek doğumları, acı, hastalık, cinsellik, alt sınıf fahişe modeller resimlerinin ana temaları olurken, geleneksel güzellik anlayışını reddetmesi, onların ruhlarına işleyen acıyı bedenlerindeki biçimsel çarpıklığa dönüştürmüştür (Bozdemir, 2019).

Şekil 9: Yakalı ve Madolyonlu Bir Kadın Portresi, 1907, karakalem

Şekil 10: Egon Schiele, Bir Kızın Portresi, 1907, kömürkalem, 38x26 cm, Albertina Museum, Avusturya

Nitekim Schiele'nin, henüz on sekiz yaşlarında çizdiği resimlerde, akademi kuralları içinde, sanat tarihinin temelindeki klasik güzellik anlayışıyla başladığı görülmektedir (Şekil 9 ve şekil 10). İki kadınında portrelerindeki oran-orantı, çizgiler, uyum, tonlama, ifade, yön gibi temel elemanlar son derece normal, gözün aradığı ideal güzellik anlayışının biçimini yansıtmaktadır. Her iki resme bakıldığında sanat dünyasının Schiele'ye olan genel kanıdaki karanlık, iğrenç, çirkin dünyasının şok edici görüntülerinden, yüzyıllardır alışlagelen sanat güzelliğinin şaşırtıcı görüntülerini sunmaktadır. Sanatçı, her usta ressamın yaptığı gibi klasik öğretiyi yıkmadan modernizme geçmediğini göstermiştir. Schiele, bu iki portredeki teknikleri erken yaşına rağmen ustaca kullanarak, güzellik-çirkinlik anlayışını somut biçiminden, kısa zamanda görelî güzellik-çirkinlik yaklaşımıyla kendi sanat anlayışı içinde şekillendirdiği görülmektedir.

3. Sonuç

Güzelin kavramı, biçimi, görüntüsü sanat tarihinde ve felsefesinde yıllarca süregelen bir arayış olup, her dönemin sanatçı ve düşünürüne göre şekillenmiş olsa da klasik sanatta ve düşüncede kusursuz ve ideal güzellik kabul edilmiştir. İnsanı ve doğayı temel alan klasik düşüncede ve sanatta biçimin, formun, bedenî ideal görüntüsü, ruhsal uyum ve dengeyle güzelliğin ölçütü olmuştur. 17. yy'dan bu yana sanat felsefesinin üzerinde durduğu estetik, güzel kavramıyla yan yana getirilerek sanat eserlerinde işlenmiştir. Daha sonraları, 19. yy'da gerçekleşen Sanayi Devrimi ve Rönesans hareketleriyle tüm dünyayı etkileyen sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar, toplumları değişime uğramıştır. Hızla gelişen teknoloji ve makineleşmeyle gelen Modernizm, sanatta ve düşüncede klasik yaklaşımı, ideal güzel, estetiği yıkmıştır. Yenilenen ve gelişen düşünce yapılarıyla biçimlenen sanat dili de güzeli asıl karşıtı olan çirkinle var etmeye başlamıştır. Sanatçılar eserlerinde çirkinin güzelliğini, asaletin karşısında bayağılığı, düşkünlüğü kendi estetik anlayışları içinde yansıtmıştır. Dünyadaki gelişmelerin başlangıcında izlenime romantikliğe karşı acımasızca yalınlaşan, kabalaşan biçimler, çarpıtma ve abartı Birinci

Dünya Savaşı Öncesi oluşmaya başlayan Dışavurumculukla sanatçıların zihninde denenmiş, savaştan sonra da acı, yıkım, ölümler çirkinliğin biçimsel ve anlamsal boyutlarıyla işlenmiştir. Çirkinliğin estetiği öne çıkmış, sanatçılar her kötü durumu süsleyip gerçeği örten sahte güzellik betimlemelerini yıkmışlar, yaşam ölüm, cinsellik ölçütlerinin sınırlarını aşarak en uç noktaya getirmişlerdir.

Almanya'da ortaya çıkan ve Avrupa'nın birçok ülkesine yayılan Dışavurumculuğun Avusturya kolundaki temsilcilerinden Schiele, biçimleriyle gerçeğe vurgu yapan özgün bir yeri olmuştur. Schiele insandaki iç gerçekçiliği dışa yansıttığı gibi, kendi yaşamından yola çıktığı hastalık, ölüm, yaşam gibi temel döngüleri, cinsellik dürtüleriyle de bedenini doğasını olduğu gibi yansıtmıştır. Çünkü sanatçının dünyasında, güzel olan, onun zıtlığını taşıyan ve onu tamamlayan eksiklikleri, bozuklukları yani doğasında barındırdığı çirkinliğin gösterilmesiyle var olacaktır.

Sanatçı cinsel ve patolojik yaklaşımla, güzel ve çirkin arasındaki zıtlığı ortadan kaldıran sanatını genişletip çeşitlendirmiştir. Schiele'nin kendisinin de dile getirdiği aşlında dünyadaki bütün güzellikleri görmüş, sanatında göstermek istediği bilinçli çirkinlik bu temel güzelliğin parçası olmuştur. Schiele'nin yaşam-ölüm, cinsellik ve hastalık korkuları, güzellik ve çirkinliğin çatışmasındaki figürlerinde gerçek radikal çıplaklara dönüşmüştür. Schiele sadece kendi yaşamının kargaşasını değil, insanın varlığıyla yaşadığı her türlü acının, kederin, cinsellik ve çıplaklık eylemini en az yaşam ve ölüm kadar doğal olduğu bilincini oto-portrelerinde ve figürlerinde yansıtarak kişisel biçimiyle Avusturya Dışavuruculuğu'nun kendine özgün ayrı bir yer edinmesini sağlamıştır.

Kaynaklar

- Blackshaw, G. (2007). The pathological body: modernist strategising in EgonSchiele's SelfPortraiture. *Oxford Art Journal*. 30(3), 401. <https://doi.org/10.1093/oxartj/kcm020>
- Bozdemir, İ. (2019). *Avusturyalı iki dışavurumcu sanatçı Egon Schiele ve Oskar Kokoschka'nın yapıtlarının karşılaştırmalı incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir].
- Comini, A. (1987). Egon Schiele. *Adam Sanat*. (D. Ülken, Çev.). (19), Haziran 1987, Anadolu Yayıncılık.
- Dede, B. (2018). Alman Ekspresyonist sanat eserlerinde estetiksizleştirilen nedenleri. *Ulakbilge*, 6 (29), 1315-1327. DOI: [10.7816/ulakbilge-06-29-01](https://doi.org/10.7816/ulakbilge-06-29-01)
- Doğan, H. M. (1975). *100 Soruda estetik*. Gerçek Yayınevi.
- Duben, İ. (2016). *İpek Duben yazı ve söyleşileri 1978-2010*. SALT/Garanti Kültür AŞ.
- Eco, U. (2006). *Güzelliğin tarihi* (A. C. Akkoyunlu, Çev.). Doğan Kitap.
- Eco, U. (2009). *Çirkinliğin tarihi* (A. C. Akkoyunlu, Çev.). Doğan Kitap.
- Eflatun. (1963). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Ekici, D.K. (2010). *Dada'dan günümüze plastik sanatlarda anti-estetik form olarak beden* [Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul]
- Eroğlu, Ö. (2016). *Worringer soyutlama ve duyumsama*. Tekhne Yayınları.
- Gombrich, E.H. (1997). *Sanatın öyküsü* (E. Erduran & Ö. Erduran, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Kagan, S. M. (2008). *Estetik ve sanat notları*. Karakalem Kitabevi Basım Yayın.
- Sagaert, C. (2017). *Kadın çirkinliğinin tarihi* (S. Keleş, Çev.). Maya Kitap.
- Sakallı, M. (2018). *Çağdaş sanatta beden kullanımı olarak çirkinin estetiği* [Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul].
- Simpson, K. (2010, December 01). Viennese art, ugliness, and the Vienna school of art history: the vicissitudes of theory and practice. *Journal of Art Historiography*, 3, 1-14. https://arthistoriography.files.wordpress.com/2011/02/media_183175_en.pdf
- Simpson, K. (2014). Dionysian ugliness and radical beauty in Egon Schiele's oeuvre. *The Courtauld Gallery*. <https://clippingsme-assets-1.s3.amazonaws.com/cuttingpdfs/769800/SchieleCourtauldCropped.pdf?>
- Steiner, R. (1997). *Schiele*. (A. Antmen, Çev.). Taschen, ABC Kitabevi.
- Taşkesen, S. (2018). Ekspresyonizm akımının Köprü ve Mavi Atlı Gruplarına yansımalarının beden algısı üzerinden sorgulanması. *Sanat Dergisi*, (31), 6-18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/564326>
- Uncu, G. ve Çalışır, G. (2018). Sanatta çirkinin temsili. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 69, 455-480. DOI : [10.9761/JASSS7726](https://doi.org/10.9761/JASSS7726)
- Wolf, N. (2015). *Dışavurumculuk (ekspresyonizm)*. Taschen, Remzi Kitabevi.

Akademik Metinler Üzerine / Editöre Mektup
(Sayfa 125-127)

Doç. Dr. Zafer KALFA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
buhranbey@gmail.com
0000-0002-8234-3394

Sayın Doç. Dr. **Şahin ÇETİNKAYA** / Editör

Akademik yayınlar bahsinde kafamı uzun süredir meşgul eden bir vakıdan söz etmeme izin veriniz. Öyle umuyorum ki fikirlerimi paylaşmam için sağlayacağınız fırsat, pek çok meslektaşımı da memnun edecektir. Talebimi makul karşılayacağımıza inanıyor, şimdiden şükranlarımı sunuyorum.

Kıymetli hocam;

Akademik yayın ile örneğin bir deneme veya fıkra arasındaki farklar konusunda sanırım her birimiz hemfikirizdir ve elbette bir akademik metindeki yazım üslubu ile diğerlerinin aynı olmayacağını biliriz. Akademik bir makalede öne sürülen ya da savunulan bir iddia kadar bu iddiayı okuyucuya kabul ettirebilecek bir takım dayanaklar da bulunmalı ki bu dayanakların tahminlerden / zanlardan bağımsız olarak elde edilmesi de bir o kadar önemli.

Öte yandan, son zamanlarda karşılaşılan bazı hakem değerlendirmelerinde, makalenin bu vasıflarına bakılmaksızın, üslup üzerinde ısrarla durulduğu ve akademiye özgü olduğu iddia edilen bir dilin / yazım tarzının yazarlara adeta dayatıldığı fark ediliyor. Derginize gönderdiğim (ve geri çektiğim) makalem üzerinde yapılmak istenen düzeltmeler bu konuda bir hayli ileri gidildiğini gösterdi bana. O kadar ki, “gösterdi bana” yerine “bana göstermiştir” yazmak zorunda olduğum hissine kapılıyorum. Örneğin neden “aynı zamanda” yerine “diğer yandan” yazmak zorunda olduğumu bilmiyorum. “olduğunu söylemek kesinlikle mübalağa değildir” ifadem neden “olduğu söylenebilir” şeklinde değiştirilmek istenmektedir? Ben, bir akademisyen olduğum kadar, bir yazar olarak da ifademi seçme özgürlüğüne sahip değil miyim? Dahası, yazım sırasında tercih edilen kimi ifadeler, anlatım gücünü artırmaya yönelik olamaz mı? Örneğin hakemin, “benzerlik vardır” ifademi “benzerlik bulunmaktadır” şeklinde değiştirmekteki amacı nedir? “bugün olduğu gibi” ifadem, “günümüzde” şeklinde değiştirildiğinde makalem daha mı aydınlatıcı ya da bilimsel olacaktır?

Tercih edilen üslup veya seçilen ifadeler / kelimeler, yalnızca kişisel tarz meselesi de değildir; örneğin ben, “teskin etmeye çalıştığı sezilir” yazmışsam, hakemin de -tıpkı okuyucular gibi- bunu neden tercih ettiğimi anlaması ve de “teskin etmeye çalışmaktadır” gibi bir son derece hatalı bir müdahaleye gitmemesi gerekirdi. Zira bundan yüz on yıl evvel yapılmış bir resim / tasarımdaki kadın figürünün beden hareketi hakkında fikir beyan ederken kesin yargıda bulunmak -hakemi bilemiyorum ama- benim için imkânsızdır ve bu tür durumlarda bilimsel bir kesinlik varmış gibi tavır takınmak esasen akademisyenliğe de aykırıdır.

Ayrıca, bu yazım üslubunu kabul etmeyen bir akademinin, aynı yazım dilini kullanarak bana (benim gibi başkalarına da) alıntı yapma fırsatı vermiş yazar / sanatçı / fikir adamı ve akademisyenleri kaynakça kısmında görmekten rahatsız olmamaları da şaşırtıcı değil mi?

Yazım üslubundaki bu baskılama, akademisyenin özgün fikirler öne sürmesini küçük görmeye kadar uzanıyor ve dikkat ederseniz salt alıntılara yaslanmış makaleler her geçen gün artıyor. Hepsini bir yana, daha pek çok örneğini verebileceğim böylesine katı bir tutumun, akademisyeni, işi yalnızca bilgi kopyalamak olan bir araca dönüştürdüğünün farkına varılmalı, diye düşünüyorum. Vasıf Kortun’un ifadesiyle; “teoriye kanıt süsü vermeyi yeğleyen, isim serpiştirmeci” akademisyenlerden olmak istemediğimi belirtmeliyim.

Sayın editör;

Kısaca özetlemeye çalıştığım düşüncelerimi, daha anlaşılır ve etkili olmaları için maddeler halinde sıralamak ve uygun görülürse bir manifesto niteliğinde sizlere sunmak isterim. Yayınlayacak olursanız, daha pek çok meslektaşımın hislerine tercüman olduğumu fark edeceksiniz.

Birinci Bahis

1. Akademik makalenin bilimsel olma zorunluluğu yoktur;

Bu, bilim ve akademi kavramlarının muhtevalarına henüz vakıf olunamadığının ispatıdır.

2. Bilimsellik deneye ve kanıta, akademi ise muhakemeye mecburdur;

Bilimsel olabilmek için akademik olmaya gerek vardır ama akademik olmak için bilimsellik zorunlu değildir.

3. Akademi yalnızca nesnel bilgi veya deneyden değil ama ayrıca ve ziyadesiyle felsefi, tinsel, teolojik ve politik ilke, olgu ve hadiselerden beslenen bir kurum / âlemdir;

Akademi, NASA değildir!

4. İddia edildiği gibi; bilimsellik ile atıf (alıntılama) arasında doğrudan ya da dolaylı bir ilişki de yoktur;

Yağmur hakkındaki düşüncelerim bir başkasının yağmur hakkındaki düşünceleri ile örtüştüğünde buna bilimsellik denemez; fikir özdeşliği denir.

5. Bilimsellik, nesnel ölçütler ile ispat edilebilme ilkesine yaslanır ve her alıntılama bir ispat saymak, her fikri ucu ispata çıkan bir nesnel deney konusu haline getirmeyi zorunlu kılar ki bu da diyalektiğin inkârıdır;

Kandinsky'nin soyut sanat kuramını, Newton mekaniğine atıfta bulunarak açıklayamazsınız. Tersine de mümkün değildir.

6. Atıf, yazar gibi düşünen başkalarının da olduğunu gösterir ama yazarın haklı olup olmadığı halâ müphemdir;

Kuram bir kanıt değildir. Atıf da bilim değildir!

7. Bu durumda atıf ile bilimsellik arasında bağ kurmanın ve makalenin ancak atıf bolluğu ile bilimsel olabileceğini dayatmanın zaten bilimsel bir tavır olmadığı da açıktır;

Bilimsel olmayan bir şey, bilimselliğin şartı yapılamaz.

8. Hele de sanat sahasında /akademisinde nesnel kanıtlanabilirlik, sanatın ontolojisine aykırıdır;

Sanat, deney değildir!

9. İçinde atıflara çokça yer verilmiş olmasının, bir metne bilimsellik kazandırdığını öne sürmek, taraftar sayısı fazla olan takımın şampiyon olacağını iddia etmek gibidir;

Atıf ve bilimsel dil, ağırbaşlı görünebilmek için dört elle sarıldığımız bir kozdan ibaret olmamalı.

10. Ne ki atıf, bilimsel değil akademik olabilmenin; metni, bir fıkra ya da köşe yazısından daha iddialı ve savunulabilir hale getirmenin koşuludur;

Ve fakat tek koşul değildir.

İkinci Bahis

11. Akademik metinde yazım dili, yazarın özgünlüğünü baskılayacak bir kalıba indirgenemez;

Şayet ikna edici belgeler sunabilmiş ya da başka vasıtalar ile somut bilgi sağlayabilmişse akademisyenin, kelime ve ifade seçme özgürlüğünden alıkonulması için bir neden yoktur.

12. Akademik metnin belirli kalıplarının olması, akademisyenlerin de belirli kalıpları olacağı anlamına gelmez;

Bir yazar olarak akademisyen, o kalıplar dâhilinde de olsa kendi ayrıcalığını koruyabilmek istiyorsa bu tavır hakemin müdahale alanını aşan bir husus olarak kabul edilmelidir.

13. Zaman kiplerine indirgenmiş bir makalenin, bu kıskaçtan sıyrılabilmiş herhangi bir makaleden daha verimli olduğunu gösteren bir delil yoktur ve fakat tersini gösteren pek çok örnek mevcuttur;

John Berger, herhangi bir akademisyenden daha fazla okunuyorsa bunun nedeni popülerliği değil ama yazım üslubundaki özgünlüğüdür.

14. Bilgi, akademinin tekelinde olamayacağı gibi bilgiyi sunma biçimlerine has bir doktrin de yoktur, olamaz;

Böylesi bir tutum, bilginin yayılması önünde engeldir ve akademinin görevine de terstir.

15. Tek veya esas koşul haline getirilmiş atf gibi dayatılmış bir yazım dili de akademisyenleri taklide ve kimliksizliğe sürükler;

Akademi, kimliksizliğin unvana dönüştüğü bir saha olamaz!

16. Yer, tarih ve özne gibi yoruma kapalı veriler hakkında belge (gazete sayfası, mektup, fotoğraf, el yazısı vb.) sunabilmek akademik bir metnin bilimsellik engelini aşması için şarttır. Öte yandan, bu sırada hangi kelime ya da ifadelerin tercih edileceğine akademisyenin kendisi karar verir ve aksini iddia etmek, akademisyenin bir kişiliği olamayacağını varsaymakla eş değerdir;

Kişiliksizlik, akademisyenlik için bir ön koşul haline getirilmemelidir.

19. Şayet bilimsel (ispatlanabilir) olunacaksa da bunun yolu -dır, -dir, -miştir, -miştir kiplerinden örülü bayağı bir dil kullanmak olmamalıdır. Bilimselliği metin içi alıntılara bağlamak gibi yazı diline / üslubuna indirgemek de akademik bir gerekçe olarak sunulamaz;

Ciddi bir fikir savunmak için ciddi bir dil kullanmaya gerek yoktur. Hiçbir gitar, onu çalan olmadıkça kendi kendine müzik yapamaz.

20. Özgün ve şaşırtıcı metinler okumanın her geçen gün daha da zorlaştığı akademik dünyanın, yorumlanamamış atf yığınlarından ibaret bir mezarlığa dönüşmesi istenmiyorsa akademisyeni bilgi kopyalamaya zorlayan dil ve üslup dayatmasının önüne geçilmelidir;

Akademi, okuyucuyu yeni okumalara teşvik etme özelliğini hızla yitirmektedir ve hakemleri endişelendirmesi gereken durum budur.